

Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 24

Purism på glid?

Studier i nutida isländskt ordbruk

(English Summary)

av Håkan Jansson

GÖTEBORGS UNIVERSITET

TITLE: Purism on the wane? Studies in contemporary Icelandic vocabulary usage
SWEDISH TITLE: Purism på glid? Studier i nutida isländskt ordbruk
LANGUAGE: Swedish (English summary)
AUTHOR: Håkan Jansson

Abstract

The aim of this thesis is to investigate changes in vocabulary use in modern Icelandic. This is done by surveying loanwords not conforming to loanword patterns dominant in standard Icelandic since the rise of purism in the second half of the 19th century, and by mapping of the use of colloquialisms and colloquial word forms in written language. The surveys are based on a corpus study and a study of recorded speech. This research serves as a departure point for further investigation of words and word forms.

The investigation has shown three categories of words that depart from earlier, purist influenced practice: (1) unorthodox words with sound-alike spelling or non-standard word formation; (2) words formed with foreign morphemes; and (3) foreign words with Icelandic spelling. The spoken language survey shows an increased use of loanwords over the time span covered (1990, 2000 and 2010). It also shows that the older interlocutants are more prepared to adhere to purist norms, while the younger ones are less hesitant to use loans.

The observed tendency of change in those vocabulary use patterns is seen in the light of four underlying factors briefly explored: (1) social relations in general, (2) the organisation of education and the extent to which it involves exposure to foreign languages, (3) the development of travel, concerning both Icelanders' trips abroad and foreigners' visits to Iceland, and (4) the new electronic public sphere, that allows ordinary language users to communicate without the involvement of "gatekeepers", who control language usage in other kinds of media.

KEYWORDS: Icelandic, contact linguistics, linguistic loans, lexicalisation, language planning, linguistic purism, corpus linguistics

© Håkan Jansson

DISTRIBUTION: Institutionen för svenska språket
Box 200
405 30 Göteborg

OMSLAGSBILD: Håkan Jansson
FOTO PORTRÄTT: Rudolf Rydstedt
ISSN: 1652-3105
ISBN: 978-91-87850-57-8
LÄNK TILL E-PUBLICERING: <http://hdl.handle.net/2077/37846>
SÄTTNING: Sven Lindström
TRYCKNING: Repro Lorensberg, Göteborgs universitet

Tack!

Ett så omfattande arbete som en doktorsavhandling kommer inte till utan många människors benägna bistånd. Oftast ges detta bistånd välvilligt, direkt och medvetet. Därutöver finns det många människor som helt omedvetet, bara genom att vara där och sköta sitt, bidrar mer än de anar. Alla denna anonyma hjälp tackas härmed först.

Av alla dem som bidragit till att denna avhandling nu föreligger, känns det naturligt att först och främst framhålla Bo Ralph. Han var den som anställde mig i ISLEX-projektet, som var den första inspirationskällan till detta arbete. Därutöver var han fram till sin pensionering också min huvudhandledare; som bihandledare bevakade han sedan att arbetet slutfördes med fortsatt strävan till hög nivå. Sedan han hade övertygats, vågade man lita på att det var rätt att gå vidare. Min andra huvudhandledare blev Emma Sköldberg. Med envisa frågor och genom att ställa krav på belägg och tydlighet inspirerade hon till ytterligare kamp med undersökningsmaterialet. Sven-Göran Malmgren var min förste bihandledare. De inofficiella handledningarna i sociala sammanhang där Sven-Görans beläsenhet kunde bilda fond för en nyuppspårad källa var lika frekventa som nyttiga. Under en avgränsad period när isländsk modersmålskompetens var särskilt viktig gick Finnur Friðriksson in som bihandledare. Det var till stor hjälp. Ett varmt tack till alla mina handledare!

Vid sidan av tacket till mina handledare sänder jag en tacksamhetens tanke till alla mina kolleger inom ISLEX-projektet. I samband med resor fram och tillbaka till projektmöten fick jag ofta chans att diskutera avhandlingen med Anna Helga Hannesdóttir. Stöd från den isländska sidan av projektet gav tillsammans med hjälp från Stofnun Árna Magnússonar och Orðabók Háskólans

en god grund för arbetet på Island. Här vill jag särskilt tacka Guðrún Kvaran, Gunnlaugur Ingólfsson, Halldóra Jónsdóttir, Jón Hilmar Jónsson och Þórdís Úlfarsdóttir. I Reykjavík ställde också Kristín Bjarnadóttir generöst sin expertis runt BÍN till förfogande och Sigrún Helgadóttir hjälpte mig att få tillgång till information från MÍM innan den korpusen blev helt offentlig. Under arbetet på Island fick jag vidare tillfälle till värdefulla diskussioner med Ásta Svavarsdóttir, som senare också blev diskutant på mitt slutseminarium, vilket gav ytterligare synpunkter. Ledaren för Íslensk Málnefnd, Ari Páll Kristinsson, såg till att jag fick tillgång till hans doktorsavhandling, vilket var av betydelse för arbetet. Tillgången till den isländska radions ljudarkiv förmedlades av RÚV:s dåvarande språkvårdare Ásgrímur Angantýsson, vilket var till ovärderlig hjälp. Christian Sjögreen och Monica von Martens knutna till Lexikaliska institutet vid Institutionen för svenska språket har vid flera tillfällen ställt upp med hjälp vid datakörningar av mina korpusar. Ett särskilt tack till er båda.

Redaktör för denna GNS-volym har Lena Rogström varit. Hennes förmåga att hålla huvudet kallt i den periodvis lite osäkra produktionsprocessen har lugnat oss alla. Boken är satt av Sven Lindström som också assisterat med viss grafik. Hans säkerhet och pålitlighet bidrog också till detta lugn. Avhandlingens engelska ”summary” är översatt av Rosemary Nordström och isländska citat är korrekturlästa av Kristinn Jóhannesson vilket härmed tackas för.

Slutligen vill jag tacka för allt moraliskt stöd från doktorandkollektivet. I stunder då självförtroendet sviktar, känns det skönt att veta att andra, vars kompetens man aldrig skulle betvivla, också tvekar om sin förmåga. Eller som orden föll i fikarummet någon dag på nyåret 2015:

– Innan jag började här trodde jag att jag kunde skriva.

Men det är inte bara doktorandkollegerna som kan ge stöd. Under större delen av min doktorandtid var Elisabet Engdahl studierektor för forskarutbildningen. Vi är många doktorander som har henne mycket att tacka. Tack även till Benjamin Lyngfelt som tog vid efter Elisabet som ansvarig för doktorandutbildningen.

På avhandlingens framsida finns en bild som visar utsikten mot Vestmannaeyjar från Vörðufell i Skeiðahreppur på södra Island. I det grannskapet ligger också gården Húsatóftir II, där jag lärde mig de delar av språket och kulturen som inte finns att hämta i formell undervisning. Ég á ykkur mikið að þakka!

Innehåll

1. Inledning.....	1
1.1. Syften, frågeställningar och tillvägagångssätt	2
1.2. Avhandlingens uppläggning.....	5
2. Perspektiv på lexikaliska förändringar.....	7
2.1. Kontaktlingvistik.....	8
2.1.1. Lån eller kodväxling.....	12
2.1.2. Olika typer av kodväxling	17
2.2. Lånord.....	18
2.2.1. Typer av lånord – begrepp och definitioner.....	21
2.2.2. Typer av lånord – avgränsningar.....	26
2.2.2.1. Avgränsning av <i>ordlån</i>	27
2.2.2.2. Definition av kulturlån och kärnlån	30
2.2.2.3. Sammanfattning	31
2.2.3. Forskning kring användningen av lånord	31
2.3. Lexikalisering.....	34
2.3.1. Lexikalisering i Bauers perspektiv	35
2.3.2. Jämförelse mellan olika tolkningar av ”lexikalisering”	39
2.3.3. Termer med anknytning till lexikalisering.....	44
2.4. Språkplanering och purism	45
2.4.1. Purismen på Island.....	47
2.4.2. Begreppet ”sletta”	55
2.4.3. Språkplanering på Island.....	58
2.4.4. Språkplanering, standardspråk och stilnivå.....	68
3. Material och metod	71
3.1. De undersökta korpusarna: en kort presentation	72
3.1.1. Tidningskorpus: visir.is & dv.is	73
3.1.2. Bloggkorpus: blog.is	75
3.1.3. Blogg- och chattkorpus.....	77
3.2. Korpusexcerpering: metod och arbetsgång	79
3.3. Excerperade radiosamtal	81
3.4. Språkligt referensmaterial.....	83
3.4.1. Isländska ordböcker	83

3.4.2. Beygingarlýsing íslensks nútímamáls (BÍN).....	87
3.4.3. Mörkuð íslensk málheild (MÍM).....	87
3.4.4. Ritmálssafn Orðabókar Háskólans	88
3.4.5. Tímarit.is.....	89
3.4.6. Orðabanki íslenskrar málstöðvar	92
3.4.7. Íslenskur Orðasjóður.....	92
3.4.8. Internetsökningar	92
4. Resultat I: Informellt ordförråd i skreven text	95
4.1. Informell ordbildning och oortodox ljudnära stavning.....	96
4.1.1. Avledning på -ó.....	97
4.1.2. Oortodox ljudnära stavning	108
Exemplet <i>náttla/náttla/nattla/nottla/nottlega</i> av <i>náttúrlega</i>	112
Exemplet <i>nebblega/nebbbla/nebbnilega</i> av <i>nefnilega</i>	114
Exemplet <i>ógislega/ógislegal/ógla</i> av <i>ógedslega</i>	117
Exemplet <i>obboslega/obbosslega/obbosla/obbo-</i> av <i>ofboðslega</i>	118
Exemplet <i>eigilega/eilla</i> av <i>eiginlega</i>	121
Exemplet <i>eikkad/eikkad/ikkva/eikka/ikkað</i> av <i>eitthvað</i>	123
Exemplet <i>búnað/búna</i> av (<i>vera</i>) <i>búinn að</i> <small>INF</small>	124
4.2. Ordbildning grundad på utländska morfem.....	126
4.2.1. Avledningsmorfemet <i>-isti</i>	127
4.2.2. Avledningsmorfemet <i>-ismi</i>	132
4.3. Ordlån med isländsk stavning av utländska ord.....	138
Exemplet <i>sjans/séns</i>	141
Exemplet <i>sjokk</i>	143
Exemplet <i>frik</i>	146
Exemplet <i>nörd</i>	150
Exemplet <i>plebeji/plebbil/plebejiskur/plebbalegur/plebbismi</i>	154
Exemplet <i>prójekt/prósjekt</i>	159
Exemplet <i>issjú</i>	163
Exemplet <i>klassik</i>	165
Exemplet <i>konsept/konseptlist</i>	170
Exemplet <i>fila</i>	176
Exemplet <i>steri/steróið</i>	181
4.4. Summering av iakttagelserna i det textbaserade materialet	185
5. Resultat II: Nedslag i radiospråkets informella ordförråd.....	189
5.1. Analys av radiomaterialet presenterat decennievís.....	190
5.1.1. Radiomaterial från 1990	191
5.1.2. Radiomaterial från 2000	196
5.1.3. Radiomaterial från 2010	201
5.2. Ordval och normattityder	206
5.2.1. Korrigering av synonymbruk	206
5.2.2. Ordlån och exakthet?.....	211
5.2.3. Öppenhet inför det utifrånkommande.....	212
5.3. Slutdiskussion av radiomaterialet	215

6. Resultat III: Isländska former som avlöser utländska	219
Exemplet <i>flakkari</i>	220
Exemplet <i>þrenna</i>	222
Exemplet <i>friherji</i>	225
7. Den lexikaliska förändringsprocessen – några bakomliggande faktorer	231
7.1. Språksamhället i det koloniala och post-koloniala Island	232
7.2. Utbildning som förutsättning för språkkontakt	238
7.3. Kulturell verksamhet och elektronisk offentlighet som förutsättning för språkkontakt	243
7.4. Resande som förutsättning för språkkontakt	251
7.5. Förändrade språkkontaktmönster under 1900-talet.....	253
8. Slutsatser	257
8.1. Ordbruksförändringar i skrift.....	257
8.2. Ordbruksförändringar och ordval i spontant offentligt talspråk	260
8.3. Ordbruksförändringar och möjliga bakomliggande faktorer.....	260
8.4. Vidare forskning	263
Summary.....	265
Introduction.....	265
Perspectives on lexical changes	266
Method and materials	271
Informal vocabulary in written text.....	273
A survey of informal radio vocabulary.....	276
Icelandic forms that replace foreign forms.....	279
Processes of lexical change – some underlying factors	280
Referenser.....	285
Handskrifter.....	285
Dagspress	286
Ordböcker.....	287
Övriga referenser	290
Bilagor	317
Bilaga 1. Transkriptionsnyckel för samtalsanalyser.....	317
Bilaga 2. Uppskattning av jämförelsetal för Tímarit.is	318
Bilaga 3. Faksimil av <i>Morgunblaðið</i> , 19/11 1961, s. 10	322
Bilaga 4. Språken i kurslitteraturen vid Háskóli Íslands	323
Bilaga 5. Förteckning över ordkommittéer	326
Bilaga 6. De 100 vanligaste orden i den isländska chattkorpusen	328

Tabeller

TABELL 3:1.	<i>De femton vanligaste löporden i blogg- och chatt-korpusen. . . . .</i>	80
TABELL 3:2.	<i>Grundläggande data om radiomaterialet. . . . .</i>	82
TABELL 3:3.	<i>Uppskattad relativ förändring i antalet löpord i Tímarit.is. . . . .</i>	91
TABELL 4:1.	<i>Ett urval -ó-avledninga med tidpunkt för förstabelägg samt antal sidor i Tímarit.is som uppvisar avledningen. . . . .</i>	103
TABELL 4:2.	<i>Frekvenser i Tímarit.is för några ordformer i Ljós heimsins. . . . .</i>	110
TABELL 4:3.	<i>Frekvenser för de 25 vanligaste oortodoxa stavningarna i korpusarna samt i Tímarit.is. . . . .</i>	111
TABELL 4:4.	<i>Frekvenser för varianter av náttúrlega i korpusarna samt i Tímarit.is. . . . .</i>	114
TABELL 4:5.	<i>Frekvenser för varianter av nefnilega i korpusarna samt i Tímarit.is. . . . .</i>	115
TABELL 4:6.	<i>Frekvenser för varianter av ógeðslega i korpusarna samt i Tímarit.is. . . . .</i>	117
TABELL 4:7.	<i>Frekvenser för varianter av ofboðslega i korpusarna och i Tímarit.is. . . . .</i>	118
TABELL 4:8.	<i>Frekvenser för varianter av eiginlega i korpusarna samt i Tímarit.is. . . . .</i>	121
TABELL 4:9.	<i>Frekvenser för varianter av eitthvað i korpusarna samt i Tímarit.is. . . . .</i>	123
TABELL 4:10.	<i>Frekvenser för varianter av búinn að i korpusarna samt i MÍM och Tímarit.is. . . . .</i>	124
TABELL 4:11.	<i>Belägg för bruk av ord med suffixet -isti före 1900. . . . .</i>	128
TABELL 4:12.	<i>Exempel på modernt bruk av ord med suffixet -isti. . . . .</i>	131
TABELL 4:13.	<i>Belägg för bruk av ord med suffixet -ismi före 1930. . . . .</i>	132
TABELL 4:14.	<i>Relativ kronologi mellan några ord med suffixen -isti och -ismi. . . . .</i>	135
TABELL 4:15.	<i>Exempel på Internetbruk av suffixet -ismi. . . . .</i>	136
TABELL 4:16.	<i>Belägg på stavningarna <sjans> och <séns> i Tímarit.is. . . . .</i>	142
TABELL 4:17.	<i>Belägg på sjökk i Tímarit.is. . . . .</i>	143
TABELL 4:18.	<i>Belägg på lostmeðferð och sjökkmeðferð i Tímarit.is. . . . .</i>	145
TABELL 4:19.	<i>Förekomster av freak och frík i Tímarit.is. . . . .</i>	146
TABELL 4:20.	<i>Förekomster av nerd, nörd och nörd(ur) i Tímarit.is. . . . .</i>	150
TABELL 4:21.	<i>Böjningar av nörd jämfört med nördur i Tímarit.is. . . . .</i>	151
TABELL 4:22.	<i>Belägg på olika ordformer med latinska roten pleb- i Tímarit.is. . . . .</i>	156
TABELL 4:23.	<i>Belägg på prójekt, verkefni och áætlun i Tímarit.is. . . . .</i>	160
TABELL 4:24.	<i>Belägg på issjú i Tímarit.is. . . . .</i>	164
TABELL 4:25.	<i>Belägg på klassískur och klassík respektive sígildur i Tímarit.is. . . . .</i>	166
TABELL 4:26.	<i>Översikt över betydelsenyanser hos klassík 1923–1949. . . . .</i>	168
TABELL 4:27.	<i>Belägg i Tímarit.is på konsept som ord och ordled samt på hugmyndalist. . . . .</i>	172
TABELL 4:28.	<i>Några avledninga och sammansättningar med konsept som första led. . . . .</i>	175

TABELL 4:29.	<i>Belägg på fila per år och per decennium i Tímarit.is.</i>	177
TABELL 4:30.	<i>Belägg på steroid, steri och steróíð i Tímarit.is.</i>	181
TABELL 5:1.	<i>Förekomster av tvíildi och díoxíð i ord på Tímarit.is.</i>	193
TABELL 5:2.	<i>Förekomster av lán/kodvæxling i Hallgrímur Helgasons kåseri.</i>	194
TABELL 5:3.	<i>Frekvenser för plott i Tímarit.is.</i>	209
TABELL 5:4.	<i>Radioinslag med anmärkningsvärt många ordlän.</i>	214
TABELL 5:5.	<i>Översikt över radioinslagen.</i>	216
TABELL 6:1.	<i>Frekvenser för flakkari samt för andra ord för 'hárddisk' i Tímarit.is.</i>	220
TABELL 6:2.	<i>Frekvenser för ordparet hat-trick/þrenna i Tímarit.is.</i>	223
TABELL 6:3.	<i>Frekvenser för sweeper/libero/friherji i Tímarit.is.</i>	226
TABELL 7:1.	<i>Ökningen av antalet invånare i Reykjavík och Akureyri.</i>	235
TABELL 7:2.	<i>Antal islandsfödda präster som examinerades 1805–1846.</i>	238
TABELL 7:3.	<i>Andel av en åldersgrupp (i procent) som går i skola.</i>	240

Figurer

FIGUR 2:1.	<i>Låneskala, anpassad och något förkortad, efter Thomason (2001:70f).</i>	10
FIGUR 2:2.	<i>Lån och kodväxling, efter Muysken (2000:72).</i>	15
FIGUR 2:3.	<i>Lånordstypologi enligt Betz (1949).</i>	22
FIGUR 2:4.	<i>Lånordstypologi enligt Haugen (1956).</i>	24
FIGUR 2:5.	<i>Lånordstypologi.</i>	26
FIGUR 2:6.	<i>Tolkning av flerledade sammansättningar.</i>	37
FIGUR 2:7.	<i>Lexikaliseringsprocessen enligt Bakken (1998:120).</i>	39
FIGUR 2:8.	<i>Lemmat sletta i ÍO4.</i>	56
FIGUR 2:9.	<i>Språkplanering enligt Haugen (1983:270).</i>	58
FIGUR 2:10.	<i>Resultaten hos Kristinsson & Hilmarsson-Dunn (2013) i förhållande till 3 textparametrar definierade av Finegan & Biber (2001).</i>	70
FIGUR 3:1.	<i>Exempel på textmaterial från tidningskorpusen.</i>	74
FIGUR 3:2.	<i>Exempel på textmaterial från bloggkorpusen. Mindre känd skribent.</i>	75
FIGUR 3:3.	<i>Exempel på textmaterial från bloggkorpusen. Känd skribent.</i>	76
FIGUR 3:4.	<i>Exempel på textmaterial från blogg- och chattkorpusen.</i>	77
FIGUR 3:5.	<i>Exempelsökning med ovanligt många ordträffar på en och samma sida.</i>	89
FIGUR 3:6.	<i>Frekvensutveckling för några vanliga isländska ord 1900–2010.</i>	90
FIGUR 4:1.	<i>Typer av isländska -ó-avledningar jämförda med svenska -is-avledningar.</i>	99
FIGUR 7:1.	<i>Handelsplatser på Island under monopolhandelsperioden.</i>	234
FIGUR 7:2.	<i>Andel av befolkningen som är bosatt på landsbygd respektive i tätort.</i>	236
FIGUR 7:3.	<i>Fördelningen i procent av antalet sysselsatta inom olika sektorer av närings- livet.</i>	237
FIGUR 7:4.	<i>Andel isländska tjuogoåringar (mätt i procent) med studentexamen eller motsvarande.</i>	241
FIGUR 7:5.	<i>Antal isländska studenter på högskolenivå.</i>	242
FIGUR 7:6.	<i>Mittuppslaget i Alþýðublaðið 9 mars 1962 i faksimil.</i>	248
FIGUR 7:7.	<i>Totalt antal timmar utsänd isländsk och utlandsspråkig tv i tre allmän- kanaler.</i>	249
FIGUR 7:8.	<i>Andel i åldersgrupperna 16–24 år respektive 55–64 år som tagit del av media via Internet.</i>	250
FIGUR 7:9.	<i>Andel i åldersgrupperna 16–24 år respektive 55–64 år som delat med sig material via Internet.</i>	250
FIGUR 7:10.	<i>Inresande till landet fördelat på isländska respektive utländska medborgare sett i förhållande till Islands folkmängd.</i>	252

1. Inledning

Orð eru til alls fyrst
'Allt börjar með ord'

Det gamla isländska talesättet ”allt börjar med ord” tycks äga sin giltighet än idag. Just så började även detta arbete. Enstaka ord kom att väcka min undran och häpenhet – särskilt när de efterhand blev allt mindre ”enstaka”. Dessa ord skapade en nyfikenhet på vad som tycktes ske med det isländska ordförrådet.

Den som befinner sig mitt i ett skeende saknar ofta det utifrånperspektiv som krävs för att kunna notera små och gradvisa förändringar. Efter att under sex år ha bott på Island, hade jag under en 15-årsperiod 1991–2006 mycket liten kontakt med isländskan som vardagsspråk och kommunikationsmedel, även om jag var i förbindelse med språket som sådant via skönlitteratur och enstaka dagstidningar. Under den tiden hade Internet blivit en viktig del i både islänningars och svenskars vardag, som källa till upplysningar, till underhållning och som medium för kontakt och kommunikation. Nätmedier, bloggar och chattar hade för många blivit ett naturligt sätt att hålla relationerna till omvärlden levande.

När jag så i ett slag 2006 kom att stå i daglig förbindelse med den isländska Internet-världen i och med arbetet med det isländsk-svenska ordboksprojektet ISLEX, väcktes min förundran. (För orientering om ISLEX-projektet se Jónsdóttir & Úlfarsdóttir 2008, Hannesdóttir et al. 2010 samt Úlfarsdóttir 2013.) På dessa Internetsidor råkade jag på ord och ordformer som jag tidigare sällan hört annat än i ungdomsspråk, men som jag aldrig tidigare hade sett i skrift. Det var således inte orden i sig som fick mig att reagera, utan det faktum att man nu stötte på dem i skrift, samt att de kunde vara förhållandevis högrekventa i vissa texter.

Det var ord som t.ex. *kúl, kósí, beibí, plís, gígg* och *pleis* (eng. *cool, cozy, baby, please, gig* och *place*) som fick mig att reagera, eftersom de stred mot vad jag förväntade mig, inte främst genom att vara obekanta för mig, utan genom att jag hade vant mig vid en puristisk hållning till ordförrådet på isländska. Många beskrivningar av isländskan, såväl vetenskapliga – t.ex. Kristiansen & Sandøy (2010:3) – som populära – t.ex. Harstad & Anderson (2009:97ff.) – brukar huvudsakligen framhålla de puristiska dragen, och jag hade uppfattat det som att islänningarna själva i allt väsentligt delade den inställningen.

Det finns också goda skäl för bilden av isländskan som ett språk där rena ordlån är ovanliga. Isländskan har under en lång tid haft ett stabilt skriftspråk som varit förhållandevis opåverkat av influenser utifrån.¹ Under 1800- och 1900-talen kom den språkliga egenarten dessutom att bli som en viktig komponent i kampen för nationellt oberoende. Därigenom har det för många fallit sig naturligt att förhindra att denna särprägel förloras genom påverkan utifrån, från andra språk. Just det faktum att isländskans ordförråd – delvis genom puristisk strävan – kommit att förändras mycket lite under tiden från Islands bebyggande till 1800-talets slut, gör det särskilt motiverat att studera de förändringar i ordförrådet som nu äger rum.

1.1. Syften, frågeställningar och tillvägagångssätt

Avhandlingens huvudtes är att isländskan under de senaste ca 20 åren har förändrats på så sätt att gränserna för vilka ord och uttryck som kommer till användning i offentligt språk har vidgats. Denna förändring har tagit sig uttryck i att lån används på ett sätt som står i strid med en hittills förhållandevis stark puristisk tradition, och i att ord som i huvudsak betraktats som tal-språkliga idag allt oftare ses i skrift. Avhandlingens huvudsyfte blir härigenom tvådelat, nämligen

- (1) att kartlägga lånord som inte står i överensstämmelse med de lånemönster som varit förhärskande i standardisländskan sedan purismens genombrott vid 1800-talets andra hälft;
- (2) att kartlägga bruket av talspråkliga ord och ordformer i skrift.

---

1 Även isländskan har under historiens gång varit influerad av utländskt språkbruk, men i betydligt mindre omfattning än de övriga nordiska språken; jfr Svavarsdóttir & Óskarsson (2009) och där angivna referenser.

Exempel på det lånemönster som åsyftas i moment (1) ovan är att internationella ord som *antípati* (isl. *andúð*) och *sensitiv* (isl. *hrifnæmur*) får helisländska ekvivalenter när de lånas in i isländskan. Se t.ex. Kvaran (2003:35f.) för ytterligare exempel. I avsnitt 2.4 nedan behandlas också det sätt på vilket det isländska språket svarar på utländska låneimpulser vidare.

För att bättre kunna belysa talspråkets roll i låneprocesserna har en undersökning av offentligt talspråk genomförts. Den undersökningen spänner över tal inspelat 1990, 2000 och 2010, och kan därmed ge en fingervisning om förändring över tid. En studie av talspråk ger vidare möjlighet att uppmärksamma paralingvistiska drag som t.ex. tvekan och omformuleringar. Sådana drag kan ge indikationer om de attityder som språkbrukarna har till sitt bruk av lånord.

De kartläggningar som åsyftas i moment (1) och (2) är avsedda att skapa förståelse kring de processer som är verksamma vid inkorporerandet av orden i modern isländska och att ge en antydning om språkbrukarnas hållning till lånord så som denna manifesteras i undersökningsmaterialet.

Forskningsprojektet ”Moderne importord i språka i Norden” (MIN) har redan behandlat flera olika aspekter på samspelet mellan språkliga attityder och bruk av lånord. I de undersökningar som rapporteras där ligger huvudvikten dock på intervjuer och enkäter bland språkbrukare, medan denna undersökning tar sin utgångspunkt i det faktiska bruket så som det kommer till uttryck i korpusar, i den Internetbaserade textsamlingen Tímarit.is och i det inspelade radiomaterialet. För närmare upplysningar om MIN se Brunstad (2001), Sandøy (2003), Kristiansen & Sandøy (2010), Óladóttir (2009) och där angivna referenser.

Olika sökmetoder kan användas i språkvetenskapliga sammanhang. Dessa kan vara anpassade efter syftet med undersökningen. Om man söker efter något väldefinierat, på förhand bestämt, får proceduren en annan uppläggning än om man vill kartlägga ett område, inventera förekomsten av olika fenomen, som kanske inte är bestämda på förhand.

För att kunna hitta de ord den aktuella frågeställningen gäller, krävs dels ordkällor och metoder för att beskriva och bearbeta ordkällorna, dels metoder för att avgöra vilka ord som är intressanta för undersökningen. I dagens språkvetenskap blir skapandet av en korpus en vanlig och fruktbar väg till att på en gång avgränsa ett sökområde och skaffa sig ett material att arbeta med. En grundläggande del av den här undersökningen kommer därför att bygga på korpusarbete, närmare bestämt tre korpusar på tillsammans ca 6,6 miljoner löpord. Arbetet med korpusarna presenteras i avsnitt 3.1 och 3.2.

När det gäller frågan om vilka ord som är intressanta för undersökningen, är utgångspunkten att detta är en studie av den del av ordförrådet i isländskan som hittills inte har behandlats i stora övergripande ordböcker. Betydande delar av undersökningens material finns dock beskrivet i slangordböcker som

t.ex. *Orðabók um slangur, slettur, bannorð og annað utangarðsmál* (Árnason et al. 2010, hädanefter OS) och den digitala *Slangurorðabók* (Magnússon & Árnason 2010–, hädanefter SlangO) på ordbokswebbplatsen *Snara* (Njálsson 2007–). En viktig prövosten vid sorteringen av materialet blir vidare att undersöka om, och i så fall i vilken upplaga, de undersökta orden finns med i *Íslensk orðabók (ÍO)* (1963, 1983, 2002, 2007, 2007–).

Vid sidan av att jämföra de ord som ska undersökas mot ordböcker, är det om möjligt än mer viktigt att undersöka i vilken mån dessa ord finns representerade i andra skriftliga källor. I dag finns en förhållandevis heltäckande fulltextdatabas över isländska tidningar och tidskrifter: *Tímarit.is*. Genom att söka i *Tímarit.is* blir det möjligt att få en bild av hur bruket av enskilda ord utvecklas över tid. *Tímarit.is* presenteras i avsnitt 3.4.5.

En del av undersökningsmaterialet som fattas i ordböcker kan inte hänföras till kategorin slang utan har av andra skäl utelämnats av ordboksredaktörerna. En vanlig orsak till att ord utelämnas på detta sätt är att beläggen i skrift är mycket sparsamma. Eller snarare att beläggen i skrift som kommit att bli offentlig är mycket sparsamma. Med privata anteckningar och personliga brev förhåller det sig annorlunda. Författaren Halldór Laxness, kulturpersonligheten och forskaren Sigurður Nordal samt den berömda politikern Gunnar Thoroddsen är tre islänningar som alla var kända för att offentligen uttrycka sig på god och ren isländska.² Men i mindre officiella sammanhang har de inte tvekat att använda lånord om det skulle ligga närmare till hands. Så här skriver till exempel Halldór Laxness till författarkollegan Þórbergur Þórðarson:

- (1.1) Hvar ertu nú Þórbergur og þið allir samman, með hina indversku **mission** og kenninguna um **passivitetið**, að afstýra þessu ekki!

’Var är du nu Þórbergur och ni allihopa, med den indiska **missionen** och läran om **passiviteten**, som inte avstyr det här!’

Citerat efter Gunnarsson (2007:128); min översättning och fetstil.³

---

2 Enligt Jóhannesson (2010:376) kunde de som samtalade med Thoroddsen känna ett starkt tryck att vårda språket: Man skulle ”tala skýrt, leggja þunga áherslu á hvert orð og nota gullaldaríslensku” (‘tala tydligt, ge en rejäl betoning åt varje ord och använda guldåldersisländska’).

3 I det följande gäller att alla översättningar är gjorda av avhandlingsförfattaren om annat ej anges. Vidare används fet stil för att fästa uppmärksamhet på de ord som avhandlas i exemplen.

Nordal kunde under sin tid som gymnasielärare på 1940-talet enligt den dåvarande eleven Jónas Kristjánsson (1986:145) fölla yttranden som det följande i en diskussion om Njáls saga:

(1.2) Njáll var **próblematískur karakter**.

’Njáll var en **problematisk figur**.’

Bland Thoroddsens anteckningar hittar man formuleringar som denna (apropå politiskt organisationsarbete):

(1.3) koma á góðri **organisation**, safna upplýsingum og **rapportera** jafnóðum til miðstjórnar.

’skapa en god **organisation**, samla information och löpande **rapportera** till styrelsen.’

Citerat efter Jóhannesson (2010:122).

Huvuddelen av dessa ord tycks vara lånord av den typ som brukar kallas citatlån. Denna term samt forskning kring lånord kommer att behandlas relativt omfattande här nedan under avsnitt 2.2. För övrigt gäller att termer och begrepp förklaras i anslutning till att de först används, förutom då att de som rör lånord eller annan mellanspråklig påverkan på ordförrådet förklaras i ett sammanhang i avsnitt 2.2. Termer i anslutning till begreppet lexikalisering presenteras i 2.3. Purism behandlas i avsnitt 2.4. Där presenteras också begreppen språkplanering och korpusplanering. Vad en korpus är utreds närmare i anslutning till att materialet presenteras i kapitel 3. Eftersom beteckningen redan har använts, ska dock klargöras att man med korpus i språkvetenskapliga sammanhang normalt avser en samling av texter eller textfragment som har sammanställts enligt vissa angivna principer för att möjliggöra undersökningar av språket i texterna.

1.2. Avhandlingens uppläggning

Förutom denna inledning innehåller avhandlingen ytterligare sju kapitel. I kapitel 2 presenteras forskning av betydelse för den fortsatta framställningen, och ett antal perspektiv på lexikalisk förändring tecknas. Till avhandlingens syfte hör att kartlägga lånord som inte står i överensstämmelse med de lånemönster som varit förhärskande i standardisländskan. Det ger anledning till

två inledande avsnitt om hur ord lånas från ett språk till ett annat. Eftersom språkliga lån förutsätter kontakt mellan språk, inleds kapitlet med ett avsnitt om kontaktlingvistik. Därpå följer ett avsnitt om lånord, som också definierar de termer och begrepp som är i bruk och hur de används i avhandlingen.

En viktig faktor som verkar återhållande på användningen av lånord är den redan nämnda språkliga purismen. Purismen har på Island, särskilt under 1800- och 1900-talen, haft ett inte obetydligt inflytande på språkplaneringen. Purismens förutsättningar och relation till språkplaneringen behandlas i avsnitt 2.4.

Kapitel 3 är ett traditionellt material- och metodkapitel där de i undersökningen ingående korpusarna presenteras, liksom det radioprogram som ligger till grund för talspråksundersökningen. Där beskrivs också hur arbetet med att exciperera från korpusar och radioprogram gått till. Dessutom innehåller kapitel 3 beskrivningar av mina jämförelsematerial och deras innehåll samt redogörelser för hur arbetet med materialen har varit upplagt.

Avhandlingen innehåller tre resultatkapitel, kapitel 4, 5 och 6. I kapitel 4 presenteras tre slags fenomen som har aktualiserats av korpusundersökningen: talspråksinspirerade ordformer i skriftspråk, ordbildning som bygger på främmande morfem samt direkta ordlån, som ofta får anpassad isländsk stavning. Avsikten är att genom undersökning av enskilda exempel på dessa fenomen försöka urskilja mekanismer och utvecklingstendenser bakom bruket. I kapitel 5 presenteras en undersökning av i huvudsak oförberett talspråk, så som det användes i radio 1990, 2000 och 2010. Den undersökningen kan, till skillnad från det som i övrigt presenteras i avhandlingen, ge några perspektiv på hur frekventa de informella orden är, samt på vilket sätt och i vilka kontexter de används. Dessutom ger samtalsanalysens metoder möjlighet att skissera en bild av talarens attityd genom att ta hänsyn till dialogiska drag som tvekan, omtagningar och rättelser samt andra talares reaktion på ordvalet. För att belysa den motström som vid sidan av den officiella korpusplaneringen på ett till synes spontant sätt verkar mot ett okritiskt bruk av ordlån, studeras i kapitel 6 lexikalisering av nya betydelser hos existerande ord som avlöser nyetablerade lån.

Kapitel 7 tar sin utgångspunkt i en sammanställning av olika faktorer som kan tänkas ha haft betydelse för vilka slags importimpulser som det isländska språket har utsatts för och hur starka dessa har varit. Importimpulser förutsätter språkkontakt. Därför diskuteras här vilka kontakter som kan ha funnits mellan isländsktalande och talare av andra språk samt graden av intensitet i kontakter av denna typ.

I kapitel 8 avslutas avhandlingen med att alla resultat ställs samman till en koncentrerad rekapitulation.

2. Perspektiv på lexikaliska förändringar

Íslenzkan er orða frjósöm móðir,
ekki þarf að sníkja, bræður góðir

'Isländskan är en ordrik mor,
inte behöver ni tigga, kära bröder'

(Guðmundur Finnbogason, *Skírnir* nr 102, s. 152)

Förändringar i ordförrådet är naturligtvis känsliga för samma principer som styr generella språkliga förändringar. En viktig källa till språkliga förändringar är påverkan från andra språk, vilket studeras inom kontaktlingvistik. Ett avsnitt om kontaktlingvistik får därför inleda detta kapitel. Processen där ord lånas mellan språk är det kontaktfenomen som är av störst intresse för den här avhandlingen. Således fortsätter kapitlet med ett avsnitt om lånordsforskning. Frågorna om hur det språkliga lånegodset får fäste i det lånande språket är nära förbundet med forskning kring lexikalisering. Den forskningen har därmed också sin plats i detta kapitel. Hur möjligheterna för språkliga lån att tas upp i just isländskan ser ut, styrs naturligtvis ytterst av språkspecifika förutsättningar. En synnerligen viktig faktor där är vilken roll islänningarna själva önskat att deras språk ska ha. Ett avsnitt om språkplanering får därför avsluta detta kapitel.

2.1. Kontaktlingvistik

Det är triviale att påpeka att mänskligheten har utvecklat ett stort antal språk och dialekter; bara språken är enligt standardverket *Ethnologue: languages of the world* nästan 7000 (Lewis 2009). Det är likaså triviale att påpeka att människor med olika språk och med inbördes svårbegripliga dialekter från tid till annan kommer i kontakt med varandra och behöver kommunicera. Att studera hur den kommunikationen är möjlig och vilka språkliga mekanismer den involverar är dock allt annat än triviale.

Ett vanligt sätt att lösa kommunikationsproblemet är att använda någon form av lingua franca. Idag är det engelska som fungerar som ett världsomspännande kontaktspråk, men för kulturer med rötter i kristenheten samt inom forskning fungerade latin som lingua franca till långt in på 1800-talet. Användningen av engelska och latin har dock huvudsakligen varit avhängig av formell undervisning. Själva termen *lingua franca* avser emellertid alla typer av kontaktspråk som kan komma till användning i de fall när de kommunicerande inte har något gemensamt språk (Thomason 2001:158, Winford 2003:268f.). I många fall utvecklas ett helt nytt kontaktspråk, ett pidgin-språk, på grundval av de språk som är inblandade i kontaktsituationen. En vidare diskussion om pidgin och lingua franca finns bl.a. hos Thomason a.a. och Winford a.a.

Om människor med olika språk lever nära varandra under långa tider, kommer det i många fall att påverka vederbörande språk i en konvergerande riktning. Den som först myntade en beteckning för den typen av kontaktsituation där (helt obesläktade eller mindre nära besläktade) språk utvecklas i en konvergerande riktning var Trubetzkoy (1928:18), som med *Sprachbund* avsåg språk som hade ett betydande antal gemensamma egenskaper utan att dessa var grundade i en tillhörighet till samma språkfamilj:

Gruppen, bestehend aus Sprachen, die eine grosse Ähnlichkeit in syntaktischer Hinsicht, eine Ähnlichkeit in den Grundsätzen des morphologischen Baus aufweisen, und eine grosse Anzahl gemeinsamer Kulturwörter bieten, manchmal auch äussere Ähnlichkeit im Bestande der Lautsysteme, — dabei aber keine systematische Lautentsprechungen, keine Übereinstimmung in der lautlichen Gestalt der morphologischen Elemente und keine gemeinsamen Elementarwörter besitzen, — *solche Sprachgruppen nennen wir Sprachbunde.*

'Grupper, bestående av språk, som har en stor likhet i syntaktiskt avseende, som kan uppvisa en likhet i den grundläggande morfologiska uppbyggnaden, och bjuder på ett stort antal gemensamma kulturord, ibland även ytterligare likhet i uppsättningen språkljud, — men utan några systematiska ljudmotsvarigheter, inte någon överensstämmelse i morfemens ljudbild och utan att besitta några gemensamma elementarord, — *sådana språkgrupper benämner vi Sprachbunde* 'språkförbund'.'

Trubetzkoy nämner sedan Balkan som ett exempel på ett geografiskt område där ett sådant Sprachbund med bulgariska, nygrekiska, albanska och rumänska skulle finnas. Enligt Winford (2003:8) hade det speciella i språksituationen på Balkan då redan uppmärksammats av bl.a. Kopitar (1829) och Schuchardt (1884), dock utan att termen använts. Beteckningen har nu kommit att användas om språksituationen på flera andra platser med motsvarande förhållanden, t.ex. Arnhem land i Australien, Sepik River Basin i Nya Guinea, Kupwar i Indien, Etiopiska höglandet och Baltikum. Se Winford (2003) och Thomason (2001) och där angivna källor för ytterligare referenser till den relativt rikhaltiga forskning som finns kring dessa Sprachbunde. För denna framställning är det mest intressant att konstatera att långvarig språkkontakt kan leda till, och i fallet Sprachbund faktiskt har lett till, större eller mindre förändringar inom så väl lexikon som syntax, morfologi och fonologi.

Typen av förändring i konvergerande riktning i språkkontaktsammanhang samt dess grad och omfattning är beroende av ett stort antal såväl inomspråkliga som utomspråkliga faktorer. Någon form av tvåspråkighet tycks dock vara en grundläggande förutsättning för språkförändringar i kontakt-situationen; det är något som forskare inom området gemensamt förutsätter. Thomason (2001:78) har på ett pregnant sätt formulerat denna förutsättning som allmänt giltig, åtminstone för ordlån: "you cannot borrow what you do not know". Liknande tankegångar förs fram av t.ex. Winford (2003), Muysken (2000), och Myers-Scotton (2002).

Vidare tycks intensiteten i och omfattningen av de tvåspråkiga kontakterna vara av betydelse för hur genomgripande förändringarna blir. Thomason (2001:70f., Thomason & Kaufman 1988:65–109) har utifrån sin forskning på området postulerat en låneskala (eng. borrowing scale) där hon kopplar samman tvåspråkighetens intensitet och omfattning med hur frekventa de språkliga lånen är och vilka språkliga enheter som lånas (se Figur 2:1).

1.	Tillfällig kontakt: Lånarna är inte alltid flytande i källspråket. Få tvåspråkiga bland lånarna.	<i>Lexikonlån:</i> Endast innehållsord. Mest substantiv, men även verb, adjektiv och adverb. Inga lån i det centrala ordförrådet. <i>Strukturlån:</i> Saknas.
2.	Något mer intensiv kontakt: Lånarna någorlunda tvåspråkiga. De tvåspråkiga är dock i minoritet bland talarna av det lånande språket.	<i>Lexikonlån:</i> Funktionsord (som konjunktioner och partiklar) såväl som innehållsord. Fortfarande inga lån i det centrala ordförrådet. <i>Strukturlån:</i> Endast få strukturlån på denna nivå. Inte några lån som skulle kunna påverka det lånande språkets struktur. Nya språkljud endast i lånord.
3.	Mer intensiv kontakt: Fler tvåspråkiga. Situationen kännetecknas av attityder och sociala faktorer som gynnar lånande.	<i>Lexikonlån:</i> Fler funktionsord lånas, liksom ord i det centrala ordförrådet. Även avledningsaffix ⁴ lånas. <i>Strukturlån:</i> Mer betydande strukturella drag lånas, dock utan att det leder till större typologiska förändringar i det lånande språket. Fonetiska förändringar genom att allofoner fonemiserar under påverkan från det långivande språket samt genom att fonem som saknas där bortfaller. Prosodi förändras. Ordföljdsförändringar, SVO > SOV eller vice versa. Inlånade grammatiska morfem läggs till det lånande språkets egna.
4.	Intensiv kontakt: Mycket omfattande tvåspråkighet bland talarna av det lånande språket. Sociala faktorer gynnar lålandet mycket starkt.	<i>Lexikonlån:</i> Mycket betydande lånande inom alla kategorier av ord. <i>Strukturlån:</i> Allt kan lånas, inklusive strukturella drag som kan medföra betydande typologiska förändringar. Inom fonologi kan hela räckor av fonem försvinna från eller läggas till det egna språket. Inom syntaxen kan övergripande förändringar som rör ordföljd, relativkonstruktion, negation, sam- och underordning samt kvantifiering inträffa. Inom morfologi kan flekterande böjning ersättas av agglutinerade och vice versa. Kongruensmönster kan liksom morfologiska kategorier komma till eller försvinna.

FIGUR 2.1. Låneskala, anpassad och något förkortad, efter Thomason (2001:70f.).

Det finns vissa skillnader mellan Thomason (2001) och Thomason & Kaufman (1988), och i de fallen återgår figuren på det som anges av Thomason (2001). Det Thomason kallar lexikonlån i figuren är lån som avser ordförrådet. Med

4 Exempel på inlånade avledningsaffix i svenskan skulle t.ex. kunna vara *an-* och *be-* (*ankomma* och *befolka*) samt *-het*, *-else* (*skönhet*, *förälskelse*) som alla lånades in från lågtyska under medeltiden (se Wessén 1970:20f., 1965:120ff., Bergman 1980:79f., Pettersson 1996:123f.).

strukturlån avses påverkan från det långivande språket på det lånande språkets fonologi och syntax samt bruk av grammatiska morfem. Det följer som synes av Thomasons låneskala att graden av tvåspråkighet har mycket stor betydelse för hur lånemönstren utvecklas. Men hon framhåller också de sociala faktorernas betydelse. De sociala faktorerna måste dock perspektiveras mot de olika slags konsekvenser som språkkontakt kan medföra. Winford (2003:23f.) presenterar en sådan taxonomi som med mindre modifieringar går tillbaka på Thomason & Kaufman (1988:50). Konsekvenserna av språkkontakt kan bli:

- (1) Språkbevarande
  - a. lånande relation
  - b. konvergerande relation (*Sprachbund*)

- (2) Språkbyte
  - a. hos en invandrande minoritet (t.ex. finnar i Sverige)
  - b. hos en erövrade minoritet (t.ex. normandernas byte från franska till engelska)
  - c. hos ett kolonialiserat folk (t.ex. aboriginernas byte till engelska i Australien, irländarnas byte till engelska)

- (3) Språkskapande
  - a. pidgin
  - b. kreol

Språkkontakt som leder till språkbyte eller språkskapande är inte av intresse för denna avhandling och diskuteras därför inte vidare här. *Språkbevarande* är den allmänt brukade svenska termen för det internationellt använda begrepp som på engelska heter *language maintenance*; se t.ex. Flodell (1986), Hyltenstam & Stroud (1991) och Hyltenstam et al. (1999) för exempel på dess användande. *Språkbevarande* är inte en helt igenom lyckad term, eftersom den kan väcka föreställningar om att språket inte förändras, vilket det trots allt gör. Ett ord som *språkbibehållande* hade tydligare pekat på att språket finns kvar, men att det förändras, t.ex. genom ordlån och nybildningar, under påverkan av andra språk och förändrade samhällsliga förhållanden. Motsvarande tyska term, *Spracherhaltung* (se t.ex. Haarmann 1980), har samma grundbetydelse av 'underhåll' som det engelska ordet har. Eftersom *språkbevarande* är den etablerade svenska termen, kommer den dock att användas, även om *språkbibehållande* kanske hade väckt konnotationer som ligger närmare *language maintenance*.

Inte heller begreppet "konvergerande språkbevarande relation" kommer att ha någon genomgripande betydelse för detta arbete, även om samarbete inom

den nordiska språkvården kan ge upphov till konvergerande tendenser, särskilt i nyordsarbetet. Från tid till annan har det också funnits personer och rörelser som förespråkat närmande i rättstavning och till och med i morfologi mellan de skandinaviska språken. En översikt över nordisk språkplanering under 1800- och 1900-talen finns hos Loman (1982); där finns också en genomgång av fram till dess publicerade skrifter med relevans för ämnet. Bland ytterligare referenser av intresse för nordisk språkkonvergens kan nämnas Lindstam (1946), Ljunggren (1946, 1956), (Sudmann 1970), Bergman (1971), Hellevik (1971), Karker (1971, 1976, 1979), Grünbaum (1979), Reuter (1979, 2009) samt Bunkus (1997). Ovanstående texter berör dock endast perifert isländskan. Det är det skandinaviska språksamarbetet som står i fokus i dem; därför behandlas de inte vidare här.

Här återstår då att behandla språkbevarande i en lånande relation. Inom kontaktlingvistikens avhandlas ordlån normalt i förhållande till kodväxling (eng. *code switching*). Följande avsnitt kommer därför att diskutera begreppen lån och kodväxling i ett jämförande perspektiv.

2.1.1. Lån eller kodväxling

För en tvåspråkig talare med god behärskning av båda språken finns alltid möjligheten till kodväxling/tillfällighetslån som ett uttrycksalternativ i språksituationen. Olika uttrycksbehov och anpassning till pragmatiska och sociolingvistiska faktorer avgör sedan om och i vilken grad kodväxling kommer att ske. (Se Appel & Muysken 2006:118ff. för en taxonomi över uttrycksbehov och Gumperz 1982:69ff. för en genomgång av pragmatiska och sociolingvistiska faktorer som är relevanta i sammanhanget.) Å andra sidan har tankar förts fram om att olämplig/felaktig kodväxling skulle kunna kopplas till bristande tvåspråkighet hos språkbrukaren. Så har t.ex. Weinreich (1953:73f.) och Poplack (1980:590) intagit något olikartade ståndpunkter i frågan. Trots att det finns olika meningar om sambandet mellan kodväxling och bristande tvåspråkighet måste man inse att kodväxling och tillfällighetslån kan vara en tillgång för tvåspråkiga talare i många sammanhang.

Det är inte alltid lätt att dra en tydlig gräns mellan ordlån⁵ och kodväxling. Det kan dels bero på att begreppen inte är ömsesidigt uteslutande, dels på att särskilt kodväxling ibland beskrivs snarare än definieras. En mycket ofta citerad förklaring av vad kodväxling är – ”the use of two or more languages in the same utterance or conversation” (Grosjean 1982:145) – tyder på att vi har

---

5 För definition av ordlån se nedan avsnitt 2.2.

att göra med ett vidsträckt begrepp som nog skulle kunna innefatta ordlån. Uppfattningen om vad kodväxling innebär kan dessutom vara påverkad av vilka språk som har del i den kodväxling som den enskilde forskaren har studerat, eller som Muysken (2000:10) uttrycker det:

It has been said somewhat maliciously that an Indo-Europeanist will tend to make reconstructed Proto-Indo-European look like the language that she or he thoroughly studied early on. If the scholar starts out with Albanian, her or his version of the proto-language will have many features of Albanian, and so on.

Han antyder vidare att det har betydelse för områdets teoriutveckling att två av dess ledande forskare i huvudsak har studerat helt olika språkpar. Shana Poplack har mest ägnat sig åt spansk-engelsk och fransk-engelsk kodväxling, medan Carol Myers-Scotton har bedrivit det mesta av sin forskning i Östafrika och den har då främst fokuserat kodväxling mellan engelska och swahili.

Kodväxlingen mellan spanska och engelska ser ofta ut på följande sätt:

(2.1) Sometimes I'll start a sentence in English **y termino en español**.

'Ibland börjar jag en mening på engelska **och slutar på spanska**.'

(Poplack 1980:594)

Kodväxling mellan swahili och engelska har däremot vanligen följande karaktär:

(2.2) Leo siku**come** na **books** zangu. James alienda nazo mpaka kesho.

'Today I didn't **come** with my **books**. James went with them until tomorrow.'

(Myers-Scotton 1993:80)

Muysken pekar på att de språktypologiska, sociolingvistiska och strukturella faktorer som aktualiseras i Poplacks och Myers-Scottons respektive forskningsmaterial påverkar tyngdpunkten i deras teoriutveckling. Materialet ger Myers-Scotton anledning att utveckla teorier som bygger på idéer om matrisspråk och inbäddat språk samt tankar om olika restriktionskriterier för växling av innehållsmorfem respektive grammatiska morfem. Poplack fokuserar istället sin teoribyggnad runt språkalternering och ordföljdsrestriktioner som styr när kodväxling kan ske.

I språkexempel 2.2 ovan illustreras också svårigheten att hitta utslagsgivande kriterier för vad som är ordlån respektive kodväxling. Eftersom huvuddelen av yttrandet är på swahili, antas det vara matrisspråket, medan *come* och *books* är inbäddade i matrisen, vilket gör engelska till inbäddat språk. För ytterligare

utredning av matrispråk och inbäddat språk (the Matrix Language Frame Model) se Myers-Scotton (1993, 2002) och där angivna referenser. Ett ibland föreslaget kriterium för att ett ord ska anses som lånord är att det är morfologiskt anpassat till det lånande språket/matrispråket (se t.ex. Muysken 2000:63, Sankoff, Poplack & Vanniarajan 1990:71). Används det kriteriet här, skulle det innebära att *books* klassificeras som kodväxling medan *sikucome* klassificeras som ordlån, eftersom *come* har böjts med två grammatiska morfem, swah. *si-ku*, som anger IP.SG./FÖRFLUTEN TID respektive NEKANDE. Många skulle nog anse en analys som klassificerade bruket av *come* och *book* på ett likartat sätt som intuitivt mer tillfredsställande. Ytterligare en aspekt på klassificeringen av *sikucome* är att det här inte skulle vara någon principiell skillnad mellan att anse ett vanligt engelskt ord, *come*, som ett lån jämfört med ett mycket mindre frekvent ord som *attain*, om det hade samma böjning: *sikuattain*.

Som ovanstående resonemang visar, kommer olika språks typologiska egenskaper att påverka i vilken utsträckning kodväxling är möjlig, och generella kriterier blir därmed svåra att använda. Således har t.ex. Muysken (2000:76) visat att agglutinerande språk normalt tillåter byte av språk inom ett ord, så att rotmorfemet kommer från ett språk medan de grammatiska morfemen kommer från ett annat. De flekterande språkens ordstruktur försvårar språkbyte på den nivån. Denna skillnad gör det vanskligt att skapa definitioner som skiljer ordlån och kodväxling på basis av morfologiska kombinationsegenskaper.

Redan Weinreich (1953:11) tog fasta på behovet av att skilja mellan ord från ett annat språk som fått en brukstradition i matrispråket/det lånande språket och ord utan lånetradition. Den sistnämnda kategorin kallade han tillfällighetslån (eng. *nonce borrowings*):

For example, when a bilingual, a native speaker of a variety of Romansh, instead of using /'forbɪf/ 'shears', inserts Schwyzertütsch /'fɛ:ri/ into an otherwise Romansch sentence, this is an act of borrowing in which he participates, a case of interference in his speech. At the time of the utterance, it is a "nonce-borrowing". But when this same bilingual utters the word /'tsɪtm/ 'newspaper' (< Schwyzertütsch /'tsɪtɪŋ/) instead of /ja'zɛta/, this is another matter, for /'tsɪtm/ has generally replaced /ja'zɛta/ and is an established element in this variety of Romansch.

I enlighet med Weinreich skulle man således kunna ta i bruk en distinktion som bygger på skillnaden i frekvens mellan olika uttrycksformer. Det finns också teoretiska resonemang som ansluter till en sådan indelning. Di Sciullo & Williams (1987) har fört fram tanken på att det finns en egenskap, indexitet (eng. *listedness*), som styr vad som finns tillgängligt i modersmålstaляres ordförråd. De ord som kommer från ett annat språk och har egenskapen indexitet skulle då räknas som ordlån, medan de som saknade egenskapen indexitet

skulle räknas som tillfällighetslån. Muysken tar fasta på denna distinktion (dock utan att explicit hänvisa till likheten mellan hans beskrivning och den i Di Sciullo & Williams 1987:2) och skiljer mellan lån och kodväxling som i Figur 2:2. Principiellt är det som synes inte något problem att skilja mellan kodväxling och lån eller mellan tillfällighetslån och ordlån definierat på detta sätt. I praktiken är emellertid inte gränsen mellan lexikal nivå och över-lexikal nivå helt tydlig. Något som tyder på att den gränsen inte är knivskarp är att det i trettonde upplagan av *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL13 2006) finns 298 flerordsenheter anförda som lemman.

	Ej listade element	Listade element
Över-lexikal nivå	kodväxling	konventionaliserad kodväxling
Lexikal nivå	tillfällighetslån	ordlån

FIGUR 2:2. Lån och kodväxling, efter Muysken (2000:72).

Några exempel på sådana flerordsenheter, som enligt SAOL räknas till lexikal nivå och som därmed skulle vara problematiska i Muyskens schema, är: *à la carte*, *al frescomålning*, *de facto-flykting*, *et cetera*, *i går* och *nasi goreng*. En av huvudtankarna i Di Sciullo och Williams skrift är också att det för begreppet indexitet inte görs någon ordnivåskillnad beträffande vilka språkliga enheter som kan listas. Däremot gör de ett antagande om vad som rimligen torde vara listat: "All the morphemes are listed. 'Most' of the words are listed. Many of the compounds are listed. Some of the phrases are listed. Four or five of the sentences are listed" (Di Sciullo & Williams 1987:14). Påståendet att den största delen av orden skulle vara listade gäller säkert för engelska, men med tanke på svenskans möjligheter till tillfälliga sammansättningar är det diskutabelt huruvida en lika stor del av ordförrådet skulle vara listat på svenska. Så vitt bekant är det dock inte undersökt hur stor andel av orden i en given text som består av mer eller mindre tillfälliga sammansättningar.

Muyskens fokus ligger på enheter som inte är listade, d.v.s. på skillnaden mellan kodväxling och tillfällighetslån. Det är nog därför som han inte betraktar det som ett problem att Di Sciullo och Williams inte gör någon skillnad mellan ord, flerordsenheter och fraser i sin hypotes om indexitet.

Precis som Muysken tar Sankoff et al. (1990:71) ordens frekvens i det lånande språket till utgångspunkt för en avgränsning mellan tillfällighetslån och ordlån: "Nonce borrowings in the speech of bilinguals differ from established loanwords in that they are not necessarily recurrent, widespread, or recognized by host language monolinguals". Till skillnad från Muysken menar de däremot

att kodväxling av enskilda ord kan äga rum och att flerordsuttryck kan vara föremål för lån. Denna ståndpunkt blir tydligare uttryckt av Poplack (2012:645): ”Code-switches – single- or multi-word – by definition are not integrated into a recipient language, unlike established loanwords (and nonce borrowings)”. Avgränsningen mellan lån och kodväxling blir då en fråga om formell integration i det lånande språket. Lån har syntaktiskt och morfologiskt anpassats till det lånande språket, medan fonologisk anpassning är ett mindre tydligt kriterium vid avgränsningen mellan lån och kodväxling (Poplack 2012:647).

Gränsdragningen mellan ordlån och tillfällighetslån är för såväl Weinreich som Muysken och Poplack således kopplad till ordens relativa frekvens i det lånande språket. I många konkreta fall är det inte något problem. Till exempel är det lätt att slå fast att lån som är listade i ordböcker måste vara ordlån. Däremot vore det fel att säga att alla lån som saknas i ordböcker därmed är tillfällighetslån. Det gäller i hög grad för isländska förhållanden att ord (som åtminstone i vissa grupper) har varit relativt allmänt kända och använda i muntligt bruk, och därmed haft egenskapen indexitet, ändå inte har varit förtecknade i ordböcker. I avsnitt 5.2.2 diskuteras t.ex. orden *paranoja* och *delinkvent* som varit allmänt kända sedan åtminstone 1914 respektive 1949, men först 2007 togs med i den fjärde upplagan av *Íslensk orðabók* (ÍO4).⁶

Den typ av ordlån som är mest lik tillfällighetslånen är citatlånen, som har den egenskapen att de känns igen som främmande, eftersom de i huvudsak inte har anpassat sig till det omgivande språket. Viss fonologisk anpassning kan visserligen förekomma, men det beror då mest på att språkbrukaren inte behärskar det långivande språkets fonologi. Så långt är det tydligt att citatlånen har mycket gemensamt med kodväxling som omfattar enstaka ord, men till skillnad från både tillfällighetslån och enstaka kodväxlade språkliga enheter har citatlånen egenskapen indexitet. De är kända och förstås även av enspråkiga språkbrukare. De hör inte till språket, men de känns igen – som främmande.⁷

Definitionen av tillfällighetslån i detta arbete följer Muysken och utgår från att lånen ifråga inte finns ”listade” – manifesta – i språkbrukarnas ordförråd. Även när det gäller frågan om morfologisk anpassning följer avhandlingen Muysken i det att inte göra det till en del av definitionen. Om tillfällighetslånen definieras som ”icke-listade” innebär det emellertid att definitionen blir mycket svårhanterlig i praktiken. Ordförrådet varierar ju från individ till individ. Att avgöra om ett godtyckligt ord skulle vara ”listat” blir således en bedömningsfråga, där förekomster i olika korpusar och belägg i andra källor

---

6 Det äldsta belägget för delinkvent är visserligen från 1710, men då i en kontext som inte motiverar att ordet ska anses som allmänt känt. Se *Alþingisbækur Íslands* 9, 1964:560.

7 Se även avsnitt 2.2.2 nedan för vidare diskussion av citatlån.

kan ge stöd för en bedömning utan att för den skull utgöra något avgörande kriterium. Termen *tillfällighetslån* används ändå i denna avhandling utan att den får någon närmare precisering än den som här har givits.

På grund av dessa svårigheter att hitta konsekvent tillämpbara kriterier för vad som är tillfällighetslån eller kodväxling finns det forskare som föreslår att man inte ska göra en sådan distinktion (se t.ex. Boyd 1993:389ff.). I Stammers & Deuchar (2012) presenteras en nyare studie vars slutsats är att ”no intermediate category between codeswitches and borrowings is needed” (a.a.:643). Denna slutsats avvisas dock i en artikel av Poplack (2012), som övertygande argumenterar för att Stammers och Deuchar feltolkar sina data.

2.1.2. Olika typer av kodväxling

I litteraturen görs det emellanåt skillnad mellan tre olika typer av kodväxling:

- (1) inomsatslig (eng. *intra-sentential*) kodväxling
- (2) utomsatslig (eng. *extra-sentential* el. *inter-sentential*) kodväxling
- (3) emblematiserad kodväxling.

Vissa forskare, se t.ex. Muysken (2000) och Cook (2003), föredrar dessutom en särskild term, *kodblandning* (eng. *code-mixing*) för kodbyte inom en sats eller inom en tur som inte är längre än en sats, det som annars benämns *inomsatslig kodväxling* eller bara *kodväxling*.

De som gör distinktionen mellan tre slags kodväxling går ofta tillbaka på Poplack (1980). Hon noterade i den refererade undersökningen att det fanns en signifikant skillnad i tvåspråkig kompetens mellan dem som kodväxlade inom satsens ram och de som inte gjorde det. De som hade hög språkfärdighet i båda språken gjorde i mycket högre grad bruk av satsintern kodväxling. Poplack drog slutsatsen att detta berodde på att satsintern kodväxling krävde god grammatisk färdighet i båda språken för att språkfel skulle kunna undvikas.

De språkelement som är inblandade i det Poplack kallar emblematiske kodväxling är interjektioner, idiomatiska uttryck, citat, utfyllnadsord (eng. *filler*) och påhängsuttryck (eng. *tag*) (a.a.:602). Poplack inordnar de kodväxlade uttrycken på en skala efter den tvåspråkiga kompetens som krävs för att använda dem rätt. I botten på den skalan placerar sig uttrycken för emblematiske kodväxling, som bara kräver ett minimum av kunskaper i det långgivande språket (L_2) av den som ska använda dem. D'Amore (2009:94) har i Poplacks efterföljd slående formulerat hur kodväxling kan uttrycka samhörighet med en kultur, trots att kunskaperna i det språk man lånar ifrån är små:

However, as generations of bilingual children in the US have been discouraged over the last hundred years from speaking Spanish, both by educators and those parents who consider the language as an obstacle to progress, many second and subsequent generation Latinos speak little or no Spanish. Nonetheless, they may still make a claim to in-group membership, and can compensate their incomplete command of Spanish, and therefore capacity for fluent 'true' switching by emblematic switching. This is often achieved through tag-switching as well as through the use of Spanish interjections, fillers, and idiomatic expressions in a sentence in English.

Citatet illustrerar hur kodväxling kan tänkas uttrycka ett intresse för och en identifikation med en viss kultur, trots begränsad behärskning av ifrågavarande språk. Det allmänna intresse för anglo-amerikansk kultur som finns i Norden skulle således kunna motivera en relativt utbredd kodväxling till engelska i de nordiska språken. Följaktligen kommer termen *emblematiske kodväxling* att vara till nytta för denna avhandling.

2.2. Lånord

Den ömsesidiga påverkan som två språk kan utöva på varandra är så omfattande och mångfacetterad att den kan tyckas ogripbar. Om man däremot begränsar sig till ordförrådet, och sedan ytterligare till den process som ett enda ord kan komma att genomgå när det träder in i en ny språkgemenskap, blir det lättare att iakttä de påverkansalternativ som är möjliga.

- (1) Ordet kan upptas direkt i den form det har i det långgivande språket (jfr eng. *icing* – sv. *icing*).
- (2) Ordet upptas i en förändrad form och anpassas i olika avseenden.

- a. Fonologisk anpassning (jfr fr. *enquête* – sv. *enkät*, d.v.s. ett uttal nära det franska [äket] skulle kunna finnas i svenskan, men det är i så fall mycket ovanligt).
- b. Morfematisk anpassning, d.v.s. att de ingående orddelarna ersätts med motsvarigheter från det mottagande språket (jfr lat. *conscientia* – sv. *samvete*).
- c. Semantisk anpassning, där ett existerande ord i det mottagande språket får en ny betydelse som är densamma som det inlånade ordets (jfr lat. *credere* 'att tro, i religiös mening' – sv. *tro*, med ursprungligare betydelse 'att lita på').

Ovanstående beskrivning av olika sätt att hantera lån mellan olika munarter kan samtidigt ses som grunden till en lånordstypologi. Många begreppssystem för beskrivning av språkliga lån har just dessa grunddrag. Då förändringar i ordförrådet som resultat av mellanspråklig påverkan kan vara såväl vittomfattande som djupgående innebär det att en mer omfattande språkbeskrivning knappast är komplett utan att detta behandlas. Därför är det heller inte förvånande att språkliga lån kommit att behandlas inom så skilda forskningsparadigm som junggrammatisk språkhistoria (Paul [1920] 1995:392ff.) och amerikansk strukturalism (Bloomfield 1933:444ff.). När man å andra sidan vill redogöra för utvecklingen av begreppsapparaten runt lånord brukar beskrivningen ta sin utgångspunkt hos Haugen (1950) och Weinreich (1953). Se t.ex. översikter av Oksaar (1996), Stanforth (2002) och Grzega (2003); den sistnämnda väljer dock att börja sin framställning med Betz (1949).

Redan hos Paul ([1920] 1995:392f.) finns emellertid distinktionen mellan det som Haugen (1950:213–214) kallar lånord och lånöversättning (eng. *loanword* och *loan translation*):

Erstens kann fremdes Material aufgenommen werden. Zweitens kann, ohne dass anderes als einheimisches Material verwendet wird, doch die Zusammenfügung desselben und seine Anpassung an den Vorstellungsinhalt nach fremdem Munster gemacht werden;

'För det första kan främmande material upptas. För det andra kan, utan att något annat än inhemskt material används, dock genom sammanförande och anpassande av detsamma det främmande mönstrets begreppsinnehåll återges;'

På ett motsvarande sätt återkommer även de iakttagelser Bloomfield gör hos Haugen. Så har Bloomfield visserligen inte något begrepp "blandlån" (eng. *loanblends*) som Haugen, men han noterar att inhemska ordbildningsprocesser kan fortsätta att verka på främmande ord:

... from the completely nativized [ʃowfɪ] *chauffeur*, we have the back formation to *chauffé* [ʃowf], as in *I had to chauffé my mother around all day*.

(Bloomfield 1933:454)

Det är dock först i och med de begrepp som Betz och Haugen myntar som generella skillnader mellan olika typer av lånord blir tydliga. Huvudinriktningen i den språkvetenskapliga behandlingen av lånord kommer därefter vanligen att ta ställning till Betz och Haugen och föreslå förändrade distinktioner inom den av dem inspirerade typologin.

Det finns emellertid perspektiv på lånord som ger forskarna anledning att gå länge än Betz och Haugen. Utifrån sina semantiska utgångspunkter kommer t.ex. såväl Koch (1999a, b, 2001) som Gévaudan (2002: 28f., 41, 64f.; 2007) att söka en modell som bättre kan beskriva lånandets kognitiva processer. Haspelmath (2008) följer å andra sidan grunddragen hos Haugen, även om han lägger till andra modeller, t.ex. från Myers-Scotton (2002), för att bättre motsvara ett kontaktlingvistiskt perspektiv. Andra forskare som Růke-Draviņa (1969:34) och Vinje (1972:9, 41) har också funnit det befogat att göra skillnad mellan de fall där lånen kommit via talspråket och de där skriftspråket varit den förmedlande länken.

I ett språkhistoriskt perspektiv är det naturligt att se lånorden som ett sausesktt innehåll:form-par, där formens fonologiska egenskaper i samspel med de fonologiska skillnaderna och likheterna i de inblandade språken blir det som styr vilket uttryck ordet slutligen kommer att få i det mottagande språket. Det gäller inte bara fonologiskt betingade språkljudersättningar (jfr bl.a. Paul [1920] 1995:394ff., Bloomfield 1933:445f.) utan även folketyologier som inspirerats av ljudlikhet i morfemsubstitutionen. Så lånas t.ex. mlt. *stevel* (sv. 'stövel') in i isländskan i formen *stígvél*; ordledsvis översättning till svenska ger här *stíg* 'steg' *vél* 'apparat' enligt *Íslensk orðsifjabók* s.v. *vél* (hädanefter ÍOS).⁸

För den majoritet av språkbrukarna som genom tiderna fram till för ca 150 år sedan inte var läs- och skrivkunniga var den muntliga hanteringen av ordförrådet också den enda som stod till buds. Ännu idag i vår allt mer skriftliga kultur, kommer det stora flertalet människor i kontakt med mer talspråk än skriftspråk. Trots det finns det anledning att tro att fler människor än någonsin idag får sin första kontakt med nya ord och ord från ett främmande språk via skriften. Det kan därför vara fruktbart att som Růke-Draviņa och Vinje göra skillnad mellan de lån som introduceras via hörseln och dem som kommer via synen. För isländskans del kan lånevägarna dessutom ibland kopplas till lånets

---

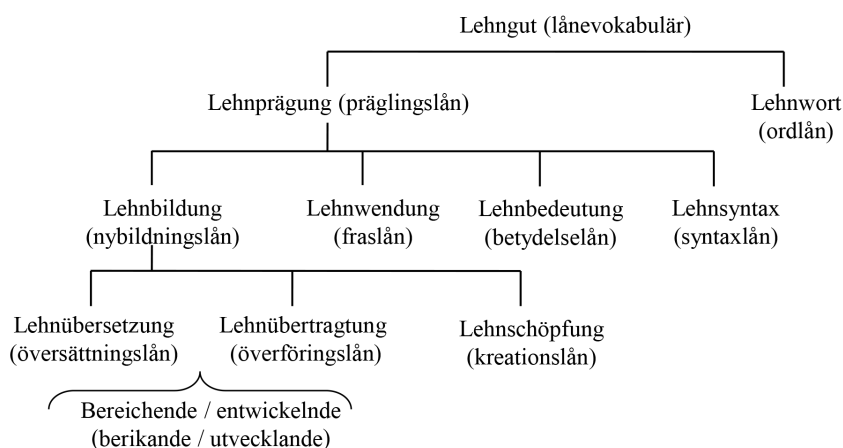
8 Efterleden i *stígvél* är visserligen neutrum medan *vél* 'maskin, apparat' är femininum, men Magnússon hävdar att det likväl är frågan om samma ord.

ålder och historia i språket. Så har t.ex. det internationella ordet *joker* enligt Svavarsdóttir (2007:44) lånats in i isländskan två gånger, först i skriftformerna *jokerljóker*, sedan i den muntligt påverkade formen *djókari*.

Lånordstypologier kan som vi sett utgå från lånordens form, det sätt som de kommit in i det mottagande språket på, men också som hos Myers-Scotton från vilken typ av ord som lånas in. Man kan även ta med den typ av uttrycksbehov som kan tänkas ligga bakom bruket av lånord. En lång rad forskare från t.ex. Paul ([1920] 1995) och Öhmann (1924) över Haugen (1950), Weinreich (1953) och Edlund & Hene (1996) till Óladóttir (2009) gör implicita eller explicita antaganden om varför språkbrukaren använder lånord. Edlund & Hene (2004:70ff.) ställer upp ett system av tolv explicita antaganden om olika uttrycksbehov som ställer krav på lånord. En del av dessa behov är stilistiska vilket Paul och Öhmann räknar med, förutom det självklara att vi alltid behöver nya ord för nya materiella och kulturella företeelser. Haugen och Weinreich ser i stället att språkkontaktsituationen skapar ett tryck i lånande riktning. Det av uttrycksbehoven hos Edlund & Hene som tycks spela störst roll för Óladóttir är det att markera identitet och grupptillhörighet.

2.2.1. Typer av lånord – begrepp och definitioner

För begrepp och definitioner av lånord bygger diskussionen i föreliggande avhandling på traditionen från Betz (1949, 1974) och Haugen (1950, 1956). Dessutom har betydande intryck tagits av Myers-Scotton (2002), Weinreich (1953) samt Edlund & Hene (2004). Betz (1949:28) ursprungliga typologi citeras alltför sällan, trots att den var först i denna tradition. Den återges därför i Figur 2:3 nedan. Som framgår av figuren gör Betz en första uppdelning av lånevokabulären i ordlån och präglingslån. Vid ordlån förs hela det lånade ordet över från modellspråket (det språk varifrån ett ord lånas) med eller utan fonetisk anpassning; d.v.s. som ordlån räknas såväl *icing* (av eng. *icing*) och *sushi* (av jap. すし <sushi>) som *enkät* (av fra. *enquête*). Präglingslånen har det gemensamt att de på ett eller annat sätt för över semantiska eller konstruktionella uttryck från modellspråket till lånespråket utan att de tar sin utgångspunkt i modellspråkets ljudbild.

FIGUR 2:3. *Lånordstypologi enligt Betz (1949).*

Präglingslånen delas sedan in i nybildningslån, fraslån, betydelselån och syntaxlån. Syntaxlån innebär att en i huvudsak semantiskt relevant översättning till lånespråket av ett modellspråksord också kommer att överta syntaktiska mönster från modellspråket. I äldre svenska var det ofta latinsk syntax som kom att påverka svenskan, t.ex. genom bruket av presens particip för latinskt gerundivum (se även om konstruktionslån i avsnitt 2.2.2). Betydelselån är när ett redan existerande ord får en ny betydelse tillagd under påverkan av ett annat språk; så har *kredit*, åtminstone i vardagligt språk, fått den nya betydelsen 'erkänsla' under påverkan av eng. *credit*. Jfr även *huvudvärk* 'problem' (av eng. *headache*) och *drönare* 'förarlöst militärt attackflygplan' (av eng. *drone*). Fraslån innebär att hela fraser (kollokationer, idiomatiska uttryck) översätts och lånas från ett språk till ett annat: *stå upp-komiker* (av eng. *stand-up comedian*). Att just fasta uttryck ofta förs vidare över språkgränserna framgår bl.a. av Sköldberg (2010:480), där det påpekas att drygt 60 procent av de undersökta ordspråken i Grubbs ordspråkssamling *Penu proverbiale...* (Grubb 1665) anförs med latinska motsvarigheter. Intressant nog finns det flera exempel på att översatta fraser fungerar som avsett, trots att de innehåller rena felaktigheter på ordnivå: *Ont krut förgås ej så lätt* (av tyska *Unkraut vergeht nicht*, där *Unkraut* betyder 'ogräs' och inte 'ont krut'), *Surt, sa räven om rönnbären* (jfr eng. *sour grapes*, resp. ty. *Der Fuchs ...meinte hochmütig: "...ich mag keine sauren Trauben"*).⁹

Nybildningslånen delas i sin tur in i tre grupper: översättningslån, överfö-

9 Räven ... menade högmodigt: "...jag vill inte ha några sura druvor." Talesättet kommer ursprungligen från Æsopus fabel med titeln "Räven och druvorna".

ringslån och kreationislån. Översättningslånen är morfologiskt anpassade, d.v.s. de ordled som ingår i modellspråksordet återges med motsvarande morfem på lånespråket: *samvete* (av lat. *conscientia*), *oavhängig* (av eng. *independent*), *skallerorm* (av eng. *rattlesnake*), *webbplats* (av eng. *web site*). Överföringslånen har en lösare anknytning till modellspråket; oftast är ett ordled översatt direkt från modellspråket, medan lånespråkets ordbildningsprinciper har fått verka mera fritt på resten av ordet: *ståuppare* (av eng. *stand-up comedian*), *butiksbakat* [bröd] (av eng. *bake-off* [*bread*]), *dissa* (av eng. *dis*, 'to treat (someone) with disrespect'). Kreationislånen är nybildningar där modellspråkets semantiska innehåll återges utan att det i lånespråket finns någon koppling till dess ingående morfem. Istället kan man välja inhemska ordelement som har anknytning till det begrepp som lånas in. Isländskan har kommit att bli förhållandevis uppmärksam för denna typ av nybildningar. Sådana är: *tölvu* 'dator' (av *tal* 'tal' + *völva/vala* 'sierska'), *þyrlla* 'helikopter' (av verbet *þyrlla* 'att virvla').

Enligt Betz kan översättningslån och överföringslån vidare delas upp i berikande och utvecklande lån. Berikande lån är sådana som knappast skulle ha tillkommit utan påverkan från modellspråket, medan utvecklande lån lika gärna skulle ha kunnat uppstå i lånespråket utan påverkan. Sålunda är *halvö* (av ty. *Halbinsel* till lat. *pænisula*) ett utvecklande översättningslån, eftersom uttrycket är naturbeskrivande och lika gärna hade kunnat bildas i lånespråket utan modell. Ord som *barmhärtighet* (till lat. *miseriçordia*) och *samvete* (av lat. *conscientia*) är däremot berikande överföringslån respektive översättningslån, eftersom de inte skulle ha kunnat komma till utan den kristna kultur som lånespråket konfronterades med via modellspråket, som i det här fallet var latin.

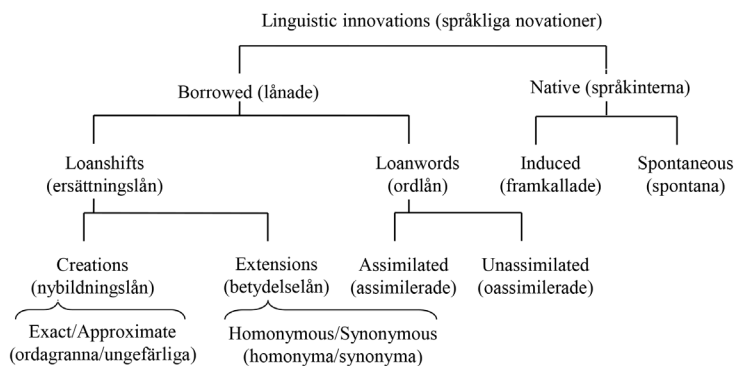
Det har redan nämnts att man i de flesta översikter över forskning kring lånord tar sin utgångspunkt hos Haugen (1950). Om Haugen redan här har tagit intryck av traditionen från Betz är dock osäkert. Det finns visserligen ett antal exempelord e.g. ty. *Halbinsel* och *Wolkenkratzer*, som känns igen från Betz (1949), men dessa exempel återfinns också hos Sandfeld-Jensen (1915:69) som Haugen hänvisar till.

Vad som kan vara särskilt intressant för denna framställning är att Haugen (1950) har språkkontaktperspektivet i förgrunden. Exempelen hämtas till överväldigande del från undersökningar av amerikanorska. För övrigt skiljer sig Haugens sätt att beskriva lånorden relativt mycket från Betz, i det att Haugen räknar med tre huvudkategorier av lån, och att han inför en strukturalistinspirerad distinktion mellan *importation* (d.v.s. övertagande av språkmaterial från källspråket) och *substitution* (användning av det lånande språkets resurser för att ersätta källspråksenheter) för att beskriva skillnaderna mellan dem. De tre låntyperna är:

- (1) Ordlån (eng. *loanwords*) (+ importation, – substitution)
Källspråksenheter lånas i sin helhet, med eller utan fonetisk anpassning.
- (2) Blandlån (eng. *loanblends*) (+ importation, + substitution)
En källspråksenhet lånas in, men används i kombination med målspråksmorfem.
- (3) Ersättningslån (eng. *loanshifts*) (– importation, + substitution)
Morfem från källspråket lånas in i översättning.

Haugen inför också en vidare indelning av ersättningslånen, som innehåller kategorier som även återfinns hos Betz, men att känna till ovanstående tre kategorier räcker för att få en insikt i den utveckling som Haugens lånordstypologi genomgår.

Den typologi som Haugen (1956) utvecklar i en recension av Helmut Gneuss *Lehnbildungen und Lehnbedeutungen im Altenglischen* (1955)¹⁰ har förändrats under påverkan av den internationella diskussionen och fått den form som återges i Figur 2:4.

FIGUR 2:4. Lånordstypologi enligt Haugen (1956).

Här säger sig Haugen (1956:766) uttryckligen utgå från Betz/Gneuss-modellen, men han vill anpassa den för att få en typologi som bättre beskriver låneprocessen:

10 Den lånordstypologi som Gneuss använder är hämtad från och identisk med den i Betz (1949).

...the reviewer would prefer to revise the Betz-Gneuss scheme of classification as follows, in the hope that it might more rigidly reflect the process of borrowing and relegate details of linguistic structure to special descriptions:

Av Haugen (1950, 1956) framgår att lånordstypologin är knuten till intresset för att undersöka utvecklingen av ordförrådet i ett synkront perspektiv på en tvåspråkig, huvudsakligen muntlig, kommunikationssituation, den norsk-amerikanska. De tydligaste förändringarna mellan Haugens typologier från 1950 och 1956 är:

- (1) Språkliga lån ses som en typ av språkliga novationer. Den nyare typologin tar därför också med språkinterna novationer som kategori. Haugen (1956:765) ifrågasätter Betz kategori kreationslån (ty. *Lehnschöpfung*), och menar att konstruktionslån strängt taget inte är lån eftersom de inte har några gemensamma formella egenskaper, även om man antar att de har stimulerats av utifrånkommande källor.¹¹ Vi har istället att göra med framkallade språkinterna novationer.
- (2) Kategorin blandlån/hybridlån uppgår i ersättningslånen.¹² Som bl.a. Chrystal (1991:118) påpekar har Haugens synpunkt i detta sammanhang dock inte fått allmänt genomslag i terminologin kring lånord, då många typologier fortsatt använder termen *hybridlån* eller *blandlån*; se bl.a. Edlund & Hene (2004:35, 41).
- (3) Haugen använder inte längre begreppet ”loan translations” utan introducerar **nybildningslån** (eng. *creations*), som i sin tur kan vara ordagranna (eng. *exact*) eller ungefärliga (eng. *approximate*). De två sistnämnda undergrupperna kommer då att få samma innehåll som Betz översättningslån och överföringslån.

Som ett exempel på att forskare har valt att ta fasta på någon del i den grundmodell som finns hos Betz och Haugen kan Weinreich (1953:51) nämnas. Han väljer sålunda att göra en tredelad lånuppdelning, ”loan translations proper”, ”loan renditions” och ”loan creations”, där åtminstone de två sistnämnda kate-

---

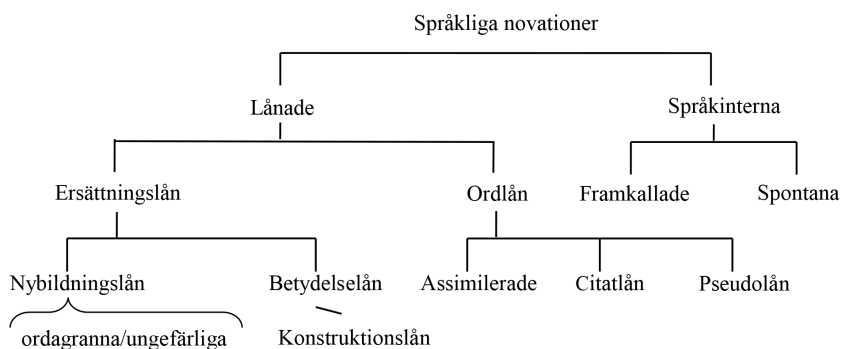
11 ”These [kreationslånen] are innovations stimulated by foreign models, but without any common formal features.” (Haugen 1956:765).

12 ”...hybrids [...] are also evidence of the previous acceptance of the parts which enter into them; if so, they should not be listed with the loanwords [...], but with the loanshifts.” (Haugen 1956:762).

gorierna är direkt kalkerade på Betz (1949:27) kategorier Lehnübertragungen respektive Lehn schöpfungen.

2.2.2. Typer av lånord – avgränsningar

Föreliggande arbete relaterar till en typologi som ligger nära Haugens (1956:766), men som innehåller ytterligare två typkategorier: pseudolån och konstruktionslån. Konstruktionslånen¹³ återfinns under samma namn hos Ljung (1988:60, 80ff.) och motsvarar det som hos Betz (1949:27) är syntaxlån (jfr även Figur 2:3 ovan). Här ses de som en särskild typ av betydelselån.

FIGUR 2:5. Lånordstypologi.

Konstruktionslånen uppvisar stor likhet med betydelselånen i det att ordet som genomgår låneprocessen redan existerar i det mottagande språket men att de konstruktionsmönster där ordet ingår förändras. Pseudolånen (jfr *freestyle* 'mycket liten kassetbandspelare, avsedd att bäras i bältet' eng. *walkman*; *mobbing* eng. *bullying*) har behandlats av bl.a. Ljung (1988:61f., dock utan att termen används), Edlund & Hene (2004:35f., 41) och Stålhammar (2010:27). De ses här som en särskild typ av ordlån, eftersom de faktiskt inte existerar i det "långivande språket". Men de ingående morfemen existerar där, och de har lånats in i en betydelse som i huvudsak överensstämmer med det "långivande

13 Ett troligt exempel på konstruktionslån (under engelsk påverkan) har vi då det i svenskan numera går att konstruera verbet *sälja* medialt: *Pocket sålde bättre än inbundet*. Strindberg konstruerade motsvarande sats med passivum: *Emedan 1 volum säljes bättre än 2*. För en utförligare utredning av medialkonstruktionen i svenskan se bl.a. Lyngfelt (2007).

språkets”. Dessutom kommer termen *citatlån* att användas för det som hos Haugen är *oassimilerade ordlån*.

2.2.2.1. Avgränsning av *ordlån*

Som framgår av avsnitt 2.3 finns det i isländskan trots 1800- och 1900-talens purism en inte obetydlig mängd ordlån. Många av dessa har – liksom i svenska språket – en historia som går tillbaka till medeltiden eller ännu längre (t.ex. *prestur* 'präst', *kurteis* 'artig' och *vopn* 'vapen'). Dessa lån är dock helt assimilerade och uppfattas av språkbrukarna som inhemska. För att kunna skilja mellan äldre helt assimilerade lån och yngre lån är det nödvändigt att formulera en definition eller ett kriterium som kan användas för att dra gränsen mellan dessa.

Här kan man se två huvudsakliga kriterier: (1) om ordet inte finns etablerat i språket före ett visst datum räknas det som ordlån; (2) om ordet, eller alla dess ordled vid sammansättningar, inte finns upptaget i en viss auktoritativ ordbok räknas det som ordlån. Vid avgränsning enligt det första kriteriet tillkommer nya definitions- och avgränsningsproblem. Vilken tidpunkt ska väljas? Hur vet man om ett ord är "etablerat"? Vilka typer av belägg ska räknas? Ska endast skriftliga belägg beaktas? Räcker ett belägg? Genom att gå till en auktoritativ ordbok lägger man över dessa avgränsningsfrågor på ordboksredaktionen. Den som för sin undersökning använder en sådan avgränsningsmetod förlorar å andra sidan insyn i och inflytande över avgränsningsprocessen. Vidare kan noteras att det även för den som utgår från en kronologisk avgränsning av vad som ska räknas som lånord som regel ändå kommer till en punkt där man tvingas att låta den avgränsningen utgå från uppgifter om när orden först förekommer i vissa utvalda ordböcker. Projektet "Moderne importord i språka i Norden", som gör en sådan kronologisk avgränsning, hanterar problemet på just detta sätt (se Brunstad 2001:10 för vidare diskussion). För det här avhandlingsprojektet har det med hänvisning till ovanstående resonemang fallit sig mest lämpligt att använda behandlingen av potentiella lånord i en representativ isländsk ordbok som provosten för vad som ska räknas som lån.

Det faller sig naturligt att för detta avgränsningsändamål använda en enspråkig isländsk ordbok, eftersom tvåspråkiga ordböcker i mindre grad än enspråkiga kan antas ha intresse av att upprätthålla avgränsningen mellan lånord och arvord. Rent allmänt följer detta resonemang av generella principer för ordböckers funktion (se t.ex. Tarp 2006, 2008 och där angivna referenser för ytterligare utredning om ordböckers funktion). Enspråkiga ordböcker är normalt avsedda för modersmålstalare, och de behöver inte (särskilt inte ur ett språkplaneringsperspektiv) bli sämre om man ser till deras funktion, om ord

saknas vars ”hemortsrätt” i språket är omtvistad. Däremot skulle tvåspråkiga L1-L2 ordböcker (t.ex. isländsk-svensk, isländsk-dansk, isländsk-engelsk etc.) inte fullgöra sin funktion för brukarna om översättningsekvivalenter till ord som *boddi* ’karosseri’ och *fila* ’gilla’ saknades. En enspråkig ordbok kan således undvara lånord som en tvåspråkig L1-L2 ordbok behöver inkludera för att fullgöra sin funktion.

Vidare bör den enspråkiga ordboken vara aktuell, men inte så färsk att nyare ordlån har inarbetats. Den senaste utgåvan av *Íslensk orðabók* (ÍO4, 2007) har tagit med betydligt fler ordlån än de tidigare, och vore därför olämplig som jämförelseobjekt. I en översikt över ordböcker där isländska ingår (Kvaran 1988) anges sex enspråkiga isländska ordböcker. Av dessa är det en som är allmänspråklig och samtida, och har som uppgift att täcka så stor del av språket som möjligt. Det är andra upplagan av *Íslensk orðabók* (ÍO2, 1983). Därför faller valet på ÍO2 som jämförelse.

De ord som finns med i ÍO2 som omarkerad form kommer inte att betraktas som ordlån, även om de skulle kännas igen som sådana. I ÍO2 har ett antal av uppslagsorden markerats med frågetecknen som symbol för ”vont mál”, ’dåligt språk’. Den del av ordbokens förord som tillkommit i andra upplagan har ingen upplysning om tolkningen av ”vont mál”, och därför finns det skäl att anta att det som skrevs om saken i förordet till första upplagan, vilket också finns med i andra upplagan, fortfarande gäller. Där står:

Að sjálfsgöðu er í bókinni fjöldi orða sem verða ekki talin góð íslenska. Ef ritstjórn bókarinnar hefur fundið annað orð nothæft í þess stað, er vonda orðið (í sumum tilvikum ónothæf merking góðs orðs) merkt ?. *Orð og merkingar með merkinu ? ber því að forðast.*

’Sjálvfallet finns i boken en hel del ord som inte räknas som god isländska. Om ordbokens redaktion funnit ett annat ord användbart i dess ställe, har det dåliga ordet (i vissa fall en obrukbar betydelse av ett utmärkt ord) märkts med ?. *Ord och betydelser med märkningen ? bör därför undvikas.*’

(*Íslensk orðabók* 2 uppl., s. VII, kursivering i originaltexten)

När några slumpmässigt valda ord med begynnelsebokstaven P som fått märkningen ”?” kontrollerades, framstod det som att de fått sin tveksamma status i egenskap av oassimilerade ordlån. För att underlätta för ett mer ”korrekt” språkbruk har redaktionen dessutom försett dem med ett föredraget uttryck på ”god isländska” inom parentes. Så är t.ex. följande ord märkta med ”?” i ÍO2: *papagauja* (*páfagaukur*), *parkera* (*leggja bíl*), *parkering* (*bílastæði*), *partí* (*veisla*), *patent* (*einkaleyfi*), *pels* (*kápa úr loðskinum*), *pen* (*finn, snyrtilegur*). Könsord och svordomar är, om de alls finns med, å andra sidan inte märkta med ”?”. I

de fall ord som är aktuella för denna avhandling fått beteckningen ”?” i ÍO2 är det således p.g.a. att de är mindre väl assimilerade ordlån, och de räknas därför också som ordlån i föreliggande arbete.

En nackdel med ovanstående definition av ordlån är att det finns ord som troligen känns igen av en stor del av islänningarna som lån, men som faller utanför denna definition. Exempel på några sådana ord som annars hade räknats med i undersökningen som ordlån är *fasismi* ’fascism’, *kollega* ’kollega’, *pólítiskur* ’politisk’ och *pósítífur* ’positiv’. Men som omarkerade uppslagsord i ÍO2 räknas de i undersökningen därför inte som lån.

Den ovan beskrivna inkonsekvensen i ÍO avseende bruket av ”?” som markör för att ett ord är olämpligt i standardisländska har tidigare påpekats av Svavarsdóttir (1994:130–134). Enligt henne har dessutom tecknet ”?” ett något mer oprecist bruk än vad som anges i citatet från förordet ovan. Hon menar (a.a.:130f.) att redaktörerna använder ”?” med fyra olika innebörder och beskriver dem enligt följande:

- (1) Der findes som opslagsord en del ordformer der betragtes som ukorrekte og derfor bliver markeret med spørgsmålstegn. [...]
- (2) Der er sporadiske eksempler på markerede opslagsord som består af ordformer hvis skrivemåde genspejler en almindelig udtale: [...]
- (3) Under nogle opslagsord gives der eksempler som viser ukorrekt eller uønskelig men alligevel almindelig brug af ordet og så er de markerede med spørgsmålstegn: [...]
- (4) I nogle tilfælde bliver spørgsmålstegnet brugt hvor det antagelig er orddannelsen som anses for at være uønskværdig, [...]

Essensen i kritiken från Svavarsdóttir är att avgränsningen av de fall där ”?” används inte är tydlig och att praxis för bruket sedan inte står i överensstämmelse med den avgränsning som trots allt tillämpas. Hon framhåller att den otydliga avgränsningen och den inkonsekventa praxisen medför att ord som rätteligen skulle ha hanterats på ett likformigt sätt härigenom behandlas olika. I följande exempel (a.a.: 133) framgår bristen på konsekvens tydligt:

Visse ord bliver markeret mens andre, som forekommer parallelle med hensyn til form og brugsområde, står omarkerede: *adjunkt* har spørgsmålstegn men ikke de parallelle akademiske titler *dósent*, *lektor* og *prófessor*; *kómedía* er markeret men ikke *tragedía*; *kritík* men hverken *músík* eller *pólítík* osv.

Det är inte lätt att se någon självklar rationalitet bakom ovanstående skillnader. Men med tanke på att frågetecknet ändå anger en tydlig avsikt från redaktionens sida om att ord märkta ”?” inte tillhör standardisländskan, räknas

de inte heller dit i avhandlingen. I medvetenhet om dessa inkonsekvenser används trots allt ÍO2 som norm för vad som kunde anses vara en del av det standardisländska ordförrådet vid tidpunkten för bokens utgivning 1983.

2.2.2.2. Definition av kulturlån och kärnlån

Den distinktion mellan kulturlån (eng. *cultural borrowings*) och kärnlån (eng. *core borrowings*) som Myers-Scotton (Myers-Scotton & Okeju 1973, Myers-Scotton 2002:41f., 239f.) gör, har stor betydelse för den här undersökningen. Kulturlån avser ord som betecknar företeelser som är nya i det mottagande språket, t.ex. datortermer (*mus, hårddisk, skärm, skanner* el. *bildläsare* m.m.) eller nya strömningar i samtiden (*global uppvärmning, växthuseffekten, växthusgaser, outsourcing, just-in-time-produktion* etc.). Kulturlånen har det gemensamt att de fyller en lucka i kommunikationssystemet. Om dessa ord hade saknats, hade inte innehållet kunnat kommuniceras utan omständliga omskrivningar. När de introduceras, sker det således mer eller mindre av nödtvång, beroende på ändrade förutsättningar för informationsutbytet.

Kärnlånen å andra sidan kommer enligt Myers-Scotton in i språket via tvåspråkiga personers kodväxling. Redan i sin introduktion av begreppet¹⁴ (Myers-Scotton & Okeju 1973:873) hänvisar hon till Haugens iakttagelser (Haugen 1949:282) av norskamerikaners sätt att inkorporera engelska ord i sin norska, utan att det är påkallat av lexikala luckor i norskan; det engelska ordet är bara mer levande och ligger närmare till hands för det aktuella uttrycksbehovet. Haugen skapade dock inte någon term för detta fenomen, utan dessa lån kom att räknas som ordlån i hans modell. I Haugens mening är således såväl kulturlån som kärnlån helt enkelt ordlån. Även Weinreich (1953:59f.) noterar likartade fenomen som Myers-Scottons kärnlån, men inte heller han introducerar någon term för dem.

Myers-Scotton ser en poäng i att göra distinktionen mellan kulturlån och kärnlån, eftersom låneprocesserna verkar skilja sig mellan de två fallen. I beskrivningen av kärnlån hänvisar hon till forskning av Mougeon & Beniak (1991:199ff.) som visar att tvåspråkiga, som använder båda sina språk helt utbytbar, särskilt kan göra bruk av diskurspartiklar som kommer från det språk som inte är den omedelbart omgivande kontextens. I den här undersökningen används kärnlån om lånord vars *raison d'être* inte är semantiskt/kognitivt utan att de fyller ett pragmatiskt behov, t.ex. som diskurspartikel, eller att de skapar en värdeladdning i kommunikationen, eller att de helt enkelt bara utökar re-

---

14 Som i Myers-Scotton & Okeju (1973) dock introduceras under termen *floaters*.

pertoaren trots att det finns inhemska närsynonymer som egentligen borde kunna fylla samma kommunikativa behov. Den beskrivning av kärnlån som givits här, har mycket gemensamt med vad Poplack kallar emblematiske kodväxling (se ovan avsnitt 2.1.2). Uttryckens bruk är pragmatiskt snarare än semantiskt motiverat, och det är i hög grad diskurspartiklar som utfyllnadsord och påhängsuttryck som lånas. Många av orden är relativt högfrekventa och kräver därför inte heller någon hög grad av tvåspråkig kompetens för att känna till.

Exempel på isländska kärnlån skulle kunna vara synnerligen vardagliga ord som *kúl* (jfr eng. *cool*), *fokking*, *ókei*, *sjitt*, *kósi*, men även mer stilistiskt neutrala ord som *festival*, *prójekt* och *prógramm* räknas som kärnlån, eftersom de har fullt ut fungerande helt isländska synonymer: i respektive fall *hátíð*, *verkefni* och *verkefnaskrál dagskrál leikskrál forrit*.

2.2.2.3. Sammanfattning

Skillnaden mellan ord som i huvudsak lånats via muntligt bruk – muntliga lån – och de som lånats via skriftligt bruk – skriftliga lån – är naturligtvis svår att upprätthålla, men den förtjänar inte desto mindre att beaktas. Om de lånade orden ofta förekommer i skrift, stavade i enlighet med det lånande språkets rättstavningsregler skapar det ett intryck av hemtamhet. De lånade orden tycks höra hemma i språket. I informell isländska är det förhållandevis vanligt att engelska kärnlån förekommer i isländsk stavning: *kúl*, *nes* och *tjilla* för engelska *cool*, *nice* och *chill*.

Sålunda gör avhandlingen bruk av en typologi som utgår från Haugen (1956), kompletterad med kategorierna konstruktionslån och pseudolån. En annan av Haugen oberoende dimension kommer att vara distinktionen mellan kulturlån och kärnlån. Ytterligare en från de just nämnda oberoende distinktion – i en annan dimension – är den mellan muntliga lån respektive skriftliga lån. Här fokuseras den språkliga kanal genom vilken lånen inkommit.

2.2.3. Forskning kring användningen av lånord

Forskningen kring bruket av lånord i Norden har varit mycket aktiv under detta millenniums första decennium. En bakgrund till denna aktivitet har varit forskningsprojektet ”Moderne importord i språka i Norden”. Utgångspunkterna för projektet är beskrivna av Brunstad (2001) och en sammanfattning av de viktigaste resultaten finns publicerade i vad man skulle kunna kalla ett temanummer av *International Journal of the Sociology of Language* (nummer 204, juli

2010). Tretton publikationer som bygger på den forskning som bedrivits inom projektet finns också hittills utgivna (Sandøy 2003, Sandøy & Östman 2004, Nyström Höög 2005, Kristiansen & Vikør 2006, Kristiansen 2006, Jarvad & Sandøy 2007, Kvaran 2007, Sandøy & Selback 2007, Thøgersen 2007, Omdal & Sandøy 2008, Óladóttir 2009, Mattfolk 2011, Jacobsen 2012).

Brunstad (2001) presenterar en översikt (a.a.: 4–8) över nordisk forskning om engelska lån som bedrivits under 1900-talets sista fjärdedel. Den refereras inte vidare här, utan istället ges en något breddad och fördjupad bild av forskning om lånord i isländskan.

Den isländska forskningen kring språkliga lån har varit mycket produktiv under senare tid. Traditionellt har diskussionen om lånord gärna gått hand i hand med en argumentation runt en puristisk hållning. I det följande renodlas forskningen om lånord. Purismen behandlas tillsammans med språkplanering under en egen rubrik i avsnitt 2.4 nedan.

En tendens till avideologisering av beskrivningen av lånandets historia är märkbar i den senare forskningen. Exempelvis framhåller Kristinsson (2009b) och Árnason (2004) att när de medeltida lånen i många fall blev ersättningslån istället för ordlån, var det inte av ideologiska skäl utan för att det var mest praktiskt och fungerade bäst med hänsyn till förhållandena (Árnason 2004:400). Trots att många av de tidiga lånen var ersättningslån kom det in många framförallt tyska ordlån under medeltiden, vilket bl.a. har visats av Óskarsson (2003) samt Svavarsdóttir & Óskarsson (2009). Óladóttirs (2009:88–89) forskning om islänningarnas attityder till sitt språk har vidare visat att människor idag inte lika starkt som tidigare kopplar språket till nationens överlevnad, eller som det uttrycks av en av hennes informanter:

- (2.3) Norðurlandabúar eru svona hjátrúarfullir, eins og Íslendingar, halda að ef þeir leggi ekki áherslu á málið þá missi þeir manngildi og menningu og allt fari í handaskolum...

’Folk i Norden är så vidskepliga, som islänningarna, tror att om de inte lägger vikt vid språket så kommer de att förlora människovärde och kultur och allt far ut i vasken...’

En översikt över källor till, bruk av och attityd till lånord i isländskan fram till idag finns hos Kvaran (2009). Där ges också hänvisningar till annan forskning i ämnet.

Bland dem som undersökt äldre isländska lån ska särskilt nämnas Óskarsson (2001, 2003), som huvudsakligen undersökt medellågtyskans inflytande under perioden fram till 1500. Helgasons studier i ordförrådet i översättningen av Nya Testamentet till isländska 1540 (Helgason 1929) leder honom till att bl.a. påpeka att låneorden tycks har varit svåra att skilja från arvorden för den

allmänne språkbrukaren vid den tiden. I sina undersökningar av låneorden i 1500-talets tryckta isländska litteratur har Westergård-Nielsen (1946) hittat ett betydande antal ord med prefix av tyskt ursprung som t.ex. *bígrípa* 'begripa', *bítala* 'betala', *forblinda* 'förblinda' (a.a.:25, 29, 78).

Bland de lexikala utländska influenser som var aktuella under 1800-talet och 1900-talets början märks särskilt danskan. Rimligen ska det sättas i samband med att det som orden refererar till introducerades via fysiska importörer från Danmark. Så listar Finnbogason (1928) ett stort antal "köksord" av underförstått danskt ursprung som till hans missbelåtenhet har vunnit insteg i isländskan:

- (2.4) Úti í eldhúsinu, öðru nafni *kokkhúsinu*, er *maskinan* með *gasapparati* og stendur á því *kastarhola*. Seint yrði að telja upp öll eldhússgögnin: Þar er *vigt* og *hakkamaskína*, *dörslag* og *eggjapískari*, *sigt*, *propptrekkjari*, *viskustykki*, *karklútar*, *uppvöskunarbústar*, *skrúbbur*, *kústar* og *fægiskúffa*.

'Inne i köket, även kallat *kokkhúsinu*, er *maskinan* ('spisen') med *gasapparati* ('gasbrännare') och på den står det en *kastarhola* ('kastrull'). Det skulle ta lång tid att räkna upp all köksutrustning: Där finns *vigt* ('våg') och *hakkamaskína* ('köttkvarn'), *dörslag* ('durkslag') och *eggjapískari* ('äggvisp'), *sigt* ('säll'), *propptrekkjari* ('korkskruv'), *viskustykki* ('diskhandduk'), *karklútar* ('(grova) trasor'), *uppvöskunarbústar* ('diskborstar'), *skrúbbur* ('rotborste'), *kústar* ('kvastar') och *fægiskúffa* ('sopskyffel').'

Förutom ovanstående "köksord" har Finnbogason ett antal ord som kan förknippas med bruksföremål i ett borgerligt hushåll. Avsikten med dessa uppräknings tycks vara att skapa medvetenhet om att det importeras ord utan att det egentligen är nödvändigt. Detta blir än tydligare i hans argumentation för purism, varom mera i nästa avsnitt.

Kvaran har senare undersökt dessa ord och funnit att Finnbogasons artikel är den enda skriftliga källan för flertalet av dem (Kvaran 2001:275). Detta tyder inte på att Finnbogasons insamlingsarbete varit övernitiskt utan på ett för ordforskare välkänt problem. Vissa delar av ordförrådet är helt enkelt inte tillräckligt välbelagt i skrift (Järborg 2007:88). Kvaran har genom lyssnarnas återkoppling till radioprogram hon medverkat i kunnat vitsorda att nu drygt sjuttio år senare lever en inte obetydlig del av dessa danska ord kvar, även om några har försvunnit. De som lever kvar har å andra sidan fått "permanent uppehållstillstånd" i det isländska språket och anpassat sig till det isländska språkets fonologiska och morfologiska system. De danska sekelskiftesordens öde har vidare blivit föremål för två ambitiösa kandidatuppsatser (Sigurgestsdóttir 2010, Þórðardóttir 1998), som i huvudsak stöder den bild som Kvaran ger.

2.3. Lexikalisering

En viktig del av denna avhandlings syfte är att beskriva ords och ordleders väg in i språket. Därmed blir också begreppet lexikalisering centralt. Som Svanlund (2002:8) har påpekat är ordet *lexikalisering* i sig polysemt, vilket innebär att en begreppsutredning måste läggas till grund för en definition av de olika betydelseerna. Hur ingående och på vilka kriterier begreppet har definierats i vetenskapliga sammanhang varierar mellan författarna. I en handbok görs t.ex. enbart distinktionen mellan synkron och diakron lexikalisering (Busmann et al. 1998), medan en annan (Blank 2001) har en utförligare behandling med fyra alternativa definitioner av begreppet. Utförligare analyser av begreppet finns bl.a. hos Lipka (1977), Bauer (1983), Lehmann (2002), Hohenhaus (2005) samt Brinton & Traugott (2005). I ett skandinaviskt perspektiv har frågan om lexikalisering behandlats av bl.a. Bakken (1998), Rogström (1998), Malmgren (2000) och Svanlund (2002, 2006, 2009). Bakkens begreppsundersökning är mycket utförlig, där ett helt kapitel om nästan hundra sidor ägnas frågan. Rogström fäster stort avseende vid enkla ord och förstabelägg, ett sätt att närma sig problemet som ligger nära det som tillämpas i detta arbete. Svanlund och Bakken har fokus på lexikalisering av sammansättningar. Generellt sett tycks det dock vara just kompositionalitet vid bildandet av sammansättningar som ligger närmast till hands i en stor del av litteraturen. Det blir uppenbart när vi betraktar den definition som ges i *Nordisk Leksikografisk Ordbok* (hädanefter NLO):

leksikalisering

resultatet av en process som fører til at sammensatte uttrykk ikke lenger har komposisjonell betydning — I leksikografisk teori kan leksikalisering ses som noe som fører til demotivering av en analyserbar morfemfølge slik at delene utgjør en leksikalsk enhet (et fast syntagmatisk uttrykk) med en totalbetydning. Denne totalbetydningen er en annen enn summen av de enkelte delene. Typiske eksempler er *jernbane*, *øyeblikk*. En leksikalisering fører altså til at uttrykkene ikke lenger er transparente. Enkeltord er leksikaliseret i ulik grad, på samme måte som de er transparente i ulik grad. – I allmenningvistiske framstillinger blir leksikalisering ofte forklart som det at begreper uttrykkes ved egne ord, ikke ved omskrivning. I dette ligger en av årsakene til at språk er forskjellige. Leksikalisering blir då definert som det at en betydningsenhet kodifiseres som en selvstendig leksikalsk enhet i et språks leksikon og har sammenheng med språkets kategoriserende funksjon. Slik leksikalisering er språkspesifikk, dermed oppstår det i tospråklige ordbøker ofte ekvivalensproblemer, f.eks. i betydningsforskjellen mellom svensk *by* og norsk *by*, hhv. *stad*.

Vi kan här urskilja två huvudbetydelser i NLO:s definition av lexikalisering.
(1) En betydelseförändring hos ord eller ordleder har ägt rum: ”totalbetyd-

ningen er en annen enn summen av de enkelte delene, t.ex. *øyeblikk*”; d.v.s. betydelsen är inte längre kompositionell, och därmed är ”uttrykkene ikke lenger transparente”. (2) En betydelse har fått sitt uttryck genom en självständig lexikal enhet (som skulle kunna fungera som ingång i en ordbok); t.ex. är *dygn* lexikaliserat som ett simplexord i svenskan medan det i engelskan uttrycks som *night and day*, där komponenterna fortfarande är urskiljbara.

2.3.1. Lexikalisering i Bauers perspektiv

I den internationella litteraturen har man under senare år oftast tagit Bauer (1983) som utgångspunkt för diskussioner om lexikalisering. Så låt oss starta där. Bauer analyserar lexikalisering huvudsakligen ur två olika aspekter: (1) hur etablerat och utvecklat det diskuterade uttrycket är i språket; (2) vilken språklig nivå som lexikaliseringen verkar på. När det gäller graden av etablering räknar Bauer med tre steg:

- Tillfällig ordbildning (eng. *nonce formations*)
- Konventionalisering (eng. *institutionalization*)
- Lexikalisering (eng. *lexicalization*)

Tillfälliga ordbildningar skapas i uttrycksögonblicket av lexikalt och morfologiskt material som kombineras enligt grammatikens principer, på ett sätt som förväntas göra dem omedelbart begripliga för dem som deltar i kommunikationen. Neologismer eller nyord börjar normalt sin historia i ordförrådet som tillfälliga ordbildningar. (Notera i detta sammanhang likheten mellan tillfällig ordbildning och tillfällighetslån ”nonce borrowings” som beskrevs i avsnitt 2.1.1 ovan.)

Efter hand kommer de nyord som vinner burskap i språket att konventionaliseras. Bauer nämner exempelvis *telephone box* som en lexikalisk enhet som konventionaliserats med betydelsen ’telefonkiosk’, men han påpekar att det inte finns något i uttrycket i sig som säger att det inte lika gärna kan betyda ’telefonformad låda’ eller ’låda för telefoner’. Han hänvisar till Meys’ terminologi och konstaterar att *telephone box* har gått från att vara typkänt (eng. *type familiar*) till att vara exemplarkänt (eng. *item familiar*) (Meys 1975:61ff.). Med andra ord har *telephone box* övergått från att processas kompositionellt och regelstyrt till att processas individuellt som en känd lexikonenhet. Man kan också uttrycka det som att *telephone box* som konventionaliserat ord har fått egenskapen indexitet (se diskussionen om indexitet i förhållande till distinktionen mellan ordlån och tillfällighetslån i avsnitt 2.1.1 ovan).

Det ska understrykas att hänvisningen till konventionalisering inte bara

är applicerbar i samband med ordbildning, utan även i fall där simplexord får sin betydelse förändrad genom metaforisk användning eller annan typ av utvidgning. I t.ex. uttryck som *han är en riktig räv* är betydelsen konventionaliserad till 'han är slug' och inte till andra möjliga betydelser som skulle kunna associeras med en räv: 'han har en smygande gång' eller 'hans näsa är lång och spetsig som en rävnos'.

Bauer menar att gränsen mellan konventionalisering och lexikalisering är kopplad till huruvida ett ord har förändrats på ett sådant sätt att dess form och betydelse inte längre följer av ordledningens ursprungliga form och betydelse: "the lexeme has, or takes on, a form which it could not have if it had arisen by the application of productive rules" (Bauer 1983:48). Dessa förändringar som kännetecknar ord som genomgår en lexikaliseringsprocess kan vidare enligt Bauer iakttas på olika språkliga nivåer:

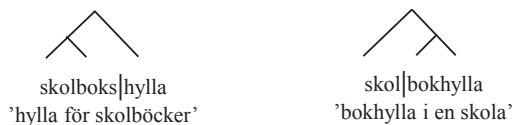
- Fonologisk nivå
- Morfologisk nivå
- Semantisk nivå
- Syntaktisk nivå

På den fonologiska nivån iaktar vi sådana fenomen som att betoningen i sammansättningar och avledningar inte blir kompositionellt intakt i enlighet med den form de ingående ordlederna har, utan att den förändras i konsekvens med dess ställning i det nya ordet. I sammansättningar innebär det att regeln om att den första och sista betonade stavelsen uppbär betoning itereras vid ytterligare sammansättning: '*dag, hem* + '*av, tal* blir '*daghemsav, tal*. Många gånger reduceras och t.o.m. synkoperas de obetonade stavelserna: *uppehåll + rum* blir '*uppehålls, rum*, som i kontinuerligt och ledigt tal gärna blir ['øphøls, røm:]. Vidare kan även de ingående fonemets kvalitet påverkas av omgivningen. Så realiserar t.ex. ordet *dag* olika beroende på om det ingår i sammansättningar med sammansättningsfog med *s* eller inte: *daghem, dagvatten* men *dagskurs, dagstidning* – ['da:γ, hēm:] men ['daks, k^høſ:]. Principer för hur svenskans betoning varierar i förhållande till ingående ordleder finns för övrigt utförligt beskrivet av Riad (2009). I vissa fall har språksamhället reagerat på hur fonologiska processer förändrat uttalet av sammansatta eller avledda ord, och frångått det fonologiskt påverkade uttalet till förmån för ett läsuttal som istället återger de ingående ordledningens antagna simplexuttal. Ett från Bauer ofta citerat exempel är *waistcoat* som innan läsuttal blev vanligare uttalades /weskæt/ men nu ofta uttalas /weistkøut/ (Bauer 1983).

Ett intressant exempel på hur från början fonologiskt betingade varianter får konsekvenser på morfologisk nivå är att den från början vokalbalanspåverkade och genitivböjda sammansättningsfogen i ord som *gatumot* och *kyrkogård*

(jfr *gata + mot*, *kyrka + gård*) nu lever vidare som allomorfer i moderna sammansättningar som *gatu*plan och *kyrko*splitr^{ing}.¹⁵ Bauer pekar för övrigt just på sammansättningsfogen (1983:53) som ett exempel på hur sammansättningar får en lexikalisering som till sin helhet morfologiskt avviker från de ingående ordledernas form.

När *s* används som sammansättningsfog har det i modern svenska dessutom en stark tendens att verka morfematiskt, d.v.s. det ger en fingervisning om den interna strukturen i flerledade sammansättningar. Vi ser i Figur 2:6 exempel på hur *s*-fogen i *skolboks*hylla normalt tolkas som att den morfemföljd som står före *s* ska förstås som en sammansättning. Fogen med *-s-* har således fått en betydelsebärande funktion och därmed egentligen morfemstatus. För ytterligare diskussion om sammansättningsfogens roll se t.ex. Malmgren (1994:36 ff.), Thorell (1981:35 ff.) och SAG:II §31-38.

FIGUR 2:6. *Tolkning av flerledade sammansättningar.*

Enligt Bakken (1998:114) är det dock – åtminstone vad gäller hennes undersökningsobjekt, äldre norska – mindre vanligt att morfologisk lexikalisering förekommer utan föregående lexikalisering på fonologisk nivå:

De endringene som rammer ordinterne morfer er enten å betrakte som fonologiske endringer, eller de intreffer i sammensetninger med **lav** lexikaliseringsgrad.

Vid lexikalisering på det Bauer kallar semantisk nivå hittar man, om man anlägger ett diakront perspektiv, från början betydelsebärande rotmorfem som idag inte kan förstås. Sammansättningsleder som *plån* och *lör* i sammansättningar som *plånbok* och *lördag* har fått se sin ursprungliga betydelse blekna bort i språkhistoriens dimma. *Plånbok* betecknade från början ett läderomslag till det skrivplån man bar med sig för att göra anteckningar på. Förleden i *lördag* (fsv. *lögbar dagher*) är ett ord vars ursprungliga betydelse var 'bad; vatten till bad eller tvättning'. Det isländska motsvarande ordet *laugardagur* är konven-

15 För närmare utredning av vokalbalans se t.ex. Bergman (1980:42f.), Petterson (1996:87) eller Wessén (1965:47ff.).

tionaliserat, men inte demotiverat i så måtto som den isländska förleden känns igen som genitiv av *laug* 'bad; simbassäng; varm källa'. Se SAOB för ytterligare upplysningar om etymologin för *plånbok* och *lördag*.

Ett exempel på synkron semantisk lexikalisering som ofta har citerats är förändringen av betydelsen hos ordlederna i *playboy* (Lipka 1977). En representativ ordboksdefinition för *playboy* är 'a man who is rich and spends his time enjoying himself instead of working' (*Macmillan English Dictionary* 2007, hädanefter MED). Vi ser här att ordleden *boy* har fått sin betydelse utvidgad till 'man', medan *play* har begränsats till 'spends his time enjoying himself instead of working'. I det sistnämnda fallet kan betydelsen ses som en insnävning av den av *Oxford English Dictionary* (2000, hädanefter OED) angivna grundbetydelsen, 'to exercise or occupy oneself, to be engaged with some activity; to act, operate, work'.

Bauer utgår i sin analys av den syntaktiska nivån från syntaktiska principer som gäller internt inom ordet/sammansättningen respektive principer som gäller externt, d.v.s. ordets syntaktiska förhållande till övriga ord i satsen, nämligen det vi på svenska oftast kallar selektionsrestriktioner eller valens. (Se även Dura 2001:97 för perspektiv på selektionsrestriktioner relaterade till sammansättingars kompositionalitet.) När det gäller ordets interna syntaktiska relationer, tar Bauer fasta på att förhållandet mellan sammansättingens huvud och bestämningar inte går att beskriva på ett generellt sätt. Låt oss ta tre svenska sammansättingar med *misshandel* som exempel: *barnmisshandel*, *kvinnomisshandel* samt *polismisshandel*. I alla tre fallen utgör *misshandel* ordets huvud och de prefigurerade ordlederna beskriver vilken typ av misshandel det är frågan om. I fallen *barnmisshandel* och *kvinnomisshandel* har *barn* respektive *kvinn*a en patient- eller objektrelation till ordleden som uttrycker aktiviteten, medan *polis* å andra sidan har en agent- eller subjektroll i förhållande till *misshandel*. I fallet med dessa tre ord är förhållandet mellan ordlederna lexikaliserat, så att det vore ett brott mot språkliga konventioner att tala om *polismisshandel* när en polis blir misshandlad, trots att språkbrukaren i det fallet skulle följa den i övrigt helt rimliga logiken att specificeringen av offret för misshandeln står som förled i sammansättningen. På samma sätt kan man inte – utan att skapa löje eller missförstånd – tala om *kvinnomisshandel* när en kvinna slår sin man, trots att den ordbildningen skulle följa samma logik som i det existerande ordet *polismisshandel*.

Exempel på att ord genomgår extern syntaktisk lexikalisering, eller – annorlunda uttryckt – lexikaliseras med ett nytt valensmönster, skulle kunna vara att *strömma* på senare tid fått en transitiv betydelse (se exempel 2.5) eller att *lämna* idag ibland konstrueras utan platsadverbial eller komplement (se 2.6):

- (2.5) Med en ny teknik för att **strömma** video ska de andra jätteföretagen försöka konkurrera ut Apple i vardagsrummet

(Nyteknik.se, 9/12 2012)

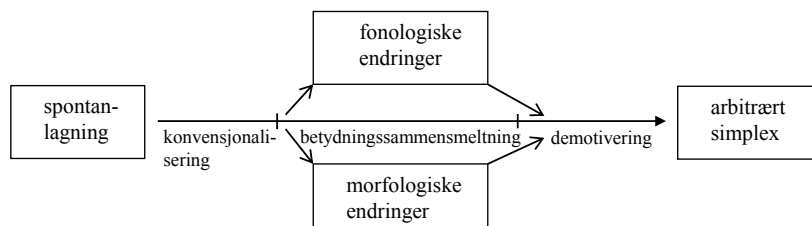
- (2.6) Men jag har ingen total siffra eftersom man också kompetensväxlar, det vill säga man tar in yngre kompetens och låter äldre **lämna**.

(GP/Nöje 24/9 2011)

Vi har här sett att Bauer analyserar ”lexikalisering” dels genom att ställa begreppet i kontrast till kategorier för ordsammanställningar som är mindre etablerade (”tillfällig ordbildning”, ”konventionalisering”), dels genom att beskriva vilka språkliga nivåer som omfattas (fonologisk nivå, morfologisk nivå, semantisk nivå och syntaktisk nivå). I följande avsnitt jämförs denna analys med senare begreppsutredningar som resulterar i delvis andra modeller.

2.3.2. Jämförelse mellan olika tolkningar av ”lexikalisering”

Vid jämförelse mellan Bauers analys av begreppet lexikalisering och Bakkens modell för lexikaliseringsprocessen, ser vi att de flesta av Bauers analysdelar återfinns i en syntetiserad form hos Bakken (se Figur 2:7). Om man först ser till de grader av etablering som Bauer laborerar med, känner vi igen ”nonce formations” som här motsvaras av Bakkens *spontanlagning*. Bauers term ”institutionalization” blir hos Bakken till *konvensjonalisering*. Det som återstår i Bakkens modell för lexikaliseringsprocessen motsvarar då Bauers *lexikalisering*. Bakkens termer *fonologiske endringer* och *morfologiske endringer* svarar då mot Bauers lexikalisering på fonologisk respektive morfologisk nivå. Lexikaliseringen på semantisk nivå hos Bauer motsvaras av Bakkens *demotivering*.

FIGUR 2:7. Lexikaliseringsprocessen enligt Bakken (1998:120).

De tidigare använda exemplen med *plånbok* och *lördag* visar att ordlederna *plån* och *lör* har blivit föremål för demotivering, då de som simplexord inte längre har någon referentiell betydelse för den genomsnittlige språkbrukaren. Skillnaderna mellan Bauers och Bakkens begreppsbildning blir sålunda dels att Bakken inte får med det som Bauer beskriver som den syntaktiska nivån, dels att *demotivering* har en snävare betydelse än Bauers term *semantisk lexikalisering*. *Demotivering* betecknar förlust av referentiellt innehåll hos ett ord, medan *semantisk lexikalisering* lika gärna kan innebära att ett ord eller en ordled får en ny betydelse. Det sistnämnda har t.ex. ibland använts som medveten strategi inom isländsk språkvård. Ett av de mera klassiska exemplen är att ordet *sími*, vars ursprungliga betydelse 'tråd, band' fallit ur bruk, kom att återlexikaliseras med betydelsen 'telefon'. Ytterligare en skillnad mellan Bauer och Bakken är att Bakken inför steget *betydnings sammensmelting* mellan *konvensjonalisering* och *demotivering* i lexikaliseringsprocessen. *Betydnings sammensmelting* är enligt Bakken en *konventionalisering* som inte kan tolkas helt kompositionellt, eftersom sammansättningen har antagit en betydelse som inte följer av de ingående lederna. En *kaffeflicka* serverar möjligen kaffe, men det är inte det som är det centrala betydelseinnehållet när ordet börjar används i kvällstidningarna ¹⁶.

När ett ord genomgått stadiet demotivering kommer det att uppfattas som ett *arbiträrt simplex*. Därmed är lexikaliseringsprocessen så som den beskrivs av Bakken fullföljd. Ord som *plånbok* och *lördag* måste p.g.a. de ogenomskinliga förlederna tolkas som simplexord sett till betydelsen, men båda efterlederna känns igen som självständiga rotmorfem. *Plånbok* har vidare alltid sammansättningsaccent, ['plo:n,bø:k], medan *lördag* kan ha såväl akut accent som sammansättningsaccent ['lœ:dɑ] resp. ['lœ: dɑ(γ)], vilket ger vid handen att de i alla fall fonologiskt inte är några entydiga simplexord. För att ge ett exempel på ord där lexikaliseringsprocessen drivits ända fram till ett entydigt simplexord kan *stackare* nämnas. Ordlederna *staf* och *karl*, d.v.s. 'man som går med tigarstaven', har här kombinerats med det personbildande suffixet *-are*. Bland de äldre beläggen (se SAOB s.v. *stackare*) finner man former som *stackarl* och *stackarle*, vilket ger en antydan om hur den morfofonologiska lexikaliseringsprocessen framskridit.

Den analys av "lexikalisering" som Svanlund (2002) genomför har ett flertal hänvisningar till Bakken (1998) och där finns gemensamma grunddrag, särskilt på så sätt att det som motiverar bådas intresse för lexikaliseringbegreppet är dess betydelse för hur ordbildningsprocesser ska förstås. Svanlund är till-

---

16 Ordet *kaffeflicka* används eufemistiskt i boken *Carl XVI Gustaf – den motvillige monarken* (Sjöberg et al. 2010) om de kvinnor som i boken insinueras ha haft roller som liknar kokottens.

sammans med Blank (2001), vars definitioner redovisas senare, bland dem som mest explicit beskriver hur polysem termen *lexikalisering* är: Å ena sidan kan, som vid de flesta *-ing*-avledningar, såväl en process (eller aktion) som resultatet av densamma avses. Å andra sidan anger Svanlund fyra huvudbetydelser hos ordet: 'begreppsbenämning', 'etablering', 'anomalisering' och 'omvandling'.

Med begreppsbenämning avser Svanlund att ett begrepp uttrycks med ett eget lexem, t.ex. att begreppet som uttrycks med frasen *night and day* på engelska heter *dygn* på svenska. Rogström (1998:205) har infört en separat term, *lexemisering*, för denna betydelse av lexikalisering.

Etablering (hos andra även standardisering) är enligt Svanlund att ett uttryck blir fast knutet till det betecknade, d.v.s. det Bakken (1998) och Bauer (1983) kallar *konvensjonalisering* respektive *institutionalization*. Svanlund menar vidare att denna koppling mellan uttryck och betydelse bör kunna beskrivas såväl ur ett semasiologiskt som ett onomasiologiskt perspektiv: (1) i det semasiologiska perspektivet tas uttrycket till utgångspunkt, och utifrån det undersöks hur etablerad betydelsen är; (2) det onomasiologiska perspektivet tar i stället betydelsen till utgångspunkt och undersöker hur etablerat uttrycket är.

Med hjälp av tidigare anförda exempel kan vi notera att ett uttryck som *telephone box* har etablerats semasiologiskt till att betyda 'telefonkiosk'. Översättningen telefonlåda är därmed inte möjlig. Exempel på svårigheter för den onomasiologiska etableringsprocessen ser man emellanåt prov på bland isländska nybildningar. Förslag till nya isländska termer kommer ibland från konkurrerande källor, vilket leder till att det inte finns en etablerad term, utan två konkurrerande. Så har 'förvärvat immunbristsyndrom' inte som på svenska en term, *aids*, utan på isländska två: *alnæmi* och *eyðni*¹⁷.

Den definierande egenskapen för etablering är kopplingen mellan uttryck och betydelse, men vanligen finns i dessa fall också en hög grad av kompositionalitet, även om det inte har någon definierande betydelse. För anomalisering tar Svanlund däremot just fram den bristande kompositionaliteten i sammansättningar som definierande. Han nämner *daghem* som exempel. Det finns inte något i ordledningens betydelse som visar att dessa har med barn att göra. Det ovan nämnda ordet *kaffeflicka* skulle också kunna fungera som exempel här; förleden *kaffe* kräver en omtolkning med hänsyn till kontexten för att ordet ska kunna ges betydelsen 'sällskapsflicka'.

Även om Svanlund har kompositionalitet i fokus, borde man kunna ta fasta på hans beskrivning av anomalisering "som en avvikelse från förväntad

---

17 Enligt Jónsson (1987) fanns vid ett tillfälle inte mindre än 15 olika översättningsekvivalenter till *aids* föreslagna. I nämnda arbete finns även en kortfattad beskrivning av den förslags- och gallringsprocess som ligger bakom valet av just dessa två isländska ekvivalenter.

betydelse” (Svanlund 2002:9), och därmed använda termen även för simplexord som genomgår betydelseförändring. Här är ordet *slamkrypare* ett intressant exempel på vad som enligt Svanlunds definition måste vara dubbel anomalisering. Till att börja med finns det inte något i ordlederna *slam* och *krypare* som gör det möjligt att kompositionellt sluta sig till betydelsen ’typ av fisk som delvis kan överleva på land’. Där är således anomalisering nummer ett. En fråga om en fisk av detta slag i ett frågeprogram i TV gav upphov till betydelsen ’felaktigt formulerad fråga’, vilket därmed blir anomalisering nummer två (se Dahlman 2012:29 för ytterligare uppgifter om kopplingen mellan ’fiskart’ och ’felaktigt ställd fråga’). I och med att ¹**slamkrypare** (’fiskart’) inte är kompositionellt tolkningsbart (trots att ordet har formen av en sammansättning) måste den överförda betydelsen till ²**slamkrypare**, ’felaktigt ställd fråga’, rimligen ses som en anomalisering av ett simplexord.

Svanlunds fjärde betydelse *lexikalisering* ’omtolkning av fonemräckor till morfem och ord’ används mest inom psykolingvistik. Den kallar han för omvandling, men den kommer inte att vara av intresse här.

Ytterligare en ofta citerad analys av begreppet lexikalisering ges av Blank (2001). Även han menar att ordet i sig är polysemt, men olikt Svanlund gör han ingen explicit åtskillnad mellan process och resultat, utan nöjer sig med att definiera begreppet utifrån processen. Han anför fyra betydelser som definieras enligt följande:

DEF₁: Lexicalization1 is a process by which word-formations and other syntagmatic constructions become syntactically and semantically fixed entries of the mental lexicon. These entries are called ‘complex words’ (cf. also Pottier’s “lexie”; 1974:265ss.).

DEF₂: Lexicalization2 is a process by which complex words formally and semantically lose their motivation.

DEF₃: Lexicalization3 is a process by which complex words become simple words.

DEF₄: Lexicalization4 is a process by which new linguistic entities, be it simple or complex words or just new senses, become conventionalized on the level of the lexicon.

Vi noterar här att Blanks definitioner också delvis täcker in dem vi känner från Bauer, Bakken och Svanlund, men att det inte är helt och hållet kongruenta entiteter som jämförs med varandra. DEF₁ beskriver hur sammansatta ord konventionaliseras (Bakken) eller institutionaliseras (Bauer), samtidigt som definitionen i hög grad också överlappar med den som Svanlund ger av *etablering*. Med tanke på att endast sammansättningar och avledningar ska komma ifråga här, ligger det nära till hands att se kompositionalitet och

regelbunden ordbildning som en förutsättning för definitionen. DEF₂ omfattar Bakkens näst sista steg i lexikaliseringsprocessen, demotivering, och motsvarar delvis Svanlunds anomalisering. DEF₃ träffar detsamma som Bakkens sista steg, arbiträrt simplex, samtidigt som Svanlunds anomalisering även i detta fall delvis kan vara en rimlig motsvarighet. DEF₄ har stora likheter med DEF₁ i så måtto som konventionalisering explicit nämns i definitionen. Av Svanlunds termer relaterar såväl *etablering* som *anomalisering* till DEF₄, med tanke på att denna anger att introduktion av såväl nya ord som nya betydelser av gamla ord ska räknas in här.

Vad som ovan har presenterats kan kanske sägas vara kommentarer till den spänning mellan förutsägbarhet och idiosynkrasi som man nog får betrakta som lexikaliseringsbegreppet kärnpunkt. Men i sin kritik av att man tidigare förbisett perspektiv på kompositionalitetsbegreppet tar Svanlund 2002 analysen ett steg vidare. Även i de fall där ordlederna i princip är helt genomskinliga och de används i (en av) sina förväntade betydelser, är sammansättningarna ofta oförutsägbara, eftersom relationen mellan ordlederna är oklar. Vi såg i exemplen med *polismisshandel* och *kvinnomisshandel* ovan, att det endast var genom konventionalisering som potentiellt polysema (slår polisen eller blir polisen slagen, slår kvinnan eller blir kvinnan slagen) och i så måtto motsägelsefulla sammansättningar blev entydiga. Svanlunds resonemang kan tydliggöras genom exempelorden *babykontrakt* och *mussjuka*. *Babykontrakt* skulle kunna betyda 'avtal med surrogatmoder', 'avtal om extra ledighet vid barnafödande' m.m., men här betyder det 'åtagande att inte skaffa barn', vilket tydligt framgår av Svanlunds (2002:28) kontextexempel:

- (2.7) arbetsgivare som tvingar dem att skriva under s.k. **babykontrakt**, vilka innebär att man för att få anställning förbinder sig att inte skaffa barn.

I fallet *mussjuka* är förleden polysem, och här är det inte en levande mus, utan en datormus som avses. För däggjuret mus skulle efterleden *sjuka* kunna ha kopplats till infektionssjukdomar (jfr *galna ko-sjukan*), men för den datormus som här avses är det inte möjligt. Om vi antar att det inte här är frågan om metaforisk användning, är datormusen inte sjuk, utan den orsakar sjukdom. På vilket sätt är långt ifrån självklart, men när vi ser ordet i kontext, kan vi förstå att det som avses är alltför intensiv användning av datormusen vilket ger upphov till överansträngningssymtom.

De exempel på oförutsägbarhet i relationen mellan ordlederna som har diskuterats ovan visar att ord som i övrigt skulle kunna ha tolkats kompositionalt genom oklarheten om relationen mellan ordlederna blir ogenomskinliga. Vi förstår här att konventionalisering (eller etablering i Svanlunds termer) i betydligt högre grad än man i förstone kunde förvänta sig krävs för att sam-

mansättningar ska vara tolkningsbara.

Även Hohenhaus (2005) tar upp aspekter på lexikaliseringsbegreppet som delvis förbisets av andra forskare. Han är visserligen inte den enda som kopplar lexikalisering till språkvanorna hos en viss språkgemenskap (se t.ex. Bakken 1998:15ff. för en implicit koppling till en språkgemenskap med system och bruk i Saussures mening), men han slår fast att konventionalisering alltid måste förstås vis-à-vis en bestämd språkgemenskap:

In short, what institutionalization actually amounts to hinges on what sort of 'institution' we are talking about, ranging from couples and micro-group settings via intermediately-sized groups of jargon speakers to 'the' speech community at large.

(Hohenhaus 2005:361)

Hohenhaus menar vidare att vi egentligen alltid borde använda termen *konventionaliserad* i förhållande till en bestämd språkgemenskap.

I och med att Hohenhaus väljer att se konventionalisering i relation till språkbruket i en viss grupp blir det också naturligt att överväga en term *norm* som bl.a. Coseriu (1967) och Lipka (2002) tidigare har använt. Med *norm* avses ett mellansteg mellan Saussures "langue" och "parole" (Saussure 1916). Eftersom langue avser systemnivån och parole individens språkbruk, krävs här en term som beskriver bruket på gruppnivån, eller "collective realization of the language system" med Lipkas formulering. Den här avhandlingen använder dock inte *norm* i denna specifika betydelse.

2.3.3. Termer med anknytning till lexikalisering

Med stöd i resonemanget ovan etableras nedanstående termer med anknytning till lexikalisering.

Lexemisering innebär att en viss språklig betydelse får sitt uttryck med en specifik lexikal enhet.

Konventionalisering avser att en enda av ett ords (normalt en sammansättnings) potentiella betydelser kommer att blockera övriga betydelser.

Etablering betyder att ett visst uttryck blir fast förknippat med en viss betydelse.

Demotivering innebär att ett uttryck (här normalt en ordled) förlorar kopplingen till sitt referentiella innehåll.

Anomalisering implicerar att ett ord får en betydelse som skiljer sig från den av dess morfem förväntade betydelsen.

Ovanstående termer används med språkssystemet som helhet eller ett

abstrakt överindividuellt bruk som referenspunkt, medan nedanstående tre termer relaterar till bestämda individers språkbruk eller föreställningar om hur språket ska användas. Något annat vore inte möjligt eftersom alla tre termerna avser just individers förhållande till språket.

Typkända (eng. *type familiar*; Mays 1975) används om ord som förstås med utgångspunkt från kompositionalitet och generella ordbildningsprinciper.

Exemplarkända (eng. *item familiar*; Mays 1975) används om ord som processas på samma sätt som simplexord (trots att de i de flesta fall skulle kunna förstås i kraft av sin kompositionalitet).

Indexitet (eng. *listedness*) syftar på en egenskap hos språkliga enheter från morfem upp till ofta förekommande ordsammanställningar att vara omedelbart tillgängliga för förståelse. Termen bygger på Di Sciullo & Williams (1987) och skulle kunna användas om ord som är ”exemplarkända” i Meys mening.

2.4. Språkplanering och purism

Enligt *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* 2009, (hädanefter SO) betyder ordet purism ’strävan efter renhet och enhetlighet’. Som term finns *purism* såväl inom konsten (en i Frankrike lanserad pre-kubistisk konstruktivism) som inom språkvetenskapen, där den enligt SO innebär ’strävan att hålla ett språk fritt från lånord’. Den vetenskapliga litteraturens beskrivning av begreppsinnehållet är naturligtvis mycket mera detaljerad. Ett standardverk inom området är *Linguistic purism* (Thomas 1991). Där definieras purism på ett antal språkliga nivåer förutom den lexikala som SO:s beskrivning motsvarar. Där anges således även morfologisk, ortografisk, fonologisk och syntaktisk purism.

Lexikal purism vänder sig således emot import av hela ord eller ordstammar från andra språk. Morfologisk purism vill bekämpa utifrån kommande morfem, vanligen prefix eller suffix. Ett typiskt exempel här skulle vara nynorskans restriktioner mot bruk av ”an-be-het-else-ord”, d.v.s. ord med prefixen *an-* och *be-* eller suffixen *-het* och *-else*. Eftersom orden härstammar från lågtyskan via danskan anses de som regel inte kunna passa in i god nynorska. (Se t.ex. Vikør 2002 för diskussion.)

Enligt ortografisk purism bör lånord stavas på ett sätt som är i överensstämmelse med nationella rättstavningsprinciper. Akademiämötet Leopolds arbete för att franska lånord i svenskan skulle stavas ”svenskt” och inte ”franskt” är ett gott exempel på denna princip. Så menade han att ord som *elegance*

och *connaissanceur* i stället skulle stavas *elegans* respektive *konnässör*.¹⁸ I modern informell isländska är det förhållandevis vanligt att engelska lån får en ljudenlig stavning enligt standardiserade ljudvärden: eng. *cool* – isl. *kúl*, eng. *nice* – isl. *næs*.

Fonologisk purism innebär ett motstånd mot icke-modersmålsenligt uttal. Den påbjuder istället att utifrån kommande fonem assimileras till inhemska. Det är också ofta det normala resultatet för lån som görs utan stöd i skrift och/eller utan full behärskning av det långivande språkets fonologi, där det mottagande språkets fonologi istället får råda. Vi ser här exempel på hur fonem som inte existerar i svenskan spontant ersätts av svenska fonem. Ett sådant exempel är jap. *Fuji* [ɸudzi] → sv. [føʝɪ], d.v.s. japanskt [ɸ] (bilabial tonlös frikativa) ersätts av svenskt [f]. Ett annat är arab. القاعة <*al-qā'idah*> [ælqɑ:ʔidə] → sv. [al'kajda], d.v.s. arabiskt [q] (uvular tonlös klusil) ersätts av svenskt [k]. En intressant parallell är finska, där äldre lån normalt alltid ändrar inledande tonande klusiler till tonlösa, som t.ex. i fallet där initialt *b* blir till *p* sv. *bank* → fi. *pankki*. Idag finns det dock lån som inte har modifierats med hänsyn till ton t.ex. eng./sv. *bar* 'krog' → fi. *baari*. Se Suomi et al. (2008:35ff.) för vidare utredning av bibehållen ton eller inte vid lån i finskan.

Syntaktisk purism innebär slutligen att man vill förhindra att språket antar nya syntaktiska mönster för hur satser kan/ska konstrueras och vilka argumentstrukturer som är möjliga/påbjudna. Se även om konstruktionslån i avsnitt 2.2.2 ovan.

Vikør (1989, 2010) introducerar i stället en typologi där han tar fasta på språksociologiska perspektiv på purism. Med hjälp av tre dikotomier på två språkliga plan avgränsar han nationell respektive social purism, allmän respektive specifik purism och konservativ respektive regressiv purism.

På det första planet har Vikør en dikotomi som tar fasta på vilken språkgemenskap som ska gälla som norm för purismen. Den "klassiska" purismen är nationell, den inkluderar hela nationens språkbruk i normen. Normkällan kan dock vara språkbruket i någon viss grupp i samhället: en viss socialgrupp eller samhällelig gruppering eller språket i en viss geografisk del av språkområdet tas till utgångspunkt för normen. Det kallar Vikør social purism.

På ett annat plan finns dikotomier avseende ordens ursprung respektive graden av språklig aktivism. Vad gäller ordens ursprung kan man tala om allmän respektive specifik purism. Vid allmän purism gäller motståndet alla utifrån kommande ord oavsett deras ursprung. Genom språkhistorien har det dock inte varit ovanligt att ord med ursprung i vissa språk anses mer för-

---

18 Se Leopold (1801) för diskussion och fler exempel. Leopolds betydelse för den moderna stavningen av främst franska lånord framstår tydligt i en undersökning av Santesson (2001).

kastliga än andra. Den inställningen benämnes då specifik purism. För svensk del räcker det att erinra om Olof von Dalins kamp mot franska låneord medan de lågtyska obemärkt passerar förbi.¹⁹

När det gäller graden av språklig aktivism ställer Vikør upp dikotomin konservativ respektive regressiv purism. Den konservativa purismen nöjer sig med att behålla språket stabilt och därmed acceptera etablerade och begränsade lån, medan den regressiva purismen strävar efter en upprensning i ordförrådet så att till och med äldre väletablerade lån utmönstras.

2.4.1. Purismen på Island

Den isländska purismens historia har varit föremål för ett antal beskrivningar. Den som det oftast refereras till är monografen *Íslensk málbreinsun* ('Isländsk purism') av Ottósson (1990). Sigmundssons artikel i *Íslenskt mál og almenn málfræði* från samma år ger en liknande bild av den isländska utvecklingen. Vidare kan nämnas att en tysk avhandling, Wahl (2008), ägnar ett 30-sidigt kapitel åt denna fråga. För mera kortfattade sammanställningar i samma ämne hänvisas på svenska till Hannesdóttir (2003) och på engelska till inledningen av en avhandling av Friðriksson (2008). Vidare ska påpekas att projektet "Moderne importord i språka i Norden" har en översikt över isländskans utveckling som naturligtvis också beskriver purismen (se Kristinsson 2004). En förändrad inställning bland breda folklager till purismens grundtankar finns beskriven av bl.a. Kristinsson (2009a) och Óladóttir (2009).

Det kan vara värt att till en början konstatera att det inte är lätt att finna något som tyder på skepsis mot språkliga lån under medeltiden. Även om de isländska lånen inte var lika omfattande som de i de övriga nordiska länderna, lånade man i stort sett inom samma domäner och från samma språk som de övriga nordborna gjorde; se referenser ovan till Helgason (1929), Westergård-Nielsen (1946), Óskarsson (2001, 2003).

Den som räknas som purismens förste förespråkare på Island är Arngrímur lærdi ['den lärde'] Jónsson; se t.ex. Ottósson (1990) och Sigmundsson (1990). I sin skrift *Crymogæa*²⁰ (1609) beskriver han – vilket bl.a. har uppmärksamats av Benediktsson (1957), (1987) – hur världens språk har genomgått stora förändringar, medan isländskan, även om den också hade förändrats, till stora

---

19 Ett välkänt exempel är Dalins ([u.å.] 1963) *Bref-wæxling mellan Herr Ragvald Pik och Herr Silfver-Spaser Klinga*.

20 Om man gör en morfemvis översättning av *Island* till grekiska blir resultatet i latiniserad form *Crymogæa*, av κρυμός <*krymós*> 'kyla, frost' + γαῖα <*gaia*> 'land'.

delar var samma språk som talats vida i Norden i forna tider. Skälen till att isländskan förändrats så mycket mindre än övriga språk anser han för det första vara att de gamla handskrifterna har bevarat språkets renhet och höga stil och för det andra att kontakterna mellan islänningar och utlänningar varit så få. Därpå lägger han till ett tredje perspektiv, som han hoppades skulle äga giltighet för framtida isländska skriftställare. De skulle inte ”apa efter” danskar och tyskar i tal eller skrift utan istället ta det egna fornspråket till förebild.

Benediktsson (1987) visar också hur Arngrímur Jónsson i sitt eget skrivande, om än med bristande systematik, i många fall väljer bort dansk- och tyskinspirerade ord och uttryckssätt till förmån för inhemska. När han bedömer de existerande bibelöversättningarna vara alltför påverkade av källspråket, väljer han egna alternativ när han behöver citera bibeln i sitt arbete med översättning av två religiösa uppbyggelseskriter. Så väljer han *vardueita* framför *bívara* och *snu ecke* framför *vend ecke* för att återge två av Benediktssons talrika exempel (1987:51–52). Sålunda heter det hos Arngrímur *Drottinn mun vardueita hann* för *Drottin mun biuara hann* (’Herren må bevara honom’) och *Snu ecke fra mier þjnu Andlite* för *Vend ecke þjnu Andlite fra mier* (’Vänd icke ditt ansikte från mig’). Se Benediktsson (1957), (1987) för en fylligare redogörelse för Arngrímur ”den lärdes” arbete i puristisk riktning i verksamheten som översättare av religiös litteratur.

Under stora delar av 1700-talet rådde upplysningsideal som betydde att fokus flyttades från språkets värde till kommunikation över nationsgränserna. I det perspektivet kunde det tyckas att ett språk som användes av så få och inte förstods utanför Island inte var helt ändamålsenligt. Så föreslog rektorn för skolan på biskopssätet Skálholt år 1771 att man skulle avskaffa isländskan och i stället börja använda danska för att främja islänningarnas anseende:

Jeg anseer det ikke allene unyttigt men og desuden meget Skadeligt at man skal beholde det Jslandske Sprog. [...] Det forhindrer dem i deres omgiængelse med andre Nationer, i deres Handel og Vandel, hvorføre skulde man da være saa fastholdende derved?

(Citerat efter Sigmundsson 1990:131)

Mot slutet av 1700-talet grundades två sällskap som skulle komma att få stor betydelse som stödjepunkter för den isländska purismen. Lærdómslistafélagið (’Lærdomskonstföreningen’) började sin verksamhet 1779 i Köpenhamn medan Landsuppfræðingarfélagið (’Landsupplysningsförbundet’) startades 15 år senare (1794) i Reykjavík.

I stadgarna för Lærdómslistafélagið sägs tydligt att man inte ska använda

utlend Ord um Iþrootter Verkfæri og annat, sva fremi menn finni önnur gaumul edr midaldra norræn Heiti.

’utländska ord för verksamheter, verktyg och annat, i den utsträckning att man kan hitta andra gamla eller medeltida nordiska begrepp.’

(Citerat efter Ottósson 1990:42)

Vidare stadgas det i nästa paragraf att man istället för sådana utländska ord ska skapa nya ord som till sina delar består av andra norröna ord och som väl återger sakinnehållet i det som ska översättas:

Skulu þarvid vel athugaz Reglur þær, er tungu þessi fylgja, og brukadar eru i Smiþe goodra gamallra Orða; Skal og gefaz lios Utskiiring oc Þyding slikra Orða, sva at þau verdi Almenningi audskilinn.

’Skole därvid väl betänka de regler, som detta tungomål följer, och brukats vid skapande av gamla goda ord; det skall också ges en klar beskrivning och uttydning av sådana ord, så att de blir lättbegripliga för allmänheten.’

(Citerat efter Ottósson 1990:42)

Vi ser här också ett viktigt motiv för att inte använda utländska låneord, utöver de rent språkliga och stilistiska. Ord som skapas på basis av inhemska orddelar antas var mer förståeliga för gemene man. Enligt Hermannsson (1919:23) tog också föreningens ordinarie medlemmar på sig att i redaktionsarbetet gå igenom insända bidrag och vid behov ändra såväl vad gäller stil som vad gäller ordval.

Om man sedan ser till titlarna på de skrifter som publicerades, blir det tydligt att folkupplysning måste ha varit en viktig drivkraft för skribenterna. Bland titlarna märks (i svensk översättning): *Om ejdervarp*, *Om färboskapens nyttighet*, *Om havsfiske och vidare insjöfiske på Island*, *Försök till att bedöma höskördandets nyttighet*, *Om saltframställning*, *Om valfångst* och *Några ingivelser om fångst och beredning av lax, sill och annat vattenfång*. Förutom författandet av dessa realia-texter översattes inom Lærdómslistafélagið också en del av den tidens stora utländska litterära verk – t.ex. *Paradise lost* av Milton och *The Temple of Fame* av Pope. Se Ottósson (1990:42ff.) för ytterligare exempel på utgivna texter samt upplysningar om respektive författare.

Betydelsen av just folkupplysning blir ännu tydligare redan i namnet på Landsuppræðingarfélagið (’Landsupplysningsförbundet’), som grundades i Reykjavík 1794 av Magnús Stephensen. Om det till gagnet betydde lika mycket är inte klart. Sett till ämnesbredden är dessa titlar inte jämförbara med dem som Lærdómslistafélagið gav ut. Å andra sidan gavs flera skrifter

ut som passade för skolbarn,²¹ och på så sätt fick man kanske trots allt större betydelse för vad som ansågs som ett lämpligt språkbruk. Enligt Ottósson (1990:48) var Stephensen och Landsuppfræðingafélagið inte lika puristiskt radikala som Lærdómslistafélagið. Hermannsson (1919:26) går längre än så och menar att språket i Landsuppfræðingafélagiðs skrifter utgör en tillbakagång i utvecklingen:

But the language in many of the society's [Landsuppfræðingafélagið] books represents as it seems a step backward from that of the Literature Society's [Lærdómslistafélagið] works.

Följande utdrag ur Stephensen (1806:XI–XII) ger en tydlig illustration till vad Hermannsson menar:

- (2.8) Mitt seina fyrirtæki einninn að géfa Lesurum mínum í hendur Registar Sýslumanna á Atjándu Øld, svo sem Landsins Yfirvalda, svipti mig, tímans naumleika vegna, færi á að ødlast þess umbót frá hra. Sýslumanns Jóns Jacobssonar hendi, þó eg sannspurt hafi, að hann nockra stund safnadi til Sýslummannatals fyrir Nordurland, en mér eckert ord af því audnast enn að sjá, og þó eg engannvegin efa þyrfti velvild þessa godfræga Lærdóms vinar, að styrkja til fullkomunar þessara, sem annara lærdóms vidburda, hefði eg gétad hennar leitad.

'Mitt långdragna företag att också ge mina Läsare i händer Sysslomans Register för Sjuttonhundredatalet, vilket Landets Överhet, förmenade mig, med den korta tidens förskyllan, skulle kunnat erhålla tillfälle till en supplerung från Hr. Sysslomannen Jóns Jacobssons hand, då jag sannsports har, att han under någon tid samlade på en Sysslomanna-förteckning för Nordlandet, men åt mig har inte ett ord av den förunnats att visa, och trots att jag inte behöver betvivla välviljan hos dessa gud-fruktiga Lærdomsvänner, att till fullkomning stödja denna, som ock andra lærdoms tilldragelser, om jag hade kunnat närma mig den.'

Vi ser här en tysk-latinsk ämbetsmannastil som är något helt annat än den traditionellt hyllade sagastilen och åtminstone ett uppenbart lånord, *Registur*, där man kunde valt en isländsk ekvivalent i stället: *skrá*. Man får inte något intryck av att purismen gjort sig starkt gällande.

Bessastaðaskóli, som var Islands enda högre utbildningsanstalt vid 1800-

---

21 Bland titlarna utgivna för barn och skolungdomar märks: *Sumargjafir handa Börnum* 'Sommargåvor till barnen' (1795); *Lærdómsbók handa ungl.* 'Lærdomsbok för ungd.' (1796); *Stafrofsquer, med Luthers Litlu Fræðum, borðpsalmum og bænum* 'Alfabetsbok, med Luthers lilla katekes, bordspalmer och böner' (1796). Se handskrift ÍBR 78 4to för ytterligare titlar.

talets början, har allmänt också ansetts vara av betydelse för purismen (Ottósson 1990, Sigmundsson 1990; se även Hugason 1983 angående verksamheten där). Samtidigt tycks det enligt föreläsningssanteckningar (ÍB 330 8vo, Lbs 406–7 8vo) ha förekommit en hel del kodväxling, vilket väl näppeligen är helt förenligt med purismen. Kanske har vi här ytterligare ett exempel (se ovan avsnitt 1.1 för tre andra exempel) på att man skiljer mellan vad som lämpar sig att använda i offentlig skrift och vad man kan tillåta sig i tal och privat skrift. Kanske var det inte heller så konstigt om det kodväxlades mycket, med tanke på att alla läroböcker (enligt Ottósson 1990:54) var på danska eller latin.

Under sin tid på Island 1813–1815 hade Rasmus Rask kontakt med Bessastaðaskóli. Han menade att det var olämpligt att skolgossarna fick kunskaperna i läroämnena via danska och därmed inte utvecklade färdigheter i att tala om lärda ting på isländska (Ottósson 1990:61). Att en känd språkforskare som Rask visar intresse för isländskan och poängterar vikten av att den utvecklas även som verktyg för intellektuellt arbete, bör ha verkat som en viktig inspirationskälla för ersättande av danska ord med isländska.

Det är inte för mycket sagt att tidskriften *Fjölnir* skulle vara den mest betydelsefulla skriften i den isländska purismens historia. Ottósson (1990:66) tvekar inte inför de stora orden när han ska beskriva *Fjölnirs* betydelse. Också *Fjölnir* startades av isländska studenter i Köpenhamn. Här är det fyra skolkamrater, Brynjólfur Pétursson, Jónas Hallgrímsson, Konráð Gíslason, och Tómas Sæmundsson, från 1820-talets Bessastaðaskóli som 1835 börjar ge ut en i huvudsak litterär årsbok i romantikens anda. I redaktionens programförklaring (Sæmundsson 1835:11) kan man bl.a. läsa:

- (2.9) Eíngin þjóð verður fyrri til enn hún talar mál útaf fyrir sig, og deyi málin deya líka þjóðirnar, eða verða að annari þjóð;

'Ingen nation blir till förr än hon talar sitt eget språk, och skulle språken dö dör också nationerna, eller blir till en annan nation;'

Vi ser här hur tidens nationalistiska strömningar kopplas samman med frågan om språkbevarande. Konráð Gíslason, ordboksredaktören och språkvetaren bland de fyra, såg i sina recensioner till att ge rikliga språkliga kommentarer om allt från rättstavning och ändelsebruk till ordval. Bland skalden Jónas Hallgrímssons bidrag var översättningar och naturvetenskapliga texter av betydelse. Se minnesartikel i *Fjölnir* (1847:1–6) för verksförteckning. Dessutom tog *Fjölnir* en förhållandevis radikal ståndpunkt i den då pågående diskussionen om vilka principer som skulle styra rättstavningen. I två artiklar av Konráð Gíslason slog man fast att uttalet borde styra stavningen (Gíslason 1836, 1837), en princip som man sedan delvis tvingas ge avkall på (Gíslason

1844).

Trots den stora vikten av de nio årgångarna av *Fjölnir* (1835–39, 1843–45, 1847) var det kanske ändå inte själva publiceringen som hade störst betydelse då och där. Minst lika viktigt var säkerligen också det faktum att isländska intellektuella fick anledning att träffas, diskutera och utveckla sina idéer. Utöver aktiviteten i tidskriften var redaktionsmedlemmarna dessutom var för sig aktiva (huvudsakligen i Köpenhamn, Tómas Sæmundsson var den enda av dem som stadigvarande bosatte sig på Island) inom kulturområdet, som publicister och ämbetsmän, och som pådrivare för den isländska saken.

I alla händelser kom *Fjölnir* att ge inspiration till en mängd andra aktörer med stort intresse för språk, språkpolitik och självständighetsfrågor. Se Ottósson (1990:77–79) för vidare beskrivning av inblandade personer och ståndpunkter. I några fall nöjde man sig inte med att vilja stoppa en samtida utländsk påverkan, utan gick vidare i riktning mot det som Vikør (2010:10) kallar regressiv purism. Så förordade t.ex. en efterföljare som Vigfússon (1857:161ff.) att man skulle återgå till fornisländska böjningsparadigm för konjunktiv. Men även de som står för ett stärkande av såväl det isländska språket som makten över nationens öde, kan ibland tycka att den regressiva purismen leder in på avvägar. I en artikel, om ett tyskt försök till att skriva en grammatik över det isländska samtidsspråket (Carpenter 1881) som han själv delvis varit inblandad i, beklagar Björn M. Ólsen (1882:261) att ett alltför fornspråkspåverkat skriftspråk leder till oreda i beskrivningen av det moderna språket:

Eine wirkliche neuisländische Grammatik kann in der Tat nur geschrieben werden, wenn man, von der heutigen Volkssprache ausgehend, streng zwischen Altem und Neuem scheidet. Wirklich ist es auch die Volkssprache, wie sie auf Island im Munde des Volkes lebt, und nicht unsere nationale puristisch-archaisische Sprachbewegung, die die Sprachwissenschaft interessiert.

’En sannskyldig nyisländsk grammatik kan i verkligheten bara skrivas, om man, utgående från det samtida folkspråket, strängt skiljer mellan det nya och det gamla. Naturligtvis är det också folkspråket, som lever på folkets läppar, och inte vår nationella puristisk-arkaiska språkrörelse, som intresserar språkvetenskapen.’

Som så många andra på Island under den tiden aktiva lärda var även Björn M. Ólsen knuten till ”Lærði skólinn” (’Lärda skolan’), först som lärare från 1879 och sedan som rektor 1895–1904. Utan att särskilt framhålla Ólsens betydelse, ska det dock poängteras att just den skolan har haft stor betydelse för utvecklingen av språkliga drag som bryter mot en puristisk hållning, t.ex. *-ó-* och *-isti-*avledningen. (Se avsnitt 4.1.1 och 4.2 nedan, som behandlar dessa avledningar utförligare.) För övrigt ska det noteras att bland de lärare som

genom tiderna varit verksamma vid ”Lærði skólinn” fanns företrädare för såväl en puristisk hållning som för en motsatt. Bland kända purister kan nämnas två lärare, Halldór Kr. Friðriksson och Gísli Magnússon, som själva enligt Ottósson (1990:95) påverkats av den redan nämnda Konráð Gíslason (som själv faktiskt var lärare där under två år, 1846–1848). Halldór Kr. Friðriksson var lärare i isländska i nästan femtio år, 1848–1895, och Gísli Magnússon undervisade i latin och grekiska i uppemot trettio år, 1850–1878. Med tanke på deras ämnen och deras efter hand allt mer seniora ställning finns det anledning att räkna med att de hade stora möjligheter att påverka elevernas inställning till isländska språket. Ytterligare en känd purist, historikern Páll Melsteð, undervisade där 1869–1894. Bland de lärare som gärna blandade in danska eller andra utländska ord i sin isländska nämner Ottósson (a.a.:96) särskilt två, som båda dessutom hade stark dansk ankytning. Bjarni Jónsson, som dessutom var rektor 1851–1868, hade tidigare varit överlärare vid latinskolan i Horsens på Jylland, medan Hannes Árnason, som hade en dansk hustru, påstods ha lättare för att uttrycka sig på danska än på isländska.

Ottósson (1990:80–95) ägnar en stor del av sin bok åt att beskriva hur man från isländsk sida driver på för att göra isländskan till ett funktionsbärande språk inom administration och förvaltning redan vid mitten av 1800-talet. Revolutionsåret 1848 tillkom ett särskilt departement för ”islandske, færøske og grønlandske anliggender” vars förste chef blev Brynjólfur Pétursson, en av männen bakom *Fjölnir* (se även Thorsteinsson 1985:210). I och med dess tillkomst menar Ottósson (a.a.:86) att det blev lättare att använda isländska i kontakterna mellan den administrativa makten och folket på Island. Isländska petitioner och ett uttalande 1849 av det 1845 återinrättade Alltinget, om att enbart isländska skulle användas vid offentlig maktutövning på och officiell korrespondens med Island, resulterade dock inte i något positivt beslut. Först 1853 besvarades kraven, och då nekande. Å andra sidan började stiftsamtmannen greve Trampe vid sitt tillträde till ämbetet 1850 att sköta all korrespondens med Island på isländska. Det kom att leda till att allt fler av de isländska högre tjänstemännen helt slutade med eller minskade bruket av danska när de skrev till varandra och till Köpenhamn. Det ökande bruket av isländska i kontakterna med Köpenhamn ledde till ett betydligt ökat behov av översättning där, och 1854 fattade dåvarande islandsrådet Ørsted beslut om kraftigt beskurna möjligheter att ha rätt att sända skrivelser till danska myndigheter på isländska (Ottósson a.a.:88).

Under andra hälften av 1800-talet växer också utgivningsverksamheten på isländska. Då utkommer bl.a. den första isländska tryckta romanen *Piltur og stúlka, dálítill frásaga* (’Gosse och flicka, en liten berättelse’) (Thoroddsen 1850). Den första upplagan trycks typiskt nog i Köpenhamn, men den andra något förändrade upplagan (Thoroddsen 1867) har dock Reykjavík som tryckort.

Ökad utgivning på isländska stärker naturligtvis isländskan som skriftspråk. Ordförrådet får också många viktiga tillskott genom de ersättningslån och framkallade språkinterna novationer som blir ett resultat av att isländskan erövrar nya domäner inom vetenskap och samhällsdebatt under denna period. Ottósson (a.a.:102) framhåller där särskilt exempel som Arnljótur Ólafsson (1880, 1891, 1882) och Jón Ólafsson vars översättning av klassikern *On liberty* (Mill 1859) till *Um frelsið* (Mill & Ólafsson 1886) innehöll nyord som är mycket vanliga i dagens politiska debatt, t.ex. *jafnaðarmenn* 'socialister' och *stjórnleysingjar* 'anarkister'.

Ordboksutgivningen hade naturligtvis också stor betydelse för att det isländska språket berikades och standardiserades. Här brukar två ordböcker framhävas, dels *Dönsk orðabók með íslenzkum þýðingum* (Gíslason 1851, hädanefter DOKG), dels *Ný dönsk orðabók með íslenzkum þýðingum* (Jónsson & Jónsson 1896, hädanefter NDO). Enligt Ottósson (a.a.:70) var ett viktigt syfte med DOKG för Konráð Gíslason, en av männen bakom *Fjölnir*, att underlätta för de islänningar som till stor del var verksamma i enspråkigt danska miljöer att använda en "ren" isländska och på så vis med hjälp av ordboken rensa ut dansk jargong (s.k. *sletta*; se följande avsnitt). Som så många andra isländska publikationer under tiden vid mitten av 1800-talet gavs DOKG ut i Köpenhamn. NDO hade däremot Reykjavík som utgivningsort, och till skillnad mot DOKG, som i en del fall har definitioner istället för översättnings-ekvivalenter, har NDO nästan alltid ett isländskt ord till hands för det danska. Under andra hälften av 1800-talet tillkommer vidare ett inte obetydligt antal ersättningslån och framkallade språkinterna novationer som nu listas i NDO. Flera nyord skapas också i samarbete med redaktionen, vilket beskrivs i förordet (NDO:V–VII). Så här beskrivs t.ex. övervägandena bakom valet av *sími* för det internationella ordet *telefon*:

[...] þýðingar þær, er notaðar hafa verið á orðinu *Telegraf* m.m.[...]. Þær eru hver annari lakari að vorum dómi: «fréttapráðr», «fréttafleygir», «málþráðr» (sem eins getr verið *Telefon*, eða öllu heldr þó), «endariti», og þar fram eftir götunum. Höfum vér eigi hikað við að stinga þar upp á alveg nýju orði, þótt vér göngum að því vísu, að ymsir muni tjá sig «eigi kunna við það». Orð þetta («ritsími», eða að eins «sími») hefir þá kosti fram yfir «þráðr» og samsetningar af því orði, að vegna þess að það er nú lítt tíðkað í málinu, þá ríðr það ekki í bága við aðrar merkingar, eins og orðið «þráðr» gerir svo meinlega; að það er mjög hljómpítt; og að það er einkar-vel lagið til afleiðslu og samskeytinga. Teljum vér engan vafa á því, að orð þetta þætti góðr gripr í málinu, ef jafnsnemma hefði verið upp hugsað eins og hin orðin («fréttafleygir» o.s.frv.). Faum vér eigi skilið, að oss þurfi að verða meira fyrir að segja «að síma», heldr en enskumælandi lýð «to wire».

’[...] de översättningar, som har använts för ordet *Telegraf* m.m. [...]. Av dem

är det ena värre än det andra enligt vår bedömning: «fréttapráðr 'nyhetstråd'», «fréttafleygir 'nyhetsspridare'», «málpráðr 'taltråd'» (som lika gärna kunnat vara *Telefón*, eller ännu hellre faktiskt), «endariti 'spetskrivare'», och flera liknande. Vi har inte tvekat att föreslå ett helt nytt ord, även om vi närmar oss det i visshet om, att somliga kommer att ge uttryck för att «inte känna det rätt». Det här ordet («ritsími», eller bara «sími 'tråd'») har den fördelen framför «práðr 'tråd'» och andra sammansättningar med det ordet, *att* eftersom det nu är så ovanligt i språket, så kommer det inte i konflikt med andra betydelser, som ordet «práðr» gör på ett så olyckligt sätt; *att* det har ett mjukt uttal; och *att* det är synnerligen välanpassat för avledningar och sammansättningar. Vi anser det inte råda någon tvekan om, att det här ordet skulle ansetts som ett god resurs i ordförrådet, om det hade kommit på tal lika tidigt som de andra orden («fréttafleygir» o.s.v.). Vi kan inte begripa, att de det skulle behöva kräva mer av oss för att säga «að síma», än det kräver av engelsktalande folk att säga «*to wire*».

(NDO:VII)

Vi ser här hur det bland många skribenter och andra språkligt intresserade finns en klar vilja att bevara kopplingen till isländskans historiska ursprung, när man söker uttryck för de nya artefakter och begrepp som samhällsutvecklingen för i islänningarnas väg. Med detta nyordsarbete har man börjat närma sig det som brukar betraktas som språkplanering, eller snarare korpusplanering, i den mening som återfinns hos bl.a. Haugen (1983), och detta behandlas vidare i avsnitt 2.4.3 nedan.

2.4.2. Begreppet ”sletta”

En konsekvens av purismen är att ett antal i och för sig möjliga/gångbara ord inte godtas eftersom de direktlånats eller har bildats på ett sätt som inte är förenligt med de puristiska idealen. Även den som har förhållandevis puristiska ideal kommer att riskera att då och då använda de utländska ord man kanske dagligen läser eller använder i samtal med personer som inte talar det egna språket. (Se avsnitt 1.1 ovan för exempel på sådant bruk hos tre välkända isländska stilister.) Detta bruk av oanpassade ordlån kommer naturligtvis att ge anledning till påpekande och diskussion från purister, om det kommer till uttryck i publicerade verk. Därmed uppstår ett behov av en ”term” för sådant språkbruk. Och den kommer föga förvånande för första gången till användning i just *Fjöltnir*:

- (2.10) Nógar **dönsku-slettur** koma líka innan um; enn ekkji eru þær *eins gríðarlega* margar, og við mætti búast af slíkum höfundi.

’Några **danismer** dyker också upp där; men de är inte så *förskräckligt* många, som man skulle kunna förvänta av en sådan författare.’

(Anonym, *Fjölnir*, årg. 3 1837, s. 27)

En anonym fjölnisman är alltså den som såvitt här kan konstateras använder ordet *sletta* i skrift för första gången. Ordets ursprungliga betydelse är ’fläck’ eller ’kladd’. Dessutom finns det ett homonymt verb med betydelserna ’skvätta’, ’kladda ner’ och ’lägga sig i’. Den inledande satsen i ovanstående citat skulle därför kanske lika gärna ha översatts: ’Något dansk-kladd dyker också upp där’. Det är således ett redan från början pejorativt ord som kommer att användas för att beteckna ’oanpassade ordlån’.

Trots dess pejorativa laddning, har *sletta* använts med i någon mån termstatus i den isländska diskussionen om olämpliga ordlån sedan dess. (Se t.ex. den senaste utgåvan av *Íslensk orðabók*, ÍO4; Figur 2:8).

¹**sletta** -u, -ur KVK 1 e-ð sem slett er (á e-n eða e-ð), klessa, blettur ▷ *bleksletta* / *aursetta*
2 e-ð lítið af e-u, sleikja ▷ *grautarsletta*
3 mál- og bragfræði erlent orð eða orðasamband sem ekki nýtur viðurkenningar í viðtökumálinu vegna ónógrar aðlögunar að hljóð- eða beygingakerfi eða annars konar framandi einkenna ▷ *dönskusetta* / *enskusletta* 4 flekkur, lýti 5 ákúra, glósa, dylgiur ▷ *bera slettur af e-m* taka málstað e-s, styðja e-n ef að honum er veist 6 krappa-kennd úrkoma, slydda

¹**sletta** [...] 3 grammatik och metrik utländskt ord eller sammansättning som inte åtnjuter erkännande i det mottagande språket p.g.a. otillräcklig fonologisk eller morfologisk anpassning eller andra slags främmande kännetecken > *dönskusetta* ’danism, dansk jargong’ / *enskusletta* ’anglicism, engelsk jargong’

FIGUR 2:8. Lemmat **sletta** i ÍO4.

Att begreppet ”sletta” är aktuellt i den isländska språkvårdsdiskussionen, visar sig också i det att den webbplats – *Vísindavefurinn* (’vetenskapsväven’) <<http://www.visindavefur.is/>> – som Háskóli Íslands upprätthåller för frågor från allmänheten, har fått anledning att svara på hur det ska avgränsas i förhållande till *slangur* ’slang’ och *tökuorð* ’ordlån’. Det svar som ges i *Vísindavefurinn* (Kvaran 2002) stämmer helt och hållet överens med definitionen i ÍO4. Det finns dock vissa problem med avgränsningen mellan *sletta* och *slangur*. Det har uppmärksammats i bl.a. förordet till *Orðabók um slangur, slettur, bannorð og annað utangarðsmál* (OS 1982, Árnason et al. 1982:vii):

- (2.11) *Íslensku málsamfélagi er einn erfitt að gera skýran greinarmun á slanguryrðum og slettum eða tökuordum. Svokölluð hreintungustefna veldur hér nokkeru; amast er við erlendum orðum, og þau njóta ekki viðurkenningar í ritmáli. Ennfremur er töluverður hluti íslenskra slanguryrða kominn úr erlendum málum, einkum ensku og norðurlandamálunum, bæði úr almennum orðaforða þeirra og slangurmáli.*

’Det isländska språksamhället har svårt att hålla tydlig skillnad mellan slang och jargong eller ordlån. Den så kallade purismen är en orsak; utländska ord skapar irritation, och de accepteras inte i skriftspråket. Vidare härstammar en stor del av de isländska slangorden från utländska språk, särskilt engelska och de nordiska språken, från såväl deras allmänna ordförråd som slang.

Enligt definitionen i ÍÓ4 och den som Kvaran (2002) ger, kännetecknas *sletta* ’utländsk jargong’ av att vara främmande ord som inte är tillräckligt fonologiskt eller morfologiskt anpassade till isländskan. Som citatet i (2.11) ger vid handen är en stor del av slangorden utländska, och känns ofta igen som utländska även om de skulle kunna anpassas till isländskan såväl fonologiskt som morfologiskt. Det är inte ovanligt att ord som känns igen som utländska kallas *sletta*, även om de skulle låta isländska och böjas isländskt. Ett ord som *linkur* (’länk’, på standardisländska *hlekkur*, *krækja*, *tengill*) som skapats med tillägg av böjningsändelser till den engelska ordstammen *link* ser helt isländskt ut och låter också isländskt. Samma sak gäller för det med regelbunden ordbildning skapade verbet *að linka* ’att länka’. Eftersom det engelska ursprunget ändå är känt för de flesta språkbrukare anses dessa ord ändå som *sletta*. På så sätt stämmer det allmänna isländska bruket inte alltid med den ovan citerade definitionen. I det här arbetet är avsikten att använda *sletta*, konsekvent översatt som ’utländsk jargong’, i enlighet med hur ordet definieras som term. Vid återgivning av isländsk text kommer dock *utländsk jargong* att användas som översättningsekvivalent för *sletta* även i de fall där den isländska texten inte är i harmoni med definitionen.

Slutligen ska här noteras att åtminstone en (utländsk) forskare (Groenke 1966:222f.) tidigt dels drog en skarp skiljelinje mellan *sletta* och *slangur* (2.12), dels noterade och försvarade ett betydande bruk av internationella ord bland vetenskapsmän och specialister (2.13):

- (2.12) To avoid misunderstandings, I should point out that (1) *sletta* is not the same as slang; (2) not every loan word of a colloquial nature is objectional from the normative standpoint: quite a few loan words of that kind are “received standard”; and (3) even the laxest form of everyday speech is not “splashed all over” with *slettur*.

- (2.13) There is little need, if any, to resort to borrowings; yet the speech of the Icelander is not free from them. We shall not concern ourselves here with the *Fremdwörterei* of scholars, scientists, and specialists of all fields, who employ the international terminology, with which they are, of course, familiar, quite readily in conversation, especially in relaxed “shop talk.” The actual *sletta* is a constituent of the relaxed everyday speech of all.

Groenkes försvar för bruket av främmande ord tillhörande det internationella ordförrådet, särskilt inom vetenskap och andra fackområden, och hans påstående om att det var relativt vanligt i samtal (“quite readily in conversation”) ger en fingervisning om att purismens principer hade en kraftigare verkan i skrift och att de språkbrukare som här omtalas hade en vana att upprätthålla skiljelinjen mellan ”talordförråd” och ”skriftordförråd”.

2.4.3. Språkplanering på Island

I avsnitt 2.4.1 ovan framkom att man redan under slutet av 1800-talet, t.ex. vid arbetet med NDO, började att med en viss systematisk ansats söka efter inhemska avlösarord till ord med klassiskt ursprung och andra utländska ord som var på väg in i isländskan i takt med att nya företeelser introducerades. Därmed har man också tangerat vad som brukar benämnas språkplanering, eller i det här fallet mera specifikt korpusplanering.

För att sätta in den isländska språkplaneringen i ett teoretiskt perspektiv, ges här en kortfattad introduktion till Haugens syn (Haugen 1983) på de teoretiska ramarna. För andra perspektiv se Johnson & Ricento (2013) och där angivna referenser. För exempel på hur Haugens modell fungerar i förhållande till svensk språkutveckling se t.ex. Hannesdóttir (2000, 2011) och Rogström (2009).

Haugen (1983) har genom en matris delat in språkplaneringen i fyra delprocesser som å ena sidan förhåller sig till samhället (society) respektive språket (language) och å andra sidan till språket som normsystem (norm) respektive språkets bruk (function). Haugen (a.a.:270) har vidare numrerat delprocesserna på ett sätt som ger en idé om en följd mellan dem (se Figur 2:9).

	Språket som normssystem (språkpolitik)	Språkets bruk (språkvård)
Samhället (statusplanering)	(1) selektion	(3) implementering
Språket (korpusplanering)	(2) kodifiering	(4) elaborering

FIGUR 2:9. *Språkplanering enligt Haugen (1983:270).*

Haugen menar här att språksamhället i stort träffar val om vilket/vilka normsystem som ska utgöra grunden för språket (1). Hans exempel antyder att beslutsprocessen kan vara mer eller mindre demokratisk. Man kan här jämföra det norska demokratiska beslutet att utveckla nynorsk som ett alternativ till den koloniala danskan med Atatürks auktoritära beslut att ersätta det arabiska alfabetet med det latinska. Besluten kan också vara mer eller mindre långtgående med hänsyn till vilka talare som omfattas. Jämför här de hassidiska judarna i Israel som (åtminstone när Haugens text skrevs) höll fast vid jiddisch, trots att språksamhället i stort hade övergått till hebreiska. Den centrala punkten är att oavsett omständigheterna kring besluten, är det processer i samhället som varit avgörande för att driva fram dem.

Sedan följer kodifieringen av det normsystem som har utvalts (2). I den delprocessen tänker sig Haugen att det finns tre språkliga aspekter som kodifieringen inriktas mot: skriftsystem, grammatik och lexikon. Haugen menar att såväl selektion som kodifiering hör till språkpolitikens fält (policy planning), eftersom det här handlar om att fatta inriktningsbeslut med avseende på språkets form.

Haugen konstaterar vidare att selektion och kodifiering blir tom pappersexercis så länge dessa åtgärder inte åtföljs av implementering (3) respektive elaborering (4). Implementeringen beskrivs som sanktionerad spridning av den språknorm som har selekterats och kodifierats. Tanken är att skribenter, institutioner och myndigheter, genom att i all sin skrift använda den eftersträfvade normen, också gör den till en faktisk norm. Förutom det som redan nämnts betonar Haugen särskilt utbildningsväsendets och radio/tv:s roll. Genom att där entydigt förutsätta normenligt bruk, stärks den normerande kraften.

Om implementeringen i huvudsak gäller stöd till normetablering genom bruk som kan påbjudas via formella beslut och institutionaliserad praxis, så handlar elaboreringen istället om stöd till det föredragna bruket genom andra åtgärder som underlättar positiva fria val i den riktningen. Här nämner Haugen specifikt initiativ till stöd för terminologisk modernisering samt stilistisk utveckling.

En form av korpusplanering som tidigt fick ett genomslag på Island var de olika ordnämnder som skapades inom olika fackområden. Den äldsta fackordskommittén, *Orðanefnd Verkfræðingafelagsins* ('ingenjörförbundets ordkommitté'), bildades så tidigt som 1919. Kommittén publicerade sina ordlistor i mindre avsnitt i ingenjörförbundets tidskrift med avsikten att senare publicera dem separat. Den första listan, en förteckning över ord med anknytning till navigation,²² kom redan 1919, och sedan följde listor med ord

---

22 *Orðanefnd Verkfræðingafelagsins*, Guðmundur Finnbogason (1919).

om elteknik,²³ maskinteknik²⁴ och sjöfart²⁵ efterhand i tidskriften. En övergripande publiceringsplan kunde fullföljas och dessa ord publicerades i *Íðorðasafn* ('fackordlista') frá Orðanefnd Verkfræðingafélagsins (1928). Sedan dess har ett stort antal språkliga domäner lagts till de första "mer begränsat tekniska" och idag arbetar ordkommittéer med ersättningsord inom såväl de gamla traditionella tekniska områdena som inom turism, projektledning och språkvetenskap. På webbsidan hos Íslensk málstöð ('Isländskt språkcentrum'),²⁶ fanns i juni 2014 en förteckning som omfattade 43 ordkommittéer verksamma inom olika domäner. För att ge en bild av bredden i nyordsarbetet nämns två ordkommittéer här: kemiingenjörernas ordkommitté och resenäringens ordkommitté. Den fulla förteckningen finns återgiven som Bilaga 5. En del av de förtecknade kommittéerna är dock inte längre aktiva. För aktuella upplysningar om vilka kommittéer som fortfarande arbetar, se Isländskt språkcentrums webbplats. När man ser vilka domäner som ordkommittéerna inriktar sig emot, står det också klart att en större del av nyordsverksamheten är inriktad mot det som vi snarare skulle kalla terminologiarbete. Detta faktum noterades också av den dåvarande ledaren för den isländska språknämnden, Baldur Jónsson, i en skrift där han summerar språknämndens första 25 år (Halldórsson & Jónsson 1993:92ff.). Det är först vid 1980-talets början som ett isländskt ord, *tíðorð*, slår igenom som beteckning på det som internationellt kallas *term*.

Det faktum att ordkommittéer strävar efter att kodifiera helisländska ekvivalenter till de termer som fackspråken behöver, innebär dock inte med självklarhet att de alltid kommer att användas. En i sammanhanget mycket intressant konflikt som illustrerar spänningen mellan språkliga och praktiska hänsyn är den mellan å ena sidan Orðanefnd Verkfræðingafélagsins med Guðmundur Finnbogason som talesman och å andra sidan sjöfartsexperten Sveinbjörn Egilson. För en utförlig skildring av konflikten se Jónsson (2007:70–82) och där angivna referenser. Bakgrunden till konflikten var att Egilson, som under en tid dessutom deltagit i ingenjörsförbundets ordkommittés arbete, gav ut en handbok för sjömän, *Handbók fyrir íslenska sjómenn* (Egilson 1925), där han i många fall föredrog de danskt/engelskt färgade termerna som var i allmänt bruk bland sjömän framför de mer puristiskt färgade som anbefallts av ordkommittén. Egilsons hade redan tre år tidigare formulerat sin ståndpunkt om att nyorden kan falla på att de inte är tillräckligt kända och entydiga för att användas om sjösäkerheten står på spel:

---

23 *Nokkur heiti úr raffræðinni*, Orðanefnd Verkfræðingafélagsins (1920, 1923).

24 *Ný og gömul heiti úr vjelfræðinni*, Orðanefnd Verkfræðingafélagsins (1925 c, d, e).

25 *Ný og gömul heiti úr sjómannafræðinni*, Orðanefnd Verkfræðingafélagsins. (1925 a, b).

26 <<http://www.ismal.hi.is/ny+id.html>>.

- (2.14) Öllum hlýtur að vera það ljóst, að það er vonlaust að segja við reyndan skipstjóra á stóru skipi: Þessum setningum og orðum verðið þjer að breyta, þar eð þær eru málinu til skammar og bandvitlausar, [...] Á þeim augnablikum gæti það kostað líf margra, ef hásetar væru í efa um hvað yfirmenn meintu með fyrirskipunum sínum. Eitt einasta nýyrði, sem misskilið væri á alvörustund, gæti haft hinar hörmulegustu afleiðingar í för með sjer.

’Det torde vara uppenbart för var och en, att det är meningslöst att säga till en van skeppare på ett större fartyg: De här meningarna och orden måste ni ändra, de är till skam för språket och helt vetlösa, [...] I de ögonblicken kunde det kosta många livet, om besättningsmännen vore i tvivel om vad befälen menade med sina order. Ett enda nyord som bleve missförstått i en kritisk situation, skulle kunna få de mest katastrofala konsekvenser.’

(Sveinbjörn Egilson, *Morgunblaðið* 9/8 1922, s. 1.)

I debatten med ordkommitténs Finnbogason menar Egilson vidare att det ligger en slags språkpolitisk dubbelmoral i att inte reagera mot de ordlån som brukas i anslutning till akademisk verksamhet, samtidigt som sjömannens fackspråk kritiseras:

- (2.15) Jeg er að titla yður doktor og prófessor; er það betri íslenska en klófalur og pikfalur. En þjer segið ekki eitt orð um það. Þegar jeg fer í prent með þetta brjef, heyri jeg talað um „cicero,” „corpus,” „petit”, „cursiv” „deleatur.” Þetta hafið þjer ekki athugað og er það leitt, að yður skuli hafa yfirsjest það atriði, sem liggur svo nærri fyrir yður að ráðast á og lagfæra.

’Jag titulerar er doktor och professor; är det bättre isländska än klofall och pikfall. Men ni säger inte ett ord om det. När jag far med det här brevet till tryckeriet, hör jag talas om ”cicero,” ”corpus,” ”petit”, ”cursiv” ”deleatur.” Det har ni inte kommenterat och det är trist, att ni skulle ha förbisett en punkt som ligger så nära till hands för er att angripa och rätta till.’

(Sveinbjörn Egilson, *Morgunblaðið* 13/5 1925, s. 3.)

Men att döma av Finnbogasons kritik mot bruket av utländsk jargong i medicinska texter, så är det nog inte rätt att beskylla honom för att ge akademiskt anknutet språkbruk fribrev. Vid flera tillfällen kritiserar han *Læknablaðið* (’Läkartidningen’) för att inte vårda språket. Det är en kritik som också delats av olika innehavare av Islands högsta medicinska ämbete, ”landlæknir”, från Guðmundur Björnsson på 1910-talet till Vilmundur Jónsson på 1950-talet. Jónsson (1955) räknar i en artikel i *Læknablaðið* upp en stor mängd exempel (de omfattar totalt 9 av artikelns 15 sidor) på språkbruk som inte anses passa för isländska läkare som uttrycker sig offentligt. Så här kan språket i de kritiserade exemplen se ut:

- (2.16) Það fer eftir stærð og localisation tumorsins, hvort nokkuð finnst við percussion eða auscultation, en það sem gerir þessar rannsóknaraðferðir póstivar eru þó fyrst og fremst complicationirnar, svo sem atelectasis, pneumonia, empyena (sic), abscess o.s.frv.²⁷

’Det beror på tumörens storlek och localisation, om något träffas på vid perkussion eller auskultation, men det som gör dessa undersökningsmetoder positiva är dock först och främst komplikationerna, så som atelektas pneumoni, emfysem, abscess o.s.v.’

Det föredrag som Jónsson hämtat detta citat från får särskilt hård kritik, och han har gjort en ordlista på 137 ord, som han anser olämpliga i det sex sidor långa kritiserade föredraget.

Samtidigt som enstaka språkbrukare inom domänen medicin, inte utan skäl, får kritik för att inte vårda språket i fall som (2.16), kan vi konstatera att språkvården inom fältet sedan 1940-talet varit aktiv, även om den första heltäckande medicinska ordlistan kom så sent som 1954, (Hannesson & Jónsson 1954, *Nomina clinica islandica / Íslensk læknisfræðiheiti*, NCI). Riktigt aktiv har korpusplaneringen varit under tiden fram emot och runt millennieskiftet, då en ny *Íðorðasafn lækna* (’medicinsk terminologisk ordbok’) gavs ut 1986–1989 (Snædal, ritstj. 1986–1989, ÍOL) och där recensionen av det sista bandet gav upphov till en serie ”íðorðapistlar” (’nyhetsbrev om medicinsk terminologi’). Dessa återkommande nyhetsbrev gjorde därmed diskussionen runt nyordsarbete och terminologifrågor mer regelbunden.

Vi ser i citaten (2.13)–(2.15) att det inte är självklart för alla skribenter att följa den puristiska traditionen. Citaten har vidare det gemensamt att de rör ord som hör till fackspråkliga domäner som inte får full inhemsk språkdräkt. I ett av fallen, det som gäller sjötermer, är det explicit så att anknytningen till den internationella terminologin varifrån orden har hämtats har bedömts som mer naturlig och viktigare än morfemens isländskhet. Men även i de andra två fallen med tryckeritermerna och de medicinska uttrycken får man en stark känsla av att dessa språkbrukare inte ser isländskhet som något särskilt viktigt i jämförelse med att kollegerna förstår och att man kan använda de språkformer som ligger närmast till hands.

Huvudtendensen är dock, i kontrast till ovanstående exempel, att nyorden vinner burskap, helt i den anda som går tillbaka till *Fjölnir* och idéerna om att det egna språket är en omistlig del av det förhållandevis nyligen lanserade

---

27 Jónsson avslutar citatet på detta sätt, mitt i en sats som lämnas ofullständig, sannolikt eftersom det i resten av satsen inte stod något som han ansåg värt att kritisera. Det ”sic” som texten innehåller är Jónssons, och markerar att *emphysema* var felstavat i den text han citerade.

nationsbygget. Många av nyorden får också positiv uppmärksamhet och deras skapare får ofta erkänsla för upphovsmannaskapet. Typiskt nog framhålls också några av de mera bekanta av dessa ”nýyrðasmiðir” (’nyordsmakare’) i ett eget avsnitt i den här tidigare citerade skrften av Ottósson (1990:116–118).

Förutom de ovan nämnda språkkommittéerna fanns redan tidigt tankar på någon form av akademi för att vårda och utveckla isländskan. En av de mera kända puristerna, Guðmundur Björnsson, föreslog i ett tal till studentförbundet 1907 (efter att först ha beklagat den degenerering som stadsbor och akademiker åsamkat språket) att en sammanslutning på 12–18 personer skulle få i uppgift att bevaka det isländska språkets intressen (Björnsson 1908). Studenterna skulle bland sig till denna grupp utse

fyrstu mennina og nefni þá, sem færastir eru í móðurmálinu og fúsastir að vinna því gagn; en upp frá því kjósi þessir málvarnarmenn, ef svo má segja, sjálfir í skarðið, þá er einhver deyr félagsmanna.

’de första personerna och utnämna dem, som är skickligast i modersmålet och mest villiga att göra nytta för det; och därefter väljer dessa språkförvarsmän, om man så får säga, själva en ersättare, då någon av gruppmedlemmarna dör.’

Vi ser här att det föreslagna sättet att hantera gruppens föryngring är detsamma som det som tillämpas i Svenska Akademien. Denna föreslagna akademi realiserades dock aldrig, så någon isländsk akademi eller motsvarande institution kom aldrig till stånd. Senare förslag om grundande av en akademiliknande institution presenterades i *Skírnir* (Albertson 1939) och som lagförslag av kultur- och utbildningsminister Björn Ólafsson (1951; 22. mál lagafrumvarp 71. löggjafarþing 1951–1952). Inget av initiativen vann dock gehör. Lagförslaget 1951 inspirerade dock Albertsson till fortsatt debatt i dagspressen i frågan, skriverier som senare redigerades till en bok (Albertsson 1953).

Även om någon isländsk akademi aldrig kom att grundas, tog kultur- och utbildningsdepartementet på sitt ansvar att se till att just frågorna om en mer strukturerad nyordsverksamhet fick sin lösning. Med ett särskilt anslag till Orðabókarnefnd Háskólans (’Universitetets ordbokskommitté’) följde uppdraget att ha översyn över nyordsarbetet. Denna uppgift resulterade i en serie nyordshäften, *Nýyrði I–IV* (Bergsveinsson & Halldórsson 1953–1956) samt *Tækniorðasafn* (Guðmundsson 1959), vilka lanserade lämpliga ord för begrepp och företeelser som annars riskerade att uttryckas med utländska eller mindre lämpliga isländska ord. I nyordshäftena gavs också översättningsekvivalenter till de nya orden, för de första häftena oftast till danska, senare huvudsakligen till engelska. För en mer detaljerad beskrivning av skeendet se Halldórsson & Jónsson (1993). I förordet till *Nýyrði III* (Halldórsson 1955) finns en utförlig

redogörelse för hur arbetet med nyordshäftena har gått till. Det bär för långt att här fördjupa sig i detta, men det är ändå på sin plats att därur återge principerna för hur man anger att nyorden skapas:

Leiðir þær, sem færar eru til þess að auka orðaforða og merkingaforða málsins og laga að menningarþörfum nútímans, eru einkum þrjár:

- 1) myndun nýrra orða,
- 2) upptaka gamalla orða í nýrri merkingu,
- 3) upptaka tökuorða.

Allar þessar leiðir eru farnar í nýyrðasafni þessu og söfnum þeim, sem áður eru út komin í sama flokki. Sömu stefnu verður væntanlega haldið í næstu söfnum.

De vägar, som står till buds för att öka språkets ordförråd och begreppsförråd samt anpassa det till de krav den moderna tiden stället på kulturen, är i huvudsak tre:

- 1) bildande av nya ord,
- 2) upptagande av gamla ord i ny betydelse,
- 3) upptagande av ordlån.

Alla dessa vägar har följts i den här nyordslistan och i de listor, som tidigare har kommit ut i samma serie. Samma inriktning kan man förvänta sig komma att följas i senare ordlistor.

Verksamheten i den informella ”nýyrðanefnd” (nyordsnämnd) som för ordbokskommitténs räkning skötte nyordsarbetet kom efter hand att bli allt mer belastad av frågor från institutioner och allmänhet angående språkbruk även i ett vidare sammanhang. Nämnden kom dessutom att bli en naturlig samarbetspartner för de andra nordiska språknämnderna. Därför föll det sig naturligt att verka för att en språknämnd skulle bildas; se Halldórsson & Jónsson (1993:25 ff.) för detaljer. I ett brev till dåvarande kultur- och utbildningsminister Gylfi Þ. Gíslason år 1962 föreslås att nämnden bildas, och där ges också en skiss till vad verksamheten bör omfatta. Punkt 2 (av 4) i brevet är av särskilt intresse, eftersom den visar samhörigheten med övriga nordiska språknämnder, samtidigt som den pekar på perspektiv som åtminstone delvis skiljer den från de övriga nordiska. För den isländska nämnden har nyordsverksamhet och formell standardisering en mer central plats, och man kan vidare skönja en klar koppling till en puristisk tradition hos den:

2. Auk nýyrðastarfsins hafi málnefndin svipað verksvið og hinar norrænu málnefndir. Er þar einkum átt við leiðbeiningar sem miða að **málvernd**, svo sem leiðbeiningar um mannanafnaval, erlend landfræðiheiti, stafsetningu, beygingar orða, framburð o.s.frv. [- -]

'2. Förutom nyordsarbetet har språknämnden liknande arbetsområden som de övriga nordiska språknämnderna. Där avses särskilt rådgivning som riktas mot språkskydd, så som rådgivning om personnamnsval, utländska geografiska namn, stavning, ordböjning, uttal o.s.v. [- - -]

(Halldórsson & Jónsson 1993:30)

När man särskilt betonar att den rådgivande verksamheten inriktas mot "målvernd" ['språkvärn, språkskydd'], ställer sig frågan vad språket ska värnas mot. Två hot framstår då som uppenbara: utländsk påverkan och degeneration. Dessa båda framstår samtidigt som de största utmanarna mot det Vikør (2010:10) kallar "konservativ purism".

Sedan nyordsnämnden 1964 formellt övergått till att bli en isländsk språknämnd, Íslensk málnefnd, stärktes dess samarbete med de nordiska språknämnderna ytterligare. Som ett första bevis på det nya samarbetet påbörjades 1965 ett arbete på en nordisk gemensam förteckning över ord inom turistnäringen, vars svenska utgåva kom 1970 under titeln *Turistord i Norden* (Bergman & Andreassen 1970). Den samma år utgivna isländska utgåvan hade titeln *Norræn ferðamannaorð*. (*Norræn ferðamannaorð. Dönsk-finnsk-færeysk-islensk-norsk-sænsk orð úr ferðamannamáli* 1970)

Isländska språknämndens rådgivning kom fortsatt att i hög grad handla om att finnas till hands för andra intressenters nyordsverksamhet. Nämndens dåvarande ordförande Jakob Benediktsson gav i *Språk i Norden* (Galberg Jacobsen et al. 1978:127–128) en redovisning av riktlinjerna för de råd som gavs i dessa sammanhang:

- 1) at medvirke til at sproglige nydannelser ikke strider mod sprogets system, hverken morfologisk eller fonetisk;
- 2) at søge at undgå at det samme begreb bliver udtrykt med flere forskellige nye ord, hvad der ofte kan ske når specialister fra forskellige fag foreslår nydannelser til oversættelse af fremmede fagtermer;
- 3) at give råd om hvilken form de fremmedord skal have som optages i sproget, hvis der ikke er fundet en adekvat isländsk betegnelse for begrebet;
- 4) at tage stilling til tvivlsspørgsmål angående sprogrigtighed, hvor det drejer sig om anvendelse af isländske udtryck og talemåder.

Den därpå följande nämndordföranden Baldur Jónsson har i andra sammanhang uttryckt sig lite mer utförligt om hur utländskt språkgods ska anpassas till isländskan. Se Jónsson (1997) (på tyska) eller (2002) (på isländska), som båda går tillbaka på ett och samma föredrag från 1990. Om omständigheterna är sådana, att man inte skapar ett helt nytt isländskt ord (som t.ex. *tölva* 'dator') eller återanvänder ett gammalt ord i ny betydelse (som

t.ex. *sími* 'telefon'), utan väljer att utöka ordförrådet genom ordlån, menar Jónsson att fem principer måste följas:

- (1) *Ordbetoningen ska ligga på första stavelsen.*
Två idag vanliga isländska ordlån som anpassats på detta sätt är *hótel* ['hou:t^hɛ] och *píanó* ['p^hianou].
- (2) *Lånord ska anpassas till isländska fonologiska regler.*
Jónsson anför här som exempel två sätt att låna in *type*: som *típa* respektive *týpa* ['t^hɣj:bə]. Isländskan saknar ett *y*-fonem, och om detta ord skulle lånas in med ett *y*-uttal har ett nytt fonem introducerats. Därför ska ordet skrivas *típa* och uttalas ['t^hi:bə].
- (3) *Lånord ska anpassas till isländska fonotaktiska regler.*
I detta sammanhang diskuterar Jónsson (2002:224–226) ett förhållandevis stort antal ord och för dem relevanta fonotaktiska regler. Här får det räcka med att ta upp ett ordlån som bryter mot principen och peka på de problem som resulterar. Ordet *graf* 'kurva som motsvarar en matematisk funktion' saknas i ÍO1 (Böðvarsson 1963), men finns med i ÍO2. Som slutljud i stavelse efter ett tonande ljud ska den tonlösa slutkonsonanten *f* enligt isländskans fonotax få ton. Här får dock ljudet behålla sin tonlöshet och ett nytt motsatspar introduceras [f]:[v]. Enligt Jónsson finns det dock nu en tendens att låta *f* få sin ton, vilket då i vissa böjningsformer i stället leder till sammanfall mellan *gröf* 'grav' (där *f* enligt standardisländsk fonotax har ton) och *graf* 'graf' t.ex. *gröfin* [g^hro:viⁿ] 'graven/graferna'.
- (4) *Lånord ska ansluta till ett existerande isländskt böjningsparadigm.*
Oftast kommer orden att mer eller mindre "automatiskt" följa ett isländskt paradigm, genom att språkbrukarna med hjälp av sin "språkkänsla" och analogislut för orden dit. Precis som i svenskan händer det att vissa ord får plural med *-s* i anslutning till engelskans *-s*-plural. Så kan man t.ex. se *byte* med pluralen *-s*, *bytes*. Om ordet enligt Jónssons princip 5, se nedan, stavas på isländska motverkas den tendensen. Samma ord stavat *bæt* får regelbunden 0-plural, *bæt*, i enlighet med neutrumparadigmet. I vissa fall kan olika analogier stå mot varandra; så kunde man t.ex. vänta att ord som *prisma* och *firma* skulle böjas som andra svaga feminina substantiv (som *saga*). Dessa ord räknas, och böjs, istället som neutrum. Kanske kan vi tro att det är ordens danska grammatiska genus (neutrum) som här slår igenom. I några enstaka andra fall har ordens slutvokal ändrats och orden har därmed fått ett annat grammatiskt genus

än man skulle förväntat. Latinska *schola* och ryska *vodka* blir *skóli* respektive *vodki* i nominativ, och böjs därmed som andra svaga maskuliner.

- (5) *Lånorden ska skrivas med isländska bokstäver och stavas på ett sådant sätt att ett regelbundet och traditionellt förhållande mellan bokstav och uttal upprätthålls.*

Bland de redan nämnda ovanstående orden kan det noteras att lånen *byte* och *type* enligt denna princip ska skrivas *bæt* och *típa*, vilket också normalt sker. Denna regel gäller även olika typer av namn. Man skriver sålunda *sent* och *Kristína* och inte *cent* respektive *Christina*. Stavningen av personnamn är för övrigt lagreglerad, på så sätt att det bara är godkända stavsätt som accepteras i folkbokföringen (*Lög um mannanöfn*, 2014, *Mannanöfn*, 2014). Därmed blir stavningsprinciperna i det här fallet mer genomgripande eftersom ”olaglig” stavning inte kan existera i dokument som körkort, pass och andra handlingar som är beroende av folkbokföringen (isl. *þjóðskrá*). Se Kvaran (2011) och Bernharðsson (2008) för ytterligare upplysningar om stavning av isländska namn och den isländska namnlagen.

Det sätt på vilket beteckningen för den italienska maträtten pizza har kommit att hanteras i det isländska språket ger också en bild av hur olika språkvårdsprinciper har verkat. Det allra äldsta belägget för ordet är från 1951, i en reseberättelse från Italien. Där behandlas ordet som ett citatlån och stavas <pizza>. När denna maträtt allt oftare omtalas och t.o.m. börjar stå på isländska menyer och inköpslistor, föranleder det isländska språknämnden att komma med rekommendationer. Man försöker lansera avlösarordet *flatbaka* (DV, s. 6, 25/11 1983), men det slår inte an; se även Óladóttir (2009) för en vidare diskussion av avlösarord till *pizza*. Inte heller den stavning <pissa> som skulle följa principen om grafemsubstitution tillämpades röner någon större framgång. Enligt Jónsson (2002:229) vågar ”av naturliga skäl” varken affärer eller restauranger stava ordet med -ss- så som det principenligt borde, utan istället stavas det <pizza> eller <pitsa>. Med tanke på att uttalet, i likhet med de två mest troliga långivande språken, italienska och engelska, har kommit att bli [p^hitsa], kan den sistnämnda stavningen ändå tyckas någorlunda principenlig.

Jónsson understryker att de här ovan nämnda fem principerna i första hand avser substantiv, eftersom de utgör den allra största delen av ordlånen. Principerna kan dock i huvudsak även appliceras på övriga ordklasser. Se även Kvaran (2004) för en nyare översikt över inlån av utländska ord. Enligt ett bidrag (Leonard & Árnason 2011) till en antologi om språkförändringar och ändrade attityder till standardspråk i Europa (Kristiansen & Coupland 2011), är purismen på tillbakagång på Island: ”From both the speakers’ and the lan-

guage planners' perspectives, the enthusiasm for insisting on the ideology of linguistic purism appears to have begun to wane over the last 20 years".

2.4.4. Språkplanering, standardspråk och stiltnivå

Det ligger i sakens natur att språkplanering verkar med avseende på någon typ av standard. Det vanligaste är att den gäller ett nationalspråk, men även dialekter och regionala standardspråk kan förstås vara föremål för språkplanering. Det är också själva avsikten med språkplanering att standardisera. Se t.ex. Haugen (1983) och Figur 2:9 ovan, där val och kodifiering av norm har en central roll. Av Figur 2:9 framgår också att Haugen menar att normeringen ensam inte är nog för att skapa eller förhindra förändringar. Inträffade eller uteblivna förändringar är alltid ett resultat av individers språkvanor. Bruket skapar eller håller tillbaka förändringarna i språkgemenskapen.

Under senare tid har det presenterats undersökningar som tyder på att attityderna till standardspråket är på väg att förändras över hela Europa. Förutom den redan nämnda Kristiansen & Coupland (2011) ska här även nämnas *Language (De)standardisation in Late Modern Europe: Experimental studies* (Kristiansen & Grondelaers 2013). Idén om ett enhetligt standardspråk för en nation eller ett språkområde har börjat ifrågasättas.

En tendens till ökad variation kommer bl.a. till uttryck i en undersökning av isländska gymnasieelevers respektive lärares attityder till lämpligheten av vissa stiltnivåmarkerande ord respektive grammatiska drag i olika texttyper. Där framgår tydliga bedömningsskillnader mellan lärare och elever (Kristinsson & Hilmarsson-Dunn 2013). De texttyper som fanns representerade i undersökningen kunde grovt delas in i formella texttyper (avhandlingar/böcker/tryckta tidningar/webb-publicerade nyheter) och informella texttyper (bloggar/facebook/e-post). Konstruktioner som innehöll utländsk jargong eller utpräglat vardagliga ordformer ansåg varken lärare eller elever passa i formella texter. När det gällde vissa grammatiska drag (som normalt betraktas som inkorrekt) i de formella texterna framträdde dock en klar skillnad. Lärarna hade en strikt avvisande syn på sådana avvikande drag, medan gymnasieeleverna i högre grad accepterade dem. Beträffande de informella texttyperna var skillnaderna mellan lärarnas och elevernas bedömningar ännu större. Även här lade lärarna vikt vid grammatisk korrekthet i betydligt högre grad än eleverna. Viktigare var dock att eleverna här kunde tänka sig en mycket större frihet i ordvalen än vad lärarna kunde. Det finns således all anledning att tro att utvecklingen går mot en mer tillåtande attityd till utländsk jargong i informella texttyper än vad som tidigare har varit fallet.

Det som Kristinsson & Hilmarsson-Dunn (2013) noterar av skillnader i

förhållningssätt till vad som ska anses som passande ordbruk och språkriktighetsnivå stämmer bra överens med vad som presenteras av Finegan & Biber (2001), när de lanserar stilnivå-axiomet ("the register axiom"). Detta axiom har sin yttersta grund i de observationer som Labov (1966) gjorde angående särdragslikheter mellan å ena sidan vårdat och vardagligt tal (careful/casual speech) och, å den andra, "hög" respektive "låg" social status. Axiomet ger vid handen att de språkliga drag som används för att karaktärisera stilnivån i en språksituation också fungerar för att ringa in sociolektnivåer. Det som är mera intressant i det här fallet är att Finegan & Biber (2001:250) visar på klara skillnader mellan talspråk och skriftspråk i de fall där omständigheterna i övrigt är lika med avseende på de parametrar som används för att bestämma språksituationen: planering (planning), avsikt (purpose) och kontextgemenskap (shared context). Talspråket har fler av de språkliga drag som normalt kännetecknar lägre stilnivå och lägre social status.

Vi har här sett att yngre isländska språkbrukare visar högre acceptans för språkdrag som uppfattas som talspråkliga i instanser av de texttyper som klassas som informella än i de som ses som formella (Kristinsson & Hilmarsson-Dunn 2013). Det är rimligtvis vad man kan förvänta enligt resonemangen runt stilnivå-axiomet, vilket tydliggörs i Figur 2:10. I figuren presenteras de resultat som Kristinsson och Hilmarsson-Dunn rapporterat, tolkade enligt de parametrar som Finegan och Biber använt för att bestämma om en språksituation ska ses som befrämjande för att språkanvändningen ska ske på en högre stilnivå. Parametrarna Finegan och Biber använder²⁸ för att klassificera en språksituation ger som synes vid handen att de formella texttyperna är homogena med avseende på såväl planering som avsikt och kontextgemenskap. Det torde vara ganska uppenbart och självförklarande att språket i dessa situationer är planerat och att de kännetecknas av en lägre grad av kontextgemenskap eftersom det är frågan om envägskommunikation riktad till en större, allmän publik. Någon ville kanske invända att akademiska avhandlingar normalt har en smal och specialiserad målgrupp, men i det fallet är det ändå så att envägskommunikationen blir utslagsgivande för placeringen. Parametern "avsikt" behöver emellertid förtydligas något. Finegan & Biber (2001:248) hävdar att avsikt (eng. *purpose*) är en "widely recognized parameter of the communicative situation". Avsikten med kommunikationen varierar enligt Finegan & Biber mellan å ena sidan att uteslutande eller huvudsakligen vara informerande, som i alla de

---

28 Naturligtvis skulle även andra parametrar kunna komma i fråga. Se t.ex. Koch & Oesterreicher (2008:201) för alternativa klassifikatorer. Särskilt deras första faktor, en offentlighetsskala från "Privatheit" till "Öffentlichkeit", borde kunna öka beskrivningskraften även i den modell som Finegan och Biber lanserar.

formella texttyperna, och å andra sidan, som i de informella texttyperna, att huvudsakligen gälla interpersonella relationer, vilket ursprungligen var själva utgångspunkten för ett av dessa medier, Facebook, d.v.s. att skapa en plattform för interpersonella relationer.

Av figur 2:10 framgår att de situationella parametrar som generellt kännetecknar talspråk – lägre grad av planering, mindre vikt vid rent informationsinnehåll och mer vid interpersonella relationer samt högre grad av kontextgemenskap – också är sådana som vi associerar med informellt språk. Därmed är det begripligt om språkbrukare ser begreppen talspråk och informellt språk som i hög grad synonyma. Emellertid finns såväl planerat talspråk som skillnader i kommunikativ avsikt mellan olika talspråkssituationer. Festtal, politiska tal och anföranden samt föreläsningar utgör några exempel på planerat talspråk. När det gäller skillnaden i avsikt mellan olika talsituationer räcker det med att påminna om t.ex. en anställningsintervju, där informationsutbyte är en huvudkomponent, och ett samtal med vänner, där huvudsyftet normalt är att vårda relationen till samtalspartnerna.

Om språkvård och språkplanering inte når till alla stilnivåer och alla texttyper, vilket exemplen från Laxness privata brev ("kenninguna um **passivitetið**") och Nordals talspråk i klassrummet ("Njáll var **próblematískur karakter**") visar inte varit fallet ens under purismens glansdagar, så kommer det alltid att finnas uttryck i svang som inspirerar till att tänja på gränserna till vad som kan accepteras i språkgemenskapen.

Texttyper enligt Kristinsson & H:son-Dunn	Planering	Informerande avsikt	Kontextgemenskap
Formella texttyper			
avhandlingar	högre grad	högre grad	lägre grad
böcker	högre grad	högre grad	lägre grad
tryckta tidningar	högre grad	högre grad	lägre grad
webb-publicerade nyheter	högre grad	högre grad	lägre grad
Informella texttyper			
bloggar	varierande	varierande	varierande
Facebook	lägre grad	lägre grad	högre grad
e-post	varierande	varierande	högre grad

FIGUR 2:10. Resultaten hos Kristinsson & Hilmarsson-Dunn (2013) i förhållande till 3 textparametrar definierade av Finegan & Biber (2001).

3. Material och metod

Upprinnelsen till avhandlingsarbetet var, som tidigare har beskrivits, iakttagelser av mer osystematisk karaktär. Denna undersökningsidé förstärktes genom att arbetet inom ISLEX-projektet gav anledning till löpande slumpvisa excerperingar, som förstärkte intrycket av en pågående förändring.

För att göra det möjligt att gå från en slumpmässig till en metodisk undersökning av det isländska ordförrådet krävs någon form av korpus som kan undersökas i sin helhet. När avhandlingsarbetet började fanns inte några sådana korpusar tillgängliga. Därför träffades valet att sammanställa korpusar som sedan kunde undersökas mer systematiskt. Idag finns dock korpusar över modern isländska tillgängliga för forskningsändamål, men det innebär ändå vissa fördelar att själv kunna ha full kontroll över sin korpus och kunna söka i den på det sätt man själv önskar.

För att inte korpusinsamlingen i sig skulle ta alltför mycket av avhandlingsarbetet i anspråk, föll valet på att endast använda texter som redan fanns i elektronisk form på Internet. Vad gäller korpusstorleken kan man säga att det generellt gäller att ”ju större, dess bättre”. Det är dock värt att notera att korpuslingvistikens kontinuerligt utvecklar tekniker för att hantera allt större material. Under de senaste ca 40 åren har en normalkorpus ökat i omfång med ungefär en faktor 10 per decennium enligt Atkins & Rundell (2008:57–61). Beroende på vad som ska undersökas måste dock storleken avvägas mot andra kvaliteter hos en korpus. Se vidare Atkins & Rundell (a.a.) för värderingar av hur en korpus storlek ska bedömas. I fallet med de korpusar som samlades in för den här undersökningen fick dock storleken bero på hur mycket som kunde samlas in med hjälp av den valda metoden vid varje tillfälle. Det konkreta kor-

pusexcerperingsarbetet beskrivs mer ingående i avsnitt 3.2 nedan.

De ord och orddelar som bedöms som intressanta, i den meningen att de på ett eller annat sätt illustrerar de fenomen som här undersöks, kommer sedan att bli föremål för vidare studier. De jämförs då med den datoriserade textsamlingen Tímarit.is, och i vissa fall även med Google. Tímarit.is, som genom sin enastående höga täckningsgrad ger en mycket god bild av utvecklingen av det isländska skriftspråkets ordförråd under de senaste cirka 150 åren, beskrivs närmare i avsnitt 3.4.5 nedan.

3.1. De undersökta korpusarna: en kort presentation

Tre egeninsamlade korpusar ligger till grund för undersökningen, en tidningskorpus, en blogg-korpus och en chatt-korpus. Det grundläggande förfarandet vid insamlingen av alla tre webbkorpusarna är likartat och kommer att beskrivas här. Specifika detaljer kommer sedan att i begränsad mån ges i anslutning till beskrivningen av varje enskild korpus.

Alla tre korpusarna är insamlade med hjälp av applikationen WebBootCaT som ingår i korpusverktyget Sketch Engine. Se Kilgarriff et al. (2004) för generell information om korpusarbete med Sketch Engine. Arbetsgången vid bruk av WebBootCaT beskrivs bäst av Baroni et al. (2006a, b). Korpustexterna är insamlade i början av november 2010 från de respektive webbplatser som anges här nedan. Med WebBootCaT kan man styra insamlandet med hjälp av vad man brukar kalla fröord (eng. *seed words*) och/eller genom att ange internetdomäner (t.ex. dv.is), samt genom att specificera svartlistade ord (som inte får finnas i de insamlade dokumenten) respektive vitlistade ord (som måste finnas i dokumenten). De insamlade dokumentfilerna behandlas sedan med de verktyg som finns inbyggda i Sketch Engine för att ta bort datakod och andra textfragment som inte hör till dokumentens nyttotext, d.v.s. den text som utgör budskapet till läsaren. Från Sketch Engine har sedan de rensade dokumenten exporterats, som tydligt märkta helt intakta dokument i rent textformat. Vart och ett av de enskilda dokumenten blir genom denna hantering spårbara genom hela processen. Dessa tre dokumentmängder har sedan behandlats vidare med hjälp av konkordansprogrammet WordSmith 6.0. Detta arbete beskrivs i avsnitt 3.2. För presentation av WordSmith se Scott (2008).

I de webbdokument som finns på de domäner som undersöktes ingår också med största sannolikhet en viss mängd text som är läsbar för människor men inte för datorer. Det är här frågan om text som inte existerar i form av textsträngar, utan endast som en del av en bildfil. Det är t.ex. förhållandevis vanligt att mycket reklamtext produceras som helheter tillsammans med bilden. Men

här är det endast text i formen av textsträngar som har excerperats. Detta innebär att texten i många annonser inte har beaktats. Hur stor del av annonsmassan som har kommit att ingå i korpusarna går tyvärr inte att precisera.

3.1.1. Tidningskorpus: visir.is & dv.is

Tidningskorpusen omfattar ca 1,7 miljoner löpord och består av texter som publicerats i tidningen *Vísirs* nätupplaga (url: <<http://www.visir.is/>>, eller i tryckta tidningar som finns som .pdf-filer på den servern. *Vísir* delar redaktion med Islands största gratistidning *Fréttablaðið*, vilket uppenbarligen leder till att en stor del av materialet sampubliceras. Figur 3:1 illustrerar hur samma artikel som publicerats i *Fréttablaðið* (överst) också publicerats i *Vísirs* nätupplaga (underst).

I korpusen finns också tidningen DV [*Dagblaðið Vísir*], som existerar i såväl tryckt som elektronisk form. DV:s journalistiska profil liknar mycket det vi känner igen från andra nordiska lösnummertidningar som t.ex. *Expressen* i Sverige och *VG* i Norge. Nätupplagan <www.dv.is> har ett stort antal fasta bloggare som är knutna till tidningen.

Beträffande bloggarna som publiceras via <www.dv.is> ska det poängteras att de till största delen är skrivna av kompetenta skribenter som har anledning att skriva offentligt i sin övriga gärning i samhället. De fyller en funktion på tidningens nätupplaga som påminner om krönikörernas i svenska tidningar.

De parametrar som har styrt WebBootCaT till det resulterande innehållet har dels varit de domänadresser ("url:er") som nedladdningen skulle ske ifrån (vad gäller bloggkorpusen, visir.is och dv.is), dels fröorden.²⁹ Fröorden var vanliga högfrekventa isländska ord, som syftade till att i stort sett alla texter skrivna på isländska på dessa webbplatser skulle laddas ner. I Figur 3:1 har de fröord som förekommer i artikelutdraget från *Vísirs* nätupplaga markerats med grå överstrykning.

---

29 Fröorden var: *ekki* 'inte', *eru* 'är' (3p.pl.), *eftir* 'efter', *svo* 'så', *hefur* 'har' (2&3p.sg.), *eins* 'lika', *hans* 'hans', *og* 'och', *yfir* 'över', *hennar* 'hennes', *vegna* 'på grund av', *heldur* 'heller', *einnig* 'också', *gera* 'göra', *hana* 'hon' (ack.), *hvort* 'om', *aftur* 'åter', *getur* 'kan' (2&3p.sg.), *milli* 'mellan', *undir* 'under', *saman* 'tillsammans', *kemur* 'kommer' (2&3p.sg.), *hvernig* 'hur', *menn* 'män/människor' (ack.), *ekkert* 'inget'.

Bankastjórnendur féllu í allar freistingar

Síðvæðingar er þúf í íslensku samfélagi, segir vinnuhópur um síðerði sem kemst að þeirri niðurstöðu að síðerði og starfshættir hafi víða verið bágbornir í aðdraganda bankahrúnsins.

Sú staðreynd að starfsáttum og síðerfi var víða ábótavant í íslensku samfélagi er hluti af margþættum skýringum á því hve illa fór á Íslandi. Þetta er niðurstaða vinnuhóps rannsóknarnefndarinnar um síðerði og starfshætti. „Þetta á við jafnt í stjórnmálum og viðskiptalífi sem í stjórnsýslu og fjármálum“ segir í lokaorðum skýrslu hópsins. Hópurinn skoðaði síðerði fjármála-lífsins, skýringsýslu og stjórnsýslu auk þess að líta á samfélagið og umræðuna í því. Alls starbar var þóttur breittan ítt frá sjónarmiði síðerfis.

míhætt við skammtimargróa stjórnenda og eigenda á kostnað almennings. Eiginhagsmunir stjórnenda hafi ráðið mestu, gróðubýggjan hafi verið taullaus.

Regluverðir gleðspilar
Vinnuhópurinn skoðaði innri starfshætti og eftirlit fjármála stofnanna og kemur þar í ljós að þeir sem sinntu starfi regluvarða og aðrir sem komu að innra eftirliti nutu líttillar virðingar stjórnenda og annarra starfsmanna. Hverki hafi lagareglum verið fylgt né samferðislegum viðmálum um heilbrigða stjórnunarháetti.

Reglubókum var ekki fylgt og almenn lit á regluverði sem gleðspilla. Siguurjón Geirsson hjá innri endurskoðun Landsbankans segir svo frá að munur hafi lítið á reglum sem eitthvað sem hægt var að „challengera“, að virðing hafi ekki verið þorin fyrir þeim beiður hafi menn frekar verið villigir að „þróa reglur“. Þróa tilkoma á reglum þannig að menn kæmast... svona eins og í fótbolta, menn reynda að taka án þess að vera dæmdir.“

Regluverði störfslu lögmá samkvæmt í bókunum en þeir eiga að gæta þess að farið sé eftir guldandi lögum og göllum starfsháttum. Almennir var lítill áhugi á störfum þeirra. Einn þeirra Arnar Þór Jónsson hjá Íslandsbanka, Nýsri starfnum eins og að róa í árabát á móti oluskipti. Hann hafi verið töluless á þopp- i af bankastjóra fyrir eihýðni eftir að hafa eina ló sér að skoða vandlega

STJÓRNENDUR BANKANNA Siguurður Einarsson, stjórnarformaður Kaupþings, Halldór Kristjánsson, bankastjóri Landsbankans, og Bjarni Arnarson, bankastjóri Íslandsbanka, á aðstafnu fjármálaeftirlitsins 2005.

pappira sem ætlast var til að hann skrifaði undir. Skakt síðerfi bankamanna birtist víðar að mati vinnuhópsins. Þeirgeruð almenningi erfið fyrir að áttu sig á starfsáttum. Stjórnendur voru á gróðrilega háum ínumum, óhöf einkennandi lífstíli þeirra eins og hann blásti við almenningi.

Hugmyndafræði afskiptaleyxis
Vinnuhópurinn bendir á að gegndarlaus vöxtur bankanna hafi verið látinn óáreittur vegna þess að ríkjandi hugmyndafræði í samfélaginu hafi verið hugmyndafræði afskiptaleyxis. Í anda hennar hafi verið áhersla á að íþyngja ekki fjármála fyrirtækjum með ströngu eftirliti. „Framtakssömum og reynslulitlum“ einstaklingum hafi verið falin mikil ábyrgð og gefið svigrúm til at- hafna. Hæfileikum þeirra hafi svo verið lýst í ræðu og riti og eru þær lýsingar til marks um mikla drambsemi. Lagt var traust á það „að einkaaðilar myndu ástunda sjálfseftir- líti“. Ráðherrar og embættismenn

sinnu þannig ekki hlutverki sínu og Alþingi gætti ekki almanna- hagsmuna eins og því ber skylda til. Aðrir þeirrar samfélagsins leugu- um með ströngu eftirliti. „Fram- takssömum og reynslulitlum“ ein- staklingum hafi verið falin mikil ábyrgð og gefið svigrúm til at- hafna. Hæfileikum þeirra hafi svo verið lýst í ræðu og riti og eru þær lýsingar til marks um mikla drambsemi. Lagt var traust á það „að einkaaðilar myndu ástunda sjálfseftir- líti“. Ráðherrar og embættismenn

Hugmyndafræði afskiptaleyxis

Vinnuhópurinn bendir á að gegndarlaus vöxtur bankanna hafi verið látinn óáreittur vegna þess að ríkjandi hugmyndafræði í samfélaginu hafi verið hugmyndafræði afskiptaleyxis. Í anda hennar hafi verið áhersla á að íþyngja ekki fjármála fyrirtækjum með ströngu eftirliti. „Framtakssömum og reynslulitlum“ einstaklingum hafi verið falin mikil ábyrgð og gefið svigrúm til at- hafna. Hæfileikum þeirra hafi svo verið lýst í ræðu og riti og eru þær lýsingar til marks um mikla drambsemi. Lagt var traust á það „að einkaaðilar myndu ástunda sjálfseftirliti“.

FIGUR 3:1. Exempel på textmaterial från tidningskorpusen.

Resultatet av insamlingen blev 2 252 textdokument som i genomsnitt omfattade 750 löpord. Det mest omfattande dokumentet omfattade 18 718 löpord och det kortaste 293. Textmängden per dokument mätt i antal löpord tycks dock inte ha någon betydelse för textstrukturen. De dokument som innehåller jämförelsevis många ord är oftast uppbyggda på samma sätt som de med färre ord; de har inom sig ett stort antal kortare sammanhängande texter. Å andra sidan kan texter som är fem till tio gånger så långa som den genomsnittliga texten ha prägeln av en längre artikel, till skillnad från de kortare texterna som har notisformat.

3.1.2. Bloggkorpuser: blog.is

Bloggkorpusern omfattar knappt 4 miljoner löpord og er hämtad från bloggportalen blog.is. Portalen har anknytning till tidningen *Morgunblaðið*, som politiskt står till höger om mitten. Tidningen har sannolikt knappast någon påverkan på bloggarnas åsiktsriktningar. Portalens ingångssida har karaktären av en löpsedel, där uppdaterade bloggar marknadsförs, och där finns också ämnesvisa ingångar till bloggar över olika teman. På löpsedeln finns i huvudsak puffar för bloggar skrivna av på Island mer eller mindre allmänt kända samhällsdebattörer. Samhällsdebattörernas inlägg liknar stilmässigt vanlig journalistprosa. Huvuddelen av portalens bloggare är dock mindre kända. Figur 3:2 och 3:3 visar utdrag ur två bloggar på <blog.is> som illustrerar spänningen bland bloggtexterna. Båda skribenterna är visserligen akademiker, men de skiljer sig åt beträffande ålder, samhällsställning och journalistisk erfarenhet, där författaren till bloggen i Figur 3:3 är äldre, alltingsman och har en journalistisk bakgrund sedan början av 1980-talet.

The screenshot shows a blog post layout. On the left is a sidebar with the author's name 'Nexa', a profile picture, and a bio: 'Móðir, eiginkona, lyfjafraeðingur, doktorsnemi'. Below this are sections for 'Efni' (Topics) with links like 'Forsíða', 'Myndaalbúm', 'Gestabók', and 'RSS', and 'Nýjustu færslur' (Latest posts) with links like 'Helgin sem var að liða', 'Engin orð - bara myndbönd af dansandi börnum', 'Samsunq vs Nokia', 'Ættlar þú þá ekki að fá þér kvöldmat?!?', and 'Túristast í Groningen'. At the bottom of the sidebar is 'Færsluflokkar' (Categories). The main content area has a title 'Soccer-mom rambles' in a large box, a date '19.10.2010 | 13:28', and a sub-header 'ArnaVille'. The text of the post discusses the author's 7-year-old son's love for Star Wars and Star Trek, and mentions a DVD purchase. It also includes a paragraph about the author's son's school and a note about a LAN connection.

<<http://nexa.blog.is/blog/nexa/entry/1107854/>>

[Översättning av det markerade partiet:

Jag är en nörd. Jag har antagligen alltid varit en nörd, men det att ha levt med min Þórir i drygt 7 ár har inte minskat nördigheten. Vi är nämligen proklamerade nördar båda två ... och jag gillar det!]

FIGUR 3:2. Exempel på textmaterial från bloggkorpusern. Mindre känd skribent.

Korpusen samlades in på ett sätt som var i det närmaste identiskt med insamlingen av tidningskorpusen. Samma fröord användes och bloggportalens domänadress, <blog.is>, var den avgörande parametern.

Insamlingen resulterade i 1 542 textdokument som i genomsnitt omfattade 2 573 löpord. Det mest omfattande dokumentet innehöll 17 599 löpord och det kortaste 81. Textmängden i de mest omfattande dokumenten tycks i huvudsak bero på extensiva diskussioner i kommentarfältet. De enskilda kommentarernas längd kan variera mycket, från enstaka ord som *Vel mælt Ólafur!* ('Bra sagt Ólafur!') till långa argumenterande inlägg. De mindre omfattande dokumenten innehåller normalt texter som kortfattat förmedlar aktuella upplevelser.

Ef þú smælur framan í heiminn...

FORSÍDA   GESTABÓK   RSS

HÖFUNDUR

Bjarni Harðarson

Bóksali á Selfossi, fyrrverandi blaðauðgefandi og alþingismaður um skamma lífið. Fjögurra barna faðir, Tungnamaður, óforbetranlegur formaldarýrkiandi og mótorhjólafrik, þjóðfræðinemi, umhverfissinni fram í fingurgöma, sveitamaður og kjaftaskur - já og framsóknarmaður af gamla skólanum. Kvæntur Elinu Gunnlaugsdóttur tónskáldi. Börn Eva, Magnús, Egill og Gunnlaugur. Netfang bjarni@selfoss.is

NÝJUSTU FÆRSLUR

- Friðmar í Tungu (1935-2014)

Bloggfærslur mánaðarins, desember 2007

Lífsreynslusögur af fyrsta þingvetri!

31.12.2007 | 13:03

Það fylgir því alltaf eðurventing og spenningur að byrja vinnu á nýjum vinnustað. Fyrir þann sem hefur í áratugi unnið hjá sjálfum sér og eigin hlutafélagum er spenningurinn enn meiri og vitaskuld laumast að ofurlitil vanmetakend, ekki hvað síst ef vinnustaburinn er mjög virðulegur.

Það erfiðasta við pólitíska þátttöku mína sem hófst fyrir rúmlega ári síðan tengist kleðaburði en ég hefði allt til þessa kunnað því best að ganga í flauelsbuxum og lopapeysu en hermannaólpu í kuldum. Síðan ég settist á Alþingi hefur bindishnúturinn verið í stöðugri æfingu...

Dó að þér séuð fagur!

<<http://www.bjarnihardar.blog.is/blog/bjarnihardar/month/2007/12/>>

TENGLAR

Tenglar

- X-J 2013 Regnboginn.is
- Jón föstri
- Guðmundur djákni
- Tilveran í ESB
- Netbókabúð bókakaffisins
- Bloggsíða villikatta
- Bókablogg Sunnlenska bókakaffisins
- Heimssýn, - Ísland EKKI í ESB
- Egill Bjarnason ferðalangur
- Atli
- Harpa
- Vinstri vaktin gegn ESB
- DANV hvernig þú áttir

[Översättning av det markerade partiet:

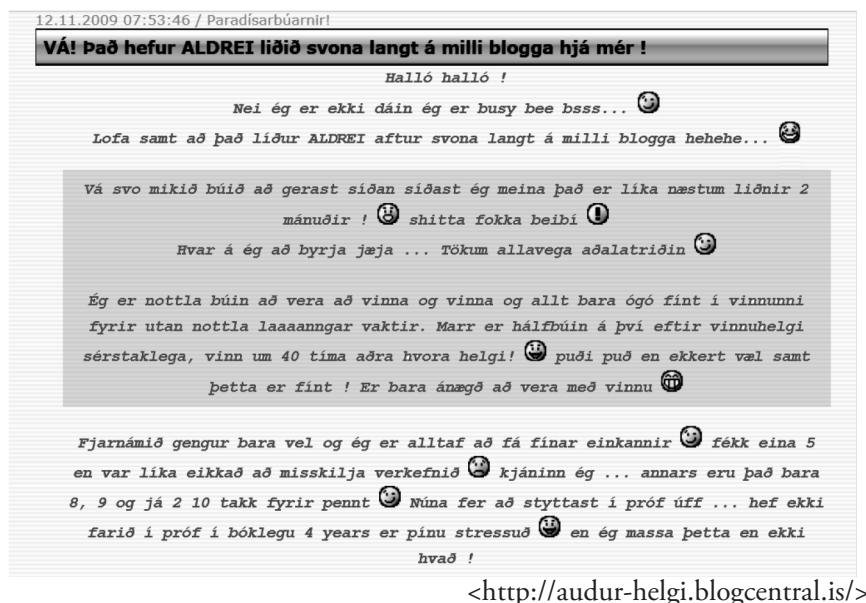
Livserfarenhetsberättelser från det första alltingsåret!

Det innebär alltid en spänning och förväntning att börja på en ny arbetsplats. För den som i decennier har arbetat åt sig själv och i egna bolag är spänningen ännu större och naturligtvis smyger det sig in en liten otillräcklighetskänsla, inte minst om arbetsplatsen är mycket aktningsvärd.]

FIGUR 3:3. Exempel på textmaterial från bloggorpusen. Känd skribent.

3.1.3. Blogg- och chattkorpus

Blogg- och chattkorpusen omfattar ca 700 000 löpord och är hämtad från mindre bloggar, chattkanaler (isl. *spjallrásir*) och olika typer av diskussionsforum. Generellt kan man säga att skribenterna här är mindre vana än i de övriga två korpusarna och mindre benägna att se på sina inlägg som skriftspråk.

[Översättning av det markerade partiet:

Wow så mycket har hänt sen sist jag menar det har också gått nästan 2 månader! 😊 shit fuck baby ! 😡

Var ska jag börja nåja ... Vi tar i alla fall huvudsakerna 😊

Jag har naturligtvis hållit på att jobba och jobba och allt bara ruskigt fint på jobbet förutom naturligtvis låååånnga pass. Man är halvt förbi efter en jobbhelg särskilt, jobbar runt 40 timmar varannan helg! 😊 slit slit men inget gnäll ändå det här är fint! Är bara glad att ha ett jobb 😊]

FIGUR 3:4. Exempel på textmaterial från blogg- och chattkorpusen.

Metoden för insamlingen av denna korpus skiljde sig från metoden vid insamlandet av de föregående två. Vid de korpusinsamlingarna styrdes insamlingen av webbplatsens domännamn, eftersom just de webbplatserna var kända för den typ av text som där fanns. I det här fallet var målsättningen att undersöka om det fanns domäner där informellt språk var särskilt frekvent. Därför lades all vikt vid fröorden, som valdes för att de är förhållandevis vanliga och kännetecknande för de webbplatser där informellt språk tidigare har uppmärksammats. Däremot specificerades inte några webbplatsdomäner vid denna sökning. De fröord som användes var: *nes* 'eng. nice'; *gæi* 'kille, snubbe'; *fokking* 'eng. *fuckin*g'; *kósi* 'eng. *cozy*'; *lummó* 'töntig'; *halló* 'löjlig' samt *spjall* 'snack, chatt'.

Denna gång resulterade insamlingen i färre och något kortare dokument. Eftersom domänerna inte specificerades på förhand, får de också ses som ett resultat av insamlingen. De domäner som kom att bidra med dokument var totalt 79 till antalet, och bland dem som bidrog med flest dokument var följande:

- bloggar.is
- blogcentral.is
- blogspot.com
- blog.is
- eyjan.is
- myspace.com
- this.is
- blogg.visir.is
- eoe.is
- blog.eyjan.is
- kop.is
- simnet.is

Ovanstående domäner bidrog med mellan 33 och 5 dokument var. Totalt samlades 237 dokument in. Det ordrikaste innehöll 9 437 löpord, medan det kortaste hade 237 ord. Som framgår av listan kom även denna korpus-insamling att resultera i många bloggtexter, men genom de synnerligen informella fröorden fick denna korpus bidra med fler exempel på informellt språk än de andra två. Huvuddelen av de insamlade texterna är korta kommentarer till vardagen. Texternas utformning skapar ett intryck av att de är skrivna av ovana skribenter. Se Figur 3:4 för en förhållandevis vanlig representant för texterna i den här korpusen. De rena chattinläggen är ännu mer kortfattade och kännetecknas generellt av en ännu lägre ambitionsnivå beträffande traditionell språkriktighet.

3.2. Korpusexcerpering: metod och arbetsgång

De ovan beskrivna webbkorpusarna excerperades i olika steg och jämfördes mot olika typer av standarder. Första steget i excerperingsprocessen var att skapa listor över vilka unika ord (types) korpusarna innehåller. Dessa listor matchades sedan automatiskt mot ordböjningsdatabasen *Beygingarlýsing íslensks nútímamáls (BÍN)* ('paradigmbeskrivning av modern isländska'),³⁰ och de ord som fanns med i BÍN exkluderades från undersökningsmaterialet, eftersom de var ointressanta för undersökningen. Just de kategorier av ord som saknas i BÍN – oanpassade direktlån, oortodoxt stavade ord, tillfälliga sammansättningar samt ord bildade med informell ordbildning – är med vissa undantag de som är av intresse för undersökningen. Till ord som saknas i BÍN, men som ändå är av begränsat intresse för avhandlingen räknas flertalet tillfälliga sammansättningar, men också ett stort antal vanliga standardisländska ord som saknas i BÍN eftersom de är oböjliga. En del relativt nya direktlån (som t.ex. *frik*; se vidare nedan 4.3) finns dock med i BÍN och även i andra datoriserade ordlistor; punktvisa manuella genomgångar av korpuslistorna har därför också gjorts. Även de ord som markerats med anledning av att de saknas i de datoriserade ordlistorna måste naturligtvis kontrolleras manuellt eftersom de kommer att innehålla rena felstavningar, oavsiktliga ord-delningar och andra bokstavskombinationer som inte är riktiga ord enligt gängse definition.

Den manuella undersökningen av unika ordformer (types) har gått olika långt i de olika korpusarna. Blogg och chatt-korpusen, som är den minsta och inte innehåller fler än 30 270 unika ord utöver dem som finns i BÍN, har excerperats till en frekvensnivå på tre träffar per ordform. De andra två korpusarna har av tidsskäl inte kunnat excerperas lika grundligt. De har excerperats ner till den nivå där ordformerna har en frekvens på fem.

I Tabell 3:1 presenteras de femton vanligaste orden i blogg- och chatt-korpusen i fyra sammanställningar med olika urval. Avsikten med detta exempel är att åskådliggöra hur excerperingsprocessen har fortskridit samt att visa hur kategoriseringen har gjort det möjligt att filtrera fram de ord som är intressanta för undersökningen. (Ett utförligare exempel med de 100 vanligaste orden i var och en av kategorierna finns i bilaga 6.)

---

30 BÍN utvecklas löpande, därför bör det påpekas att jämförelsen är gjord med de ord och böjningar som fanns inlagda i BÍN sista oktober 2010. Se vidare avsnitt 3.4.

TABELL 3:I. De femton vanligaste löporden i blogg- och chatt-korpusen.

A. Topp 15 totalt (utom BÍN)			B. Topp 15 utom vanliga standardisländska ord			C. Topp 15 utom standardisländska, engelska, namn, förkortningar			D. Topp 15 utom isländska, engelska, namn, förkortningar, interjektioner		
Ordn.	Löpord	Frekv.	Ordn.	Löpord	Frekv.	Ordn.	Löpord	Frekv.	Ordn.	Löpord	Frekv.
1	að	32 154	26	the	1 321	93	hehe	259	121	fokking	169
2	#	31 187	28	a	1 234	108	haha	183	134	bloggað	147
3	og	26 537	32	i	1 176	121	fokking	169	174	komment	109
4	í	21 400	52	to	595	124	eh	165	175	tad	109
5	á	16 490	54	you	566	134	bloggað	147	201	bloggar	90
6	ég	15 455	64	kl	478	174	komment	109	224	partý	80
7	ekki	7 696	65	is	474	175	tad	109	319	ógó	49
8	en	7 535	68	by	448	201	bloggar	90	330	ur	48
9	til	6 023	74	says	414	224	partý	80	389	ókei	39
10	með	5 916	76	in	402	230	ó	78	416	jamm	36
11	svo	5 155	79	it	343	286	oh	57	436	sushi	35
12	um	4 499	81	posted	334	290	ciaociao	55	453	hve	33
13	af	4 273	85	on	299	301	hehehe	53	454	jebb	33
14	hann	4 086	88	me	276	319	ógó	49	463	bloggaði	32
15	því	3 993	93	hehe	259	330	ur	48	472	kósý	32

Deltabell A visar de femton vanligaste löporden i blogg- och chattkorpusen i frekvensordning, sedan de ord som fanns med i BÍN sorterats bort. Föga förvånande är alla orden isländska och avviker inte nämnvärt från dem med högst frekvens i *Íslensk orðtíðnibók*, (ÍOT, Pind et al. 1991). I övrigt är två detaljer värda att notera här: dels att verbet *vera* 'vara' och alla dess böjningsformer kommit att exkluderas genom jämförelsen med BÍN, dels att tecknet # kommit med, eftersom alla slag av tecken och teckensträngar fortfarande finns kvar i denna "bruttolista". I de följande listorna har enstaka tecken, bokstavskombinationer som inte kan förstås samt icke fullständiga ord avlägsnats.

Det är inte heller oväntat att tretton av de femton vanligaste orden i deltabell B skulle vara engelska. Det är otvetydigt så att när de standardisländska orden som återstod efter jämförelse med BÍN filtrerats bort så framträder engelskan. Det är bara förkortningen *kl* (klukkan) och interjektionen *hehe* som inte är engelska här. I deltabell C har förutom standardisländska också engelska ord samt namn och förkortningar sorterats bort. Vi ser här att interjektionerna då blir påfallande. Vidare utmärker sig två felstavningar: *tad* för *það* samt *ur* för *úr*. *Tad* eller *thad* för *það* är vanliga ersättningsstavningar för den som bloggar

utan tillgång till isländskt tangentbord. *Ur* för *úr* är däremot snarare en ren felstavning. Den höga frekvensen för *ur* beror dock till stor del på att det förutom felstavningen också är så att den maskulina bestämda artikeln i nominativ, *-ur*, har skrivits fristående. Se följande exempel:

(3.1) sérstaklega ef hann/hún hefði verið alveg gríðarlega **hugguleg/ur** og vel vaxin/n

’särskilt om han/hon skulle ha varit riktigt oerhört schysst och välväxt’

Blogg, sept. 2010

I deltabell D slutligen har även interjektioner sorterats bort, och listan kan tas som utgångspunkt för analys av nya ord och ord som inte följer etablerad standard.

Avsikten med hela denna framsorteringsprocedur har varit att etablera ett undersökningsmaterial. De ord som vaskats fram genom denna procedur har sedan jämförts mot ÍO, Tímarit.is och Internet i övrigt. Dessa jämförelser skapar en grund för att välja ut de ord och orddelar som tas upp i kapitel 4.

3.3. Excerperade radiosamtal

I avsikt att få en grund för jämförelse mellan skriftspråk och talspråk har en något mer systematisk excerpering av ett mindre talspråksmaterial genomförts. Materialet för undersökningen består av ett urval från sändningarna av den isländska statliga radions Morgunútlit rásar 2 (’kanal tvás morgonradio’). Just detta program valdes eftersom det huvudsakligen fylls av talade inslag, som till allra största delen består av oförberett tal³¹; en viss andel melodiradio ingår, men den har av naturliga skäl inte ingått i undersökningen. En annan viktig orsak att välja detta program är att det har haft ungefär samma format sedan starten sommaren 1985 (NT 1985), vilket gör jämförelser över tid möjliga.

Den isländska radions arkiv innehåller inte alla sända program i kanal två från tiden före den löpande digitala arkiveringen, men det finns ett antal veckosammandrag (’det bästa ur den gångna veckans morgonradio’) för 1990 och 2000. Fem veckosammandrag från 1990 utvaldes i princip slumpmässigt. Slumpen i valet inskränktes dock genom att valet träffades så, att programmen

---

31 Det är omöjligt att säga något helt säkert om andelen oförberett tal. Gästerna i programmet ger ett starkt intryck av att tala utan manus, men det är omöjligt att veta säkert. Endast den som är med i studion kan veta i vilken grad skrivna manus förekommer.

skulle fördelas jämnt över året. För 2000 och 2010 valdes sedan datum som låg nära dem från 1990.

TABELL 3:2. *Grundläggande data om radiomaterialet.*

	1990					2000					2010				
tidslängd	5:01:06					3:54:26					5:54:09				
inslag	49					31					47				
ordlån	42					71					137				
datum	28 jan	18 feb	26 aug	23 sep	4 nov	23 jan	19 mar	13 aug	5 nov	28 jan	18 feb	27 aug	23 sep	16 nov	

I Tabell 3:2 ges en översikt över olika kvantitativa aspekter på materialet. Totalt uppgår det till 14 timmar, 49 minuter, 41 sekunder programtid som huvudsakligen består av isländskt tal; visst ”miljö ljud” och andra illustrationer har av praktiska skäl räknats med. För programmen 2010 förekommer även engelskt tal, men det är inte inräknat i Tabell 3:2.

Eftersom materialet inte är transkriberat i sin helhet går det således inte att säkert säga något om dess storlek. Dock har Kristinsson (2009) gjort en liknande undersökning av isländskt radiospråk, där hela det talade materialet har transkriberats. Om man jämför antalet ord med antalet minuter i Kristinssons (2009a:122) material, ger det en kvot på ca 150 ord/minut i det talade materialet. Om man vidare antar att det här materialet också innehåller ca 150 ord/minut, kan man uppskatta det till ca 135 000 löpord.

Excerperingen har gått till på så sätt att hela materialet har lyssnats igenom och relevanta uppgifter om inslagens sändningsdatum, längd, medverkande, inslagets ämne och bruket av ordlån har noterats. När det bedömts relevant har den omgivande kontexten runt ordlånen transkriberats enligt traditionellt samtalsanalysformat (transkriptionsnyckel finns i Bilaga 1), med undantag för stavningen. I samtalstranskriptioner har man normalt annars en mycket ljudnära stavning, där t.ex. stumma konsonanter inte skrivs ut. Jag har dock valt att så långt det är rimligt tolka språkljuden till ord som återges enligt isländsk rättstavningsnorm. Motivet för detta tillvägagångssätt är att en sådan transkription blir mera lättläst, samtidigt som det för denna undersökning inte finns något behov av att studera uttalet av enskilda isländska ord.

3.4. Språkligt referensmaterial

De viktigaste källorna till de språkliga jämförelser som görs i avhandlingen är isländska ordböcker, ordböjningsdatabasen Beygingarlýsing íslensks nútímamáls (BÍN) ('paradigmbeskrivning av modern isländska'), den isländska referenskorpusen Mörkuð íslensk málheild (MÍM) ('uppmärkt isländsk korpus'), excerptsamlingen Ritmálssafn Orðabókar Háskólans ('Islands universitets ordboks skriftspråkssamling'), Tímarit.is och Orðabanki íslenskrar málstöðvar ('isländska språknämndens ordbank'). Därutöver har annat jämförelsematerial konsulterats sporadiskt. En sådan endast sporadiskt utnyttjad källa till jämförelse är Íslenskur Orðasjóður ('isländskt ordförråd'), som genom att vara den för närvarande största korpusen över samtidsisländska är potentiellt viktig. Dessutom har Google använts för olika internetsökningar.

3.4.1. Isländska ordböcker

Enligt avhandlingens syftesformulering (avsnitt 1.1) är dess huvuduppgift dels att karlägga lånord som inte står i överensstämmelse med de lånemönster som varit förhårskande i standardisländskan, dels att på samma sätt uppmärksamma talspråkliga ord och ordformer. För att i detta sammanhang kunna göra jämförelser mellan vad som i olika tidsskeden har ansetts vara ord som tillhör standardspråket måste någon form av standard etableras. För denna avhandlings del har valet av standard fallit på andra upplagan av *Íslensk orðabók* (ÍO2). Överväganden runt detta val finns presenterade i sitt sammanhang i avsnitt 2.2.2.1 ovan, vilket behandlar ordlån. Genom detta val blir ÍO2 den grundläggande jämförelsekällan.

Andra ordböcker, såväl allmänordböcker som specialordböcker, som utöver ÍO varit väsentliga för avhandlingen är följande:

- **Allmänordböcker**

ISLEX.se (Hannesdóttir et al. 2011)

Snara (Njálsson 2007–)

Dönsk orðabók með íslenzkum þýðingum / samið hefur K. Gíslason ('dansk ordbok med isländska översättningar / författad av K. Gíslason') (DOKG) (Gíslason 1851)

Ný dönsk orðabók með íslenzkum þýðingum ('ny dansk ordbok med isländska översättningar') (NDO) (Jónasson & Jónsson 1896).

An Icelandic-English dictionary / initiated by Richard Cleasby, subsequently revised, enlarged and completed by Gudbrand Vigfusson (Cleasby & Vigfusson 1957 [1874])

- **Slangordböcker**

Orðabók um slangur, slettur, bannorð og annað utangarðsmál ('orðbok om slang, utländsk jargong, svordomar och annat undergroundspråk') (OS) (Árnason et al. 1982, 2010)

Slangurorðabók 'slangordbok' (SlangO) (Magnússon & Árnason 2010–)

- **Frekvensordbok**

Íslensk orðtíðnibók ('isländsk frekvensordbok') (ÍOT) (Pind et al. 1991)

- **Etymologisk ordbok**

Íslensk orðsifjabók ('isländsk etymologisk ordbok') (ÍOS) (Magnússon 1989)

- **Fackordböcker**

Tölvuorðasafn ('dataordlista') (TOS) (Helgadóttir & Orðanefnd Skýrslutæknifélags Íslands 1983)

Íðorðasafn lækna. English/Icelandic Medical Terminology (ÍOL) (Snædal 1986–1989)

Här ska vidare nämnas en ordbok som inte kommit till större användning i avhandlingsarbetet, men likväl har en central roll i isländsk lexikografisk historia: *Isländsk-dansk ordbog / Íslensk-dönsk orðabók* (ÍDO) (Blöndal et al. 1920–24); den kom dessutom i en ny utgåva 1963 (Blöndal et al. 1963). Enstaka slagningar i andra ordböcker kan ha förekommit. De finns då i förekommande fall upptagna i referenslistan under rubriken *Ordböcker*. För en fram till 1988 uttömmande bibliografi över ordböcker där ett av de förekommande språken är isländska, se Kvaran (1988). Några av de efter 1988 utkomna ordböckerna bör nämnas här:

- **Enspråkiga isländska ordböcker**

Rétritunarorðabók handa grunnskólum (Jónsson et al. 1999)

Orðaheimur – íslensk hugtakaorðabók – með orða- og orðasambandaskrá (Jónsson 2002d)

Íslensk-færeysk orðabók — Íslensk-føroysk orðabók (Magnússon 2005)

Stóra orðabókin um íslenska málnotkun (Jónsson & Hafstað 2005)

Stafsetningarorðabókin (Hafsteinsdóttir 2006)

Íslensk samheitaorðabók (Sigmundsson 2012)

- **Tvåspråkiga ordböcker med isländska som käll- eller målspråk**

Íslensk-ensk orðabók — Concise Icelandic-English dictionary (Hólmarsson et al. 2009)

Vietnömsk-íslensk, íslensk-vietnömsk orðabók (Trân & Stefánsdóttir 2010)

Íslensk-spænsk orðabók — Diccionario Islandés-Español (Tulinius 2011)

Maly slownik Islandzko-Polski Polsko-Islandzki — Íslensk-pólsk pólsk-íslensk orðabók (Bartoszek 2012)

Íslensk orðabók (ÍO) kom första gången ut 1963 under den fulla titeln *Íslensk orðabók handa skólum og almenningi* och kan nog sägas vara det närmaste en referensordbok man kommer på Island. De tidigare större isländska ordböckerna hade alla varit tvåspråkiga, huvudsakligen danska — som de ovan nämnda DOKG, NDO och ÍDO. Enligt förordet till ÍO1 (Böðvarsson 1963) kom också den sistnämnda (ÍDO) att delvis få stå som förlaga till ÍO: [...] „orðaforði hennar, merkingarskil og skýringar eru grundvöllur þessarar“ (‘dess ordförråd, betydelseindelningar och definitioner är grundvalen för den här’ a.a.:VI).

Att vid redigerandet av en monolingual ordbok ta en tvåspråkig sådan till utgångspunkt är ur metodologisk synpunkt inte helt okontroversiellt, och i sin recension av ÍO2 tar Jónsson (1985:189ff.) upp och kritiserar detta tillvägagångssätt. Det som han främst kritiserar är att språkexemplen inte är tillräckligt många och inte hämtade ur tillräckligt varierande textkällor.

En uppfattning om hur de olika redaktionerna sett på ÍO:s roll i det isländska språksamfundet får man om man läser förordet till ÍO3. Där tar dess redaktör upp dels kopplingen till den nyss uppnådda självständigheten vid arbetet med den första utgåvan, dels bredden av och förändringarna i det ordförråd som verkets uppslagsord speglar:

Þegar ákveðið var að gefa út Íslenska orðabók á vegum Menningarsjóðs árið 1957 voru aðeins liðin þrettán ár frá stofnun Lýðveldis á Íslandi. Ekki er fjarri lagi að líta á frumútgáfuna sem einn af landvinningum sjálfstæðisbaráttunnar: Hér var fyrsta íslensk-íslenska orðabókin. Að baki útgáfunni lá sá metnaður að Íslensk orðabók yrði bæði þarfur þjónn og traustur lærimeistari, að hún gæti orðið leiðarvísir um nútímann á móðurmálinu og skilaði jafnframt fornri arfleifð til nýrra kynslóða. /- - - /

/- - - / Þessi sögulega áhersla er í samræmi við þau sérkenni íslenskrar tungu að engin skörp skil eru í sögu hennar og orðaforðinn er samfelld heild frá elstu tímum til okkar daga. Í öðru lagi fer í bókinni saman lýsing þess máls sem talað er daglega við allar aðstæður og leiðsögn frá sjónarhóli málræktar og viðurkenndrar málvenju.

Árnason et al. (2002)

’När det beslutades att ge ut Isländsk ordbok genom Kulturfondens försorg 1957 hade det endast gått tretton år sedan Island blivit en självständig republik. Det är inte långsökt att se originalutgåvan som en av självständighetskampens landvinningar: Här var den första isländsk-isländska ordboken. Bakom utgivningen låg ambitionen att Isländsk ordbok på en gång skulle vara den trogne tjänaren och pålitlige läromästaren, att den skulle kunna vara modersmålets vägvisare in i nutiden samtidigt som den överräckte det historiska arvet till kommande generationer. /- - - /

/- - - / Denna historiska betoning står i samklang med den säregenheten hos det isländska språket att det inte visar några tydliga brott i sin historia och att ordförrådet utgör en sammanhängande helhet från äldsta tider till våra dagar. För det andra förenas i boken en beskrivning av det språk som dagligen talas i olika situationer med vägledning perspektiverat mot språkvård och etablerat språkbruk.’

Redaktören för de två första utgåvorna av ÍO, Árni Böðvarsson, angav som redan nämnts betydelsen av ÍDO som förebild för sitt arbete. Det var säkerligen naturligt, eftersom han under samma period som han arbetade med ÍO också redigerade material till en nyutgåva av ÍDO, som utkom samma år som första utgåvan av ÍO. Enligt en nekrolog av den förre kollegan Jón Aðalsteinn Jónsson (Jónsson 1992) utfördes en stor del av arbetet i anslutning till *Ritmálssafn Orðabókar Háskóla Íslands* (’Islands universitets ordboks excerptsamling’). För ytterligare upplysningar om excerptsamlingen se avsnitt 3.4.4 nedan.

3.4.2. Beygingarlýsing íslensks nútímamáls (BÍN)

Beygingarlýsing íslensks nútímamáls ('paradigmbeskrivning av modern isländska') är ett språkteknologiskt projekt som påbörjades 2002. Den första versionen av BÍN, som helt var avsedd för språkteknologiska tillämpningar, offentliggjordes 2004, först som datafiler på cd-skivor. Den omfattade då 173 389 böjningsparadigm. Senare samma år kom den också att bli tillgänglig vid *Orðabók Háskólans* webbplats. Arbetet med utvecklingen och uppbyggandet av BÍN finns beskrivet på projektets webbplats³², men även hos Bjarnadóttir (2004, 2005, 2012) och Rögnvaldsson et al. (2009). Sedan den första publiceringen 2004 har antalet paradigm stadigt ökat. De senaste åren har dock ökningstakten varit lägre. Så var t.ex. antalet paradigm 2009 drygt 270 000 medan antalet i skrivande stund (1 dec. 2014) ligger strax under 277 000.

BÍN är en fullformsdatabas som explicit anger variationsformer. I Bjarnadóttir (2012:131ff.) återges övervägandena bakom beslutet att arbeta med fulla former istället för morfologiska regler tillämpade på böjningsklasser. Det framhålls att den stora variationen av former i ett regelperspektiv skulle ge upphov till drygt 600 böjningsklasser. Vinsten med att enbart använda regler skulle därför inte ha varit särskilt stor, när varje enskilt ord ändå måste kontrolleras beträffande variation. Istället har böjningsklasserna fungerat som ett stöd för skapandet av den individuella böjningen: "The inflectional classes are only a tool for the production of the paradigms".

Det faktum att BÍN är en fullformsdatabas har varit till stor nytta för den korpusundersökning som ligger bakom detta arbete. Den arbetsgång vid excerperingen av korpusarna som beskrivs i avsnitt 3.2 ovan, hade inte varit möjlig att använda utan tillgång till en jämförelsekälla som BÍN.

3.4.3. Mörkuð íslensk málheild (MÍM)

Mörkuð íslensk málheild ('uppmärkt isländsk korpus') är resultatet av ett projekt startat 2004 med ambitionen att skapa en balanserad korpus som speglar modern isländska. På webbplatsen <<http://www.malfong.is/?pg=mim>> ges en närmare beskrivning av projektet. Här räcker det att notera att korpusen omfattar ca 25 miljoner löpord fördelade över följande textkategorier:

---

32 Se <<http://bin.arnastofnun.is/umBIN/>>. [2014-11-19]

- tryckta tidningar 27,9 %
- tryckta böcker 22,3 %
- tryckta tidskrifter 8,7 %
- bloggar 7,6 %
- texter från www.visindavefur.is ('vetenskapswebben') 6,8 %
- texter från statliga webbplatser 6,4 %
- texter från NGO 6,2 %
- juridiska texter och dokument 4,1 %
- skrivna tal 2,9 %
- skoluppsatser 2,6 %
- talat språk 2,2 %
- Internet-tidningar och tidskrifter 1,5 %
- övrigt 0,8 %

Närmare beskrivningar av hur texterna samlades in och de bedömningar som ligger bakom korpusurvalet finns i Helgadóttir et al. (2012).

3.4.4. Ritmálssafn Orðabókar Háskólans

Ritmálssafn Orðabókar Háskólans ('Íslands universitets ordboks skriftspråks-samling') innehåller språkbruksexempel ur isländska texter från en period på nästa fem hundra år. Excerpterna kommer från såväl tryckt material som från handskrifter. Nästan allt tryckt material från 1540, då Íslands första bok trycktes, fram till 1800-talets början har excerperats, och dessutom en stor del av trycken från 1900-talet. Samlingen består av ca 2,5 miljoner exempel på användningen av upp emot 700 000 ord. Som jämförelse kan nämnas att SAOB:s excerptsamling omfattar ca 9 miljoner ord och *Norsk Ordboks* ca 3,5 miljoner (Wetås 2011:77).

Ritmálssafn är en sedelsamling vars innehåll har börjat digitaliseras. Den första digitaliseringsomgången, som inriktades mot att registrera ordför-rådet och vissa grundupplysningar om orden, avslutades 1988. Sedan dess har ytterligare digitaliseringsomgångar lett till att stora delar av bruksexemplen är sökbara på institutionens söksida.³³ För ytterligare upplysningar om resursen se Ritmálssafns hemsida.³⁴

---

33 Se <<http://lexis.hi.is/cgi-bin/ritmal/leitord.cgi?adg=innsl>> [2014-11-19].

34 Se <<http://www.arnastofnun.is/page/ritmalssafn>> [2014-11-19].

3.4.5. Tímarit.is

Tímarit.is är inte en korpus av traditionellt snitt, utan snarare en datoriserad textsamling. Eftersom den är datoriserad är den sökbar, och genom dess sökgrenssnitt är det möjligt att göra förhållandevis vederhäftiga uppskattningar av antalet träffar. Med det gränssnitt som tillhandahålls är det dock endast möjligt att se antalet sidor där det sökta ordet finns, och inte det absoluta antalet träffar. I Figur 3:1 ser vi hur en träff på sökordet *sjans* i det aktuella ”dokumentet” (varje sida i en viss skrift motsvaras normalt av ett ”dokument” i Tímarit.is) i själva verket innebär tolv instanser av ordet (bilden i Figur 3:1 är något beskuren.).

Söker efter:
Sjans i det aktuella dokumentet

Resultat:
1 dokument med 12 förekomster

Ny sökning

Resultat:
16940543.pdf

- Sjans Sjónvarps
- Sjans var hið síð
- til Sjans. Frami h
- er Sjans, munað
- sem Sjans veit b
- Sjans lærir ekki á
- heldur Sjans út í
- uns Sjans er kyn
- þekking Sjans á
- munni Sjans að
- Leið Sjans virðis
- foreldrar Sjans e

Bókmenntir
eftir JÓHANN HJÁLMARSSON

Jerzy Kosinski:
FRAM Í SVÍÐSLJÓSID
Björn Jónsson íslenskad. Almenna bókaflagið 1981.
Höfundur sögunnar Fram í sviðsljósið, Pólverjinn Jerzy Kosinski, á sérkennilega ævi að baki, en bernsku sinni hefur hann lýst í skáldsögunni The Painted Bird

Jerzy Kosinski

Sjans Sjónvarpsson

sem kallast í íslenskri þýðingu Skrapötti fuglinn. Þessi skáldsaga segir frá vanda minnihlutahópa í Austur-Evrópu, einkum þeirri fyrirritningu sem sígaunum er sjúnd. Grimm og brottaskapur stríðsáranna verða ljóslifandi í Skrapötta fuglinum, enda talar sem Peter Sellers lék. Það vekur athygli þegar gluggað er í fortíð Jerzy Kosinski að honum svipar um margt til Sjans. Frami hans og auðlegð byggist á tilviljunarkenndum atvikum síns og frá upphafi eigi fyrir honum að liggja að ná langt.

deyr heldur Sjans út í líffö skilríkjalaus og án þess að þekkja veröldina fyrir utan garðinn af öðru en sjónvarpinu. Hann verður fyrir slysi og það kemur því til leiðar að hann lendir á heimili atkvæðamanns í bandarískum stjórnmálum og ekki líður á löngu uns Sjans er kynntur fyrir forsetanum. Þekking Sjans á garbyrkju veldur því að hann getur talað spaklega um alla hluti, ekki síst stjórnmál, fróðleikurinn um gróðurinn verður í munni Sjans að líkingum sem hrifa bandarísku þjóðina. Leið Sjans virðist greið til aðustu metörna í landi tækiferanna.

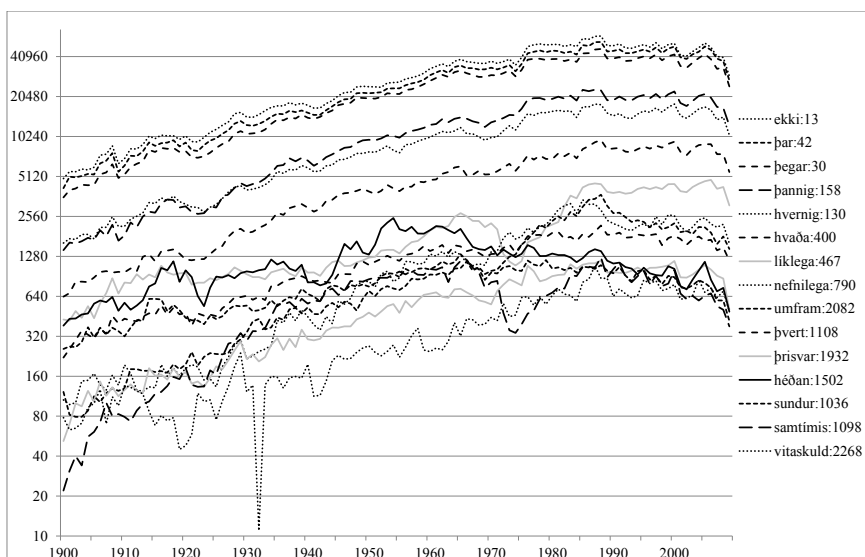
Fram í sviðsljósið er stutt skáldsaga og afar skýr í allri framsetningu. Hún er skemmtileg aflestrar, ýkjukennd á þann hátt að lesandinn trúir. Kosinski kann bá list til hitar að láta skáldskap og veruleika vega salt. Hann nýtur þess að vera vel heima í síðum hinna ríku og þrífalfrós í Bandaríkjunum. Hann fjallar af skarp-skyggni um dattlunga og einfeldni þeirra sem eiga að vera leiðtogar fjöldans, en eru jafn ófærir að stjórna sjálfum sér og öðrum. Hér er vissulega nópur ádeilla á færðinni og um margt unngunarnarverð með hlífðun á því geigvenlega valdi sem fæinir menn hafa. Meðal þess sem Kosinski gerir með sögu sinni er að draga fram aðferð fjölmöðlanna við að búa til menn eftir sínu höfði, hið dæmigerða gáfala glæsismenni sem hófðar til fólksins með því að tala

FIGUR 3:5. Exempelsökning með ofanligt många ordträffar på en och samma sida.

Det faktum att sökfunktionen i Tímarit.is räknar sidor med träffar istället för träffar per sida, betyder att jämförelser i absoluta tal är omöjliga. Det innebär också att det finns en systematisk skevhet mellan ”vanliga” och ”ovanliga” ord i de rapporterade träffarna. Skevheten kommer sig av att ”vanliga” ord ofta förekommer flera gånger per sida, medan ”ovanliga” ord inte gör det. ”Vanliga” ord kommer således att vara underrepresenterade i de rapporterade talen jämfört med deras faktiska förekomst i Tímarit.is.

Ytterligare en ”inbyggd” skevhet i materialet i Tímarit.is är att textmängden i löpord räknat varierar mellan åren. Det beror helt enkelt på att Tímarit.is är en

textsamling som omfattar en publiceringsprincip snarare än en urvalsprincip. Eftersom antalet publicerade sidor ökade under hela 1900-talet, har den totala mängden löpord också ökat år från år. För att ändå kunna göra ett försök till bestämning av ett ords relativa vanlighet vid olika tidpunkter har den relativa utvecklingen av textmängdens storlek mellan åren uppskattats.

FIGUR 3:6. Frekvensutveckling för några vanliga isländska ord 1900–2010.

Det faktum att antalet löpord i Tímarit.is ökar mellan åren gör det nödvändigt att uppskatta ökningens storlek, för att överhuvud kunna ha någon idé om ett högre antal träffar på sökorden har någon koppling till ett ökat bruk. Genom att anta att ökningen i antalet träffar för ett antal förhållandevis vanliga ord är proportionell mot ökningen i textmängd, kan vi därmed uppskatta den relativa förändringen över tiden. (Här används företrädesvis adverb för att få så lite problem som möjligt relaterade till ordböjning.) Orden som slumpvis³⁵ har valts för uppgiften ur den isländska frekvensordboken, *Íslensk Orðtíðnibók* (ÍOT) var, i frekvensordning: *ekki* 'inte', *þar* 'där', *þegar* 'när', *þannig* 'sålunda', på så sätt *hvernig* 'hur', *hvaða* 'vilken', *líklega* 'troligen', *nefnilega* 'nämligen', *umfram* 'utöver', *þvert* 'tvärt', *þrisvar* 'tre gånger', *héðan* 'härifrån', *sundur* 'sönder', *samtímis* 'samtidigt', *vitaskuld* 'naturligtvis'. Frekvensutvecklingen

35 Orden var inte helt slumpvis valda, eftersom endast oböjliga ord användes och de slumpvisa valen avsiktligt gjordes från olika sidor för att träffa olika frekvensspann.

för dessa ord under tiden 1900-2009 presenteras i Figur 3:6. Figuren har en logaritmisk skala på frekvensaxeln, för att göra det möjligt att få med såväl högfrekventa som mindre frekventa ord i samma figur. De tal som står till höger om kolon-tecknet efter orden i figuren, är det ordningstal som orden har i frekvensordningen i ÍOT:581ff. Det innebär att ekki:13 säger oss att *ekki* är det trettonde vanligaste ordet där. Av figuren kan vi utläsa att för de högfrekventa orden (*ekki*, *þar*, *þegar*, *þannig*, *hvernig* och *hvaða*) är frekvensutvecklingen (1) jämn, det är inte några uppseendeväckande ”hack” i kurvorna, och (2) följsam, d.v.s. kurvorna följer varandra väl. Just det att kurvorna följer varandra så väl, tyder på att antalet träffar är proportionellt mot det totala antalet löpord för varje år. Denna proportionalitet innebär i sin tur att det är möjligt att anta att antalet löpord totalt per år ökar i proportion med ökningen för jämförelseorden. Därmed blir det möjligt att uppskatta den relativa förändringen i korpusstorlek trots att det saknas uppgifter om absoluta tal.

De uppgifter om antal träffar för de undersökta jämförelseorden och de därmed sammanhörande beräkningarna som ligger till grund för Figur 3:6 finns redovisade i urval (för orden *ekki*, *þar*, *þegar*, *þannig*, *hvernig* och *hvaða*) i bilaga 2.

Med stöd av ovanstående resonemang blir det möjligt att presentera en tabell som visar den relativa förändringen i antal löpord per decennium. I Tabell 3:3 är ett index satt till 100 för decenniet 1970–79. Siffrorna i tabellen bygger på ett beräknat genomsnitt antal träffar för orden *ekki*, *þar*, *þegar*, *þannig*, *hvernig* och *hvaða* per decennium.

Av tabellen kan vi utläsa att antalet löpord uppskattningsvis är cirka fem gånger så många på 1980-talet som på 1920-talet. Det innebär att ett belägg på 1920-talet relativt sett skulle vara jämförbart med fem belägg på 1980-talet, om man tar hänsyn till korpusstorleken. För denna avhandling har dock enskilda ords exakta frekvens mycket liten betydelse. Det kan emellertid inte undvikas att en läsare omedvetet gör sådana jämförelser, och därför är det viktigt att denne då har en uppfattning om att den totala mängden löpord per år hela tiden ökar för huvuddelen av den tidsperiod som är relevant för undersökningen.

TABELL 3:3. Uppskattad relativ förändring i antalet löpord i *Tímarit.is*

1900–10	1910–19	1920–29	1930–39	1940–49	1950–59	1960–69	1970–79	1980–89	1990–99	2000–09
14	21	25	38	49	64	84	100	125	121	112

3.4.6. Orðabanki íslenskrar málstöðvar

Orðabanki íslenskrar málstöðvar, Orðabankinn ('isländska språknämndens ordbank, ordbanken'), kom till som institution under isländska språknämnden 1997, men de fackordskommittéer som den består av har en betydligt längre historia än så. Den äldsta fackordskommittén, Orðanefnd Verkfræðingafjelagsins ('ingenjörskommitté'), bildades redan 1919 (Ottósson 1990). Ordbankens huvuduppgift är att samordna och ge administrativt stöd till de olika fackordskommittéerna i deras arbete med att skapa en isländsk vokabulär inom de domäner som är aktuella. Ordlistor ges ut i tryckt form, men också, i högre grad under senare tid, som databaser eller elektroniska dokument på Internet (Þorbergsdóttir 2003). I november 2014 fanns det ca 150 000 termer inom ett femtiotal fackområden sökbara på Ordbankens webbplats.³⁶

3.4.7. Íslenskur Orðasjóður

Ytterligare en korpus bör tas upp här, trots att den endast undantagsvis har varit aktuell för avhandlingen. Íslenskur Orðasjóður ('isländskt ordförråd') är vid sidan av Tímarit.is troligen den korpus som kan ge den mest fullständiga bilden av det moderna isländska ordförrådet. Korpusen innehåller ca 545 miljoner löpord (ca 33 miljoner grafiska meningar), varav huvuddelen (227 + 336 milj.) har hämtats från två webbsidesinsamlingar som företagits av Landsbókasafn Íslands ('Islands nationalbibliotek') 2005 respektive 2010. Se projektets webbplats³⁷ för ytterligare detaljer. Vidare finns två konferensbidrag som beskriver arbetet: Eckart et al. (2014) som behandlar arbetet med den isländska korpusen specifikt samt Goldhahn et al. (2012) som ger generella aspekter på arbetet med de ca 200 språk som sommaren 2014 fanns representerade inom projektet.

3.4.8. Internetsökningar

Sedan några år in på detta sekel har sökningar via sökmotorer varit en viktig kompletterande informationskälla för språkvetare. Denna avhandling utgör inte något undantag därvidlag. Lorentzen (2008) har på samma sätt som Uyar (2009) främst fokuserat på att den information om antalet träffar som Google

---

36 Se <<http://www.ordabanki.hi.is/wordbank/search>> [2014-11-19].

37 Se <http://wortschatz.uni-leipzig.de/ws_isl/> [2014-11-19].

ger inte är pålitlig. Eftersom antalet träffar på Google inte kommer att vara något vägande argument i den undersökning som presenteras här, och endast i undantagsfall anges, kommer den kritiken inte att vara av någon betydelse. Det finns naturligtvis fler aspekter på bruket av internetsökningar än den enkla frågan om antalet träffar. I en ofta citerad artikel som värderar olika perspektiv på användandet av sökmotorer har Kilgarriff (2007) särskilt pekat på fyra sådana områden av tillkortakommanden:

- The commercial search engines do not lemmatize or part-of-speech tag.
- The search syntax is limited.
- There are constraints on numbers of queries and numbers of hits per query.
- Search hits are for pages, not for instances.

Kilgarriff tar i sin artikel vidare upp andra problem som bristande reproducerbarhet, det faktum att en varierande mängd av texterna kan vara kopior/kopielika varianter av ett enda originaldokument samt att många av dokumenten innehåller ord som inte ingår i en kontext som en del av en språklig utsaga, utan snarare är del av en lista, en hänvisning, en dekor eller något annat. De problem som Kilgarriff har tagit upp, leder honom till att dra slutsatsen att Google eller andra sökmotorer inte är särskilt väl lämpade för systematiska språkstudier. Istället för han fram arbetet med att generera mycket stora korpusar genom att ladda ned stora mängder internetpublicerade dokument. Dessa stora korpusar kan sedan bearbetas med traditionella korpuslingvistiska metoder. Metoden att skapa mycket stora korpusar genom att ladda ned dokument från Internet beskrivs av Baroni et al. (2009). För ytterligare perspektiv på att använda webben som korpus se Hundt et al. (2007), Gatto (2014) och där angivna referenser.

För den föreliggande avhandlingen har de ovan beskrivna problemen med att använda Google (eller andra sökmotorer) för att belägga undersökta fenomen inte någon nämnvärd relevans. I de fall där antalet träffar har räknats, har de varit så få att de har kunnat undersökas individuellt, och därmed försvinner frågan om Google har räknat antalet träffar rätt. På liknande sätt gäller att övriga sökningar har gällt individuella ord och ordformer och att de har genomförts på ett sådant sätt att de diskuterade svårigheterna med att använda Google inte har haft någon betydelse.

4. Resultat I: Informellt ordförråd i skriven text

I det här kapitlet presenteras de resultat som följer av de genomförda korpusundersökningarna. Avhandlingens huvudtes gör gällande att vi idag kan se tendenser till förändrade ordbruksmönster i isländskan. Tanken är att förändringen har tagit sig uttryck i att lånord används på ett sätt som står i strid med en hittills förhållandevis stark puristisk tradition samt att ord som i huvudsak betraktats som talspråkliga idag allt oftare ses i skrift.

Det har visat sig att de undersökta orden kan inordnas i tre kategorier:

- Ord och ordformer av isländskt ursprung som hittills ansetts höra till talspråket
- Ord som innehåller ordbildningselement som inte är isländska
- Direktlån, ofta återgivna enligt isländska rättstavningsprinciper

Den första kategorin – ord och ordformer av isländskt ursprung som hittills ansetts vara begränsat till talspråket – behandlas i avsnitt 4.1. Där behandlas dels informell ordbildning (*Patró* för *Patreksfjörður*), dels skrivet talspråk – d.v.s. ljudnära återgivning av (isländska) ord som saknar skriftspråksform, eller återgivning med en skriftform som skiljer sig från den officiella rättskrivningen (t.ex. *ógisslega* för *ógeðslega* 'äckligt; hemskt, sjukt').

De följande två kategorierna speglar att språkbrukarna avviker från den tidigare puristiskt influerade ordlånetradition på två sätt: dels att man använder ord baserade på utländska morfem i stället för officiellt påbudna lån som

bygger på inhemska morfem (t.ex. *realismi* i stället för *raunsæisstefna*), dels att man direktlånar utländska ord, men återger dem med isländsk stavning; man lånar in t.ex. eng. *shake* men stavar det *sjeik*. Lån baserade på utländska morfem beskrivs i avsnitt 4.2, medan direktlån med isländsk stavning behandlas i avsnitt 4.3.

4.1. Informell ordbildning och oortodox ljudnära stavning

Det är i och för sig inte något helt uppseendeväckande att normstridigt skriftspråk existerar. (Här ska direkt påpekas att skriftspråksnormer är ett vittomfattande ämne som faller utanför denna avhandlings ram. För vidare utredning av normbildning i svenskan hänvisas till Teleman 1991, 2002 och där angivna referenser.) Normstridiga fenomen i skriftspråket har antingen kunnat inordnas i den kategori som Teleman (1991:81) kallar *normlucka* eller beskrivas som ett fall av *normkonflikt*. När det rör sig om normlucka, d.v.s. att språkbrukaren inte behärskar normen, har det huvudsakligen varit fråga om privat språk, t.ex. i brev eller liknande. Om det har varit fråga om normkonflikt, har det rör sig om offentligt språk där språkbrukaren och publiceringskanalen (förläggare, redaktör eller motsvarande) har varit överens om att utmana normen. Ett tydligt svenskt exempel på normutmaning finns hos förra sekelskiftets nystavare. Se följande textavsnitt, där de kursiverade orden strider mot den dåvarande rättstavningsnormen:

- (4.1) Alla de indoeur. lagarna för sonanternas *väksling* sinsemellan uti etymologiskt sammanhöriga ord kallas med ett *jemensamt* namn *avjud* (»ablaut», Jac. Grimm). Att, såsom äldre författare *jort*, fatta *avjudet* som en enda *judlag* äller åtminstone som några få sådana, är orimligt *ock* beror ytterst på den fördomen, att det indoeuropeiska urspråket skulle varit till sin bildning ens i någon mån enklare *ock jenomsjinligare* än *vilketsombälst* nutida språk, t.e. nysvenskan.

(Noreen 1888:25, min kursivering)

De kursiverade orden slog inte igenom och strider således även mot dagens normer. Just ordet *väksling* är dock extra intressant på så sätt att den dåvarande normen var *vexling* (se femte upplagan av SAOL 1883). Närmare bestämt har nystavarnas ändring från <e> till <ä> slagit igenom, men inte den från <x> till <ks>. Gellerstam (2009:111ff.) och Malmgren (2009:127ff.) redogör kortfattat för vägen mot normändringarna i 1906 års stavningsreform.

Normstridigt privat skriftspråk kan tänkas vara vanligt i oskolade personers

brev. Ett ganska typiskt exempel på detta kan vara Anna Benediktsdóttirs brev till sin son, författaren Þórbergur Þórðarson, julen 1907 (Gunnarsson 2007:12, min kursivering):

(4.2) Ástkæri sónur,

Guð *gifi* [gefi] þér góðar og *gleðiligar* [gleðilegar] hátíðar og allar stundir í Jesú nafni, *hjartanlega* [hjartanlega] þakka ég þér fyrir þitt góða bréf sem ég las með mestu *ánæu* [ánægju] á Jóladagskvöldið. Það gleður okkur mikið að *heira* [heyra] að þú kant vel að meta hvað það er að eiga góða húsbændur þú *seir* [segir] rétt, þar sem þú *seist* [segist] vita hverju þú sleppir, enn ekki hvað þú hreppir, það er á móti nokkrum kronum að eiga gott heimili og góða húsbændur, já jafn góða sem bæði þú og aðrir *sei* [segi] að þú *eir* [eigir], því það róma allir sama og þú að Rudólfur sé ágætis maður og þá fær konan hans ekki lakara orð og þar af leiðandi sé heimili hans ágætt, já við óskum þess að þú *birir* [berir] gæfu til þess að *gita* [geta] haldið *hilli* [hylli] slíkra húsbænda [...]

’Älskade son,

Må Gud giva dig en god och glädjefylld helg och all annan tid i Jesu namn, jag tackar dig hjärtinnerligt för ditt goda brev som jag med största nöje läste juldagskvällen. Det gläder oss mycket att höra att du uppskattar vad det betyder att ha gott husbondfolk du säger sant när du säger att du vet vad du har men inte vad du får, det kan jämnas av mot hela kronor att ha ett gott hem och gott husbondfolk, ja så goda som både du och andra säger att du skulle ha, för det säger alla samma som du att Rudólfur är en fin människa och så får inte hans hustru något sämre omdöme och det betyder att hans hem är fint, ja vi önskar det att du har lyckan att kunna behålla vänskapen med sådant husbondfolk [...]

De kursiverade orden är normstridigt stavade och den motsvarande normenliga stavningen återges inom hakparentes. Som synes är det inte så många ord som bryter mot normen, och normbrotten följer ofta principen att skribenten stavar som hon talar. Två normbrott gäller ord där stavningen helt och hållet är grundad på konvention: <heira> och <heyra> samt <hilli> och <hylli> uttalas identiskt.

Många av de normbrott som vi stöter på i den digitala offentligheten har stora likheter med dem i det återgivna brevet.

4.1.1. Avledningar på -ó

Den isländska -ó-avledningen används enligt den isländska referensgrammatiken *Íslensk tunga* (Kvaran 2005:140) främst i talspråk, och den har huvudsakligen funktionen att förkorta grundordet. Kvaran hänvisar vidare till Finnbogason (1933:152) som redan på 1930-talet uppmärksammade -ó-

avledningen som en slangmarkör, medan Jóhannesson (1927:82) med bl.a. exemplen *Iðnó* för *Iðnaðarmannahús* och *Men(n)tó* för *menntaskóli* helt enkelt såg dem som just avkortningar. Enligt Kvaran används *-ó* vanligen för att förkorta substantiv eller adjektiv, oftast de med suffixet *-legur* (jfr *sveitó* av *sveitalegur*, 'provinsiell', 'bonnig'). I mitt material är det dock övervägande egennamn som förkortas.

Som man kan ana av de relativt kortfattade isländska beskrivningarna av *-ó*-avledningen har den stora likheter med den svenska *-is*-avledningen. Den svenska *-is*-avledningen är här uteslutande med till jämförelse och får därför ingen närmare beskrivning (se Ståhle 1980 och där angivna referenser för en sådan beskrivning). Ståhle redogör bl.a. för idéer om att *-is*-avledningen skulle ha sitt ursprung i latinskoleslang, och det har den i så fall gemensamt med den isländska *-ó*-avledningen. Det tycks för övrigt finnas exempel på informella kortavledningar med *-o* i flera andra europeiska språk. Dessa avledningar, t.ex. eng. *weirdo* och *typo*, är dock troligen inte produktiva som *-is* och *-ó*, och behandlas inte vidare här. Se Hamans (2004) för vidare utredning av dessa fall.

De äldsta belägen för *-ó*-avledningen är enligt Þorsteinsson (1943:230f.) från 1860-talets början och har en tydlig anknytning till Hinn lærði skóli ('Lärda skolan') i Reykjavík. Þorsteinsson anser att det är den latinska substantivändelsen *-ō* som på ett skämtsamt sätt har lagts till isländska substantiv. Ett klassiskt exempel, som förutom hos Þorsteinsson även dyker upp hos Bollason (2001), gäller den för övrigt rätt omtyckta naturkunskapsläraren Hannes Árnason, även kallad *Snakkó*, som tycks ha varit den första att få ett öknamn med *-ó*-slut:

- (4.3) Hann kenndi náttúrusögu. Hana kölluðu lærisveinar snakk, en hann Snakkara eða **Snakkó**.

'Han undervisade i naturkunskap. Det [ämnet] kallade lärjungarna snakk, och honom Snakkare eller **Snakkó**.'

(Þorsteinsson 1943:230f.)

I en anonym artikel i tidningen *Vísir* (1938)³⁸ påstås likaledes orden med *-ó*-ändelse komma från lek med latin, men här uppges ett latinskt dativ-*o* på *Iðnaðarmannahúsið*, *Iðnó*, vara det första. Att *-ó*-avledningarna skulle härstamma från ett latinskt dativ-*o*, stämmer med övriga indicier på dess ursprung, men *Iðnó* är inte den första *-ó*-avledningen. Det är inte möjligt eftersom det av Þorsteinsson citerade *Snakkó* finns belagt i en handskriven berättelse från

---

38 Leikmaður [författarsignatur], "Leiðinlegar málvillur...". *Vísir* 16 sept. 1938, s. 5.

1861 (Ólafsson) och Iðnaðarmannahúsið inte togs i bruk förrän 1897 (Jónsson 1967).

1. Elliptiskt avlett substantiv (appellativ)

fíkn|iefnadeild (lögreglunnar) > fíkn|ó dag|hem > dag|is
'(polisens) narkotikaavdelning'

2. Elliptiskt avlett substantiv (egennamn)

Patr|eksfjórður > Patr|ó Ek|man > Ek|is

3. Elliptiskt avlett adjektiv

hall|ærislegur > hall|ó av|undsjuk > av|is
'löjlig'
afb|rýðisamur > abb|ó berg|säker > berg|is
'svartsjuk'

4. Elliptiskt avlett adverb

nák|væmlega > nák|ó svensk -is-motsvarighet
'med noggrannhet' > 'precis' tycks saknas

5. Avledning baserad på morfemlån (substantiv och adjektiv)

av da. kamm|(erat) > kamm|ó (adj.) svensk -is-motsvarighet
'vänskaplig' tycks saknas
av eng. choc|(olate) > tjokk|ó (subst.)
'(brunbränd), snygg kille'

6. Elliptiskt avledd interjektion bildad till fras/satsfragment

(til) ham|ingju (með afmælið) > hammó (með afmælið) (jag/vi) grat|ulerar (dig) >
'(till) lycka (med födelsedagen)' gratt|is

FIGUR 4.1. *Typer av isländska -ó-avledningar jämförda med svenska -is-avledningar. Isländska exempel till vänster och svenska motsvarigheter till höger under rubrikerna.*

I Figur 4:1 är svenska *-is*-avledningar uppställda parallellt med isländska *-ó*-avledningar för att likheter och skillnader i ordbildningsmönstren ska framgå klarare. Av figuren framgår att det finns stora likheter mellan svenska *-is*-avledningar och isländska *-ó*-avledningar. Den prosodiska och morfologiska strukturen blir likartad i båda språken. De resulterande avledningarna blir tvåstaviga enligt ett mönster där huvudprincipen är att grundordets betoningsbärande rot blir första stavelse och avledningsändelsen den andra; vissa justeringar av skarven mellan ordlederna kan dock förekomma. Ordbildningsprocessen blir på detta sätt i det närmaste identisk med den som gäller för smeknamn. Bildning av smeknamn finns mycket grundligt beskrivet för svenska av Riad (2002) och (2009) samt för isländskans del i en kandidatuppsats av Þorsteinsdóttir (1998).

Det finns också en viktig skillnad som inte framgår av figuren. Den isländska *-ó*-avledningen ändrar inte ursprungsordets ordklass. På svenska har vi möjligheten att rotavleda substantiv från adjektiv och verb med *-is*-ändelse: Av adjektivet *feg* avleder vi det karaktäriserande substantivet *fegis* och av verbet *fuska* får vi det likaledes karaktäriserande substantivet *fuskis*. Med avsaknaden av denna funktion kommer isländskans informaliserande funktion att bli tydligare. Annars är likheterna övervägande, med överensstämmelser i ordbildningsmönster och en central betydelsekomponent hos suffixet: att göra ursprungsordet mindre formellt och mera ”nära”. Trots det upplevs ord som är bildade på detta sätt inte alltid som ”störande informella” utan kan återfinnas i relativt blandade texttyper. Det gäller kanske i något högre grad för isländska, där det till och med är så att ett av de ord som Finnbogason (1933) tog som exempel idag är det allmänt vedertagna namnet på byggnaden ifråga: *Iðnaðarmannahúsið* (’Hantverkarnas hus’) har blivit *Iðnó*.

Trots att några *-ó*-avledningar har kommit att etablera sig även i vårdat skriftspråk – i likhet med *Iðnó* ovan även *Hressó*, av *Hressingarskálinn* ’förfriskningslokalen’, *strató* av *strætisvagn* ’buss’ och på senare år även *Hafró* av *Hafrannsóknastofnunin* ’Havsforskningsinstitutet’ – ska nog *-ó*-avledningarna som grupp betraktas som vardagliga. I Tabell 4:1 presenteras några utvalda *-ó*-avledningar i kronologisk ordning i förhållande till beläggen för dem i Tímarit.is. Det påpekades ovan att egennamnen överväger i mitt material. I Tabell 4:1 finns endast tre namn med, nämligen *Iðnó*, *Hressó* och *Hafró*. Personnamn (t.ex. *Gummó* till *Guðmundur* eller *Guðmundína*), ortnamn (t.ex. *Ísó* till *Ísaförður*), samt namn på skolor (t.ex. *Kvennó* till *Kvennaskólinn*), avledda med *-ó* är förvisso vanliga, men för översikten är det mer intressant att betrakta vanliga substantiv, adjektiv och adverb. Det ska dock sägas att ordklassindelningen inte alltid är självklar för dessa ord, eftersom det till skillnad från det som är det vanliga i isländskan inte alltid finns någon entydig morfologisk grund för ordklassindelning här. Den rika isländska morfologiska ordböjningen leder annars i de normala fallen till att orden också markeras för

ordklass via genus- och kasusändelser. Så visar t.ex. *-ur*-ändelsen i *sveitalegur maður* '(en) bondsk man' att *sveitalegur* inte kan vara adverb. Adverbena ska ha ändelsen *-a* eller *-t*, som i t.ex. *hann hagaði sér sveitalega* 'han betedde sig bondskt'. I och med att orden som avledds med *-ó* får formfattiga paradigmen försvinner också därmed ofta den morfologiska grunden för ordklassindelning. I synnerhet kommer gränsen mellan adjektiv och adverbial att bli mycket flytande. Ord som *sveitó* och *dónó* skulle vart och ett kunna fungera som såväl adjektiv som adverb. Men i mitt material finns det en viss övervikt för adjektivisk användning för *sveitó* och adverbial användning för *dónó*; därför har jag valt att återge grundordet för *sveitó* med adjektivändelsen *-ur*, *sveitalegur*, och *dónó* med adverbialt *-t*, *dónalegt*, som i nedanstående exempel:

(4.4) ”Guð, hvað þú ert **sveitó!**”

'Gud, vilken **lantis** du är!'

(*Reykvíkingur*, 1928, Nr 7, s. 202)

(4.5) — En **dónó!** Svona nokkuð finst mjer bara ekki passa. Hvað heldur hann, að hann er?

'— Men så **oförskämt!** Så där gör man bara inte. Vem tror han att han är?'

(*Fálkinn*, 1940, Nr 20, s. 2)

För substantivens del är det mera uppenbart vilket grundord som avses och som regel finns det inte såväl ett substantivistiskt som adjektivistiskt grundord som *-ó*-avledning skulle kunna falla tillbaka på. Undantag finns dock. Så kan *tíkó* föras tillbaka till adjektivet *tíkarlegur* 'sjaskig', adverbet *tíkarlega* 'sjaskigt' och substantivet *tíkarspenar* 'rättsvansar (i hår)'. Historiskt sett har *tíkarlegur* varit det vanligare grundordet, men på senare år har *tíkarspenar* blivit allt vanligare. Av 24 belägg för *tíkó* i Tímarit.is efter millennieskiftet är det bara ett där ordet används i betydelsen *tíkarlegur*, och förekomsten är i sig dessutom ett fall av metaspråklig användning (omtal) och inte bruk av ordet. Här följer ett exempel på var och en av innebörderna för *tíkó*:

- (4.6) En húsín við göturnar voru agalega **tíkó**. Og fólkið var svo sveitó og betló og diggulegt.

’Men husen längs gatorna var hemskt **sjaskiga**. Och folket var så lantligt och tiggeraktigt och godtroget.’

(*tíkó* som adjektiv / *Alþýðublaðið/Sunnudagsblað* 2/8 1936, s. 2)

- (4.7) Ég komst síðan í hárið á Frey og gerði í hann **tíkó**, voða finn, en hann var síðan restina af kvöldinu með tvær Pocahontas fléttur og var síðan bara kallaður Pocahontas

’Jag for sen i håret på Frey och satte **råttsvansar** på honom, himla snygga, och resten av kvällen hade han två Pocahontasflätor och var sen bara kallad Pocahontas’

(*tíkó* som substantiv / Blogg på blogcentral.is 23/3 2006)

När man betraktar antalet belägg i Tabell 4:1 ska man vara medveten om att alla summor är helt kumulativa, d.v.s. att ett ord med 50 belägg från 1960 har ungefär lika många belägg per år som ett ord med 10 belägg sedan år 2000. Man ska vidare hålla i minnet att beläggen är från Tímarit.is, som inte är en korpus i traditionell mening, vilket bl.a. för med sig att upplysningar om det totala antalet löpord per år inte är tillgängliga. Därmed blir det också svårt att jämföra antalet belägg mellan åren. Det har ändå varit möjligt att genom olika metoder göra acceptabelt noggranna uppskattningar om relativa förändringar i korpusstorlek mellan åren. Dessa uppskattningar och grunden för dem redovisas i avsnitt 3.4.5 ovan. Här kan det räcka med att påminna om att antalet löpord per år grovt räknat har fördubblats mellan 1950 och 2000. Vad gäller urvalet av ord i Tabell 4:1 ska sägas att endast ord som finns i Tímarit.is redovisas, eftersom det har krävts för att orden ska kunna tidsbestämmas. I övrigt gäller att utgångspunkten är de ord som påträffats i mina korpusar. För ord som påträffats före 1945 finns alla som har hittats i fler än ett belägg med i tabellen, förutom *Lóló* och *mongó*. *Lóló* är ett smeknamn för *Ólöf*. *Mongó* är en förkortning av *mongól* ’mongol’, där alla beläggen fanns i en och samma artikel. Som tidigare har nämnts redovisas bara tre egennamn. *Gúttó* är ett märkvärdigt mellanting mellan vanligt substantiv och egennamn; det stavas gärna med stor bokstav och används som proprium, men till sin betydelse är det ett appellativ. Egennamn är för övrigt ovanliga bland de tidiga beläggen, men trivialt vanliga bland de senare. De utgör den enskilt mest produktiva ordbildningstypen.

TABELL 4:1. Ett urval -ó-avledningar med tidpunkt för förstabelägg samt antal sidor i *Tímarit.is* som uppvisar avledningen.

Avledning	Grundord, översättning	Första belägg, källa	Antal belägg
lðnó	lðnaðarmannahúsið 'Hantverkarnas hus'	1900 Reykjavík	71 263
Gúttó ³⁹	Góðtemplarahús 'Godtemplarlokal'	1910 Ingólfur	2 464
men(n)tó	menntaskóli 'gymnasieskola'	1924 Harðjagl	1 089
sveitó	sveitalegur 'bondsk, lantisaktig'	1928 Reykvíkingur	559
spennó	spennynd 'thriller'	1932 Spegillinn	141
strætó	strætisvagn 'buss'	1932 Spegillinn	14 318
dónó	dónalegt 'oförskämt, grovt'	1933 Fálkinn	47
púkó	púkalegur 'smaklös, anskrämlig'	1936 Alþýðublaðið	759
¹ tíkó ² tíkó	tíkarlegur 'sjaskíg'; tíkarspenar 'rättsvansar (i hår)'	1936 Alþýðublaðið	82
frystö	frystihús 'fryshus'	1942 Faxi	7
Hressó	Hressingarskálinn 'förfriskningslokalen'	1942 Spegillinn	2793
rómó	rómantiskur 'romantisk'	1944 Morgunbl.	758
tyggjó	tyggigúmi 'tuggummi'	1950 Faxi	1 466
gaggó	gagnfræðaskóli 'realskola'	1951 Alþýðublaðið	1 421
lummó	lummulegur 'fånig', 'töntig'	1961 Vikan	330
róló	róluvöllur 'lekplats'	1962 Fálkinn	597
slysó	slysavarðstofa 'akutmottagning'	1966 Mánudagsbl.	170
leyndó	leyndarmál 'hemlighet'	1970 Vísir	265
abbó	afbrýðisamur 'svartsjuk'	1972 Alþýðublaðið	104
bensó	bensínstöð 'bensinmack'	1973 Morgunbl.	9
brennó	brennibolti 'brännboll'	1975 Morgunbl.	167
Hafró	Hafrannsóknastofnunin 'Havsforskningsinstitutet'	1977 Alþýðublaðið	2 455
¹ samfó ² samfó	[vera] samferða 'färdas tillsammans'; Samfylkingin 'Vänsteralliansen (parti)'	1978 Dagblaðið	29
tengdó	tengdaforeldrar 'svärföräldrar'	1979 Dagblaðið	974
fíknó	fíkniefnadeild '(polisens) narkotikaavdelning'	1981 Tíminn	161
saumó	saumaklúbbur eg. 'syklubb', överf. 'tjejträff'	1982 Morgunbl.	45
sígó	sígetta 'cigarett'	1984 Alþýðublaðið	163

³⁹ Det äldsta språkexemplet har stavningen *Guttó*, utan accenttecken över u, men en överväldigande majoritet av följande exempel har stavningen *Gúttó*.

mömmó	mömmuleikur '(leken) mamma-pappa-barn'	1985 Æskan	69
¹ féló ² féló	fjárhagsaðstoð sveitarfélaganna 'socialbidrag'; félagsmiðstöð 'ungdomsgård'	1985 Þjóðviljinn	134
byssó	byssuleikur 'lek med látsasskjutvæpn'	1987 Þjóðviljinn	36
spító	spítali 'sjukhus'	1988 DV	11
frímó	frímínútur 'rast'; frímúrararegla 'frimurarsáallskap'	1988 Morgunbl.	20
myndó	myndarlegur 'státlig, rejäl'; teiknimyndir 'serier'	1988 Pressan	6
girno	girnilegur 'átrávard'	1990 Morgunbl.	3
skemmtó	skemmtilegur 'trevlig, rolig'	1994 Eintak	4
trúnó	trúnaðarsamtal 'förtroligt samtál'	1997 Muninn	295
ógó	ógeðslega 'hemskt, æckligt, sjukt'	2004 DV	16
ammó	afmæli 'föðelsedag'; eng. ammunition	2006 Fréttablaðið	3+1
vító	vítaspyrna 'straffspark'; vítakast 'straffkast'	2006 Morgunbl.	6
þæjó	þægilegur 'behaglig'	2007 Fréttablaðið	1

Av Tabell 4:1 framgár att *Iðnó* är det första *-ó*-avledda ord som finns belagt (år 1900) i isländska tidningar och tidskrifter. Som framgått ovan finns dock skriftliga belägg för *-ó*-avledningarna sedan 1861 (Ólafsson 1861). Vi kan också notera att det inte är förrän ca 30 år efter det att *Iðnó* fästs på pränt första gången som *-ó*-avledningarna börjar bli vanligare i skrift.

Redan från början av dessa avledningars beläggshistoria manifesteras tendensen att uppseendeväckande många av beläggen har en metaspråklig karaktär. Ett av de första beläggen för *-ó*-avledda ord är således i ett tidningsinlägg som kritiserar detta bruk:

- (4.7) Þrátt fyrir [...] tilraunir að prýða tungu vora og vernda, eru menn bæði i ræðu og riti farnir að láta alt, sem auðið er, enda á ó; [...] Talað er hjer um Iðnó, Mento [sic!]⁴⁰, Gúttó, Lando = St. Jósepsspítali, Sirio = cheer you = skál, [...] Jeg gat með naumindum aftrað því hjer á dögunum, að drengur væri skírður Giro; var það dregið af gear (gír) á bil, því faðir hans var að taka bifreiðarpróf og var svo hrifinn af jobbinu og heitinu.

40 Citatet visar här också att den stavningskonvention (att alla avledningarna ska stavas *-ó*, med accenttecken över *o:t*) som idag råder, inte helt hade slagit igenom när artikeln skrevs.

”Trots [...] ansträngningarna att pryda och bevara vårt språk, håller folk på med att i såväl tal som skrift låta allt, som möjligen kan, sluta på -ó; [...] Här talas om Iðnó, Mento, Gúttó, Lando = St. Jósepsspítali, Sirio = cheer you = skál, [...] Jag lyckades med nöd och näppe här om dagen avstyra, att en gosse döptes till Giro; det var hämtat från *gear* (gír [’växel’]) på bilar, eftersom hans far höll på att ta körkort och var så förtjust i sysslan och beteckningen.”

(*Spegillinn* 18/8 1928, s. 127)

Ingen av de i (4.7) nämnda -ó-avledningarna bidrar till utsagens informationsvärde, utan de görs till föremål för en diskussion som gäller huruvida de ska accepteras eller ej.

En annan vanlig användning för -ó-avledningarna är att låta dem vara stilmarkörer. Nedanstående språkprov från en ironiskt skriven språkkritikdialog är ett sådant exempel:

(4.8) Sástu kjólinn, sem hún Bibba var í á Borginni í gærkveldi?“ „Þennan rauða gasalega?“ „Sá v a r púkó.“ „Hvar uppdrifur manneskjan þessar druslur?“ „En hún Sigga í sætum.“ „Já, Guð, hann er frá Ameríku.“ „Þú lýgur.“ „Hann er agalega raffó.“ „Alveg draumur.“ Hvernig er það með ykkur, stúlkur mínar? Talið þið slíka „islenzku“? Þegar þið sjáið þetta á prenti, getur ykkur varla dulizt, hversu heimskulegt það er, að taka sér svona orð í munn, þó að sumum stelpukjánnum finnist það „smart“. Talið hreina og fallega íslenzku og þið sjálfar verðið ennþá falgri og eigulegri í augum piltanna.	”Såg du klänningen, som hon Bibba hade på sig på Borgen i gærkväll?“ ”Den där förskräckliga röda?“ ”Den v a r anskrämlig.“ ”Var får människan tag på de där trasorna?“ ”Men hon Sigga hade en söt.“ ”Ja, Gud, den är från Amerika.“ ”Du ljuger.“ ”Den är hemskt raffig.“ ”Rena drömmen.“ Hur står det till med er, mina flickor? Talar ni sådan ”isländska“? När ni ser det här i tryck, kan det knappast undgå er, hur enfaldigt det är, att ta sådana ord i sin mun, även om några flickstollar tycker att det är ”smart”. Tala ren och vacker isländska så blir ni själva än vackrare och åtråvärdare i gossarnas ögon.

(*Visir* 24/12 1941, s. 68)

Det tredje äldsta belägget på -ó-avledning i Tímarit.is är *menntó* (= *menntaskóli* ’gymnasium’). Med tanke på avledningens ursprung i latinskolemiljön är det knappast något att förvånas över. Det isländska ordet för ’realskola’, *gagnfræðaskóli*, får som framgår av tabellen också relativt tidigt en -ó-avledning, *gaggó*. Möjligen som en följd av detta har de flesta isländska skolor en namn-

förkortning med *-ó*-avledning. Förutom den redan nämnda *Kvennó* kan här tas som exempel *Versló – Verslunarskóli Íslands* ('Íslands handelsskola'), *Borgó – Borgarholtsskóli*, *Holtó – Holtaskóli* och *Víðó – Víðistaðaskóli*. Dessutom finns ett antal belägg för *super-gaggó* som nedsättande benämning för *Háskóli Íslands* ('Íslands universitet').

Som redan påpekats ovan är *-ó*-avledningar av namn mycket vanliga i mitt material. Två av de allra äldsta beläggen i *Tímarit.is* gäller också plats-namn: *Patró* (1917, *Vestri*) av *Patreksfjörður* och *Sígló* (1924, *Glettingur*) av *Síglufjörður*. De flesta platsnamn tycks kunna avledas med *-ó*, även om namn på *-fjörður* ger intryck av att lättare bli föremål för avledning, vilket följande utdrag från *Tímarit.is* ger exempel på:

(4.9) [...] að brátt verði blómleg útgerð togara og góðra fiskibáta, frá **Patró**, **Tálknó** [= Tálknafjörður], **Bíldudal**, **Píngeyri**, **Flateyri** og **Suðureyri** rétt eins og einu sinni var.

'[...] att snart kommer blomstrande fiskerederi med trälare och fina fiskerbåtar, från **Patró**, **Tálknó** [= Tálknafjörður], **Bíldudal**, **Píngeyri**, **Flateyri** och **Suðureyri** precis som det en gång var.'

(*Alþýðublaðið* 25/6 1997, s. 3)

Här ska dock påpekats att *Tímarit.is* faktiskt innehåller belägg för *Bíldó* och *Píngó*, men inga för *Flató* och *Suðó* (i betydelsen *Suðureyri*; belägg med uttolkningen *Suðurgarður* och *Suðurgata* finns dock). Det i sammanhanget relevanta är dock att skribenten i *Alþýðublaðið* valde att *-ó*-avleda de ortnamn som slutade på *-fjörður* men inte de övriga.

Beläggen för *Suðó* för *Suðurgarður* och *Suðurgata* är alla från 1995 eller senare, och illustrerar att *-ó*-avledningarna har blivit allt vanligare i samband med gatunamn och bostadsadresser.

Just beläggen för *Suðó* kommer dessutom alla från minnesord om avlidna. Sättet att *-ó*-avleda gatuadresser är särskilt påfallande i nekrologer. Många av dessa avledningar finns nästan bara belagda i den genren. Så gäller t.ex. 23 av 24 beläggsidor för *Ljósó* nekrologer, och det enda avvikande belägget är en metaspråklig behandling som räknar upp *-ó*-avledningar. Följande citat ger en bild av avledningens användning inom denna genre:

(4.10) Á þessum árum fæddust tvíburarnir okkar og eiga þær ljúfar minningar frá fyrstu æviárum sínum á Ljósó. Það var gott að geta trítlað til ömmu [...], byggt turna úr tómu skyrdósunum sem afi hafði safnað, og kíkt á „karlinn í kassanum”.

’Under dessa år föddes tvillingarna våra och de har ljuva minnen från sina första levnadsår på Ljósó. Det var fint att kunna rulta till farmor [...], bygga torn av tomma skyr-burkar som farfar hade samlat, och titta på ”gubben i lådan”.’

(*Morgunblaðið* 4/10 1995, s. 29)

- (4.11) Við bræður vorum ekki háir í loftinu, þegar við fórum með rúttunni frá Selfossi til ykkar afa í Ljósó í pössun,

’Vi bröder nådde inte högt upp i vädret, när vi åkte med bussen från Selfoss till dig och morfar på Ljósó för att ni skulle vara barnvakt.’

(*Morgunblaðið* 3/4 2009, s. 26)

Vi ser här ett typiskt drag, i det att det inte är ett minne av grannen, kollegan eller styrelsekamraten som träder fram – utan vi har ett barnperspektiv där den bortgångne har rollen av farmor eller mormor. Det är barnen som för ordet, och ett sätt att markera det är att använda *-ó*-avledningar. (Se Árnason et al. 2003 för en närmare beskrivning av denna säriisländska genre.)

Ljósó finns belagt första gången 1986, nästa belägg är ett metaspråkligt från 1989 och övriga belägg är relativt jämnt spridda över perioden 1990–2010. Det är inte bara *Ljósó* som börjar bli vanligt i nekrologer på 1990-talet. Även t.ex. *Hringó* (av *Hringbraut*) och *Klappó* (av *Klapparstígur*) gör sin entré i minnesartiklarna under denna tid. *Hverfó* (av *Hverfisgata*) hör också till den tiden, förutom ett exceptionellt tidigt belägg från 1974. Några andra gatunamnsavledningar fanns redan från 1980-talet, *Mikló* av *Miklabraut* och *Grettó* av *Grettisgata*. För *Grettó* finns två belägg innan de börjar dyka upp i nekrologerna 1985. Det första är redan från 1956 och är metaspråkligt, medan det andra är från 1981 och gäller en bortsprungnen katt som saknas svårt av lill-matte på *Grettó*. Här bör påpekas att det finns en gemensam nämnare för nekrologernas *-ó*-avledningar och den saknade katten: barnperspektivet. Även om barnen inte är de faktiska skribenterna, är det deras närvaro som manifesteras. Det är de som i första hand förväntas använda *-ó*-avledningarna.

Även om *Grettó* och *Mikló* börjar användas tidigare, är det dock efter 1990 som bruket av avledningen tilltar. För *Grettó* ökar användningen från totalt nio beläggsidor före 1990 till 46 beläggsidor efter detta år. Detsamma gäller för *Mikló* som har två beläggsidor före 1990 och åtta därefter.

Det ökande bruket av *-ó*-avledningar i nekrologerna antyder en medveten stilvilja, en stilvilja som låter dessa avledningar kontrastera det nära och informella språket mot det distanserat diskursiva och formella. Det blir naturligt att hänvisa till mor- och farföräldrars hem med en hypokorism som bidrar till en atmosfär av närhet kopplat till minnet av de gamla släktingarna.

Av det som hittills sagts om *-ó*-avledningar och de exempel på sådana avled-

ningar som hittills har presenterats, kan en tendens i utvecklingen av bruket anas: Det mesta tyder på att bruket av *-ó*-avledning härstammar från Lärda skolan i Reykjavík. Det allra äldsta skriftliga belägget kommer därifrån – se språkexempel (4.3) ovan – och beläggen för bruket där är från 1860-talet och framåt, medan det äldsta belägget från andra miljöer är det snabbt myntade *Iðnó* för *Iðnaðarmannahúsið*, som stod färdigbyggt 1896 och fick sitt kortnamn belagt i tryck redan år 1900.

Kortnamnet *Iðnó* är också representativt för de första *-ó*-avledningarna som görs. Bland dem finns platsnamn som *Patró* och *Sigló* samt byggnads- och institutionsnamn som *Guttó* (av *Góðtemplarahús*), med första belägg i *Tímarit.is* från *Ingólfur* 9/6 1910. Andra tidiga substantiv är *menntó* och *strætó*. Det sannolikt äldsta icke-substantivet är *spennó* av *spennandi* 'spännande'.

4.1.2. Oortodox ljudnära stavning

En ljudnära stavning är i sig inte med nödvändighet omvälvande. I grunden bygger vårt skrivsätt på ett alfabet som gör bruk av symboler som betecknar enskilda ljud. Eftersom inte alla som talar samma språk har samma uttal, kommer man då till en punkt där man inte samtidigt kan uppnå ljudenlig stavning och ha gemensamma ordbilder över ett språkområde. Efter hand som ett gemensamt skriftspråk har vuxit fram, har det också bildats konventioner om hur orden ska skrivas, konventioner som bygger på någon form av kompromiss mellan ljudenlighet och enhetlig ordåtergivning. I skolorna lär sig eleverna resultatet av denna kompromiss under namnet "rättstavning". För en utförlig beskrivning av bl.a. svensk rättstavnings utveckling hänvisas till Teleman (2002, 2003). Isländskans stavningsutveckling presenteras av Jónsson (1959). Utan att närmare gå in på den isländska rättstavningshistorien, ska här konstateras att debatten om hur isländskan ska stavas varit mycket livlig, särskilt från Fjölnismännens tid strax före 1800-talets mitt fram till det att den första lagfästa rättstavningen antogs år 1918. De nu gällande reglerna om stavning antogs genom en kungörelse från kultur- och utbildningsministeriet 1974 (Auglýsing nr. 132/1974, um íslenska stafsetningu 1974). En auktoritativ rättstavningsordbok (Hafsteinsdóttir 2006) har sedan dess befast stavningsreglerna, men skapat viss debatt angående förändringar i några böjningsparadigm (se Jónsdóttir (2006:189–191). De brott mot normenlig stavning som diskuteras i det följande, handlar dock i förhållandevis liten grad om stavningen som sådan, utan snarare om vilka ordformer som ska användas, om man kan ta ett reducerat eller sammandraget uttal som utgångspunkt för ljudenlig stavning.

Den kompromiss som den gemensamma stavningen vilar på har för både is-

ländskans och svenskans del under perioder kännetecknats av en kamp mellan olika synsätt, där särskilt författare och språkdebattörer medvetet har brutit mot gällande normer, för att åstadkomma en förändring. Som exempel på sådana avantgardister kan för svenskans del nämnas Adolf Noreen (se språkexempel (4.1) ovan) och Pär Lagerkvist, för isländskans del Halldór Laxness. Redan tidiga recensioner av Laxness verk kritiserade hans sätt att ljudenligt stava vardagliga ord med huvudsakligen pragmatisk funktion. Här ur en recension från 1937 av *Ljós heimsins* ('Världens ljus och himlens skönhet'):

- (4.12) Þótt Laxness skrifi oft fjölskrúðugt og gott mál, þá mun flestum málvinum leiðast latmælin, sem setja sinn svip á sögu hans, eins og t.d. að segja: „ekkisen”, „obbolítið”, „soldið”, „sosumv”, „kondu”, „hvernin”, „soleiðis”, „solítið”, „onað”, „hvurnin”, [- -] Og óvanaleg og sérvizkuleg stafsetning mun mörgum finnast vera mjög til lýta.

'Trots att Laxness ofta må skriva med ett variationsrikt och gott språk, så torde de flesta språkvänner beklämmas över det språkslarv som får ge stil åt hans berättelse, som t.ex. att säga: „ekkisen” [= *ekki sinn* 'inte en gång' (negativt förstärkande adverb)], „obbolítið” [= *ofboðslega litið* 'fasligt lite'], „soldið” [= *svo litið* 'lite grann'], „sosum” [= *svo sem* 'såsom'], „kondu” [= *kom þú* 'kom (du)'], „hvernin” [= *hvernig* 'hur'], „soleiðis” [= *svoleiðis* 'således'], „solítið” [= *svo litið* 'lite grann'], „onað” [= *ofan að* 'ned mot; uppifrån'], „hvurnin” [= *hvernig* 'hur'], [- -] Och ovanlig och idiosynkratisk stavning lär nog de flesta anse som vanprydande.'

(*Tíminn* 5/5 1937, s. 75)

Förutom Laxness, som använder ljudnära stavning i berättande text, nyttjar dessutom många i stavningshänseende mindre radikala författare metoden att återge tal med mer (oftast inte helt och hållet) ljudenlig stavning. Som framgår av Tabell 4:2 är dock Laxness stavning inte fullt så ovanlig som man skulle kunna tro med hänsyn till kritiken. Däremot kan det finnas skäl att tro att han som förhållandevis ung och stridbar författare fick klä skott för en utveckling som recensenten menade sig se. Tabellen ger dock vid handen att en sådan utveckling knappast går att tala om. (För upplysningar om Laxness kulturpolitiska ställning se t.ex. Guðmundsson 1987:367ff.).

TABELL 4:2. *Frekvenser i Tímarit.is för några ordformer i Ljós heimsins.*

Period	ekkisen	hveminn	hvurnin	kondu	obbolítið	onað	soldið	solítið	soleiðis	sosum
Före 1900	–	87	8	255	–	2	–	2	8	1
1900–09	–	17	2	98	–	1	1	–	5	–
1910–19	–	10	3	87	–	2	1	1	8	–
1920–29	–	5	–	49	–	5	2	–	8	6
1930–39	6	12	2	42	6	6	7	4	28	80
1940–49	12	13	7	40	4	5	19	–	20	109
1950–59	23	12	13	54	12	12	25	1	16	151
1960–69	47	6	20	65	17	7	119	2	40	225
1970–79	18	26	44	53	11	8	243	2	30	313
1980–89	22	20	38	62	93	5	629	5	31	499
1990–99	7	12	10	43	41	4	335	2	29	363
2000–09	6	10	10	42	14	4	624	1	9	318
2010–	–	1	–	5	–	–	26	1	–	5

De kritiserade ordformerna är uppmärksammade i språkbeskrivningen, även om de inte erkänns. De flesta finns med i ÍO2, men då i form av hänvisning snarare än som uppslagsord; hänvisningen tyder ändå på att deras existens är något man räknar med. Förleden *obbo-* i *obbolítið* finns dock med som uppslagsord i verket. Av formerna i Tabell 4:2 är det bara *hvurnin*, *kondu* och *solítið* som helt saknas i ÍO2. Formen *kondu* är inte heller att vänta i en ordbok; som en mer eller mindre regelbunden imperativform hör den snarare till grammatiken. Skillnaderna mellan ÍO2 och ÍO4 är ganska små: *ekkisen* är eget uppslagsord i ÍO4, som å andra sidan helt saknar ytterligare två former, *soldið* och *soleiðis*. Denna jämförelse mellan ÍO från 1983 och 2007 när det gäller några skrivformer som kritiserades för inkorrekthet redan 1937, visar att det på den punkten inte skett någon nämnvärd förändring.

Om man vidare ser till de oortodoxa stavningar som förekommer mest i mina korpusar blir det än tydligare att det finns ett antal fall där rättstavnings-traditionen inte har varit utan konkurrens. Som framgår av Tabell 4:3 finns flera av de vanligaste oortodoxa stavningarna belagda sedan mitten på 1800-talet.

TABELL 4:3. Frekvenser för de 25 vanligaste oortodoxa stavningarna i korpusarna samt i *Tímarit.is*.

Oortodox / normerad stavning	Chatt	Blogg	Tidning	Totalt	1:a belägg	Tímarit.is
ofaná / ofan á	5	34	0	39	1780	7170
dálitið / dálítið	4	11	0	15	1835	236
hvursu / hversu	3	10	0	13	1835	397
niðrá / niður á	12	7	0	19	1835	945
gvuð / guð	5	13	0	18	1843	172
eftirá / eftir á	8	23	0	31	1886	3786
oní / ofan í	18	4	0	22	1892	2688
eitthvern / einhvern	5	5	0	10	1904	116
sosum / svo sem	9	6	0	15	1922	2073
svotil / svo til	6	4	0	10	1933	ca 1200 ⁴¹
svosum / svo sem	4	17	0	21	1935	395
náttla / náttúrlega	15	4	0	19	1939	14
svoldið / svo lítið	11	19	0	30	1939	564
jámm / já	10	1	0	11	1946	12
nebblega / nefnilega	12	4	0	16	1960	58
nebbla / nefnilega	8	0	0	8	1966	14
doldið / dálítið	2	12	0	14	1968	47
neibb / nei	3	7	0	10	1975	139
soldid / svo lítið	9	2	0	11	1978	6
nottla / náttúrlega	31	3	0	34	1982	25
sonna / svoleiðis	23	2	0	25	1984	7
gegt / geðveikt	8	4	0	12	2003	17
eikkad / eitthvað	10	0	0	10	2005	1
ógisslega / ógeðslega	10	1	0	11	2005	13
nátla / náttúrlega	10	0	0	10	2006	1

Påfallande många av de tidiga beläggen kommer dessutom från språkligt auktoritativa källor. Så härstammar t.ex. de 14 första beläggen för *ofaná* från *Rit þess Íslenszka Lærdómslistafélags*, som tidigare i detta arbete har omnämnts som en av de mer betydelsefulla skrifterna i den isländska purismens historia (se ovan avsnitt 2.4.1). De relativt rikliga beläggen på de tidiga variantformerna

41 *Tímarit.is* anger 1933 träffar, men en betydande del av träffarna har visat sig bero på felaktiga ocr-läsningar. Siffran 1200 är en uppskattning grundad på den procentuella andelen falska träffar i en undersökt del av materialet.

ska rimligtvis kopplas till att rättstavningspraxis inte var fullt ut etablerad för äldre modern isländska. Å andra sidan tyder frånvaron av belägg för informella variantformer i dagstidningskorpuserna på att dessa varianter i dag inte faller inom normen för vårdad isländska.

I det följande har några av de mest frekventa variantformerna i Tabell 4:3 tagits upp till närmare begrundande tillsammans med deras respektive grundord. Förutom material från tabellen tas här också upp varianter av ytterligare två ord (*eiginlega*, *ofboðslega*) samt en konstruktion *vera búinn að* INF som alla är rikligt representerade i mina korpusar. Förhoppningsvis kan detta ge en tydligare bild av hur informaliseringen sker.

Exemplet *náttla/nátla/nattla/nottla/nottlega* av *náttúrlega*

Det äldsta belägget för en variant av *náttúrlega* 'naturligtvis' i Tímarit.is är *náttla*. Det förekommer i språk- och litteraturtidsskriften *Skírnir* 1939 (Jóhannesson 1939), i en recension av en grammofofonskiva, som gavs ut av Bruno Kress på uppdrag av Institut für Lautforschung vid Universitetet i Berlin (Kress 1938). Liksom vid så många andra tidiga belägg i detta arbete, är det även här frågan om ett metaspråkligt användande av ordet:

(4.13) [...] einkum finnst manni, að betra sýnishorn hefði mátt velja af mæltu máli íslenzku en er á þessari plötu. [...] **so færðu náttla bré frá kærustunni**. Þetta sýnir, að íslenzk tunga er að spillast stórum, er menn hætta að bera orðin rétt fram og sleppa hljóðum og endingum, eins og þegar danska er illa töluð.

'[...] särskilt slår det en, att det hade varit möjligt att välja bättre exempel på talad isländska än vad som finns på denna skiva. [...] **so færðu náttla bré frá kærustunni** [så får du naturligtvis brev från kärestan]. Det här visar, att det isländska språket håller på att i hög grad förfalla, när folk slutar att uttala orden ordentligt och utelämnar ljud och ändelser, precis som i dåligt talad danska.'

(*Skírnir* nr 113, s. 203)

Kress hade året innan disputerat på en avhandling om isländsk ljudlära (Kress 1937), vilket ger skäl att anta att uttalet av språkexemplen hade stöd i hans forskning. Citatet i (4.13) visar att *náttla* sannolikt var ett vanligt talspråksuttryck – eller mera generellt att sammandragningar av typen *náttúrlega* > *náttla* var vanliga – eftersom man valde att ta med just detta exempel på talad isländska på skivan.

Nästa belägg kommer först tretton år senare i konst- och litteraturtidskriften *Líf og list*. Där är ordet dessutom använt i sin normala kommunikativa betydelse och inte föremål för metaspråkliga betraktelser:

- (4.14) Um bók hans Tæmdan bikar er **náttla** ekki afar mikið að segja, en hún er hress og djörf, og ef oss missýnist ekki, lofar góðu, já mjög góðu um höfund sinn,

’Om hans bok Tæmdan bikar [’Tömd kalk’] är det **visst** inte så mycket att säga, men den är frisk och frispråkig, och, om vi inte misstar oss, lovar gott, ja mycket gott om sin författare,’

(Sigurðsson i *Líf og list* nr 1/1952, s. 2)

Till att börja med används *náttla* i skrift några enstaka gånger per decennium, men ordformen börjar fr.o.m. 1980-talet bli vanligare. Som Tabell 4:4 visar börjar även *nottla* användas under 1980-talet, och passerar *náttla* i frekvens. Skriftformen *náttla* är lätt att förstå som en förenkling av den grafematiska strukturen i *náttúrlega*, medan *nottla* snarare återger ljudvärdet i den prosodiskt mindre framträdande och därmed förkortade och förenklade diftongen *á*. Se t.ex. Bruce (2012:15f., 87ff.) och Ladd (2008) för allmänna resonemang om relationen mellan vokalkvalitet och betoningsskillnader; för isländska förhållanden se Rögnvaldsson (2013:47ff.) samt Árnason & Pind (2005:195, 204f.). Angående semantisk betydelse i förhållande till pragmatisk betydelse och prosodi se Wichmann (2011).

Vi ser här att *náttúrlega*, liksom så många andra ord som får en pragmatisk, mer partikellik funktion, snarare än en diskursiv funktion (d.v.s. med betydelse för satsens propositionella sanningsvärde), får en prosodisk försvagning. Den försvagningen resulterar rimligtvis vidare i att det diftongerade uttalet av *á* i *náttla* också försvagas, d.v.s. går från [aø] mot [o]. Det skulle i så fall förklara varför stavningen av den försvagade formen förändras. Tabell 4:4 visar förhållandevis tydligt att den informella stavningen övergår från att följa skriftbilden (i *náttla*) till att snarare återge ljudbilden (i *nottla*). Stavningen med ett *t* i *nátla* är relativt vanlig i chattkorporus, och kanske skulle även den stavningen kunna förstås som ett tecken på reducerad prosodisk prominens. Även *nottlega* har ganska många träffar, och den formen kan nog i det här fallet ses som ett tecken på att ursprungsordets förkortade diftong har börjat att konventionaliseras som /o/.

TABELL 4:4. *Frekvenser för varianter av náttúrlega i korpusarna samt i Tímarit.is.*

Oortodoxa former	Chatt	Blogg	Tidning	Totalt	1:a belägg	Tímarit.is
nottla	31	3	0	34	1982	25
náttla	15	4	0	19	1939	14
nátla	10	0	0	10	2006	1
nottlega	4	4	0	8	2006	5
nattla	2	0	0	2	--	0

De enstaka träffarna på *nattla* skulle slutligen kunna vara ytterligare ett symptom på minskad prosodisk prominens för diftongen *á*, men det skulle också, kanske troligare, kunna vara rena felslag, d.v.s. missat accenttecken över *a*.

Det faktum att en sats som (4.15) betraktas som ogrammatisk medan (4.16) och (4.17) anses som välformade understryker att det är i funktionen som satsadverbial som *náttúrlega* försvagas till *nottla*.

(4.15) Hún er með *nottla ljóst hár 'hon har naturligtvis blont hár'

(4.16) Hún er með náttúrlega ljóst hár 'hon har naturligt blont hár'

(4.17) Hún er nottla með ljóst hár 'hon har naturligtvis blont hár'

När *náttúrlega* står på sättsadverbialsplats, i (4.15) och (4.16), kan det inte försvagas utan måste ha sin fulla form, men när ordet däremot används som satsadverbial, som i (4.17), är det naturligt att det försvagas om det inte betonas. Satsadverbial i isländska utreds av Jónsson (2002c). Not 2 (a.a.:74) visar ett exempel på att restriktioner mot att ett adverb används som satsadverbial också innebär restriktioner för dess placering.

Exemplet *nebblega/nebbla/nebbnilega* av *nefnilega*

Att det finns likheter mellan *náttúrlega* och *nefnilega* 'nämligen' när det gäller bildandet av variantformen blir uppenbart om man jämför tabellerna 4:4 och 4:5 med varandra. Sättet *nebbla* är bildat på motsvarar bildningen av *náttla/nottla*. Å andra sidan är formerna med utskriften ändelse *-lega* i det här fallet tidigare och har fler förekomster i Tímarit.is.

TABELL 4:5. Frekvenser för varianter av nefnilega i korpusarna samt i Tímarit.is.

Oortodoxa former	Chatt	Blogg	Tidning	Totalt	1:a belägg	Tímarit.is
nebblega	12	4	0	16	1960	58
nebblla	8	0	0	8	1966	15
nebbnilega	3	1	0	4	1955	38

Bland övriga skillnader mellan varianterna till *náttúrlega* och *nefnilega* är också att märka att varken *nebbnilega* eller *nebblega* har någon längre period med mycket få träffar. De får redan från början en större mängd träffar än varianterna av *náttúrlega*. Metaspråkliga träffar är heller inte framträdande för *nebbnilega* och *nebblega*, och de används i tidningar där den omgivande texten är förhållandevis värdad. I de specifika texter där orden används finns däremot inslag av kåserande stil och/eller muntlighet:

- (4.18) Jeg er eggi í neinum skóla núna, mútta gamla vildi endilega setja meg í einkvurn framhaldsskóla, til dæmis Verslo eða Eðnskólann, en karlinn, allt so pabbi, hjelt að jeg væri svo ljelegur námsmaðör, og mundi aldrei ná prófi í reikningnum, að minnsta kosti, jeg var **nebbnilega** alltaf á gati í reikningi, en fjeegg meira en sjö í íslenzku.

’Jag går inte i nån skola nu, gamla morsan ville bestämt ha in mig på nån fortsättningskola, till exempel Affärgymnasiet eller Hantverksskolan, men gubben, alltså pappa, trodde att jag skulle vara en så dålig student och aldrig klara matten åtminstone, jag var **alltså** helt borta i matte, men fick i alla fall bättre än medel i isländska.’

(*Spegillinn* nr 12/1959, s. 293)

I citatet i (4.18) förs inte någon explicit diskussion om språkliga former. Det icke standardspråkliga uttrycket har använts för att bidra till att skapa en synnerligen vardaglig karaktär i den text där ordet ingår. Men det behövs inte mer än cirka fyrtio år för att *nebbnilega* ska ha vandrat från den kåserande muntliga stilen till recensioner av nyutkommen klassisk musik på cd:

- (4.19) Það er **nebbnilega** engin spurning: konsertar Glazunovs og Kabalevskys eru ægifagrir og eldfjörugir í hröðu þáttunum,

’Det är **nämligen** inte någon fråga: Glazunovs och Kabalevskijs konserter är undersköna och ystra i de snabba partierna,’

(R. Pálsson i *Lesbók Morgunblaðsins*, 9/5 1998, s. 19)

Som i flera andra fall i den här undersökningen blir läroverket i Reykjavík aktuellt när det gäller första belägg för informella ordformer. *Nebbla* förekommer nämligen första gången i *Skólablaðið*, läroverkets skoltidning. Och författaren är ingen mindre än den blivande poeten och skriftställaren Þórarinn Eldjárn. Han använder ordet i en vardagsspråkspastisch, som i mycket påminner om Sandro Key-Åbergs sätt att i den vid samma tid (1965) utkomna *O – Scenprator* reducera samtalet mellan människor till babbel:

- (4.20) Neinei. Ég er svosem margur líka og það meira að segja heilmargur ef úti það er farið en við skulum bara ekkert vera að fara úti það, heiti **nebbla** Jón. nablahaoseisei.

Og hann heldur áfram: – Nei komdu blessaður Jón minn, blessaður.

’Nänä. Jag är liksom många också och till och med jättemånga om vi skulle ge oss ut i det men det ska vi inte ge oss ut i, heter **nämligen** Jón. Det var nämligen det, det – oj, oj.

Och han fortsätter: – Nej men goddagens Jón, goddagens.’

(Þ. Eldjárn i *Skólablaðið* nr 4 1965–66, s. 128)

Det är också ganska typiskt att Eldjárns användning av *nebbla* i *Skólablaðið* 1966 är ett ensamt exempel, som inte följs av något mera allmänt bruk i skrift förrän ett och ett halvt decennium senare. Från 1982 finns cirka fem träffar per decennium i Tímarit.is fram till i dag. Men det syns inte någon ökning i bruket, och såväl *nebbnilega* som *nebblega* visar en nedgång i bruket från tiden efter millennieskiftet, så det kanske finns skäl att tro att de informella stavningarna i detta fall inte är på väg in i skriftspråket, trots belägget i en så vårdad texttyp som recension av klassisk musik.

Exemplet *ógisslega/ógislega/ógla* av *ógeðslega*

När man ser på mönstret för hur de informella skriftspråksvarianterna för *ógeðslega* 'äckligt; sjukt' uppstår och utvecklas, finns det tydliga likheter med mönstren för såväl *náttúrlega* som *nefnilega*. Den äldsta stavningsvarianten *ógislega* har enkeltecknat *s* och följer därmed stavningen av *ógeðslega* (som också bara har ett *s*). Ordet stavas så trots att uttalet nog av allt att döma får ses som en assimilation av kombinationen *ðs* i grundordet, och därmed från början bör ha varit en lång konsonant. De två träffarna där ordet är stavat med enkelt *s* är båda från tiden före millennieskiftet, medan den informella stavningen av ordet sedermera blir med två *s* (se Tabell 4:6 nedan). Detta påminner om utvecklingen hos *náttúrlega* vars informella stavning övergår från *náttla* till *nottla*, d.v.s. först ligger nära grundordets skriftbild för att sedan närma sig uttalet.

TABELL 4:6. Frekvenser för varianter av *ógeðslega* i korpusarna samt i *Tímarit.is*.

Oortodoxa former	Chatt	Blogg	Tidning	Totalt	1:a belägg	Tímarit.is
ógisslega	10	1	0	11	2005	13
ógislega	1	1	0	2	1986	2
ógla	1	0	0	1	--	0

Tabell 4:6 visar också att *ógeðslega* i likhet med *nefnilega* i första hand får informella bildningar som slutar på *-lega*. Försvagningen av ändelsen till *-la* är i båda fallen ovanligare, i fallet *ógla* så ovanlig att den inte ens finns belagd i *Tímarit.is*.

I det äldsta belägget i *Tímarit.is*, exempel (4.21), står det som så ofta citat-tecken runt ordet. Det är använt i ett sammanhang – ett reportage om semesteraktiviteter i ett friluftsområde – där ungdomar oftast för ordet:

- (4.21) Það eru allir búnir að vera í sólbæði og svona og allir búnir að vera „**ógislega**“ þrúðir en fullorðna fólkíð hefur hagað sér illa hér.

'Alla har legat och solat och så och alla har varit "sjukt" ordentliga men de vuxna har betett sig lite dumt här.'

(H.I. Svansson i *Dagur* 3/7 1986, s. 6)

Det enda belägget för *ógla* i min korpus kommer ganska typiskt från en blogg där en tonårsflicka kommunicerar med sina jämnåriga väninnor.

(4.22) Er aðeins búnað vera fara á fundi, **ógla** gaman! Þarf svo endilega að prófa sporin hehe.. Geri það þegar ég er tilbúin. 😊

En ég hef ekkert meira að tala um... Stay pretty, happy and extremely fabulous!! 😊

’Jag har bara varit på möten, **sjukt** kull! Måste verkligen bara prova stegen hehe.. Gör det när jag är klar för det.

Men jag har inte mera att prata om... Stay pretty, happy and extremely fabulous!!

(Blogg, 14 oktober 2008)

Det är naturligtvis inte orimligt att ifrågasätta ett enstaka belägg för ett ord, men i november 2013 fanns dessutom 31 ytterligare kontrollerade träffar på Google. Med kontrollerade träffar avses att de inte är räknade direkt från Googles träfflista, utan att de är kontrollerade så att det verkligen står *ógla*, och att ordet är använt på ett sätt som stämmer överens med det som här diskuteras. *Ógla* används i dessa belägg som ett förstärkande adverb med den ungefärliga betydelsen ’sjukt’ och är en förkortning av *ógeðslega*. Vidare är kontexten förhållandevis lik den i exempel (4.22) och så vitt det går att bedöma är ordet använt av ungdomar i kommunikation med andra ungdomar.

Exemplet *obboslega/obbosslega/obbosla/obbo-* av *ofboðslega*

När man ser på mönstret för hur de informella skriftspråksvanternas för *ofboðslega* ’oerhört, jätte-’ uppstår och utvecklas, finns det tydliga likheter med mönstret för *ógeðslega* i det att *-la* ändelsen tillkommer sist. Men en skillnad mellan dessa två är att utvecklingen när det gäller stavning med enkeltecknat/dubbeltecknat *s* är spegelvänd mellan dem. Här är den dubbeltecknade formen den äldsta, medan den enkeltecknade är den som till slut tar överhanden. Se Tabell 4:7 nedan.

TABELL 4:7. Frekvenser för varianter av *ofboðslega* i korpusarna och i *Tímarit.is*.

Oortodoxa former	Chatt	Blogg	Tidning	3 korpusar	1:a belägg	Tímarit.is
obboslega	3	1	0	4	1982	42
obbosslega	3	0	0	3	1959	5
obbos(s)la	0	1	0	1	2004	2
obbo- (i förleder)	0	1	0	1	1935	338

Assimilationen *ofboð* > *obboð* noterades redan av Fjölnismännen (Gíslason 1836:22). Liknade observationer görs sedan av såväl Jónsson (1901:56) som Guðmundsson i hans isländska översättning av Wimmers *Oldnordisk formllære til skolebrug* (Wimmer 1885:8–9). De äldsta beläggen är således metaspråkliga sådana, där Jónsson till skillnad från de andra två ser denna assimilation i ett historiskt sammanhang och gör frågan om uttalets förhållande till skriften till ett fenomen som måste förklaras.

Som så ofta i föreliggande undersökning är de äldsta beläggen metaspråkliga. Det äldsta exemplet på icke-metaspråkligt bruk i Tímarit.is är dock *obboð* använt som förled i just den sammansättning som kommer att visa den tidigaste övergången från *obboð*- till *obbo*- nämligen *obboðlítið*:

- (4.23) [...] ef hann hefði verið svo réttlátur að gefa landvarnarstefnunni eitthvað „**obboðlítið**” af dýrðinni sem hann gefur alla Deuntzer [...]

’[...] om han hade varit så rättvis att ge landsskyddslinjen en ”**pytteliten**” del av den ära han ger alla Deuntzer [...]’

(Eiríkur Magnússon i *Ingólfur*, 10/4 1905, s. 54)

Redan 1935 kommer så det första belägget för *obbolítið*. Det dyker upp i dialogen i en novell av Ólafur Jóhann Sigurðsson (1935:166) i den radikala tidskriften *Rauðir Pennar*:

- (4.24) — Bíddu **obbolítið**, sagði þá Brandur gamli og tók til að róta í höfðalaginu sínu í gríð og ergi.

’— Vänta **en liten stund** sa då gamle Brandur och började att med sammanbiten iver riva i huvudändan av sängen.’

Som framgår av Tabell 4:7 så uppgår beläggen för adverbet *obbolítið* och adjektivet *obbolítill/obbolítinn/obbolítið* totalt till 338. Med den relativt höga frekvensen är det inte förvånande att ÍO2 ger plats åt *obbo*, som klassas som adverb (om det står självständigt) eller förstärkande förled. I senare utgåvor (ÍO4) beskrivs *obbo* som tillhörande barnspråket.

Alla beläggen för *obbosslega* kommer från samma tidskrift *Spegillinn*, och med tanke på att alla förekommer i en och samma kåseriserie är det troligt att samma penna också ligger bakom. Av citatet i (4.25) framgår att ”dålig stavning” har använts som något slags stilmedel. Den korrekta isländska stavningen anges inom hakparentes:

(4.25) Þa var alveg **obbosslega** megið svendlað á provinö hjá okkur í vor,

[Það var alveg ofboðslega mikið svindlað á prófinu hjá okkur í vor,]

’Det fuskades helt **otroligt** mycket hos oss på provet nu i vår,’

(Anonym i *Spegillinn* 1/6 1959, s. 139)

Även det första belägget för *obbossla* ger uttryck för en tydlig vilja att efterbilda en synnerligen muntlig stil, där det ingår i en satirisk artikel som kritiserar förflackningen av det talade innehållet i radio. Skribenten menar att det pladdriga vardagliga talet hade ökat sedan den nya isländska radiolagen med utrymme för privata kommersiella kanaler trädde i kraft 1 januari 1986:

(4.26) [...] þú ert igja meinida, haha-hahaha, og við ætlum að gefa þeim sem hringja frítt inn á leikinn í kvöld, hahaha, og það er matsölustaðurinn pottlokið á horninu á Suðurvegi og Vesturbraut sem var svo vinsamlegur að senda okkur þessa **obbossla** góðu hamburgara sem við erum að borða núna, hahaha, ummm!

’[...] nej vad säger du, haha-hahaha, och vi tänker ge fritt inträde till matchen ikväll till dem som ringer, hahaha, och det är serveringen kastrullocket i korsningen Suðurvegur och Vesturbraut som var så vänliga att buda oss de här **otroligt** goda hamburgarna som vi håller på och äter nu, hahaha, mmmm!’

(S.P. Erlendsson i *Morgunblaðið* 20/8 1989, s. C18)

De sista två exemplen, (4.25) och (4.26), har det gemensamt att de utnyttjas som stilmarkörer för en närmast karikerad bild av vardagligt språk. De har också det gemensamt att de är stavade med dubbelkonsonant i andra stavelsen, *obbosslega* respektive *obbossla*, vilket förenar alla de sex fall som används i en karikerande stil. Det finns naturligtvis belägg på att stavning med enkelkonsonant, *obboslega*, kan brukas karikerande, men det finns också exempel på att det används i en rapporterande text som i (4.27):

(4.27) Alltafbætast við fleiri og fleiri hljómsveitir í þann hóp tónlistarmanna sem ætla að spila á tónleikum til styrktar mannréttindasamtökunum Amnesty International sem haldnir verða í Englandi seinna í þessum mánuði. [...] Sögur hafa flogið um að The Jesus And Mary Chain, Wedding Present, The Men They Couldn’t Hang og Jimmy Cliff hyggi á þátttöku en ekki veit ég það svo **obboslega** gjörla.

’Det kommer hela tiden till fler och flera band till den grupp musiker som tänker spela på den stödgalan som hålls för Amnesty International i England senare den här månaden. [...] Rykten har gått om att The Jesus And Mary Chain, Wedding Present, The Men They Couldn’d Hang och Jimmy Cliff funderar på att delta men det vet jag inte så **riktigt** säkert.’

(*Þjóðviljinn* 5/6 1988, s. 17, fetstil i originalet borttagen.)

Man ska kanske inte dra alltför stora växlar på några få exempel, men det förtjänar att påpekas att vissa talspråkliga stavningar, t.ex. *obbossla* med dubbeltecknat *s*, genomgående används enbart i talspråkssignalerande kontexter, medan stavningar med mindre talspråksanpassning t.ex. *obboslega* även kan användas i stilistiskt mer neutrala sammanhang som i (4.27) ovan.

Exemplet *eigilegaleilla* av *eiginlega*

Mönstret för utvecklingen av de informella varianterna för *eiginlega* ’egentligen, i princip’ är som framgår av Tabell 4:8 likt det vi redan sett för andra adverb med slutet *-lega*. Den informella stavningen har ett första steg, där den följer ett uttal där ett svagt /n/ i slutet på avledningens första led faller bort, vilket ger stavningen <*eigilega*>. Med tanke på att instanserna från tidpunkten för det första belägget är förhållandevis många (sju belägg från 1930-talet), kan man tänka sig att det uttalet var någorlunda vanligt redan då.

TABELL 4:8. *Frekvenser för varianter av eiginlega i korpusarna samt i Tímarit.is.*

Oortodoxa former	Chatt	Blogg	Tidning	Totalt	1:a belägg	Tímarit.is
eigilega	3	4	0	7	1930	73
eilla	4	0	0	4	2007	1

På samma sätt som i många av de övriga tidiga exemplen på informell stavning, gäller det första belägget ett fall av återgivet tal:

(4.28) „En jeg veit ekki hvað þjer heitið, frú — — ungrú — — jeg veit **eigilega** ekki hvað jeg meina — — — — —“

”Men jag vet inte vad ni heter, fru — — fröken — — jag vet **egentligen** inte vad jag menar — — — — —”

(*Fálkinn* 11/1 1930, s. 7)

Belägget kommer från en kortnovell, *Bilstjórinn* ('chauffören'), som med största sannolikhet är översatt från engelskan, men där såväl författare som översättare är okända. Av de sju beläggen från 1930-talet för stavningen <eigilega> är det bara två som inte återger tal. Det äldsta är från den i Kanada utgivna tidningen *Heimskringla* (20/5 1936), och det andra är från den socialistiska tidningen *Nýtt Land* (19/12 1938). Som framgår av (4.29) är såväl stilen i övrigt som innehållet i den text från *Heimskringla* där ordet förekommer av det slag som förknippas med vårdad normalprosa:

- (4.29) **Eigilega** var sambandstjórinninni borið á brún, að vera völd að óhöppum þeim, sem af uppbotinu stöfuðu og að hún hefði ekki gert rétt í því, að stöðva hópinn sem til Ottawa hafði heitið göngu sinni.

'**Faktiskt** var förbundsregeringen anklagad för att ha vållat de missöden som tumultet hade sin grund i och den hade inte gjort rätt i det att stoppa gruppen som hade bestämt sig för att marschera till Ottawa.'

(*Heimskringla* 20/5 1936, s. 4)

Det finns således exempel på att *eigilega* genom hela sin brukstid har använts utanför rent talspråkliga texter. Under de senaste femton åren då bruket ökat något (en dryg fjärdedel av träffarna gäller tiden efter år 2000) är dock beläggen hämtade från mer talspråkliga texter.

När det gäller *eilla* så härrör alla korpusbelägg från blogg- och chattkorpusen. De har den synnerligen vardagliga stil som är typisk för de texter som ingår där:

- (4.30) Er ekki buin að vera að gera neitt síðan að ég var veik **eilla**, nema hanga í rúminu og láta alla sendast eftir einhverju handa mér

'Jag har inte gjort något alls sedan jag var sjuk **egentligen**, utom att hänga i sängen och få alla att fixa fram saker åt mig.'

(Blogg 11/3 2006)

Det enda belägget i Tímarit.is är, som så ofta, inte ett exempel på faktiskt bruk utan förekommer i omtal. I *Fréttablaðið* (11/1 2007, s. 32) berättas om en undersökning av språket i sms och på chattkanaler, där *eilla* förekommer som exempel på att man där ofta föredrar uttalsnära former framför de rättstavningsmässigt korrekta.

Vi kan se att det bland de informella stavningsvarianterna av de ovan behandlade orden (*náttúrlega*, *nefnilega*, *ógeðslega*, *ofboðslega* och *eiginlega*) finns minst en variant med ordslutet -la till var och en av dem (*nottla*, *nebbla*, *ógla*,

obbosla och *eilla*). Samma typ av förändring kan vi se hos ord som *gerla/gjörlla* *görla* 'ordentligt; fullkomligt' av †*görliga*, *síðla* 'sent' av *síðarlega* och *varla* 'knappast' av *varlega* (ÍOS). I vad *Íslensk orðabók* (ÍO4) kallar *skáldamál* 'litterärt språk' finns ännu fler exempel som *braustla* < *braustlega* 'raskt', *hvatla* < *hvatlega* 'energiskt', *skjótla* < *skjótlega* 'snabbt', *skrautla* < *skrautlega* 'färgstarkt; bisarrt', *snúðula* < *snúðuglega* 'argt, snabbt' och *trauðla* < *trauðlega* 'knappast'. Med denna utveckling av *-lega* till *-la* i åtanke, är det kanske inte så långsökt att föreställa sig att *nottla*, *nebbla*, *ógla* och *obbosla* också skulle kunna komma att räknas som vanliga isländska ord i framtidens ordböcker.

Exemplet *eikkað/eikkad/ikkva/eikka/ikkað* av *eitthvað*

Flera klara mönster i bruket av formerna *eikkað/eikkad/ikkva/eikka/ikkað* blir direkt uppenbara när man betraktar Tabell 4:9. Till att börja med är det tydligt att det enbart är formerna med skriftligt bibehållen första diftong som finns belagda i *Tímarit.is*.

TABELL 4:9. Frekvenser för varianter av *eitthvað* i korpusarna samt i *Tímarit.is*.

Oortodoxa former	Chatt	Blogg	Tidning	Totalt	1:a belägg	Tímarit.is
eikkað	23	2	0	25	1976	98
eikkad	10	0	0	10	2005	1
ikkva	6	0	0	6	--	0
eikka	3	2	0	5	2003	2
ikkað	3	0	0	3	--	0

Förutom två belägg för *eikkað* (från 1976 och 1989) är också alla belägg i *Tímarit.is* yngre än från 2003. Liksom i några andra fall av informell stavning kan man ställa sig frågan om vad som verkligen hörs när ordet uttalas, och om inte stavningar med <ei> och <ð> mest är en resterande följsamhet mot stavningsnormen. Att det finns en tendens till monoftongering av /ei/ till [ɛ] eller [i] i uttalet av ord inledda av *ei-* har redan konstaterats av Gíslason & Þráinsson (2000), särskilt i ord med reducerad betoning. Stavningar som <eikka>, <ikkva> och <ikka> tyder på att de enda fonem som av alla talare alltid anses tillhöra ordet *eitthvað* är /i/+/k/+/a/.

Det ska dock framhållas att stavningar utan initial diftong är mycket ovanliga. Vid en sökning på Google 16/11 2013 hittades totalt bara 14 sådana stavningar (*ikkað* 9, *ikkvað* 4 och *ikkvad* 1). Oortodoxa stavningar med initial diftong var betydligt flera men ändå inte så många, bara totalt 55: *eikkað* 45, *eikkvað* 8 och *eikka* 2.

Exemplet *búnað/búna* av (*vera*) *búinn að* INF

Verbuttrycket *vera búinn að* INF har i modern isländska kommit att få ge uttryck åt vad som kan beskrivas som en normal form för att visa perfektiv verb- aspekt. För närmare beskrivning av de grammatiska egenskaperna hos *vera búinn að* INF se Larsson (2009), Þráinsson (2007), Þráinsson et al. (2005) samt Wide (2002) och där angivna referenser. Det som här ska belysas är dock ord- formen *búnað* och dess bruk, snarare än dess grammatiska egenskaper. Som en ytterligare reducerad form av *búnað* kan man också påträffa *búna*. Andrason (2009) har fört fram idéer om att formen *búna* skulle höra till ett interimspråk för andraspråkstalare av isländska. De två exempel på *búna* som finns i mitt material tycks dock av allt att döma vara producerade av modersmålstalare av isländska (namn och språkbruk i övrigt talar för det):

- (4.31) Ég held að strax og nú þegar **sé ég búna sjá** að þetta bloggðæmi marg borgar sig...eins og ég er haldin gríðarlegum fordómum fyrir bloggurum almennt. En það er nú bara viss kategoria bloggara. Say no more...ekki að svo stöddu.

’Jag tror att direkt och nu på en gång **har jag sett** att den här blogg-grejen lönar sig många gånger om...som jag nu har fördomar mot bloggare allmänt. Men det är nu bara en viss kategori bloggare. Say no more...inte för tillfället.’

(Blogg 28 mars 2008)

Man kan naturligtvis tänka sig att *búna sjá* bara är slagfel för *búnað sjá* och beläggen är få, men som uttryck för de språkljud som faktiskt uttalas är *búna* + INF en lika god stavning som den med utsatt slutkonsonant.

TABELL 4:10. Frekvenser för varianter av *búinn að* i korpusarna samt i MÍM och Tímarit.is.

Ordformer	Chatt	Blogg	Tidning	Totalt	MÍM	1:a belägg	Tímarit.is
<i>búna</i>	2	0	0	2	--	--	0
<i>búnað</i>	30	1	0	31	33	1938	3
<i>búin(n) að</i> (m/f)	1 008	1 694	0	2 702	6 627	1830	364 488
<i>búið að</i> (neutr.)	238	919	0	1 157	2 521	1830	200 454

Som framgår av Tabell 4:10 ger sökningarna på *búna* och *búnað* mycket få träffar i förhållande till hur många standardspråksstavningen uppvisar. I sammanhanget måste det vidare framhållas att träffarna i Tímarit.is enbart avser nominativformerna, eftersom sökverktyget inte kunde hantera kasusböjda former tillsammans med efterföljande ord. Det faktum att paradigmet innehåller flera homografer innebär vidare att det inte är möjligt att få fram pålitliga

tal utan att bedöma varje träff, vilket är i det närmaste ogörligt när det rör sig om så stora tal som här.

När det gäller resultaten från MÍM är det på sin plats att notera att alla träffarna kommer från de 7,6 % av korpusen som bloggtexterna utgör. De resultaten är också helt jämförbara med resultaten från mina korpusar, där den överväldigande delen av *búnað* kommer från blogg- och chattkorpusen. Följande exempel är ganska typiskt för träffarna där:

- (4.32) En júl mar **bara búnað vera vinnandi** flest alla daga og svo náttla notandi helganar í að djamma vel og vandlega tilað losa aðeins um hjá manni.

’Men jo man **har bara varit igång och jobbat** flest alla dar och så förstås tagit helgerna till att hålla igång ordentligt så att man får slappna av.’

(Blogg oktober 2006)

Det mest anmärkningsvärda när det gäller *búnað* i skrift är naturligtvis det mycket tidiga belägget från *Morgunblaðið* 1938:

- (4.33) Búsifjunum, sem harðindaveturinn 1910 gerði á bústofni bænda, voru bændurnir **búnað gleyma** 1914, og harðindavorið 1914 var skamma stund í hugum manna, af því að bærilegt árferði var 1915.

’De stora skadorna som den mycket hårda och kalla vintern 1910 vållade på böndernas djurbesättningar, **hade** bönderna **glömt** 1914, och den kalla och hårda våren 1914 höll sig en kort tid i folks minne, eftersom klimatet var något så när gott 1915.’

(G. Gunnarsson i *Morgunblaðið* 15/11 1938, s. 5–6)

Som framgår av citatet förekommer ordet i ett sammanhang som i övrigt kännetecknas av att standardspråk förväntas. Artikelförfattaren diskuterar behovet av att ställa i ordning platser där människor kan söka skydd från översvämningar som väntas följa av nästa utbrott i vulkanen Katla. Stilen är värdad och saklig, och han argumenterar för en fråga som uppenbarligen ligger honom varmt om hjärtat. Det finns inte någon anledning att tro att han medvetet skulle slarva med språket. Den återstående tolkningen blir då att skribenten inte tänkte på att bruket av *búnað* skulle utgöra ett brott mot skriftspråksnormen.

I avsnitt 4.1 har vi sett hur det som brett uppfattas som isländska ordformer – även om det i och för sig är ganska tänkbart att *-ó*-avledningen skulle ha tillkommit under inflytande av en latinsk dativändelse – kommit att bli föremål för en debatt om språkriktighet och om vad som passar sig i den framväxande standardisländskan. Vi har också sett att en mycket kompetent

(och senare dessutom högaktad) skribent som Halldór Laxness fick utstå hård kritik för sin användning av vissa talspråksnära ordformer i skrift, ordformer som aldrig kom att slå rot i skriftspråket och som även idag kan ge upphov till kritik om de används. Tabell 4:2 visar dock att ordformer som dessa fanns belagda före Laxness tid, och att de fortfarande används. Av Tabell 4:3 framgår att det också har tillkommit nya ljudenligt stavade ord, där fyra av dem har sina första belägg från tiden efter år 2000. Huvudintrycket är dock att de nya ljudenligt stavade orden snarare utgör fortsättningen på ett mönster än är tecken på något helt nytt. I fallet *obbodð*- av *ofbodð*- kan man se att den iakttagelsen gjordes redan av Fjölnismännen på 1830-talet. Vi har också sett att ÍOS menar att den adverbbildande leden *-lega* redan i fornspråket försvagats till *la* i ord som *síðla* 'sent' av *síðarlega* och *varla* 'knappast' av *varlega*.

4.2. Ordbildning grundad på utländska morfem

Lån av ordbildningsmorfem tyder enligt kontaktlingvister som Thomason och Winford på en tätare kontakt än vad som är fallet när enbart hela ord lånas (se Figur 2:1 ovan och anslutande text samt noter för diskussion). Av det sammanhanget framgår också att svenska och danska innehåller ett antal centrala ordbildningsmorfem (*an-*, *be-*, *-het* och *-else*) som är lånade från tyskan. Det är inte särskilt märkvärdigt med tanke på de täta språkliga kontakterna mellan svenska, danska och tyska (se t.ex. Wessen 1970). I jämförelse med detta täta språkliga utbyte, var det mellan isländskan och andra språk av betydligt mindre omfattning, och därför förväntar man sig knappast att isländskan ska ha lånade ordbildningsmorfem. Denna förmodan stämmer dock inte helt och hållet med vad man finner vid en undersökning. Enligt den isländska referensgrammatiken (Kvaran 2005:143–145) anses följande suffix i isländskan vara av utländskt ursprung: *-ari* (som i *bakari* 'bageri'), *-elsi* (*svekkelsi* 'besvikelse'), *-era* (*stúdera* 'studera'), *-eril-iri* (*smotteri* 'småsak', *fylliri* 'fylleri'), *-heit* (*rólegheit* 'lugn'), *-ismi* (*alkóhólismi* 'alkoholism'), *-isti* (*túristi* 'turist'), *-ía* (*fóbía* 'fobi'), *-ískur* (*pólítískur* 'politisk') och *-sjón* (*spekúlasjón* 'spekulation'). Som exemplen antyder förekommer suffixen i huvudsak som en del av lånord. Av exempelorden är det bara *bakari* och *pólítískur* som finns med i ÍO2 som helt erkända ord; de övriga orden är märkta med frågetecken eller saknas helt, som fallet är med *alkóhólismi*, *fóbía*, *spekúlasjón* och *svekkelsi*. Enligt Kvaran är det bara *-era*, *-isti* och *-ískur* som visar någon nämnvärd produktivitet; de övriga är antingen improduktiva eller i låg grad produktiva. Med utgångspunkt i att Kvaran beskriver *-isti* som produktivt och *-ismi* som helt och hållet improduktivt, och att de dessutom har ett samband med varandra som består i att en anhängare

till eller utövare av en ”-ismi” är en ”-isti”, faller valet på att ta dessa två som exempel för en undersökning av ordbildning grundad på utländska morfem.

4.2.1. Avledningsmorfemet *-isti*

Suffixet *-isti* kan tjäna som exempel på den process som leder till att ett morfem övergår från att vara en mer eller mindre identifierbar ordled till att bli ett produktivt avledningsmorfem. Dess väg in i isländskan är ungefär densamma som för motsvarande ordled in i svenskan. (Den utveckling sv. *-ist* genomgått har behandlats av Wessén 1965b:166.) Under en lång tid har ordleden bara funnits i isländskan som en del av ord som ytterst har ett lärt eller kyrkligt ursprung. Det som tycks vara det äldsta belägget för ord med ändelsen *-ist/-isti* gäller i båda språken egentligen samma ord, d.v.s. i svenskan *evangelist* (1526 NT enl. SAOB) och i isländskan *evangelisti* (NTO 1540)⁴² (se även Helgason 1929:241).

Av de äldsta isländska exemplen på ord med slutet *-isti* finns ytterligare två med belägg från 1500-talet: *júristi* ’jurist’ (Jónsson [ca 1570] 1780) och *organisti* ’organist’ (Þorláksson [1571] 1919–42:300). Bland de ord som finns belagda före 1700 i isländskan (se Tabell 4:11) har alla utom *mahómetisti* och *múhameðisti* (båda med betydelsen ’muslim’) motsvarigheter i svenskan. De är förutom *evangelist*, *jurist* och *organist* även *sofist*, *papist* och *kalvinist* och har alla enligt SAOB latinsk anknytning i etymologin. Av såväl Wessén (1965b:166) som OED räknas suffixet *-ist* som ursprungligen grekiskt (*-ιστής*) men inkommet i engelskan och svenskan via latin (*-ista*) och franska (*-iste*).

---

42 NTO = Nya testamentet översatt av Oddur Gottskálksson. 1540. *Þ[e]tta er hid nya Testament Jesu Christi eigenlig ord [og] Euangelia huer han[n] sialfr predikadi [og] kendi, hier i heime, Sem h[a]ns postular [og] Gudz spialla men[n] sidan skrifudu. Pau eru hier vtlogd a Norrænu, Gudi til lofs [og] dyrdar, enn almuganu[m] til saemdar [og] Salu hialpar.*

TABELL 4: I I. Belägg för bruk av ord med suffixet *-isti* före 1900.

Tidsperiod	Belägg
Före 1700	evangelisti, júrismi, organisti, sófisti, pápisti, kalvínisti, <i>mahómetisti</i> ⁴³ 'muslim', <i>múhameðisti</i> 'muslim'
1700 – 1859	chymisti 'kemist', kopíisti, materialisti, meþóðisti, baptisti, filisti, kansellisti, semínaristi, kommúnisti, sósíalísti, aðventisti, dómkirkjuorganisti, húmbúgisti, jansenisti, lagajúrismi, realisti, stílisti
1860 – 1879	prívatisti, stökkjúrismi, kabbalísti, brillísti , ⁴⁴ gatísti , níhilísti, karlísti, pessímísti, píetísti, kapítalísti
1880 – 1899	apeísti, ídealísti, túrísti, mónópeísti, polypeísti, púrísti, spíritísti, anarkísti, abolítionísti, prósaísti, internationalísti, marxísti, kúrísti , kontórísti, móralísti, popúlísti, pósitívísti, húmanísti, indívdúalísti, natúralísti, kirkjuorganisti, spesíalísti, symbólísti, <i>esperantísti</i> , búdhísti, mónísti

Just orden *mahómetísti* (Fabronius & Jón Guðmundsson lærði 1647–1648) och *múhameðísti* (Björnsson 1670–1680) är för övrigt intressanta eftersom de väcker frågan om suffixet *-isti* skulle ha kunnat vara produktivt redan på 1600-talet. De båda här nämnda äldsta beläggen är dock de enda enligt Ritmálssafn Orðabókar Háskólans. Det som talar för att *-isti* här skulle vara produktivt, är att historiska ordböcker för andra besläktade språk tar upp varianter av muhammedan som ett tidigare alternativ till *muslim* (SAOB: *mahometan* 1680, ODS: *mahometaner* 1707, OED: *machometan* 1529). Av etymologin för det i engelskan utdöda *mahometist* (1513–1689) i OED framgår dock att ordet var spritt i den formen under 1500–1600-talet. Med tanke på att formen förekommer i äldre källor och att en av de två förekomsterna hör hemma i en översättning finns det anledning att tro att användningen av ändelsen inte är produktiv i detta fall. För en utredning om produktivitet med avseende på svenska avledningar se Malmgren (2001).

De första exemplen på produktiv användning av *-isti* finns belagda 1869. Orden är *brillísti* 'överdängare' och *gatísti* 'person som står tom i huvudet inför en fråga', och källan är Heimir Þorleifssons beskrivning av livet i Lærði skólinn 'Lärda skolan' (Þorleifsson 1978:77f.), Islands då enda läroverk. Med suffixet *-isti* fogat till den isländska roten *gat* 'hål' skapas här ett personbetecknande substantiv där en individ kännetecknas av egenskapen "att ha hål i minnet

43 *Kursiv stil* markerar att ordet skulle kunna utgöra ett exempel på produktiv användning av *-isti*.

44 **Fet stil** markerar att ordet är resultatet av en produktiv användning av *-isti*.

inför en fråga”.

I fallet *brillisti* är roten inte isländsk, utan den härstammar från ett danskt ordlån *brillera*, da. *brillere*. Första belägget på *brillera* enligt Ritmålssafn Orðabókar Háskólans återfinns i ett brev från Tómas Sæmundsson skrivet i Köpenhamn 1830 (Sæmundsson & Helgason 1907). När *brillera* används i tryck på Island är det enligt Timarít.is övervägande med citattecken fram till slutet av 1950-talet. *Brillisti* finns inte med i någon utgåva av ÍO, men av två belägg i Timarít.is är ett redan från 1914 och handlar föga förvånande om framgång i läroverket:

(4.34) Og aftur á móti hefir líka einstaka ”**brillisti**” í skóla orðið lítil maður og lítills nýtur í lífsins skóla.

’Och å andra sidan har också enstaka ”**överdängare**” i skolan blivit obetydliga och till litet gagn i livets skola.’

(*Nýtt kirkjublað* 15/4 1914, s. 91)

Ett tredje belägg för produktiv användning av *-isti* kommer också från läroverkets värld. *Cúristi* ’plugghäst’ är belagt 1890 (Þorleifsson 1978:220). Roten är visserligen latinsk, *cura* (samma *cura* som i det svenska *sinekur*, lat. *sine cura* ’utan ansträngning’), men ordbildningen tycks inte finnas i de troligaste långgivande språken. Belägg saknas i danska ODS, engelska OED samt tyska *Deutsches Wörterbuch* (hädanefter DWB) (Grimm & Grimm 1854–1971). Betydelsen blir då tillsammans med det personbildande suffixet ’någon som anstränger sig mycket (i studierna)’. Precis som *gatisti* men till skillnad mot *brillisti* finns *kúristi* med i ÍO.

Ytterligare ett ord som skulle kunna vara en *-isti*-avledning är *esperantisti*. Det som talar för att så är fallet, är att förstabeläggen på motsvarande ord i de två mest troliga långgivande språken är yngre än det belägg jag har hittat på isländska i tidningen *Dagskrá* (1897)⁴⁵. De troliga långgivande språken är engelska (med belägg i OED 1905) och danska (belägg i *Politiken* 1905).⁴⁶ Eftersom skillnaden i ålder är förhållandevis liten och det skulle kunna finnas äldre icke kända danska och engelska belägg, är det dock svårt att komma med något definitivt uttalande här.

De ovanstående exemplen visar att ordleden *-isti* har börjat användas som avledningssuffix under slutet av 1800-talet. Man bör notera att alla exempel finns i ett sammanhang som har koppling till främmande språk. Esperanto är

---

45 Kári, [signatur]. Esperanto. *Dagskrá* 15 juni 1897, s. 362.

46 Sato, [signatur]. Esperanto. *Politiken* 22 september 1905, s. 4.

ett främmande språk och går man i läroverket läser man främmande språk, dels som studieämne, dels genom att läroböckerna i de flesta ämnen, utom isländska, är på främmande språk, till den största delen danska, vilket framgår av årsrapporterna från läroverket *Skýrsla um hinn lærða skóla í Reykjavík, skólaárið 1853/1854–1864/1865* (Hinn lærði skóli í Reykjavík 1854–1865).

Trots att *-isti* har börjat verka som avledningssuffix, är de flesta ord med den ändelsen fortfarande lånade i sin helhet och inte skapade genom ordbildning under 1900-talet. Från 1960-talet kan man se att avledningarna blir lite vanligare med ord som *dópisti* 'knarkare' 1959, *fallisti* 'drop out, loser' 1959, *hannibalisti* 'anhängare till politikern Hannibal Valdimarsson' 1960, *antisportisti* 'sportmotståndare' 1961 och *atvinnugrínisti* 'proffskomiker' 1963. Exemplet *hannibalisti* visar att det också finns en tendens till mer tillfälliga avledningar. När det behövs ett nomen agentis av något slag, bildas det enkelt med *-isti*.

Förekomst av nya ord på *-isti* konstaterades redan i Jónsson (1984) i samband med en jämförelse mellan ord som tillkommit genom organiserat nyordsarbete och den informella ordbildningen i den då relativt nyutkomna *Orðabók um slangur, slettur, bannorð og annað utangarðsmál* (1982). Den tilltagande produktiviteten hos suffixet har också noterats av Indriðason (2006), som ger ett antal exempel på uppenbarligt tillfälliga avledningar, bl.a. följande:

(4.35) Hæ ég heiti Sigrún og ég er **Sushi-isti**⁴⁷

'Hej jag heter Sigrún och jag är **sushi-ist**'

Vi ser här hur blogg författaren anspelar på ritualen från möten hos Anonyma Alkoholister – ”Hej jag heter NN och jag är alkoholist” – och skapar en tillfällig avledning av samma slag.

I Tabell 4:12 nedan kan vi se exempel på två ganska typiska ordlån från tiden före andra världskriget, *fasisti* (första belägg 1923) och *pianisti* (första belägg 1924), där ändelsen har följt med lånet in i isländskan. Exemplet på tillfälliga avledningar kommer alla från bloggar 2008.

---

47 <<http://www.cafesigrun.com/blogg/2005/04/26/sushi-isti>>

TABELL 4:12. Exempel på modernt bruk av ord med suffixet *-isti*.

Belägg	Produktivt	Konkordans
fasisti	nej	Fyrir nokkuð löngu síðan gerðu Fasistar í Bayern, undir forustu Hitlers og Ludendorfs uppreisn [...] ⁴⁸ För rätt länge sedan gjorde fascister i Bayern, under ledning av Hitler och Ludendorf uppror [...]
píanisti	nej	Nýja Bíó. Á annan í jólum verður sýnd þar ágæt sænsk kvikmynd, „Blindi píanistinn “. ⁴⁹ Nýja Bíó. På annandag jul visas där en bra svensk film, ”Den blinde pianisten”. [Eg. ”Kärlekens ögon”, Brunius 1922]
þras-isti	ja	Ómar er þras-isti rasisti nasisti fasisti. ⁵⁰ Ómar är tjat-ist rasist nazist fascist.
alls konar -isti	ja	Femínisti, anarkisti og alls konar -isti . ⁵¹ Feminist, anarkist och alla slags-ist .
sjónvarpisti	ja	Ég er svo heppin að vera anti sjónvarpisti .... ⁵² Jag är lycklig nog att vara anti teveist ....

Skillnaden mellan de tidiga beläggen och de senare är slående. I de tidigare fallen är det ordet som helhet som har lexikalisrats, medan det i de senare fallen är ändelsen som är lexikaliserad. Tabell 4:12 visar också att man i flera fall använder bindestreck, vilket troligen är ett tecken på att man är osäker på om ändelsen utan vidare ”kan” brukas på detta sätt vilket *þras-isti* skulle kunna vara exempel på. Bruket av *-isti* kanske även beror på att man vill betona att ändelsen har en semantisk funktion – att uttrycka anhängarskap till en *-ism*, vilket *alls konar -isti* då kan illustrera. Om man är en anhängare av ”alla möjliga” ismer, då är man en *all slags -ist*. I takt med att det produktiva bruket av *-isti* blir vanligare kan man tänka sig att bindestrecket börjar försvinna.

Mot slutet av 1900-talet är det allt fler islänningar som är medvetna om detta ordbildningsmönster genom kunskaper i danska, men framförallt genom allt bättre kunskaper i engelska. Man börjar använda både det hävdvunna isländska personbetecknande suffixet *-ari* (jfr svenska *-are*) och det internationellt påverkade *-isti*. *Þrasari* (’tjatar’) är vanligare än *þras-isti* på Google (186 träffar mot 3, 2008-04-27), men när man använder *þras-isti* vill man san-

48 *Vörður* 7/12 1923, s. 4.

49 *Morgunblaðið* 24/12 1924, s. 14.

50 <<http://brylli.blog.is/blog/brylli/day/2008/3/7/>>

51 <<http://annabjo.blog.is/blog/annabjo/about/>>

52 <<http://skordalsbrynja.blog.is/blog/skordalsbrynja/entry/488134/>>

nolikt anknyta till den känsla av ”anhängare till en *-ism*” som ordet bär med sig. Exempelen i Tabell 4:12 visar också att nybildningarna med *-isti* passar bra in i det mönstret.

Suffixet *-isti* har ingen intimiserande funktion, utan det är ett rent personbildande suffix. I detta sammanhang är det intressant genom att det illustrerar hur en stavelse i ett lånord kan få morfemstatus och bli ett produktivt ordbildningselement.

4.2.2. Avledningsmorfemet *-ismi*

Bruket av suffixet *-ismi* har en betydligt kortare beläggshistoria än *-isti*. Det blir uppenbart om man jämför Tabell 4:11 med Tabell 4:13. För *-isti* finns det ett inte obetydligt antal belägg från tiden före år 1700, medan det bara finns ett belägg på *-ismi*, *latinismi*, som är äldre än från 1880. Liksom *-isti* härstammar också *-ismi* ytterst från grekiskan. Ändelsen *-ισμός* har kommit in i isländskan via först latin, sedan franska och germanska språk i form av religiösa och lärda internationella ord. Parallellen mellan isländska och svenska *-istil/-ist* och *-ismil/-ism* gäller även med avseende på ordlånens ålder. Orden med suffixen *-ismil/-ism* är yngre än *-istil/-ist* i båda språken. Enligt SAOB är det äldsta svenska belägget med denna ändelse, *nepotism*, från cirka 1700.

TABELL 4:13. Belägg för bruk av ord med suffixet *-ismi* före 1930

Tidsperiod	Belägg
Före 1900	latinismi, nihilismi, pessimismi, idealismi, realismi, sósíalismi, alkóhólismi, plebeiismi ⁵³ 'plebejiskhet, bondskhet', anarkismi, húmanismi, píetismi
1900 – 1909	spíritismi, altrúismi, enþeismi 'entheism [guds närvaro i allt]', hedónismi, individuálismi, jesúismi, mónismi, monopeismi, objektívismi, polypeismi, súbjektífismi, materíalismi, módernismi, natúralismi, katekismi
1910 – 1919	sybólistismi, kommúnismi, spíritúalismi, barbarismi, dadaismi, mesmerismi
1920 – 1929	marxismi, kúbismi, búddhismi, fútúrismi, hindúismi, satanismi, pósitívismi, terrorismi, fasismi, formalismi, kapítalismi, expressjónismi, súrrealismi, búddismi, esperantismi, kratismi , útópismi

Flera av de allra äldsta beläggen på ord med slutet *-ismi* kommer från ett fåtal artiklar i några enstaka skrifter. Så kommer t.ex. *altrúismi*, *enþeismi*, *individuálismi*, *jesúismi*, *mónismi*, *objektívismi*, *polypeismi*, *súbjektífismi* alla från en och samma artikel, „Þýðing góðs og ills“, i den i Köpenhamn

53 **Fet stil** markerar att ordet har en produktiv användning av *-ismi*.

utgivna kultur- och samhällstidskriften *Eimreiðin* 'Ångloket'. Artikeln är en översättning (Jónsson 1903, Carus 1896), och översättaren väljer ibland att använda de internationella orden utan översättning (se exempel 4.36), och ibland att återge dem som ordlån i isländsk skepnad inom parentes, samtidigt som isländska nyord (4.37) också används:

- (4.36) Súbjektívismi kallast sú lífs-og trúarskoðun, sem (líkt og indívídúalisminn) byggir mest á »súbjekti« (sjáflleik?) mannsins, veru hans, vitsmunum, samvitzku, trú, skoðunum og skyldum. Er sú stefna gagnstæð objektívisma, sem mest byggir á andlaginu, hinu objektíva.

(Jónsson 1903:168)

'Subjektivism kallas den livs-och trosuppfattning, som (likt individualismen) mest bygger på människans "subjekt" (självhet?), hennes existens, intellekt, samvete, tro, åskådningar och förpliktelser. Den inriktningen är motsatt objektivismen, som mest bygger på objektet, det objektiva.'

(Texten är en del av en översättarnot och saknas därmed i Carus 1896)

- (4.37) I einu orði: Guð er allsherjar-regla siðferðis og alræðisvald allrar breytni. Þetta heitir ígyðistrú (enþeismi), en eigi algyði (panþeismi), því það (enþeisminn) viðurkennir mismun guðs og alls, þ.e. summu allra hluta.

(Jónsson 1903:181.)

'In a word, God is the standard of morality and the ultimate authority of conduct. This is theism, but not pantheism, for it recognizes the distinction between God and the All or sum-total of existence.'

(Carus 1896:593)

Ytterligare ett faktum som understryker att orden som slutar på *-ismi* är främmande fåglar, är att de till en början kan stavas danskt (med slut på *-isme*):

- (4.38) Gagnstætt realisme nefna menn idealisme.

'Som motsatt realism nämner man idealism.'

(Hjaltason 1882)

Danskans betydelse för de i Köpenhamn utgivna skrifterna borde rimligen vara ganska stor, och det ligger nära till hands att misstänka att det som antas vara det första exemplet på produktiv användning av *-ismi*, *plebeiismi*, skulle vara påverkat av danska, eftersom det belägget är från *Sunnanfari* (Davíðsson 1891:40) som faktiskt publicerades i Köpenhamn under tiden 1891–1896.

Formen *plebejism* finns dock inte belagt i danska ordböcker. ODS behandlar formerna *plebej*, *plebejer* och *plebejisk*, men inte den här undersökta formen. Med tanke på ordets anknytning till samhällsförhållanden i Romarriket och dess yttersta härstamning från latinets *plebeius*, 'tillhörande (det lägre) folket', kan det naturligtvis lika gärna komma från isländsk latinskoleslang som via dansk påverkan. I ODS artikel om ändelsen *-isme* poängteras för övrigt dess existens i tyska, franska, engelska, latin och grekiska samt dess koppling till en skriftspråklig diskurs. Detta betyder att påverkan lika gärna kan ske via en skriftgemenskap som via en talgemenskap, en skriftgemenskap som hör hemma i skolan, där man läser texter på främmande språk. För vidare utredning av isländska ord med ursprung i lat. *plebeius* se *plebeji/plebbi/plebejiskur/plebba-legur/plebbismi* i avsnitt 4.3 nedan.

Det har redan noterats att de äldsta beläggen för ord med ändelsen *-isti* är äldre än de som slutar på *-ismi*. För de allra äldsta beläggen är skillnaden flera hundra år. Tabell 4:14 visar några exempel på skillnaden i ålder på några belägg på ord som har samma stam men olika ändelser. De fall där *-ismi*-ordet är äldre än det som slutar på *-isti* har markerats med fet stil på ord och årtal. Tabellen visar orden i kronologisk ordning efter det tidigaste belägget. För perioden 1606–1894 är uppräknigen uttömmande; därefter följer ett brott i kronologin fram till perioden 1918–1928, varpå ännu ett brott följer. Den sista gruppen omfattar ord från och med 1950.

TABELL 4:14. *Relativ kronologi mellan några ord med suffixen -isti och -ismi.*

Ordformer	År/-isti	År/-ismi	Ordformer	År/-isti	År/-ismi
sófisti/sófismi	1606	1930	móralisti/móralismi	1894	1962
pápisti/pápismi	1627	1952	/---/		
kalvínisti/kalvínismi	1647	1945	dadaisti/dadaismi	1918	1918
materíalisti/materíalismismi	1812	1905	prímítifisti/ prímítifismi	1936	1920
mepóðisti/mepóðismi	1827	1950	kúbisti/ kúbismi	1931	1921
sósíalisti/sósíalismismi	1849	1882	formalisti/formalismismi	1922	1925
kommúnisti/kommúnismi	1849	1913	fútúristi/ fútúrismi	1924	1922
jansenisti/jansenismi	1850	1953	satanisti/ satanismi	1933	1922
níhilisti/níhilismi	1869	1881	terroristi/ terrorismi	1928	1923
realisti/realismi	1873	1882	útópisti/útópismi	1924	1929
pessímisti/peessimismi	1874	1881	fasisti/fasismi	1925	1925
pietisti/pietismi	1877	1899	expressjónisti/ expressjónismi	1928	1926
kapítalisti/kapítalismismi	1878	1925	súrrealisti/ súrrealismi	1928	1926
ídealisti/idealismi	1881	1882	/---/		
túristi/túrismi	1881	1936	nýnasisti/nýnasismi	1950	1967
spíritisti/spíritismi	1884	1902	masókisti/ masókismi	1958	1952
mónóþeisti/mónóþeismi	1884	1903	maóisti/ maóismi	1964	1952
polyþeisti/polyþeismi	1884	1903	empíristi/ empírismi	1968	1953
púristi/púrismi	1884	1950	andstalínisti/andstalínismi	1956	1957
anarkisti/anarkismi	1886	1896	absúrdisti/ absúrdismi	1963	1959
alkóhólisti/ alkóhólismi	1918	1886	strúktúralisti/ strúktúralismi	1967	1960
marxisti/marxismi	1889	1920	femínisti/ femínismi	1976	1975
kúristi/kúrismi	1890	1949	nómíналиsti/nómínalisismi	1980	1980
pósítívisti/pósítívismi	1894	1923	narsíssisti/narsíssismi	1981	1983

De produktiva avledningarna med suffixet *-ismi* tycks vara av mindre omfattning än de med *-isti*. Den här undersökningen har endast upptäckt ett fåtal belägg i tidningstexterna: *plebejismi* (1891), *kratismi* 'socialdemokratism' (1929), *kúrismi* 'plugghästeri' (1949), *nýalismismi* 'mystisistisk livsfilosofi' (1974)⁵⁴, *plebbismi* 'bondskhet, se plebejism' (1988), *nördismi* (2003) och *gnarrismi* 'ideologi som följer politikern Jón Gnarr' (2011). Å andra sidan är *ismi* använt som ett ord med betydelsen 'tankeriktning, åsiktsgemenskap' redan från 1905:

54 *Nýalismismi* är en mystisistisk livsfilosofi som grundats av den isländske geologen Helgi Pjeturss. Se vidare Pjeturss (1922).

(4.39) Þarf ekki annað en minna á ritstjórnargreinarnar í Eimreiðinni, þar sem „Idealisminn”, „Opportunisminn” og „Realisminn” veifa sínum dansk-dröfnóttu fánum á víxl við „Hedonismann”, og aðra — „isma” þjóðskáldsins, og nú seinast er „Spíritisminn” seztur á laggirnar.

‘Det behövs inte annat än att påminna om ledarartiklarna í Eimreiðin, där ”idealismen”, ”opportunismen” och ”realismen” svänger sin dansk-fläckiga fana omväxlande med ”hedonismen”, och nationalskaldens andra ”ismer”, och nu senast har ”spiritismen” lanserats.’

(Anonym í *Þjóðviljinn* 12 maj 1905, s. 82.)

De tvá senaste beläggna för produktiv användning av ändelsen *-ismi*, *nördismi* och *gnarrismi*, ansluter vidare till två, även internationellt, mycket pregnanta användningsområden för ändelsen, för att uttrycka åsiktsgemenskap (*nördismi*) respektive ideologi som förknippas med en viss politiker (*gnarrismi*). Jämför det sistnämnda med ord som *stalinism*, *maoism*, *thatcherism* och *blairism*.

TABELL 4:15. Exempel på Internetbruk av suffixet *-ismi*.

Belägg	Konkordans
ismi	[Bloggrubrik] Smá ismi í tilefni af alþjóðadegi fatlaðs fólks ⁵⁵ En liten ism med anledning av Internationella handikappdagen
ismi	Hmm... hvers konar ismi er þá “black and beautiful” ...? ⁵⁶ Hmm... vad för slags ism är då “black and beautiful” ...?
sóleyismi	Heitin þurfa að sjálfsögðu að vera í anda róttæks sóleyisma og verður enginn fífla-gangur liðinn þar! ⁵⁷ Löftena måste naturligtvis vara i den radikala sóleyismens anda och där kommer inte något tramsande att accepteras!
fokkjú-ismi; ég-ismi	[Bloggrubrik] Fokkjú-ismi eða ég-ismi ⁵⁸ Fuck you-ism eller jag-ism
throw away-ismi	Mér er sérstaklega í nöp við það sem kallast “throw away-ismi” og vil sjálfur helst kaupa eigulegar vörur sem börnin mín gætu erfð, ⁵⁹ Jag har ett särskilt horn i sidan till det som kallas “throw away-ism” och vill helst köpa kvalitetsvaror som mina barn kan ärva.

55 <<http://www.npa.is/index.php/greinar/129-sma-ismi-i-tilefni-af-altjoeadegi-fatlaes-folks>>

56 <<http://www.mjolnir.is/spjall/index.php?topic=2032.5;wap2>>

57 <<http://tsiglaugsson.blog.is/blog/tsiglaugsson/category/36/>>

58 <<http://slembra.blog.is/blog/slembra/entry/601499/>>

59 <<http://www.visir.is/vorur-sem-bornin-geta-erft/article/2013701179953>>

Förhållandena i mina Internetbaserade korpusar liknar dem i publicerade pappersmedia så till vida som produktiv användning av ord på *-ismi* var förhållandevis liten. Inte heller en Google-sökning ger särskilt många träffar. De mest frekventa träffarna där gäller *ismi* använt som ett vanligt ord. Se Tabell 4:15. De fem belägg som redovisas i Tabell 4:15 är förhållandevis typiska för dem som finns på Internet. *Sóleyismi* är naturligtvis ovanligt, men det togs med för att det illustrerar hur ”ismer” kan skapas utifrån personnamn och det personen anses stå för. Den Sóley som här figurerar behöver inte vara känd utanför en viss krets av bloggare, utan det att hon figurerar i bloggtextens inledning tycks vara nog för att skribenten ska anse det rimligt att hon föräras en ”ism” i bloggens slut.

Vi har nu kunnat konstatera att ändelsen *-ismi* är väl känd och har kunnat fungera som eget ord allt sedan 1905. Det bruket är också idag det vanligaste. Avledningarna är inte lika vanliga som för *-isti*, och det skulle möjligen kunna kopplas till att behovet av ett personbetecknande substantiv är större än det av att benämna en åsiktsriktning. Det ska också noteras att *-isti* har en längre historia i språket, och att ord med den ändelsen inte verkar lika stigmatiserande som *-ismi*-avledda ord. Även om motviljan mot ”ismernas” inträde i isländskan kanske inte är lika stark idag som i exempel (4:39) ovan, är dessa fortfarande tydligt igenkända som utländska ord, vilket framgår av (4:40) nedan:

(4.40) Stefnur í listasögunni enda oftast á ISMI, sem á íslensku er þýtt stefna-stíll⁶⁰

’Riktningar i konsthistorien slutar oftast på ISM, som på isländska översätts riktning-stíll’

Ovanstående citat kommer från en skolwebbsida som i sin tur hänvisar till den isländska handboken *Nútíma listasaga: frá tjáafstæðu til rosaraunseis* (Lucie-Smith & Thorarensen 1979). Där har epokerna namn som inte är ordlån med förisländskade *-ismi*-suffix, utan de har istället fått namn som t.ex. *rosaraunseis* ’hyperrealism’.

Ordbildningslederna *-isti* och *-ismi* är intressanta på så sätt att de har en lång historia i isländskan. Som vi sett är det äldsta belägget på ord som slutar på *-isti* så gammalt som från den första isländska bibelöversättningen 1540, och vi kan notera att det faktiskt är samma ord som det äldsta belägget på ändelsen *-ist* i svenskan – *evangelisti* ’evangelist’. Av Tabell 4:11 framgår det dock att det sedan bara är några få ord som direktlånas med denna ändelse före 1800-talets andra hälft. Man kan beskriva det som att de första lånen med

---

60 <<http://kennarar.vma.is/garmann/lim103/Hugtok.htm>>

-isti-ismi-ändelse i huvudsak är kulturlån som tas in ”oöversatta” i samband med att det på Island börjar komma igång ett offentligt samtal om filosofiska frågor och samhällsfrågor.

Vi har också konstaterat att de första produktiva beläggen för dessa ord-bildningsleder kommer från den lärda sfären. De två äldsta produktiva beläggen härstammar från Lärda skolan 1869. Även fortsättningsvis kommer beläggen huvudsakligen från direktöversättningar inom den lärda sfären. Det rör sig således om samma ”ismer” på isländska som på svenska. Under de senaste åren har vidare en ökad produktiv användning av såväl *-isti* som *-ismi* kunnat skönjas, vilket framgår av tabellerna 4:12 och 4:15.

4.3. Ordlån med isländsk stavning av utländska ord

Bruket att låna in utländska ord med isländsk stavning, har en längre historia än man idag föreställer sig. Följande text från 1912 företer många av de drag som man kan se i senare texter, där ”leken” med engelska ord i isländsk språkdräkt är ett väsentligt inslag i författarens stilistiska arsenal. Här följer ett kort utdrag ur en novell om ett Porrablót i den isländska ”västerbygden” i Kanada:

(4.41) „**Jes, bött** Íslendingar vilj‘ ekkert dansa nema enska dansa, af því þeir eru so miklu **næsar**‘ en þeir íslenzku. Það er nú **tröbullinn!** O‘ nú hefir Djósí frænka lofað mér að kenna mér enska dans‘ í vetur o‘ sagt é‘ komist strax niður í því, og þá skal é‘ sveiði dans‘ í sumar og so næsta vetur”. „**Vell!** Skollinn hafi það! — En ef þeir **fúlla** mig á matnum, þá skal é“ bara segj‘ að þeir séu **nó gúdd**, því é‘ gei ekki fimm senta virði fyrir þessar ræður þeirra, því þær verða bara leiðindisdella eins o‘ allar ræður eru”. „**Ó jes, bött æ dónt ker** hvurnin þær verða. En kvurnin annars **filarðu** þarn‘ út í **kontrínu?** Ert‘ ekk‘ orðinn hál‘ **tærd** af **farmara**-lífinu?”

”**Yes, but** íslänningar vill inte dansa nåt annat än engelska danser, för att de är så mycket **nicear**‘ än de isländska. Det är ju **trouble!** Å nu har min kusin Djósí lovat mej att lära mej engelska danser i vinter och sagt att jag kommer att greppa det med en gång, och då ska jag fasa i mej dansa i sommar och nästa vinter. ”**Well!** Det var som tusan! — Men om de **foolar** mig på maten, då ska jag bara säja att de är **no good**, för jag ger inte fem cent för talen deras, för de blir bara tråkighetstramserier som alla tal är.“ ”**Oh yes, but I don’t care** hur de blir. Men hur **feelar** du det annars där ute på **countriet?** Har du inte blivit små **tired** på **farmar**livet?”

(*Syrpa*, 1/3 1912, s. 135f.)

Tidskriften *Syrpa* som gavs ut i Winnipeg 1911–1912 var en del av den ganska omfattande ”västerisländska” tidningsverksamheten, som publicerade texter i dialog med tidningarna i hemlandet. Den informella texten i denna novell är dock inte typisk för stilen i de ”västerisländska” tidningarna. De skiljer sig normalt inte från tidningarna i Reykjavík sett till språknormerna. Men just denna novell hade sannolikt inte kunnat publiceras i detta skick på Island. Särskilt det sista stycket hade varit obegripligt för de isländska läsarna. Men läsarna i Winnipeg kunde förväntas förstå, liksom läsarna i dagens Reykjavík. Det sista stycket har mycket gemensamt med vissa av de bloggar som ingår i mitt material.

Som redan har framgått finns det en stark puristisk tradition i den isländska uppfattningen om det egna språket. Den puristiska traditionen omfattas dock inte av alla språkbrukare och inte heller är alla som har en puristisk grundhållning helt konsekventa i sitt faktiska språkbruk. Dessa sakförhållanden gör att det förhållandevis ofta under 1900-talet har uppstått en diskussion runt och ifrågasättande av de icke-isländska ord och uttryck som letar sig in i det samtida språkbruket vid olika tidpunkter. Det är inte ovanligt att de första skriftliga beläggen för ett visst ord påträffas i just en artikel eller krönika där bruket av det aktuella ordet ifrågasätts. Nedanstående citat är ett förhållandevis typiskt exempel på denna typ av diskussion:

(4.42) Mér er ekki grunlaust um, að sumum þeim, sem lítt klígjar við að nota ensku upphrópunina „all right” í daglegu tali, yrði stírt um að stafsetja orðin rétt, vildu þeir færa þau yfir í ritmálið. Margar hinar fullkomnari búðir hér á landi eru „agalega huggulegar” meira að segja „flot”. Þar gefur að líta margskonar „græjur”. Þar eru föt, sum eru reglulega „pen”, hlutir, sem eru „smart”, ennfremur aðrir, sem eru „næs” (nice) eða „patent”. Menn eru misjafnlega gerðir. Sumir vilja mæta „precís” á fundi, en öðrum finnst ekki svo „nauð” (nöje) með það.

Þeir, sem eru vel færir um að „redda sér”, „spekúlera” í því, að fyrir „rest” náist gott „resultat”. Þó að ég sé „sjúr” (sure!) á því, að það sé enginn „séns” (chance) að spilla íslenzkunni, eru margir „bit” á það.

’Det är inte utan att jag undrar om inte några av dem, som utan obehag använder det engelska utropet ”all right” i dagligt tal, skulle ha svårt att stava orden rätt, om de skulle vilja föra över dem i skrift. Många av de mer välsorterade affärerna här i landet är ”förskräckligt trevliga” för att inte säga ”flot” [’flotta’]. Där finnas att se allehanda ”græjur” [’grejer’]. Där finns kläder som är verkliga ”pen” [’fina’], saker som är ”smart”, och vidare annat som är ”næs” (nice) eller ”patent”. Folk är olika till sin natur. Somliga vill komma ”precís” till möten, men andra tycker inte att det är så ”nauð” (nöje) [’noga’] med det.

De som är väl skickade att ”redda sér” [’fixa (för) sig’], ”spekúlera” [’funderar’] över om det till ”rest” [’slut’] får ett gott ”resultat”. Även om jag är ”sjúr” (sure!) på det, att det inte finns någon ”séns” (chance) att ödelägga isländskan, finns det många ”bit” [’bud’] på det.’

(P. Þorsteinsson, *Ingólfur*, 23/4 1942, s. 2)

Rubriken på Þorsteinssons artikel, *Hinn dýrmati arfur Íslendinga* (’islänningarnas dyrbara arv’), ger en fingervisning om vilken kontext citatet verkade i. Språk och kultur sågs som ett dyrbart arv, som löpte risk att fördärvas under det förändringstryck som den allierade ockupationen under andra världskriget medförde.

En förklaring till att de första beläggen på ett visst ord i Tímarit.is så ofta är metaspråkligt, omtal i stället för bruk, anar vi också i Þorsteinssons artikel. Alla hans uppräknade exempel hänför sig mer eller mindre explicit till talspråket. Därmed finns det av naturliga skäl inga tidigare skriftliga belägg. Det är också kännetecknande för ordlån av det slag som behandlas i detta avsnitt, att de lånas via muntligt bruk. Det betyder, precis som Þorsteinsson är inne på, att språkbrukaren har en ganska god idé om ordets muntliga form, som då bygger på det lånande språkets uttal, normalt med vissa anpassningar till målspråkets – isländskans fonologi. Om man sedan vill använda dessa ordlån i skrift, faller det sig naturligt att göra som Þorsteinsson. Man utgår från de segment, eller foner, som ordet innehåller och återger dem så väl det går med hjälp av isländska grafem. I Þorsteinssons fall blir det t.ex.:

(4.43) eng. *nice* [nais]⁶¹ → isl. [nais] → <næs>

För tydlighets skull ska här kanske poängteras att den isländska diftongen /ai/ i princip regelbundet återges med grafemet <æ> i isländsk rättstavning.

I fallet med det danska *nøje* i exempel (4.42), ska man nog inte bortse från islänningarnas skoldanska och ett något mer bokstavspräglat ”dansk” uttal:

(4.44) da. *nøje* [nʌjə] → isl. [nœyið] → <nauðið>

Ovanstående exempel har utgått från den fonetiska representation av uttalet i *Den Danske Ordbog* (2003, hädanefter DDO) där stavelsekärnan tecknas [ʌj] med orundad vokal. Därmed blir steget mellan danska och isländska lite längre än om man skulle utgå från ODS återgivning [nœiə], där vokalen inte bara är

---

61 Uttalsangivelsen är hämtad från *Macmillan English Dictionary. For advanced learners* (MED).

rundad utan dessutom högre. Om man vidare utgår från att ODS återger ett något äldre och mer konservativt uttal, är det inte orimligt att anta att det skulle ligga skoldanskan närmare, och därmed också närmare det isländsk-danska uttal som får antas ligga bakom Þorsteinssons stavning. Diftongen /œy/ återges i isländsk skrift med <au>, och med det i minnet får den talspråkliga formen en helt förväntad skriftlig form, förutom det avslutande konsonantljudet.

I det följande ska här behandlas ett antal exempel där ett tillnärmat isländskt uttal får styra stavningen av utländska ord när de används i isländsk skrift.

Exemplet *sjans/séns*

Tanken att uttalet skulle styra skriftformen för det lånade ordet får ytterligare stöd, om man betraktar hur ordet *chance* har kommit att stavas i isländska. Det är oklart vilket språk som ska anses som långgivande, men mot den första stavningen svarar såväl brittiskt som franskt och danskt uttal förhållandevis väl:

(4.45)	eng. <i>chance</i> ⁶²	[tʃɑːns]	→	isl. [sjans]	→	<sjans>
	fr. <i>chance</i> ⁶³	[ʃãs]	→	isl. [sjans]	→	<sjans>
	da. <i>chance</i> ⁶⁴	[ʧɑ̃nsə]	→	isl. [sjans]	→	<sjans>

Det initiala konsonantljudet i engelskan och franskan saknas i isländskan. Det har på ett naturligt sätt ersatts av /s/ + /j/, vilket finns i vanliga isländska ord som *sjó* /sjou/ 'hav, sjö' och *sjö* /sjœ/ 'sju'. När det gäller det danska [e] ligger det närmare tandvallen än det rent isländska [ç] och det är därför inte helt långsökt om det tolkas som /sj/ även om en tolkning till [ç] naturligtvis skulle ligga nära till hands. Isländskan har bara ett ljud för *a*-fonemet och därför förs [a] till /a/. Vad beträffar *n*-ljudet finns det visserligen nasalbortfall med resulterande nasalerade vokaler, som franskans [ã], men enligt Árnason & Pind (2005:233) inte i betonad stavelse. Sammantaget kan det sägas att ett isländskt [sjans] följer ganska förväntat som ett tillnärmat uttal av engelskans [tʃɑːns]. Ett bakre velart uttal av nasalen *n* skulle dock inte behöva innebära någon förändring av stavningen. *Banki* har stavningen <banki> men uttalas med velar nasal [baʏŋkʰɪ]. Det som annars mest talar emot att *sjans* skulle vara resultatet av att ett danskt uttal anpassat till isländska uttalsförhållanden är att det danska uttalet är tvåstavigt.

62 Uttalsangivelsen är hämtad från Atkins (1995).

63 Uttalsangivelsen är hämtad från Atkins (1995).

64 Uttalsangivelsen är hämtad från DDO.

Stavningen *séns* får en rimlig förklaring om man utgår från uttalet i amerikansk engelska. Som framgår vid en jämförelse mellan exempel (4.46) och (4.47) är vokalkvaliteten det som skiljer brittiska [tʃɑ:ns] från amerikanska [tʃæns]:

(4.46) eng. *chance*⁶⁵ [tʃæns] → isl. [sjens] → <séns>

Tillnärmningen [tʃæns] > [sjens] kan nog ganska lätt accepteras, medan övergången [jɛ] > <é> behöver kommenteras. Det isländska grafemet <é> betecknar helt regelbundet diftongen /jɛ/, och används i vanliga ord som *séra* /sjera/ 'pastor' och *sé* /sje/ 'är.KONJ'.

TABELL 4:16. Belägg på stavningarna <sjans> och <séns> i *Tímarit.is*.

	1920-29	1930-39	1940-49	1950-59	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-09
sjans	3	16	67	61	84	83	61	32	16
séns	-	-	3	17	30	117	520	886	1773

Av Tabell 4:16 framgår att de första beläggen på stavningen <séns> härrör från 1940-talet. Det allra första belägget är just från språkexempel (4.42), som publicerades 2 juni 1942, knappt ett år efter att den brittiska armén avlösts av den amerikanska som skydds-/ockupationsmakt 1 juli 1941. Innan dess var det nog mycket få islänningar som hade kommit i kontakt med talad amerikansk engelska, men från och med detta datum fanns vid vissa tidpunkter uppemot ca 40 000 amerikanska soldater på Island (Whitehead 2002:128), vilket rimligen måste betyda att umgänget mellan dem och vissa delar av den isländska befolkningen blev mycket intensivt.

Sammanfattningsvis kan man säga att det är svårt att se någon annan förklaring till förskjutningen i frekvens från stavningen <sjans> till <séns> än att det är uttalet som ligger bakom. Det är dock inte alltid så entydigt vad som ligger bakom olika informella stavningar av engelska ord när de används i isländsk skrift. För ett mer systematiskt sökande efter sådana principer se Svavarsdóttir (2008:35ff.).

Exemplet *sjokk*

65 Uttalsangivelsen är hämtad från *Oxford Advanced American Dictionary. For Learners of English* (OAAD).

Det äldsta belägget för *sjökk* 'chock' i *Tímarit.is* kommer från den tidigare citerade västerisländska tidskriften *Syrpa*. Som framgår av Tabell 4:17 är det belägget det enda före 1930-talet.

TABELL 4:17. *Belägg på sjökk i Tímarit.is.*

	Före 1900	1900-09	1910-19	1920-29	1930-39	1940-49	1950-59	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-09
sjökk	-	-	1	-	6	12	27	120	195	538	682	1336

Det engelska ursprungsordet är polysemt, och redan på 1930-talet kommer ordet i två olika betydelse in i isländskan. De första beläggen från den tiden avser betydelsen 'choke, mer bränsle i förgasaren än vad som normalt passar till mängden luft':

(4.47) En vjelaverkfræðingur vor þekkir það sem í *fagkreðsum* heitir að mótórar fái *sjökk*, til dæmis eins og við allir getum fengið *sjökk* við tækifæri. Nú má heita að hver mótórar sje líkur lifandi veru og eins og það hressir okkur að fá Bittersen á morgnana, eins hressir það mótórar að vera prikkadur upp með primusnállum endrum og sinnum [...]

'Men vår maskiningenjör är bekant med det som i *fackkretsar* kallas att motorer får *choke*, t.ex. som vi alla kan få en *chock* vid tillfälle. Man skulle kunna säga att motorer liknar levande varelser och precis som det friskar upp oss att få Bittersen på morgnarna, på samma sätt friskar det upp en motor att bli uppstucken med primusnålen en gång emellanåt [...]

(*Spegillinn* 23/5 1931, s. 70–71, kursivering i originaltexten.)

Det är svårt att skaffa sig en klar bild av orsaken till att originaltexten har den första förekomsten av *sjökk* kursiverad men inte den andra. Det troliga är nog ändå att såväl *fagkreðsum* som *sjökk* är kursiverade för att markera dem som icke-standardspråkliga ord.

I nästa belägg på ordet är det använt i betydelsen 'chock, upplevelse som orsakar stark sinnserörelse':

(4.48) Það var verið að sannprófa það, hvort kommúnisminn væri orðinn hér svo rótfastur, að hann þyldi svona „róttækt“ „*sjökk*“ –

’Man höll på att undersöka om kommunismen hade blivit så rotfast här att den talde en sådan ”radikal” ”**chock**” –’

(*Siglfirðingur* 19/5 1934, s. 4.)

Även här är ordet *sjokk* utpekad, den här gången med citattecken. Liksom i det förra exemplet får man anta att markeringen syftar på att ordet inte anses standardspråkligt.

Som vi redan har noterat, är det ganska vanligt att det bland de tidiga beläggen på vissa ord i detta arbete finns en icke föraktlig andel metaspråkliga användningar. För *sjokk* är det tidigaste metaspråkliga belägget från 1939. Här diskuterar en kritiker, Þórarinn Guðnason, språket i Kristín Ólafsdóttirs översättning av en bok⁶⁶ om hygien och skönhet:

(4.49) Engu skal um það spáð, hvort nokkrum nýjum eða hálfnýjum orðum og merkingum, sem þýðandinn notar, t. d. **frauð (krem)**, **exi (ekzem)** og **lost (sjokk)** tekst að festa rætur í málinu, enda munu skiptar skoðanir um rétt þeirra til langlífis í landinu.

’Det ska inte spekuleras i, om några av de nya eller halvnya ord och betydelser, som översättaren använder, t.ex. **frauð (krem)** [’kräm’], **exi (ekzem)** [’eksem’] och **lost (sjokk)** [’chock’] lyckas etablera sig i språket, emedan det nog må råda olika åsikter om deras rätt till fortsatt existens i landet.’

(*Dvöl* nr 4 1939, s. 322.)

Om de former som här diskuteras ska noteras att *frauð* och *lost* redan var väl etablerade i språket, i betydelser som ligger nära dem som skulle lexikaliseras med ersättningsord för *krem* och *sjokk*, medan *exi* var helt nytt. *Exi* slog heller aldrig igenom, utan finns idag bara i isländskan som variantform till *öxi* ’yxa’. Inte heller *frauð* etablerades i bruket, utan där används bara *krem*. *Lost* har dock lexikaliserats, och används som det enda alternativet i sammansättningar som *raftlost* ’electric shock / elektrisk stöt’ och *insúlínslost* ’insulinchock’, ord som båda finns belagda i allmänna texter i korpusen MÍM.

Lost har också blivit den allmänt vedertagna ekvivalenten för eng. *shock* i den isländska språkvårdens nyordsarbete. Orðabanki íslenskrar málstöðvar innehåller 46 olika uppslagsord där *lost* ingår som ordled, i de flesta fall som ersättningsled för den engelska ordleden *shock*. Det faktum att språkvårdens rekommendationer är entydiga, hindrar inte att mer allmänspråkligt vanliga

---

66 Boken ifråga, *Fegrun og snyrting* (’göra sig vacker och ren’), är skriven av Alf Lorentz Örbeck, men har, så vitt det kan undersökas, inte givits ut på danska, eller något annat språk än isländska. Man får därför anta att det är manuskriptet som har översatts.

sammansättningar med det ursprungligen engelska *shock* som ordled, lika gärna översätts med *sjokk* i isländska sammansättningar.

TABELL 4:18. *Belägg på lostmeðferð och sjokkmeðferð i Tímarit.is.*

	1950-59	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-09
lostmeðferð	1	1	2	0	8	1
sjokkmeðferð			2	2	6	9

Tabell 4:18 visar utvecklingen för de två möjliga översättningarna av eng. *shock therapy* i isländskan. Följande språkexempel, (4.50) och (4.51), visar sedan hur de båda översättningarna kan användas i kontext:

(4.50) Susan Spencer fjallar um **lostmeðferð** sem er beitt gegn geðrænum kvillum.

’Susan Spencer pratar om **chockterapi** som sættis in mot psykiatriska ákommor.’

(*Morgunblaðið* 13/4 1994, s. 6.)

(4.51) Sú meðferð felst í neyðarfundi á heimilinu þar sem vinkonurnar koma og gera grín að manni. Eftir nokkurra klukkustunda **sjokkmeðferð** hjá vinkonunum er auðveldara að sjá grínið og taka upp þráðinn þar sem frá var horfið.

’Den behandlingen innebär ett krismöte i hemmet där väninnorna kommer och driver med en. Efter några timmars **chockterapi** med väninnorna är det lättare att se det komiska och återuppta det hela på samma ställe som man slutat.’

(*Fréttablaðið* 31/3 2006, s. 62.)

Även om bruket inte är fullt så entydigt som dessa exempel, (4.50) och (4.51), kan ge sken av, är tendensen ändå förhållandevis klar. När *chockterapi* i egentlig mening avses, som i (4.50), används huvudsakligen den form som språkvården rekommenderar, *lostmeðferð*; i informella sammanhang och i överförd betydelse används däremot gärna *sjokkmeðferð*, som i exempel (4.51).

Vi ser här en tydlig tendens till dikotomi mellan å ena sidan rekommenderade och lanserade former och å den andra sidan ”spontant” framväxande former. För mera tekniskt och formellt bruk har språkvårdens former ett övertag, medan mer allmänt och informellt bruk tycks passa de rena ordlånen bättre. Denna distinktion går vidare hand i hand med den mellan kulturlån och kärnlån som görs i avsnitt 2.2.2.2. Det bruksmönster som favoriserar formen *lostmeðferð* har just de kännetecken som förknippas med kulturlån, medan de bruksmönster som kommer i dagen hos *sjokkmeðferð* ligger närmare vad som är typiskt för kärnlån.

Man kan nog hävda att det nu har gått så lång tid, att den fråga som ställdes i Guðnasons recension 1939 borde kunna besvaras. Svaret blir då att lanseringen av *lost* som avlösarord för ordlånet *sjokk* åtminstone till dels har varit lyckad. Den isländska språkvården har fört fram *lost* som alternativ till *sjokk*, och ordet har kunnat slå igenom, åtminstone inom de domäner där språkvårdens rekommendationer har en klar betydelse. Å andra sidan har *sjokk* också fått en självklar plats i den mindre formella isländskan, vilket Tabell 4:17 tydligt visar. Beläggen på *sjokk* ökar tiofaldigt från perioden 1960–1969 till 2000–2009. Trots att ordet fortfarande har bruksmarkören ”óforml[egt]” (‘vardagligt’) i den senaste upplagan av ÍO (2007) och i dess nätupplaga, har det tydligt etablerat sig i bruket.

Exemplet *frík*

I avsnitt 2.4 om språkplanering ovan diskuteras hur ord emellanåt lånas in i ett språk som en del av en korpusplaneringsprocess. För isländskans del har, som vi såg, den allt överskuggande strävan varit att inte använda sig av ordlån, utan istället skapa motsvarande ord med inhemskt material som grund. Ord lån – eller för isländskans del snarare det Haugen (1956) kallar framkallade språk-interna novationer (se Figur 2:4 ovan) – ska då egentligen bara förekomma för att fylla upp luckor i ett planerat system. När det gäller importen av ordet *frík* är det rimligen inte tal om någon korpusplanering. Språkplanerare skulle snarare påpeka att det existerar isländska ord som har samma betydelse som det engelska *freak*. Internetordboken Snara⁶⁷ anger *viðundur*, *vanskapnaður*, *skrípi*, *óskapnaður*; *náttúrudyntur*, *furðufyrirbæri*; *tíktúra*, *duttlungur*; *dellukarll kerling* som ekvivalenter. Om vi går till Tímarit.is kan vi se bevis för att de isländska språkbrukarna ändå tycks se ett behov att uttrycka något som inte finns i de angivna ekvivalenterna till det engelska *freak*. Tabell 4:19 visar utvecklingen av bruket av *freak* och *frík* från de första beläggen i Tímarit.is 1973 fram till år 2009.

TABELL 4:19. Förekomster av *freak* och *frík* i Tímarit.is.

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1999	2009
<i>freak</i>	1	1	1	-	-	-	1	-	2	1	2	2	-	1	1	1	-	-	2
<i>frík</i>	-	-	1	-	-	1	-	1	3	7	14	6	7	6	7	5	2	29	15

67 <http://snara.is>

I tabellen visas inte *freak* och *frik* som (en del av) egennamn. Det allra äldsta belägget för *freak* i en isländsk tidning är annars *Freak out*, som är titeln på Frank Zappas debutalbum från 1966 och som för första gången omnämndes i Tímarit.is 1968.

Som framgår av Tabellen 4:19 kommer *freak*, i motsats till förhållandet i de andra nordiska länderna, redan tidigt att få en inhemska stavning, *frik*. Hur den isländska stavningen förhåller sig till frågan om vi har att göra med kodväxling eller inte är komplicerad, men mycket tyder på att de två första citaten (4.52) och (4.53) nedan med stavningen *freak* är exempel på kodväxling, medan (4.57), (4.58) och (4.59) med stavningen *frik* är exempel på lån och inte på kodväxling.

Den första gången *freak* användes som ett ord, annat än namn, i ett yttrande i det undersökta materialet är 1973, då Ungfrú Reykjavík skulle förklara vad det var som fick henne att delta i skönhetsävlingen:

(4.52) „Af hverju ég er að þessu,“ svaraði Ásta hins vegar spurningunni. „Just to **freak** out. Hafðu það eftir mér.“

”Varför jag håller på med det här,” besvarade Ásta å andra sidan frågan. ”Just to **freak** out. Citera mig så.”

Redan året därpå, 1974, började en särskild betydelse av ordet att slå igenom i alla de nordiska länderna: *freak* som beteckning för den som har ett överdrivet intresse för något. Det är den betydelsen vi ser i (4.53).

(4.53) Á þessum tónleikum kom einnig fram Rod Steward, en sá er einnig „football-**freak**“, eins og þeir kallast þarlandis.

’På den här konserten uppträdde också Rod Steward, och denne är också “foot-ball-**freak**“ som det kallas där i landet.’

Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien (2009, hädanefter SO) beskriver *freak* på följande sätt:

- (4.54) **freak** [friˈk] subst. *-en -ar* ◊ *freak-en*
- (vanl. i sammansätt.) person som är omåttligt intresserad av ngt {JFR **fantast**} {vard.}: *datafreak*; *jazzfreak*; *rockfreak*
  - ◊ äv. ngt utvidgat: *kontrollfreak*
- KONSTR.: *en - (på ngt)*
- HIST.: sedan 1975; av eng. *freak* med samma bet.; av okänt urspr.

Som citatet visar är 'person som har omåttligt intresse för något' den enda huvudbetydelse som anges i SO. Samma betydelse är också som den första som ges i DDO:

(4.55) **freak** sb. fk.

[...]

1 (yngre) person som er yderst optaget af bestemte interesser, fx computere el. rockmusik, og derfor kan virke som en særling. (*uformelt*); **SYN** entusiast; **JF** nørd

[...]

2 person der adskiller sig fra normen med hensyn til udseende, opførsel m.m. (*uformelt*); **SYN** original, flipper

[...]

HIST 1968 – fra eng. *freak* 'kuriositet, grille, lune', også 'person præget heraf', af uvis oprindelse.

I norskan är ordet inte stavat på engelska, utan det stavas *frik* respektive *friker* (bokmål) och *frikar* (nynorska), vilket också motsvarar en skillnad i betydelse enligt den norska Internetordboken *Bokmålsordboka|Nynorskordboka* (BO/ NNO).⁶⁸ *Frik*, som bara finns på bokmål, motsvarar den betydelse 'person med omåttligt intresse för något' som är den enda angivna i SO, medan *friker/ frikar* har betydelsen 'udda individ'; se nedanstående exempel:

(4.56) [Bokmål] **frik** [...] (eng. *freak*, eg 'noe avstikkende') særl i sms: person som går sterkt inn for det forleddet beskriver dataf-, teknologif-, jf friker

'[Nynorska] II **frikar** [...] (av eng. *freak* 'noko avstikkande') person (særleg ungdom) som er ukonvensjonell og uvorden i klesdrakt (og utsjånad og framferd) og gjerne i opposisjon til samfunnet; hippie; mots soss'

Den betydelse som de norska orden *friker/frikar* motsvarar, dyker också upp i isländskan, som i exempel (4.58), och då med kommentaren "i utländsk betydelse".

1975 förekommer *freak* i stavningen *frik* för första gången i en isländsk tidning. Intressant nog är det i *Verkalyðsblaðið*, ('arbetarbladet') som var språkrör för de isländska marxist-leninisterna, Einingarsamtök kommúnista (marx-leninista):

---

68 Källa: <<http://nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi>>, uppslagsorden *frik* och *frikar*.

(4.57) Sumir eru nefndir hippar, aðrir stofukommar, **frik** o.s.frv.

'Somliga kallas hippies, andra salongskommunister, **freak** o.s.v.'

Det kommer dock att dröja fram till 1980-talet innan man ser mer än enstaka belägg på *frik*, men då exploderar bruket med namn på artister och band: *Finni frik*, *Litilsháttar frik*, *Allsherjarfrik*.

I början av 1980-talet kan man också se att ett varierat bruk av ordet har utvecklat sig, där man skiljer på ordets isländska och utrikiska betydelse, vilket kan jämföras med norska *friker/frikar* ovan:

(4.58) Kafka var gjarnnt að líta á sjálfan sig sem einhvers konar **frik** í útlendri merkingu orðsins.

'Kafka såg ofta sig sjálf som ett slags **freak** i ordets utländska betydelse.'

Av sammanhanget (*Tíminn* 5 juni 1983, s. 19; recension av en pjäs byggd på Kafkas *Förvandlingen*) förstår vi att det är betydelsen 'vidunder', 'missfoster' (isl. *furðufyrirbæri*) som avses som utländsk. Samma år har *frik* enligt ett citat i en recension i *Helgarpósturinn* också (möjligen för första gången) använts i en isländsk roman, *Kyrr kjör* av Þórarinn Eldjárn:

(4.59) Lýk ég svo mínu lífi sem skoðunarfiðl danskra hofmanna og **frik** hið mesta í konungsgarði.

S'á avslutar jag nu mina dagar som de danska hovmännens toknarr och ärke-**freak** vid det kungliga hovet.'

(*Helgarpósturinn* 3/12 1983, s. 18)

Som vi ser i citatet använder Eldjárn här just den betydelse – 'missfoster' – hos ordet *freak/frik* som recensenten av Kafkapjäsen ansåg vara utländsk. Eftersom det finns gott om exempel på sammansättningar med *frik* som efterled (*Bowie-frik*, *heavy-metal-frik*, *tiskufrik*) som betecknar en person med överdrivet intresse för något (David Bowie, heavy-metal-musik eller mode), så kanske vi kan räkna med att det är den betydelsen som Kafka-recensenten anser som isländsk. Det skulle också passa med den betydelse ordet har i övriga nordiska länder (jfr 4.54 – 4.56 ovan). Detta innebär i sin tur att det isländska ordet *frik* redan från början är polysemt: 1. person som har ett överdrivet intresse för något; 2. person eller varelse som i någon mening är missbildad eller onaturlig.

Exemplet *nörd*

Nörd uppvisar flera intressanta likheter och skillnader jämfört med *freak/frik*. En tydlig likhet är att det tidigast belagda lånet även här härstammar från populärkulturen. Belägget från 1986 kommer från en recension av filmen ”Revenge of the Nerds” (isl. *Hefnd busanna*). Recensionen har filmens isländska titel som rubrik, men den illustreras av filmens engelskspråkiga affisch, med den engelska titeln tydligt i blickfånget. Den isländska översättningsekvivalent för *nerd* som används här, *busi* (gen. *busanna*) ’förstaringare’, ’klant’, kommer redan nästa gång *nerd* förekommer i *Tímarit.is* att ersättas av ett ordlån med isländsk ljudlik stavning, *nörd*. Det belägget gäller pjäsen *The Nerd* av Larry Shue, som 1988 sätts upp på isländska under titeln *N.Ö.R.D. – Nær Öldungis Ruglaður Drengur* (’nästan fullständigt galen grabb’).

Som framgår av Tabell 4:20 genererar *nörd* många träffar så länge pjäsen spelas, för att sedan återgå till en mera normal nivå. Av de 38+12 träffarna för *nörd* 1988 och 1989 gäller den överväldigande delen (34+12) direkta hänvisningar till pjästiteln. Det höga antalet träffar 1999, 2000, 2005 och 2010 har också att göra med annonser för föreställningar och omnämnande av titlar. Så gäller 137 av de totalt 250 beläggen 1999, 2000 och 2005 en ”stå upp-komedi”-show, *Ég var einu sinni nörd*, (’jag var en gång en nörd’). 2010 gällde exakt hälften av de 24 beläggen omnämmanden av reality-tv-programmet om ”KF Nörd”, ett fotbollslag bestående av ”gröngölingar” som ska lära sig spela fotboll.

TABELL 4:20. *Förekomster av nerd, nörd och nörð(ur) i Tímarit.is.*

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2005	2010
nerd	1	0	5	0	1	1	5	1	0	1	2	2	1	0	0	4	1
nörd	0	0	38	12	1	1	3	6	5	8	16	20	11	54	158	38	24
nörð/ur	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0

Av Tabell 4:20 framgår att den anpassade stavningen *nörd* (till skillnad från *frik* av *freak*) snabbt slår igenom; något som sannolikt får stöd av alla recensioner av och annonser för pjäsen *N.Ö.R.D.* Av alla de redovisade beläggen för *nerd* är det bara tre (två 1988 och ett 1997) som inte är rena citat av det engelska ordet. Å andra sidan finns det tecken som talar för att språkbrukarna även till dels betraktar *nörd* som ett citatlån, trots att ordet stavas med *ö*. Som framgår av Tabell 4:21 finns det t.ex. ett antal belägg för att ordet används med engelsk pluralböjning, *nörds*.

TABELL 4:2 I. Böjningar av nörd jämfört med nördur i *Tímarit.is*.

Nörd, gen. nörd			Nörður, gen. narðar		
	→ 1999	2000 →		→ 1999	2000 →
nom., ack. nörd	175	863	nom., ack. nördur, nörd	1	2
gen. nörd	3	8	gen. narðar	0	0
nom.pl. nörd	1	3	nom.pl. nerðir	2	7
nom.pl. nördar	43	251			
dat.pl. nördum	10	67	dat.pl. nördum	2	4

Vi ser i de ovanstående tabellerna att det i förhållande till isländsk rättstavning förväntade skrivsättet *nörð* inte alls tas upp i det allmänna bruket. Det är sannolikt ett tecken på att ordet enligt språkbrukarnas uppfattning fortfarande är det engelska *nerd*, som har fått en stavning som tydligare förbinder det engelska uttalet med de isländska bokstävernas ljudvärde. Om ordet mera fullt ut skulle betraktas som isländskt, skulle det dessutom behöva ansluta till ett mer traditionellt böjningsparadigm. Den frågan har också tagits upp på olika internetforum, t.ex. på Facebook-sidan *Málræktarklúbburinn*⁶⁹ ('språkvårdsklubben'):

69 Málræktarklúbburinn 29 febr. 2012.

(4.60) E Y-dóttir	E Y-dóttir
/ - - - /	/ - - - /
alltaf á maður e-n samnörd (hvernig var það nú aftur íslenskað).	alltid har man ngn kompisnörd (hur det nu skulle heta på isländska).
Ó O-son	Ó O-son
/ - - - /	/ - - - /
”Nörd” mun hafa fengið heitið ”nörður”, sem ég nota stundum sjálfur, en finn ekki í ÍO.	”Nörd” ska ha fått beteckningen ”nörður”, som jag ibland använder själv, men inte hittar i ÍO.
E Y-dóttir	E Y-dóttir
:) - þá?	:) - och?
nörður - nörð - nirði - narðar	nörður - nörð - nirði - narðar
nirðir - nirði - nörðum - narða (eða?)	nirðir - nirði - nörðum - narða (eller?)
(mamma kenndi mér að fara alltaf rétt með - líka bullið og vitleysurnar)	(mamma lärde mig att alltid böja rätt - också tramset och dumheterna)
Ó O-son	Ó O-son
Nei, nörður beygist eins og mörður og Mörður.	Nej, nörður böjs som mörður och Mörður.
E Y-dóttir	E Y-dóttir
Í alvöru!? Ekki stríða mér - hjálpa mér að bulla rétt :)	Menar du verkligen!? Inte retas med mig - hjälp mig att tramsa rätt :)
nörður - nörð - nerði - narðar	nörður - nörð - nerði - narðar
nerðir - nerði - nörðum - narða	nerðir - nerði - nörðum - narða

Ordet *nerd* kommer troligen in i svenskan, danskan och isländskan i samband med filmen ”Revenge of the Nerds” (sv. ”Nördarna kommer!”). Filmen har svensk premiär 1/11 1985, medan den danska premiären av ”Nørderne kommer” redan hållits lite tidigare samma höst, 6/9 1985. De belägg som anges i ordböckerna är dock från början av 1990-talet i båda fallen. SO behandlar *nörd* enligt följande:

- (4.61) **nö’rd** subst. -en -ar ☉ nörd-en
- person som har ett stort specialintresse för något och som därför kan verka enkelspårig (ngt nedsätt.): *datanörd; filmnörd; fotbollsnörd*
- HIST.: sedan 1991; av eng. *nerd*, *nurd* med samma bet.; av oklart ursprung

DDO konstaterar till skillnad från SO att ordet är känt från filmen *Nørderne kommer*, även om textbeläggen är av senare datum:

(4.62) **nørd** sb. fk.

[...]

1 person, som regel ung mand, der er yderst optaget af tekniske og naturvidenskabelige interesser, men ellers er klodset og upraktisk

[...]

• person der er (for) stærkt interesseret i et bestemt emne; **JF** fagidiot, freak

[...]

2 idiotisk og irriterende person; **SYN** idiot, fjols

[ ]

HIST 1985 – fra amer.-eng. *nerd*, af uvis oprindelse, måske forskønnende omdannelse af *turd* 'ekskrement', i da. fra 1985 med filmen "Revenge of the Nerds" 'Nørderne kommer'.

Trots att "Revenge of the Nerds" inte gick upp på norska biografer,⁷⁰ utan att det istället var "Fjols i Paradis" (eng. "Revenge of the Nerds II") som 1987 blev den första norska Nerds-filmen, är det första belägget för *nerd* på norska i Dokumentasjonsprosjektets nyordsdatabas⁷¹ från 1986:

(4.63) Kjedsommelighet får imidlertid en ny dimensjon hvis man er så uheldig å rote seg bort i *nerden*. Denne [...] overintelligente fyren kan ta livet av den mest tålmodige. Han sitter som regel med nesa dypt begravet i en [...] bok.

Ovanstående språkprov passar också bra med den definition som sedermera letar sig in i BO/NNO.⁷² Här nedan återges bara bokmålsdefinitionen, men nynorskdefinitionen har en helt överensstämmande formulering:

(4.64) **nerd** m1 (eng.) intelligent, men ensporet og usosial person
han er en n- som alltid sitter med nesa i en bok / datan-

Vi kan nu således notera att de första bevisen för bruk av *nerd/nörd* i Danmark, Island, Norge och Sverige finns under åren 1985–86, i nära anslutning till att filmen "Revenge of the Nerds" gick på biograferna. Särskilt intressant är också att stavningen i isländskan blir <nörd> istället för den förväntade <nörð>. Detta kan sannolikt delvis attribueras reklamen för och texterna kring pjäsen *N.Ö.R.D.*, men det är sannolikt också ett tecken på att *nörd* egentligen används som citatlån, trots att stavningen åtminstone delvis är isländsk och inte engelsk.

---

70 Kommunikasjonssjef Birgitte Langballe, Film & Kino <<http://www.kino.no/>>. Personlig kommunikation, 18 april 2013.

71 Källa: <http://www.dokpro.uio.no/bokmaal/nyord/nyord_ramme.html> uppslagsordet *nerd* [18 april 2013]. På webbplatsen finns fullständig referens till citatet.

72 Källa: <<http://www.nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi?>> uppslagsordet *nerd*.

Exemplet *plebeji/plebbi/plebejiskur/plebbalegur/plebbismi*

Substantivet *plebejsmi* har kortfattat redan behandlats i anslutning till avledningar på *-ismi*, som det troligen tidigaste belägget för produktiv användning av ändelsen (se avsnitt 4.2.2). Grundordet *plebej* (lat. *plebeius*) finns förhållandevis tidigt belagt i isländsk text i formen av ett citatlån, *plebejos*:

- (4.65) Nú var þó ei þetta Riddara-stand metit hiá þeim eptir því, sem hver hafdi tilunnit med heidurs-verkum í ófrídi, helldr eptir ríkidæmi, svo at nær einn hafdi aflat svo mikils frá, at hann ætti 400000 *Sesterios* (hérum 12500 Rdl.), þá skyldi han vera Riddari, og metaz framyfir *plebejos*, edr nafnbóta-lausa almúga-menn.

’Nu var dock ej detta Riddar-stånd värderat hos dem i enlighet med det, som de hade skapat sig med hedersverk under ofrid, utan efter rikedom, så att när någon hade skaffat så stora tillgångar, att han ägde 400000 *Sesterios* (cirka 12500 Riksdaler), då skulle han vara Riddare och värderas framöver *plebejos*, eller titel-lösa allmoge-män.’

(Liliendahl 1784:264)

Texten är huvudsakligen tryckt i frakturstil som här återges med vanlig antikva. Två ord är i originaltexten tryckta med antikva, och de är här istället kursiverade. Ordet *ridbare* har en något högre stilgrad i originaltexten liksom här. Originaltexten har antikva för *plebejos*, vilket tydliggör att författaren inte betraktade det som ett isländskt ord.

Bland övriga tidiga förekomster av former med roten *pleb* märks en inte obetydlig mängd rent latinska belägg som närmast kan beskrivas som kodväxling. Det enda belägg på ett ordlånsbruk som här träffats på från tiden före 1900 är det tidigare nämnda *plebejsmi*. Å andra sidan finns lat. *plebs* i olika böjningsformer tillsammans med *plebiscite* i drygt 20 belägg under tiden före 1920.

Redan 1912 finns avledningen *plebejiskur* (normaliserad form, se 4.66) och i den begynnande striden om människors olika lott i ett klassamhälle används de romerska klassbeteckningarna *patricier* och *plebejer* ofta; se (4.67):

- (4.66) [...] þó er ekki allskostar rjett farið með sum stöðva-nöfn að jeg hygg og það er ófær **plebei-iska** að ræða um fón og fónvörð, sem er þó gert í bókinni, en ætti eigi að sjást í riti, sem gefið er út á landsjóðskostnað.

’[...] dock har man inte alltigenom hanterat en del plats-namn rätt enligt min mening och det är ohållbar **plebejiska** att tala om fón [sími, ’telefon’] och fónvörð [símavörður, ’växeltelefonist’], som man dock gör i boken, och det borde inte ses i tryck, som ges ut med nationella medel.’

(*Vísir* 6/2 1912, s. 74)

(4.67) og bitbeinið milli höfðingjanna og alþýðunnar þar, — Patrícia og **Plebeja** — var allt af stöðugt afnotarjettur landsins og meðhöndlun akuryrkjumálanna.

’och stridsfrågan mellan ledarna och folket där, — patricierna og **plebejerna** — var alltid hela tiden rätten att bruka marken och hanteringen av åkerbruksfrågorna.’

(*Baldur* 6/2 1909, s. 2)

Jämsides med detta bruk av *plebej* som ordlån/citatlån får man förmoda att det pejorativa slangordet *plebbi* varit i svang under en tid, när det plötsligt får genomslag i en litteraturpolitisk debatt mellan Kristján Albertsson i *Morgunblaðið* (4.68) och skribenten N i *Nýja Dagblaðið* (4.69):

(4.68) Það kann að virðast furðulegt hve skáldið seilist langt í vilja sínum til þess að gera þessa konu, og manninn, sem hún elskar, að tilkomulausum **plebbum** (svo að jeg noti tækifærið til þess að ritfesta þá orðmynd, sem latnesk-danska orðið plebejer hefir fengið á íslensku) [...]

’Det kan tyckas onaturligt hur långa avvägar författaren beger sig ut på i sin vilja att göra denna kvinna, och mannen, som hon älskar, till färglösa **plebbar** (så att jag griper tillfället att föra i skrift den form, som det latinsk-danska ordet plebejer har fått på isländska) [...]

(*Morgunblaðið* 1/12 1934, s. 5)

(4.69) Bókmennta-**plebbi**’

Kristján Albertson lýsti því nýlega yfir í ritdómi í *Morgunblaðinu*, að hér með ritfesti hann í íslensku máli orðið „**plebbi**”. Mun það vera eina nýyrðið, sem íslensk tunga hefir auðgast um af bókmenntastarfsemi hans. Á það að vera smánaryrði um klaufska menn og andlausa.

’Litteratur-”**plebbi**”

Kristján Albertson bekantgjorde häromdagen i en recension i *Morgunblaðið*, att han härmed skrifafaste ”**plebbi**” i det isländska språket. Det är nog manne det enda nyord som isländska språket har begåvats med av hans litteraturverksamhet. Det lär vara ett nedsättande ord för taffliga och andefattiga människor.’

(*Nýja Dagblaðið* 9/12 1934, s. 3)

Denna undersökning har inte resulterat i något som talar emot att det är Kristján Albertsson som är den första att sätta *plebbi* på pränt på isländska. Han satt att formulera sig runt bruket, frammanar en bild av att ordet, åtminstone i vissa kretsar som bland latinskolebildade, varit ett någorlunda allmänt brukat nedsättande uttryck för ’vulgär och obildad person’, eller helt enkelt ’folklig’ i en negativ betydelse. Det har också sitt intresse att det är just Kristján Albertsson

som introducerar detta ord i det isländska skriftspråket. Som litteraturvetare och tidskriftsredaktör var han en av de mer inflytelserika kulturpersonligheterna i sin generation, och året efter att denna recension skrevs tillträdde han tjänsten som lektor i isländska vid universitetet i Berlin (Albertsson & Ásgeirsson 1986:148). Citatet visar att han anser ordet vara ”latinsk-danskt”, men han anser uppenbarligen att det uttrycker det han vill säga så väl, att han ändå väljer att använda det. Troligen har det varit allmänt använt bland gymnasisterna som slangform för *plebej*.

När *plebbi* börjar sin väg mot att avlösa *plebeji* (se Tabell 4:22) är det just i *Skólableðið*, tidningen av och för gymnasisterna i Menntaskólinn í Reykjavík (’gymnasiet i Reykjavík’), som man hittar de första beläggen. Det ska framhållas att det i detta fall, liksom för många av de fall som presenteras i denna undersökning, finns ett mått av osäkerhet i *Tímarit.is*. Texterna är inte manuellt korrekturlästa, och jag har flera gånger under arbetet stött på fall där ocr-programmet har tolkat tecken fel. I just detta sammanhang tillkommer dessutom att det existerar flera olika stavningsvarianter i texterna, och det är nästan omöjligt att veta om man har täckt in alla tänkbara stavningar. Orden *plebbi* och *plebbalegur* finns dock med i BÍN och är konsekvent stavade i senare tid.

TABELL 4:22. Belägg på olika ordformer med latinska roten pleb- i *Tímarit.is*.

	Före 1900	1900-09	1910-19	1920-29	1930-39	1940-49	1950-59	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-09
latinska former	6	7	8	8	-	-	2	2	1	2	-	-
plebeji (ordlån)	-	1	1	5	5	12	21	34	19	16	7	13
plebbi	-	-	-	-	5	-	-	11	52	40	95	269
plebejiskur	-	-	1	2	3	-	9	30	22	13	8	1
plebbalegur	-	-	-	-	-	-	-	1	1	6	30	97
plebejismi/ plebismi	1	-	-	1	-	-	2	14	4	7	4	21

Till de latinska formerna har även räknats *plebiscit* ’folkbeslut’, ett ord som utslutande används som en teknisk term för folkomröstning. Däremot har endast korrekta latinska böjningsformer av *plebs* räknats till latinet, medan övriga former har betecknats som ordlån, som i olika former förts till den normaliserade *plebeji*. Exakt denna form är till en början mycket ovanlig, men pluralformen *plebeja* är tidigt vanlig; se exempel (4.67) ovan. Enligt principerna för

struktureringen av Tabell 4:22 har fyra former, som skulle kunna förstås som böjningar av en felaktigt antagen stam *plebí* (*plebíi*, *plebíinn*, *plebía*, *plebíar*), räknats som *plebeji*; se exempel (4.70). Med tanke på att Kristján Albertsson skriver *plebbi* redan 1934, kanske man kan våga sig på en spekulering om att uttalet varit av det slaget allt sedan ordet började användas, men att idén om ett latinskt ursprung (*plēbēs*, *plēbeī*) fick skribenterna att välja stavningar på *plebí-*.

(4.70) Kanske, eins og sumir segja, drap þjóðin höfðingja sína svo vendilega niður, að ekki lifði annað eftir en **plebíinn** — sú meðalmennska sálarinnar, sem hvorki þolir skort né allsnægtir, og verður þessvegna að aula þegar pyngjan er full.

’Kanske, såsom somliga säger, gjorde folket så omsorgsfullt sig av med sina stormän, att ingen annan levde vidare än **plebejen** — den andens medelmätta, som varken tål brist eller överflöd, och därför blir till en fåne när pungen är full.’

(*Mánudagsblaðið* 15/9 1958, s. 4)

Plebí som substantivstam resulterar dock inte i mer än fem substantiviska löpord, men i betydligt fler adjektiv/adverb. *Plebískur/plebískt* (under *plebejiskur* i Tabell 4:22) förekommer i totalt 17 fall i Tímarit.is.

(4.71) Annars er mér meinilla við þessa barnalegu og **plebísku** þýðingu bæði blaða og einstaklinga á orðinu Cocktail, sem íslenzka mætti með íslenzkri beygingu en hlotið hefur þau amu örlög, að vera kallaður hanastélsfagnaður

’För övrigt irriterar mig verkligen den här barnsliga och **plebejiska** översättningen som både tidningar och enskilda gör av ordet Cocktail, som man skulle kunna försländska med isländsk böjning men har fått det trista ödet att kallas hanastélsfagnaður [’tuppstjärtsfestlighet’].’

(*Mánudagsblaðið* 9/3 1970, s. 2)

Exempel (4.71) visar, förutom hur *plebískur* kan användas, även att en viss motvilja mot ”överdriven” purism fanns på 1970-talet, redan innan den allmänna attitydförändring till en mer positiv syn på ordlån som Óladóttir (2009) beskriver hade gjort sig gällande.

Ordlånen som bygger på den latinska roten *plebs* har en brukshistoria som på många sätt är kännetecknande för den väg in i isländskan som även andra ord har tagit. Det tidigaste belägget är ett citatlån; bland de tidigare beläggen är citatlånen de vanligaste – i Tabell 4:22 har de korrekta latinska formerna drygt 40 % fler belägg än alla andra tillsammans under perioden fram till 1929. Många av de tidigaste beläggen på olika ordformer förekommer i sammanhang som har anknytning till gymnasieskolan (Lærði skólinn/Menntaskólinn í Reykjavík), antingen genom att de publicerats i skoltidningar, eller genom att skribenten har gått där. Den som med största sannolikhet först använde ord-

formen *plebbi* i skrift, Kristján Albertsson, tog studenten vid MR 1917, och när bruket av det ordet blev vanligare igen på 1960-talet, är det i *Skólabláðið* som de flesta beläggen finns. Orsakssammanhanget är nog ganska enkelt. För att kunna ”låna” ord från ett annat språk, krävs det att man har tillgång till det språket på ett eller annat sätt. Vanligen förutsätter det att man har åtminstone grundläggande kunskaper i språket. (Se kapitel 2 för vidare diskussion i den frågan.) Med dessa utgångspunkter blir en skola med latinundervisning en ganska passade lånemiljö i det här fallet.

Tabell 4:22 visar oss också att olika varianter på *plebeji* var de vanligaste fram till 1960-talet, men att *plebbi* går förbi och blir den vanliga substantivvarianten fr.o.m. 1970-talet. Några årtionden senare, på 1990-talet, tar *plebbalegur/plebbalegt* över från *plebejiskur/plebejiskt* som normalform för adjektiv/adverb med denna stam. Under en hundraårsperiod har orden med grunden i det latinska *plebs* gått från att ha varit citatlån som i huvudsak användes av latinskolebildade till att bli ord som används i former som uppvisar stora likheter med inhemska isländska ord. Jämför *plebbi* med *rebbi* ’(smeknamn för) räv’ och *Stebbi* ’(smeknamn för) Stefan’ samt *plebbalegur* med *lubbalegur* ’snuskig, sjavig’. För den som är på väg att tillägna sig språket kommer inte de nya fonemräckorna att upplevas som annorlunda än de ursprungligt isländska.

Som ytterligare en liten knorr på berättelsen om *plebs*- väg in i isländskan kan det noteras att *plebbi* nu i åtminstone vissa ungdomskretsar har börjat användas med positiva konnotationer (4.72):

(4.72) **Plebbinn.is** er vefmiðill miðaður að þeim sem eru, eða vilja vera, **Plebbar**.

Og hvað er það að vera **plebbi**? Sumir nota orðið **plebbi** á niðrandi hátt, sem vísun í **plebeia** frá tímum Rómaveldis. Það gerum við ekki. Við, sem skilgreinum okkur sem **plebba**, notum orðið yfir fólk sem veit hvað það vill, hefur mikinn áhuga á lífsins lystisemdum, almennum lúxus, klassískri menningu, fagaðri hönnun, gæðum og fleiru í þeim dúr.

’**Plebbinn.is** är ett nätmedium som riktar sig till dem som är, eller vill vara, **Plebbar**.

Och vad innebär det att vara **plebbe**? Somliga använder ordet **plebbe** på ett nedsättande sätt, som anknyter till Romarrikets **plebejer**. Det gör inte vi. Vi, som definierar oss som **plebbar**, använder ordet om folk som vet vad de vill, har stort intresse för livets njutningar, allmän lyx, klassisk kultur, stilren design, kvalitet och annat av det slaget.’

(Webbplatsen <plebbinn.is/um-plebbann/> 29/7 2013)

Utan att göra anspråk på att ge en uttömmande förklaring till denna betydelseförskjutning hos ordet *plebbi*, kan man anta att det har att göra med den betydelsenynans hos ordet som konnoterar ”brackighet”. Den som likt plebejen tillhör en lägre klass har inte fått chansen att utveckla en god stil och säker smak, utan lockas att välja prål framför estetisk kvalitet. Exempel (4.73) visar hur *plebbalegur* används i betydelsen ’brackig’:

(4.73) Í Reykjavík er farið að þykja dálítið **plebbalegt** að flassa Prada-stígvélum og Gucci-töskum enda táknmynd nýríka Íslendingins ásamt stórum sportjeppum og húsi á Arnarnesinu.

’Í Reykjavík har det börjat anses som lite **brackigt** att flasha Prada-stövlur och Gucci-väskor som ju tillsammans med stora sport-jeepar och hus ute på Arnarnes står som symbol för den nyrika islänningen.’

(*Fréttablaðið* 7/9 2008, s. 14)

Huruvida dessa ungdomar som vill göra det acceptabelt att visa upp sin lyx kommer att lyckas förändra konnotationen från ’brackighet’ till ’kvalitetsmedvetenhet’ kommer framtiden att få utvisa.

Exemplet *prójekt/prósjekt*

Förutom ett udda belägg från 1910-talet, hänför sig de första beläggen för *prójekt* i *Tímarit.is* till 1940-talet och ingenjörssfacket, d.v.s. till det som anges som grundbetydelse i SO, nämligen ’idé och utkast för metod att uppnå ett visst (större) resultat’. Exempel (4.74) illustrerar detta bruk:

(4.74) Síðara hluta próf nær einnig til lausnar verklegs viðfangsefnis (**prójekt**), [...]

’Den senare delen av examineringen omfattar även fullföljandet av en praktisk uppgift (**projekt**), [...]’

(*Árbók Háskóla Íslands*, 1944–1945:104)

Redan 1958 dyker dock *prójekt* upp i en mer allmän betydelse, eller egentligen ännu tidigare eftersom det som publicerades 1958 skrevs 1924, i ett privat brev från Halldór Laxness till vännen och sedermera professorn vid det Arnarnagæanske Institut vid Köpenhamns Universitet Jón Helgason:

(4.75) Nú er ég búinn að gera prótsetantisku [sic!] kirkjunni á Íslandi hinn mesta greiða sem upp hefur verið fundinn síðan Lúther fann upp á hinni nýu [sic!] kenníngu. En þetta er dálítið **prójekt** sem mér hefur upphugsast, og ætla ég að láta Þjóðkirkjunni þetta í té endurgjaldslaust. Væri þessu **prójekti** sint, mundi það hvorki meira né minna en **reformera** alla kennimensku landsins og kirkjuhátta, og um leið endurreisa fjárhag landsins.

(S. Magnússon, *Morgunblaðið* 16/2 1958, s. 11)

’Nu har jag gjort den protestantiska kyrkan på Island den största tjänst som uppfunnits sedan Luther hittade på den nya läran. Detta är ett litet **projekt** som har fallit mig in, och jag ämnar ställa det till statskyrkans förfogande utan ersättning. Om detta **projekt** beaktades, skulle det varken mer eller mindre än **reformera** all förkunnelse och allt kyrkligt väsen i landet och samtidigt återupprätta rikets ekonomi.’

(Hallberg 1954:140)

I det brevavsnitt från 1924 som Hallberg citerar, ser vi förutom de två instanserna av *prójekt* även ordlånet *reformera*. Som framkom redan i detta arbetes inledning, finns det exempel på att Laxness inte tvekade inför att använda ordlån för ”privat bruk” (d.v.s. i privata brev och anteckningar), medan det är svårare att hitta ordlån i publicerade texter.

I isländska tvåspråkiga lexikon ges som regel två huvudsakliga översättnings-ekvivalenter för det internationella ordet *project/projekt*, nämligen *verkefni* ’arbetsuppgift’ och *áætlun* ’plan’. Vart och ett ringar de in två centrala betydelseområden hos ordets grundbetydelse. I Tabell 4:23 ser vi att beläggen för dessa två ord är mångfalt fler än för *prójekt*:

TABELL 4:23. *Belägg på prójekt, verkefni och áætlun i Timarit.is.*

	1940-49	1950-59	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-09
prójekt	2	1	-	4	42	15	46
verkefni	8 744	14 912	23 855	35 855	48 488	58 843	70 020
áætlun	12 907	17 862	26 808	33 523	39 717	35 155	32 268

Som synes är beläggen på *prójekt* mycket få i jämförelse med dem på *verkefni* och *áætlun*. Det finns anledning att tro att grundbetydelsen av det internationella *project/projekt* täcks bra av dessa ersättningsord.

I slutet av 1970-talet dyker emellertid en ny användning av ordet *prójekt* upp. Det används om konst för att betona att verket är något mer än den artefakt som ställs ut, d.v.s. även den intellektuella och verksamhetsmässiga process som föregår den eventuella slutprodukten är här en del av verket. En stor del av den ökning av beläggen på *prójekt* under 1980-talet är, som framgår

av Tabell 4:23, kopplad till att ordet i allt högre grad används inom konst, kultur och samhällsdebatt. Följande citat från en artikel om en isländsk konstutställning i Malmö är det första exemplet på den typen av användning:

(4.76) Auk þess var Þórður með nokkur **húsa-prójekt** sín til sýnis, svo og þrjár fantasiuteikningar sem safn í Lundi festi kaup á þegar í stað.

’Därutöver visade Þórður några av sina **hus-projekt**, och dessutom tre fantasiteckningar som ett museum i Lund såg till att köpa direkt.’

(A. Ingólfsson, *Dagblaðið*, 15/12 1978, s. 17)

Vidare talas det om *prójekt* i samband med att nya metoder inom pedagogik diskuteras. Av sammanhanget att döma är inspirationskällan övriga nordiska länder, och det som avses är vad som på svenska kan kallas ”temaarbete” eller ”projektarbete”. Den isländska pedagogen Oddný Guðmundsdóttir kritiserar dessa nya metoder i en debattartikel 1979 och ger samtidigt en bild av hur uttrycket används. Hon citerar:

(4.77) „**Prójekt** er erlent orð, og enn hefur ekki tekizt að finna íslenskt orð fyrir hugtakið.”

[...] „**Prójekt** er skipulagning náms utan um ákveðið viðfangsefni (tema próblem). Þetta viðfangsefni getur verið huglægt (mengun, hamingja) eða hlutlægt (fjara, skóli), en valið þannig að það sé raunhæft (aktuellt) fyrir nemendur. — Í frumgerð sinni er **prójekt** safn hugmynda að verkefnum sem falla að námsþáttum og aðferðum við könnun á viðfangsefninu.” [...]

„**Prójekt** er aðferð við þekkingaröflun, sem krefst virkni nemandans sjálfs,” segir ennfremur. Er til eitthvert nám, sem ekki krefst þess, að nemandinn aðhafist eitthvað?

Þetta dularfulla orð virðist í erlendum bókum merkja áætlun, viðfangsefni, verkefni eða tillaga. Í Norðurlandamálum er oft sagt í staðinn plan eða opslag.

”**Projekt** är ett utländskt ord, och det har ännu inte lyckats att hitta ett isländskt ord för begreppet.“

[...] ”**Projekt** är ett sätt att organisera studier kring ett bestämt studieämne (tema problem). Det studieämnet kan vara andligt (nedsmutsning, lycka) eller materiellt (stränder, skola), men valt så att det är verklighetsnära (aktuellt) för eleverna. — I grunden är **projekt** en samling uppslag till uppgifter som gäller ämnesinnehåll och metoder vid undersökningen av studieämnet.” [...]

”**Projekt** är en metod för förvärvande av kunskaper, som kräver aktivitet hos eleven själv,” står det vidare. Finns det några studier, som inte kräver det, att eleven ska vara aktiv på något sätt?

Detta mystiska ord tycks i utländska böcker stå för plan, studieämne, uppgift eller förslag. I de nordiska språken säger man ofta istället plan eller uppslag.’

(O. Guðmundsdóttir, *Tíminn*, 2/12 1979, s. 25)

Den skrift som Guðmundsdóttir citerar ur är *Höður*, som ges ut av studentkåren vid Islands Lärarhögskola, och hon kritiserar det som i hennes ögon är ett alltför okritiskt anammande av en undervisningsidé som är otydligt formulerad. Vi har här att göra med två betydelser av *prójekt* som visar tendenser att uppträda som modeord: ’konstnärligt projekt’ och ’projektarbete’.

Vid en närmare betraktelse av beläggen på *prójekt* från 1980-talet får man dock inte något stöd för att betydelsen ’projektarbete (i skolan)’ skulle ha gjort *prójekt* till ett modeord. Av de 42 beläggen under årtiondet är det bara ett som avser projekt i skolan. Däremot gäller en dryg tredjedel (14 av 42) den konstnärliga betydelsen. Dessutom finns 11 belägg på en särskild användning i musikaliska sammanhang, som ligger nära den konstnärliga betydelsen, där en tillfällig sammansättning av ett band kallas *prójekt*:

(4.78) Jakob Magnússon hljómborðsleikari hefur víða komið við og margt séð. Einu sinni var það Hvítárbrakkatríóið, svo Stuðmenn, síðan ýmsar sólóplötur, svo Stuðmenn aftur, samningar við erlend stórfyrirtæki, kvikmyndagerð og ég veit ekki hvað og hvað. Nýjasta „**prójekt**” hans er Bone Symphony. Það er ættað úr Ameríkunni, aðallega frá Los Angeles þar sem Jakob hefur haft bækistöðvar að undanfögnu.

’Keyboardspelaren Jakob Magnússon har varit på många håll och sett mycket. Först var det Hvítárbrakkatríóið, så Stuðmenn, sedan olika soloplattor, så Stuðmenn igen, kontrakt med utländska storföretag, filmproduktion och jag vet inte vad eller vad. Hans senaste ”**projekt**” är Bone Symphony. Det har sina rötter i Amerika, huvudsakligen i Los Angeles där Jakob har haft sin bas senaste tiden.’

(*Vikan*, nr 3 1984, s. 60)

Just i det här fallet är det lätt att se övergången från den konstnärliga betydelsen, där fokus ligger på hela skapandeprocessen runt ett visst verk, till en betydelsen som där personerna som är inblandade i processen skjuts in i förgrunden.

Exemplet *issjú*

Det kan vara intressant att jämföra ordlånet *issjú* med två andra här redan behandlade lån: *frik* och *nörd*. Alla tre är i varierande grad polysema på engelska. Enligt *Oxford Advanced American Dictionary* (2011, hädanefter OAAD) har *nörd* bara två betydelsenysanser, medan *issue* enligt OED har sex huvudbetydelser uppdelade på ett stort antal underbetydelser och betydelsenysanser. Trots det är det bara en betydelsenysans som är aktuell för inlån i alla tre fallen. Den underbetydelse av *issue* ('problem, worry') som lånas in, finns vidare inte ens upptagen i OED, som främst listar brittisk engelska, utan bara i OAAD, som är en ordbok över amerikansk engelska. Det ska poängteras här, att det inte är ordet i dess helhet som lånas in, utan bara en underbetydelse i amerikansk engelska. Därmed är det kanske bara följdriktigt att det första belägget i Tímarit.is har en amerikansk-isländsk kontext. Konstnären Brynhildur Þorgeirsdóttir intervjuas i New York av den blivande författaren Hallgrímur Helgason för konst- och kulturtidskriften *Teningur*:

(4.79) Konan?

Það hefur aldrei verið neitt vandamál hjá mér og það ætti ekki að gera það að „**issjú**”. Eg man þegar ég kom heim frá námi '82 var ýmis konar pressa í gangi. Maður átti að taka þátt í alls konar málum vegna þess að maður var kona, m.a. að skrifa kritik!

'Kvinnan? [Det att vara kvinna?]

Det har aldrig varit något problem för mig och man borde inte göra det till ”**problem**”. Jag minns när jag kom hem från studierna -82 var det olika slags press på gång. Man skulle delta i alla möjliga frågor därför att man var kvinna, bl.a. skriva kritik!

(*Teningur* nr 2, april 1986, s. 13)

Det andra belägget för *issjú* i Tímarit.is från 1980-talet kommer för övrigt från samma artikel. Sedan dröjer det nästan tio år innan nästa belägg dyker upp. Publiceringskontexten säger en hel del om ordets stilnivå. Det hittas i en jämförande artikel om olika barer i *Helgarpósturinn*, en tidning som normalt kommer ut två gånger i veckan och till sitt innehåll mest påminner om en svensk kvällstidning:

(4.80) Þarna er að finna rjóna X-kynslóðarinnar ef marka má gestasamsetninguna sem hefur að geyma töluvert loðinn og teygjanlegan aldurshóp, allt frá Stefáni Jóni Hafstein og Siguu bimbó og niður í kolklikkaða blaðamenn. Aldur á Kaffibarnum er ekki **issjú** ef hugarfarið er hið rétta, sérstaklega ekki eftir að nýir eigendur tóku sig til og sópuðu unglingsbólunum út.

’Där hittar man gräddan av generation X om man ska se till hur gästgruppen är sammansatt, den innehåller en verkligt otydlig och töjbar åldersgrupp, allt från Stefán Jón Hafstein och Sigga bimbó ned till utflippade journalister. Ålder är inte något **problem** på Kaffibarinn om sinnesstämningen är den rätta, särskilt inte efter att de nya ägarna gjorde slag i saken och sopade ut tonårsfinnarna.’

(*Helgarpósturinn*, 20/4 1995, s. 23)

Bland beläggen på *issjú* under 1990-talet hittar vi också ett i en annons för grillar, som också visar på en helt igenom informell stil:

(4.81) „Af hverju vil ég helst grilla sjálfur? Í rauninni er það sko ekkert sérstakt **issjú** hjá mér... en ég meina það er bara oft þannig að það er soldið svona kalt úti, í þessum grillveislum og svona... og þetta... já... grillið er nú bara einfaldlega HEITASTI STAÐURINN Í GARÐINUM.” Helliðbúinn

”Varför jag helst själv vill grilla? Faktiskt är det väl inte någon särskild **fråga** för mig... men jag menar det är ofta bara så att det är lite kallt ute, på de här grillpartyna och så... och det här... ja... grillen är helt enkelt HETASTE PLATSEN PÅ TOMTEN” Grottmänniskan’

(*Morgunblaðið*, 15/5 1999, s. 3)

Av Tabell 4:24 framgår att *issjú* bara har några enstaka belägg under 1980- och 1990-talen, medan beläggen ökar betydligt på 2000-talet.

TABELL 4:24. *Belägg på issjú i Tímarit.is.*

	1950-59	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-09
issjú	0	0	0	2	3	14

Det ökande bruket får också som följd att ordet uppmärksammas och kritiseras som ”oisländskt”, ett mönster som vi känner från andra ställen i denna avhandling. Bland de tidiga beläggen på ett ord ingår som regel en god del i texter som just kritiserar det växande bruket. Ett ganska typiskt exempel är från 2005:

(4.82) ÉG HEF tekið eftir því að **ungt háskólamenntað fólk, sem kemur í útvarps- og sjónvarpsviðtöl**, talar stundum alveg sérstakt mál, mál sem einkennist af slettum. Þetta er ekkert **issjú**,? sagði t.d. einn viðmælandi fréttamanns um daginn. Maður spyr sig hvers vegna þetta gerist. Finnst fólkinu, sem svona talar, þetta vera fint og til vitnis um mikla menntun og yfirburði?

'Jag har noterat att **unga universitetsutbildade personer, som medverkar i radio- och tv-intervjuer**, ibland talar en mycket speciell varietet, en varietet som är präglad av utländsk jargong. ?Petta er ekkert **issjú**,? [?Det här är inte någon fråga/något problem?] sa t.ex. en av de intervjuade till en reporter här om dagen. Man ställer sig frågan varför detta inträffar. Anser personerna som uttrycker sig så, att det är fint och bär vittne om hög utbildning och storhet?'

(Baldur Hafstað, *Morgunblaðið* 5/11 2005, s. 46)

Författaren till ovanstående debattinlägg är själv professor vid utbildningsvetenskapliga fakulteten vid Íslands universitet och kan inte gärna vara omedveten om att den som oftare skriver och läser på engelska än på modersmålet i sitt arbete då också i sökandet efter ord i flykten har lättare att hitta engelska uttryck och begrepp. Vi har också tidigare i denna avhandling sett exempel på att stora isländska kulturpersonligheter som Halldór Laxness och Sigurður Nordal använt sådan ”utländsk jargong” i sammanhang där språket inte har avsetts för offentligheten. Om man ofta använder engelska uttryck och begrepp kolleger emellan, är det kanske inte konstigt om de dyker upp i en intervju heller. Särskilt inte i en situation där gränsen mellan det offentliga och det privata språket blir allt mindre skarp.

Ytterligare aspekter på bruket av *issjú* i media behandlas i språkanalys (6) FRÍK i avsnitt 5.1.2 nedan.

Exemplet *klassík*

Ställda intill varandra ger de två orden *klassík* ’klassiskt verk, klassiker’ och *klassískur* ’klassisk’ en intressant bild av hur olika förutsättningarna för två ordlån med samma stam men med olika lånevägar kan vara. Ytterst går båda orden tillbaka på lat. *classicus* ’som hör till första medborgarklassen, som är av högsta kvalitet’; se ÍOS s.v. *klassískur*, SAOB (1893–) s.v. *klassisk*, OED (2000) s.v. *classic, classical*. *Klassískur* har sedan överförts i enlighet med ett germanskt mönster medan *klassík* formmässigt är identiskt med eng. *classic*.

Enligt mina material har *klassískur* funnits drygt 50 år längre i isländskan än *klassík*. Tabell 4:25 visar frekvensutvecklingen för dessa båda ord jämfört med det på isländsk grund bildade *sígildur* med samma betydelse.

TABELL 4:25. Belägg på klassískur och klassík respektive sígildur í Tímarit.is.

	1870-1909	1910-19	1920-29	1930-39	1940-49	1950-59	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-09
klassískur	27	11	20	98	473	1 236	3 658	2 391	6 872	12 950	14 981
klassík	0	0	3	2	17	44	115	167	961	5 256	4 793
sígildur	2	28	346	750	2 150	2 866	4 290	4 011	9 166	14 325	10 560

Det äldsta belägget på *klassískur* i Tímarit.is dateras så tidigt som 1870. Det betyder att det är 24 år äldre än det äldsta belägget på *sígildur*, som dateras till 1894. Med *sígildur* har vi ett tydligt exempel på isländsk korpusplanering så som den har bedrivits under 1800- och 1900-talen. När ett ord av utländsk härkomst börjar få utbredning i språket kommer det genom privata initiativ, eller mer organiserat, att lanseras ett alternativ byggt på inhemska morfem. Här är de inhemska morfemen *sí* 'alltid, evigt' och *gildur* 'giltigt'. Under en övergångstid är det också vanligt att det lanserade avlösarordet förklaras med det ord som ska avlösas inom parentes:

- (4.83) Og svo er ég það ólukkans lítilmenni gagnvart ritum þeirra skálda, er komnir eru í **sígildra (klassískra)** höfunda tölu, að mér er annara um að reyna að skilja þá en að dæma þá.

'Och så är jag en sådan olyckans mes inför verken av de diktare, som har kommit in bland de **klassiska (klassiska)** författarnas rader, att jag känner starkare för att försöka att förstå dem än att döma dem.'

(Þjóðólfur nr 21, 27/5 1911, s. 83)

Vi ser här att författaren till den teaterrecension som exempel (4.83) är hämtat från så sent som 17 år efter det första belägget på *sígildur* inte anser att det är självklart för läsarna att det betyder *klassískur*.

I senaste utgåvan av ÍÓ finns både *klassík* och *klassískur* med, men i upplagorna dessförinnan finns bara *klassískur* upptaget. *Klassískur* anges vidare som översättningsekvivalent för danska adjektivet *klassisk* i betydelsen yansen 'stil som kännetecknas av klassiska drag' i den dansk-isländska ordbok som tillhandahålls på webbplatsen Snara.is. Man kan således hävda att *klassískur* sedan lång tid tillbaka ses som tillhörigt det isländska språket, även om det internationella ordet *klassisk/classical* som första ekvivalent har *sígildur* och inte *klassískur*.

Det första belägget på *klassískur* kom som nämnts redan 1870:

- (4.84) Keppnin er á milli hinna svo nefndu «**klassísku** mála» (grísku og latínu) og bókmennta þeirra, er skráðar eru á þessar tungur, á eina hlið, og á aðra hlið hinna nýjari mála og náttúruvísindanna.

’Kampen stár mellan de så kallade «**klassiska** språken» (grekiska och latin) och deras litteratur, som finns nedtecknad på dessa språk, å ena sidan, och å den andra sidan de moderna språken och naturvetenskaperna.’

(*Baldur* nr 3, 2/3 1870, s.11)

Först 53 år senare följer det första belägget på *klassik*:

- (4.85) Eitt kvöld var jeg með vini mínum. Sigfúsi Blöndal, bókaverði. Hann er, eins og kunnugt er, mikill húmanisti, lifir í forngrískri **klassík** og ítölskum „renæssance“, talar þess vegna helst forngrísku eða ítölsku og samvera okkar endaði þess vegna í Tívoli (nafnið er ítalskt).

’En kväll var jag med min vän Sigfús Blöndal, bibliotekarie. Han är, som bekant, en stor humanist, lever i forngrekisk **klassicism** och italiensk renässans, talar därför helst klassisk grekiska eller italienska och vår samvaro slutade därför på Tivoli (namnet är italienskt).’

(*Morgunblaðið* 6/7 1923, s. 3)

I språkexempel (4.85) ovan syns att den mest rimliga översättningen av *klassik* till svenska är ’klassicism’. Så är det också med många andra av de tidiga beläggen för *klassik*; till skillnad från (4.85) avser *klassik* i (4.86) en stil inom musiken:

- (4.86) Hjá Brahms verður í mjög ríkum mæli vart hinnar gullvægu einingar vitsmuna og tilfinningar. **Klassík** og rómantík sameinast hjá honum á undraverðan hátt.

’Hos Brahms ger sig i hög grad den gyllene föreningen av intellekt och känsla till känna. **Klassicism** och romantik förenas hos honom på ett förunderligt sätt.’

(*Tónlistin* 1945, 1–2 häftet, s. 11)

Vi kan notera att *klassik* redan från början har ett förhållandevis polysemt begreppsnehåll, ett innehåll som efter hand faktiskt mer och mer kommer att domineras av betydelsen ’klassisk musik’. Med hänsyn till detta kan det vara relevant att ge en översikt över betydelsenyanserna hos *klassik* i de 22 första beläggen i materialet, från det första 1923 till och med belägg från 1949.

TABELL 4:26. Översikt över betydelsenyanser hos klassik 1923–1949.

Betydelsenyans	Exempel	Belägg, år/antal
klassicism: allmänt	Se språkexempel (4.85)	1923 (2 st.)
klassicism: musikstil	Se språkexempel (4.86)	1927, 1942, 1945 (2 st)
klassiker	Se språkexempel (4.87)	1938, 1942, 1948, 1949 (3 st)
klassisk musik	Se språkexempel (4.88)	1931, 1947, 1948 (2 st), 1949
oklar: pjästitel	Vítamín og klassík	1940 (5 st)

Enligt BIN saknar *klassik* böjning i plural. När det gäller betydelseerna 'klassicism' och 'klassisk musik' har det knappast någon betydelse, men ordet *klassiker* 'klassiska verk' är ju räknebart och borde därmed finnas i plural. Nedanstående exempel visar hur det kan se ut när nominala led i olika numerus trots det ingår i en syftningsrelation. Exemplet kommer från en recension av den isländska översättningen av Odysseen:

- (4.87) Sveinbjörn Egilsson hefur í raun og veru **íslenskað**⁷³ kviðurnar, farið um þær slíki meistarahendi, að þær eru orðnar **íslensk** klassík.

'Sveinbjörn Egilsson har i verkligheten gjort kväderna **ísländska**, behandlat dem med en sådan mästarhand, att de har blivit en **ísländsk** klassiker'

(Kristmann Guðmundsson, *Morgunblaðið* 12/12 1948, s. 14. Fet stil i original.)

Vi ser här hur singularuttrycket *íslensk klassik* 'en isländsk klassiker' syftar tillbaka på *kvädenal dem/de*. Möjligen kan den bristande kongruensen kopplas till att kväderna ingår i en helhet – Odysseen – som skulle kunna ses som predikationsbas för singularuttrycket *en isländsk klassiker*, men ytterst får det kanske knytas till att det isländska ordet *klassik* helt enkelt saknar pluralform.

I Tabell 4:25 tidigare i detta avsnitt såg vi att även sedan beläggen för *klassik* börjar öka på 1960- och 70-talen är beläggen för *klassískur* mångfalt flera. Redan under 1980-talet ökar dock antalet belägg för *klassik* betydligt, för att sedan nå mycket höga nivåer under 1990-talet och 2000-talets första decennium.

Här förtjänar att understrykas att *klassískur* (adj.) och *klassik* (subst.) tillhör olika ordklasser och därför inte kan konkurrera med varandra i utbredning. Följande språkexempel från 1970 visar att båda formerna användes till synes

73 Recensionens författare skapar här en dubbetydighet genom att se till att **íslenskað** sätts med fet stil. Grundbetydelsen av verbet *íslenska* är 'översätta till isländska', men genom att särskilt markera ordet kan det ges en betydelse av 'fås att bli isländsk'.

oproblematiskt i en intervju i ett normalt vårdat stilläge med musikern Ingimar Eydal (här är fetstilen åter tillagd av avhandlingsförfattaren):

(4.88) — Þegar ég var krakki, var ég fanatískur á móti djassi og danslögum, — heldur hann áfram, — og hafði eingöngu áhuga á **klassískri** músík. Ég var settur til píanónáms 7 ára gamall, en þegar ég fór að eldast, snerust hlutirnir heldur betur við, ég missti allan áhuga á **klassíkinni**, en fékk þess í stað ódrepanði áhuga á djassi. Sá áhugi hefur haldizt óbreyttur, en síðar meir fór ég aftur að hafa ánægju af **klassík**, fór í Kennaraskólann og varð mér úti um söngkennararéttindi.

’— När jag var liten, var jag fanatisk emot jazz och dansmusik, — fortsätter han, — och hade enbart intresse för **klassisk** musik. Jag sattes i pianoundervisning 7 år gammal, men när jag blev äldre, vändes det upp och ned på det rejält, jag tappade allt intresse för **det klassiska**, och fick istället ett omätligt intresse för jazz. Det intresset har hållit i sig oförändrat, men efterhand har jag åter börjat ha nöje av **klassisk musik**, började på Kennaraskólinn [‘lärarseminariet’] och skaffade mig sångpedagogexamen.’

(*Þjóðviljinn*, 1/3 1970, s. 9)

Den ökning av beläggen för *klassik* som vi ser under 1980-talet, och senare, tycks till stor del bero på att *klassik* allt oftare blir använt som föredraget uttryck för det substantivistiska begreppsinnhållet ’klassiker; klassisk musik / klassisk (konstform)’. Så används *klassik* t.ex. i dessa två citat från 1980:

(4.89) — Ætlarðu að halda áfram að syngja dægurlög eða ætlarðu að snúa þér alfarið að **klassíkinni**?

’— Tänker du fortsätta sjunga schlagers eller tänker du helt och hållet gå in för den **klassiska** musiken?’

(*Morgunblaðið*, 12/2 1980, s. 10)

(4.90) **Klassík** í Regnboganum

Regnboginn mun í næstu viku hefja sýningar á nokkrum gömlum klassískum kvikmyndaverkum.

’**Klassiker** i Regnboginn

Regnboginn kommer i nästa vecka att börja visa några gamla klassiska filmkonstverk.’

(*Helgarpósturinn*, 11/4 1980, s. 17)

Rubriken i exempel (4.90), *Klassik í Regnboganum*, skulle lika gärna ha kunnat översättas till 'Klassiskt i Regnboginn', och tidningarnas nöjesguider börjar nu använda *klassik* som rubrik för evenemang med klassisk musik, på samma sätt som det tidigare har använts i t.ex. annonser för skivor.

Den mycket stora ökningen av antalet belägg på *klassik* som kan noteras under 1990-talet hänger också till stor del samman med att radiostationen "Klassik FM" börjar sända 13 april 1995 (*Morgunblaðið* 13/4 1995, s. 12). Stationens tablåer står därefter för en mycket stor del av beläggen på ordet, och antalet träffar blir därför mindre intressant ur ett perspektiv, det att vara en del av ett språkligt yttrande. Ur ett annat perspektiv, det att en viss språklig form befästs i språkbrukarnas medvetande genom ständig upprepning, är det dock fortfarande lika intressant.

Exemplet *konsept/konseptlist*

Bortsett från tre belägg på *konsept-pappir* från 1926, uppträder ordet *konsept* i isländskan (enligt Tímarit.is) första gången 1977. Beläggen för *konsept-pappir* förekommer endast dessa tre gånger 1926 och sedan aldrig mer; de avser en helt annan betydelse av ordet *konsept* och är därför inte intressanta i detta sammanhang.

Ordet *konsept* (eng. *concept*) har det gemensamt med flera andra ord i den här undersökningen, att det är polysemt på det lånande språket. Enligt OED har *concept* tre huvudbetydelser, varav den här aktuella har tre betydelsevenanser, medan det på isländska bara (till en början) blir en specialiserad form av en av betydelsevenanserna som lånas in. Det är *concept* som ord och som ordled i flerordsenheten *concept art* som lånas in i formerna *konsept* respektive *konseptlist*. Om man å andra sidan går in i den isländska nätordboken Snara.is och söker på *konseptlist* ger den som engelsk ekvivalent *conceptual art*. Det är således inte självklart vad som ska ses som utgångspunkt för *konsept/konseptlist*. För ordningens skull ska här också påpekas att det tyska *Konzeptkunst* och de skandinaviska termerna *konzeptkunst/konzeptkunst* även kan ha varit aktuella som källa till termen för internationellt inriktade islänningar.

Första belägget för *konsept* hittar vi i en intervju med konstnären i anslutning till att en utställning recenserar:

- (4.91) Og hvað finnst honum svo um endurkomu raunsæis um „**konsept**” og þá hluti, sem ungir menn hafa hugann mikið við.? [sic]

’Och vad tycker han så om realismens återkomst om ”**koncept**” och sådana ting, som de unga ägnar sin uppmärksamhet åt?’

(Árni Bergmann, *Þjóðviljinn*, 5/4 1977, s. 12)

Som man kunde förvänta är ordet använt med citattecken, eftersom det är nytt, men just med tanke på det kanske man också hade kunnat räkna med någon form av förklaring. Eftersom någon sådan inte finns, får man kanske dra slutsatsen att ordet redan är bekant inom den avsedda målgruppen, d.v.s. läsare av konstrecensioner. Konceptkonsten som fenomen och termen *konceptkonst* har ju varit aktuell inom den europeiska konstdiskursen sedan 1960-talet. Se Wallenstein (2006) för ytterligare detaljer angående detta.

Konceptkonst är således en term som har varit aktuell inom domänen ”konst” sedan 1960-talet, och det är ganska uppenbart att en sådan term behövs på isländska. Intressant nog lanseras en isländsk form – *hugmyndalist* – för den termen redan 1974, d.v.s. tre år innan det första belägget på ordlånet dyker upp:

(4.92) Sýningin er því einhver stærsta listsýning, sem haldin hefur verið hérlendis. Hún fylgir þeirri stefnu, sem heitir **hugmyndalist**, og gefur hugmynd um flestar greinar stefnunnar.

’Utställningen är därför en av de största konstutställningar som har hållits här i landet. Den följer den konstriktning som kallas **konceptkonst**, och ger en idé om de flesta strömningar inom riktningen.’

(*Þjóðviljinn*, 18/5 1974, s. 3)

Av Tabell 4:27 framgår att *hugmyndalist* faktiskt får ett förhållandevis gott genomslag. Det hindrar dock inte att *konsept/konseptlist* lånas in och att nya ersättningsord som t.ex. *hugmyndafræðileg list* lanseras:

(4.93) Höfum eitt hugfast og það er, að **hugmyndafræðileg list** (konsept) er ekki dauð né allt það, sem hefur verið á oddinum undanfarið — í raun og veru er ekkert dautt, það eru einungis viðhorfin, sem hafa breyst um stund.

’Låt oss hålla ett fast i minnet och det är, att **idébaserad konst** (konsept) inte är död och inte heller allt det som har varit i fokus den senaste tiden — i grund och botten är inte något dött, det är bara perspektiven, som har ändrats för en tid.’

(*Morgunblaðið*, 20/2 1983, s. 45)

Tabell 4:27 visar hur frekvensen för *konsept* i Tímarit.is har utvecklats från den första förekomsten 1977 till idag. Vi ser också det tidiga avlösarordet *hugmyndalist* 'idékonst', vars första belägg, från 1974, faktiskt är äldre än det för *konsept*.

TABELL 4:27. Belägg i Tímarit.is på *konsept* som ord och ordled samt på *hugmyndalist*.

	1970-79	1980-89	1990-99	2000-09
konsept (även som ordled)	52	310	358	990
konseptlist	8	106	98	216
hugmyndalist	14	78	152	182

I Tabell 4:27 redovisas *konsept* inte bara som simplexord utan även som led i avledningar och sammansättningar. Under den första tiden, 1977–1979, finns inga andra sammansättningar eller avledningar än *konseptlist*. Tabellen ska således tolkas så att det under den perioden fanns 44 simplexord *konsept* i olika böjningsformer samt åtta *konseptlist*, vilket ger tillsammans 52 ord där *konsept* ingår. Efterhand som ordets spridning ökar, tillkommer också ytterligare avledningar och sammanslagningar, varav ett antal mer intressanta presenteras i Tabell 4:28.

Som framgår av Tabell 4:27 är antalet belägg på ordet förhållandevis stort, 52 belägg under enbart de tre första åren 1977–79. Troligen är ordet överrepresenterat i materialet i förhållande till det allmänna användandet om man jämför med antalet belägg för ord som har behandlats tidigare i detta avsnitt, se t.ex. *frik* ovan. En konstterm som *konseptlist* kommer av naturliga skäl att användas mer i skrift än i tal, och det faktum att det under ordets första tre år i språket har ungefär lika många belägg som *frik* behöver ca 15 år att nå upp till, behöver inte betyda att den genomsnittlige islänningen har kommit i kontakt med *konseptlist* ungefär fem gånger så ofta som denne har kommit i kontakt med *frik*.

Till en början används *konsept* enbart i konstsammanhang. Med tydlig anglosaxisk påverkan finns dock ett belägg 1984 som anknyter till ett internationellt språkbruk där musikprojekt kommer att kallas *concept*:

- (4.94) Um leið var Jack Magnet ansi mikill vendipunktur í mínu lífi án þess að ég gerði mér grein fyrir því þá. Þetta var í fyrsta sinn sem ég fór að hugsa lengra en eingöngu um tónlistina; Jack Magnet var eiginlega **konsept** sem innihélt bæði tónlistina og kvikmynd, og þó sitt sýnist hverjum um Jack þá hefur hann alls ekki sagt sitt síðasta orð.

'Samtidigt var Jack Magnet en stor vändpunkt i mitt liv utan att jag insåg det. Det här var första gången som jag kom att tänka längre än bara till musiken; Jack Magnet var egentligen att **koncept** som innehöll både musiken och en film, och även om man kan ha olika åsikter om Jack så har han alls inte sagt sitt sista ord.'

(Illugi Jökulsson, *Lesbók Morgunblaðsins*, 14/1 1984, s. 4)

Typiskt nog stammar citatet från en intervju med den isländske jazzrock-musikern Jakob Frímann Magnússon. Efter tre år i USA och Kanada beskriver han i samtalet vad han har "på gång" i sitt musikskapande. Jack Magnet var ett projekt som han dragit igång i Kalifornien tillsammans med amerikanska musiker. Sedan 1960-talet var det inte ovanligt att man inom den anglosaxiska skivvärlden lät arbetet med en LP-skiva bli till en helhet som gick utanför själva skivan. Beatles' "Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band" (1967) är i litteraturen ofta nämnd som exempel på detta. För vidare orientering om begreppet "concept album" se Tatom Letts (2005). Flera andra isländska musiker kommer också att under de kommande åren använda begreppet *konsept* om ett skivprojekt eller andra projekt av mer avgränsad karaktär.

Trots att *konsept* då och då kommer att användas om musikprojekt från och med 1983, är den allt överväldigande mängden belägg knutna till konstvärlden. Redan 1988 hittar man dock ett belägg som skulle kunna ses som en utvidgad betydelse av musikkonceptet:

(4.95) [...] greiðir auglýsandinn fyrir öll mistök sem auglýsingastofan gerir þó svo að teiknarar og hugmyndasmiðir stofunnar hafi gjörsamlega misskilið „**konseptið**” á bak við auglýsingaherferðina.

'[...] betalar annonsören för alla misstag som reklambyrån gör även om byråns AD:ar och copy-writer totalt skulle ha missuppfattat "**konceptet**" bakom reklamkampanjen.'

(*Dagblaðið Vísir* – DV, 25/1 1988, s. 40)

I översättningen av språkexemplet har *konseptið* översatts med 'konceptet', men man skulle lika gärna – eller rent av hellre – ha kunnat välja översättningsekvivalenter som 'grundtanken', 'idén' eller liknande. Poängen är att man även inom reklambranschen kan se sitt arbete som "konstnärligt" och kan vilja tala om det med konstens termer. Exempel som detta är dock mycket ovanliga. De enda ytterligare som finns utanför en mer strikt avgränsad konstnärlig domän är några fall där det talas om "grundidén" bakom tv-dokumentärer. Då används också *konsept*. Mot slutet av 1990-talet börjar det dock dyka upp instanser av *konsept* som mer eller mindre entydigt kan översättas som 'affärsidé':

- (4.96) En hver verður framtíð Rúmfatalagersins. Mun Jakob láta við það sitja að reka Rúmfatalagerinn eða færa sig í aðrar starfsgreinar?

„Rúmfatalagerinn er sérstakt **konsept** sem ég vil fara varlega með. [...]”

’Men hur blir framtiden för Rúmfatalagerinn [’Sängklädeslagret’]. Kommer Jakob att låta det räcka med att driva Rúmfatalagerinn eller ge sig ut i andra verksamheter?

”Rúmfatalagerinn är en särskild **affärsidé** som jag vill ta det försiktigt med. [...]”

(*Frjáls verslun*, nr 3, 1999, s. 62)

Även om ”konstbetydelsen” av *konsept* fortfarande efter år 2000 är den oftast förekommande, börjar andra belägg som liknar språkexempel (4.96) bli allt vanligare då.

Redan under mitten av 1980-talet har det börjat dyka upp allt fler avledningar och sammansättningar med *konsept* som första led. Tabell 4:28 visar några av dessa.

Kring de ord som ses i Tabell 4:28 kan ett antal iakttagelser göras. Den kanske viktigaste och mest uppenbara är skillnaden mellan orden från 1900-talet och orden från 2000-talet. Under 1900-talet finns det bara avledningar och sammansättningar där ”konstbetydelsen” av ordet *konsept* ingår. Inget av de tre orden från 2000-talet har däremot en betydelse som har med konst att göra. När det gäller ordet *konseptvæðing* ’konceptifiering’ skulle man möjligen vara benägen att se en koppling till konstnärlig domän, eftersom det är litteratur som diskuteras. Då man betraktar citatet i sitt sammanhang blir det däremot tydligt att ordet ingår i en affärsdiskurs snarare än en konstnärlig diskurs. Sammanhanget är nämligen en reflektion över litteraturens kommersialisering.

Vidare noterar vi att ord som *konseptbill* och *konseptbúð* knappast kan vara något annat än direktöversättningar av engelska uttryck som *concept car* och *concept store*.

TABELL 4:28. Några avledningar och sammansättningar med konsept som första led.

Samansättning	Konkordans	Årtal
konseptlegt 'konseptaktigt'	þeim eldri fannst þetta of konseptlegt og vitleysislegt 'de äldre tyckte att det här var för konseptaktigt och galet'	1985
konseptlið 'konseptgäng'	Allt konseptliðið virðist vera á leiðinni 'Hela konseptgänget tycktes vara på väg'	1985
konsepttími 'konseptperiod'	en á konsepttímanum var ekkert verið að flagga því 'men under konseptperioden flaggades det inte för det'	1988
konseptbylgja 'konseptvåg'	þegar konseptbylgjan skall á Íslandi 'när konseptvågen sköljde över Island'	1989
konsepttisti 'konsepttist'	ekki eins pólitísk og hjá konseptistunum 'inte lika politisk som bland konseptisterna'	1990
konseptismi 'konseptism'	Samkvæmt lögmálum „konseptismans“ 'Enligt "konseptismens" principer'	1992
konseptgjörning 'konsepthappening'	að bera þennan konseptgjörning saman við sambærilegar athafnir listamanna á sjöunda og áttunda áratugnum 'att jämföra denna konsepthappening med jämförbara handlingar av konstnärerna på sextio- och sjuttitotalen	1998
konseptbíllinn 'konseptbil'	fréttir að konseptbíllinn MX-crossport sé tilbúinn til framleiðslu 'nyheter om att konseptbilen MX-crossport är klar för produktion'	2005
konseptvæðing 'konseptifiering'	Konseptvæðing bókmenntanna er hér á lífshættulegu stigi, 'Konseptifiering av litteraturen är här på en livsfarlig nivå,'	2006
konseptbúð 'concept store'	ekki séð svona flottar konseptbúðir í nágrannalöndunum 'inte sett så flotta konseptbutiker i grannländerna'	2006

Om man ser till avledningarna i Tabell 4:28, kan det konstateras att sådana tidigt blir aktuella. Den första är den adverbiala avledningen *konseptlegt* från 1985. Att avledningarna kommer tidigt är intressant, eftersom en avledning av ett ord gärna ses som ett tecken på att detta är på väg att bli en del av det etablerade ordförrådet. Man brukar t.ex. också säga, att om ett ord som härstammar från ett annat språk har avletts, kan det inte gärna betraktas som en instans av kodväxling utan det bör då snarare ses som ett lån (se avsnitt 2.1.1 ovan för skillnaden mellan lån och kodväxling). De två andra avledningarna *konsepttisti* och *konseptismi* följer ett mönster som vi känner från avsnitt 4.2.1 och 4.2.2 ovan. Den generella tendensen i de avsnitten är att *-isti-*avledningarna kommer före *-ismi-*avledningarna, vilket de också gör här. Vi har i kapitel 4 också sett att dessa avledningarna är särskilt aktuella inom konstnärlig och ideologisk verksamhet, där de används för att skapa en benämning

för en viss inriktning samt för de personer som ansluter sig till denna. Även i detta avseende faller således *konseptisti* och *konseptismi* väl samman med det generella mönstret.

Exemplet *fila*

Mönstret för hur *fila* under ett inledande skede kommer att användas i isländskan är mycket typiskt och lätt att känna igen. Av de sex beläggen som vi träffar på i Tímarit.is under 1950-talet har de äldsta tre karaktären av satir med udden riktad mot en inblandning av engelska i isländska; se språkexempel (4.97). De följande tre kommer alla från en och samma tidningsartikel (publicerad i två olika tidningar, *Tíminn* och *Þjóðviljinn*), som likaledes kritiserar detta bruk; se exempel (4.98):

(4.97) ... og ég þekki þig **olredí** í gegnum mína ömmu, og **fila** það **nöff ríson** fyrir þetta bréf.

'... och jag känner dig **already** genom min mormor, och **feel** det **enough reason** för detta brev.'

(*Spegillinn*, nr 1 1954, s. 14)

(4.98) Eitt hinna leiðari tökuorða sem orðið hafa allföst í íslenzku á síðari árum í ákveðnum hópi fólks og þá fyrir ensk áhrif, er sögnin að **fila sig**, í samböndum eins og „Hvernig filarðu þig? hann filar sig vel í þessu“. Nú er mörgum það ljóst að orð eins og þetta er engin íslenzka og getur aldrei orðið. Það veldur málsþjöllum, en fyllir ekkert opið skarð í málinu, því að íslenzk tunga á næg orð til að nota í þess stað.

'Ett av de tristare lånorden som har bitit sig fast i isländskan under senare år inom en viss bestämd grupp människor och under påverkan av engelska är verbet att **fila sig**, i fraser som "Hur filar du dig? Han filar sig väl med det här". Nu har nog många klart för sig att ord som det här inte är någon isländska och heller aldrig kan bli. Det vållar språkskador, och fyller inte någon lucka i språket, eftersom isländskan har ord så att det räcker för att använda i dess ställe.'

(Árni Böðvarsson, *Þjóðviljinn*, 31/10 1959, s. 4)

Böðvarsson – den troligen mest betydande isländska lexikografen under 1900-talet, bl.a. som huvudredaktör för de två första upplagorna av *Íslensk orðabók* – visar här (4.98) tydligt att *fila sig* enligt hans bedömning är ett exempel på ordbruk som är till skada för språket och som det inte finns något behov av. Just det att det inte finns något behov av ordet, att det därmed skulle vara ett

kärnlán och inte kulturlán, betonar han längre fram i samma text, när han tar upp väl fungerande isländska ersättningsord som alternativ. Böðvarsson citerar här ett exempel på mindre lyckat bruk från ett konkret ordskifte och kommenterar det:

(4.99) „Nú, ég get nú vel skilið að hún hafi ekki **filað sig hérna** eftir þetta“. [...] En í stað þess að nota gott orð sem allir íslenzkumælandi menn skilja, **að una sér**, notaði maðurinn enskuslettu af versta tagi, sem vekur allt önnur hugsanatengsl til umhverfis en efni standa til.

”Jo, jag kan ju väl förstå att hon inte har **filat sig här** efter detta”. [...] Men istället för att använda ett utmärkt ord som alla isländsktalande människor förstår, **að una sér** [att trivas], använde personen engelsk jargong av värsta slag, som väcker allt andra associationer till omgivningen än vad som vore motiverat.’

(Árni Böðvarsson, *Þjóðviljinn*, 31/10 1959, s. 4)

Tidigare i artikeln har Böðvarsson betonat att man sist av allt ska lasta detta språkbruk kunskaper i främmande språk, eftersom de som är vana att använda engelsk jargong har mycket små kunskaper i språket.

Ett tecken som talar för Böðvarssons tolkning av brukarnas språkkunskaper är att *filað sig hérna* är konstruerat enligt isländska valensmönster, och att det således inte kan vara frågan om kodväxling, vilket i sin tur skulle ha varit tecken på god engelskkompetens. Vi ser här att verbet är konstruerat med ett reflexivt pronomen – *sig* – följt av ett adverbial som anger platsen – *hérna* ’här’. Det är ett konstruktionsmönster som används för ett antal isländska verb med liknande användning – *una sér*, *kunna vel við sig* – men som inte fungerar med det engelska **feel himself here*. Konstruktionsmönstret är dock i sig fullt tänkbart på engelska: *enjoy himself here*.

TABELL 4:29. *Belägg på fila per år och per decennium i Tímarit.is.*

-50	-51	-52	-53	-54	-55	-56	-57	-58	-59	1950–59
–	–	–	–	2	–	–	–	1	3	6
-60	-61	-62	-63	-64	-65	-66	-67	-68	-69	1960–69
–	–	–	2	–	–	–	1	–	1	4
-70	-71	-72	-73	-74	-75	-76	-77	-78	-79	1970–79
–	3	–	2	3	2	5	3	4	5	27
-80	-81	-82	-83	-84	-85	-86	-87	-88	-89	1980–89
14	23	33	46	46	61	44	27	57	29	380

Vi har redan noterat att alla belägg i Tímarit.is från 1950-talet är språkkritiska och/eller ironiska. Det framgår också av Tabell 4:29 att beläggen under 1950- och 60-talen är förhållandevis fåtaliga.

Under 1970-talet ökar beläggen dock, men utan att något enstaka år uppvisar någon tydlig uppgång. Den stora ökningen kommer under 1980-talet, där tendensen under decenniets första hälft också är tydligt stigande, från 14 belägg 1980 till 61 belägg 1985. Sedan sjunker antalet belägg något för att till slut plana ut på en något lägre nivå.

Det ökande bruket under 1980-talet kan med största säkerhet kopplas till nya konstruktionssätt och betydelseområden som låg i tiden redan på 1970-talet. I en tidningsartikel 1974 som beskriver ungdomsspråk och slang knutet till domäner som pop/rock, bilar och uteliv står följande att läsa om *að fila* (sig):

(4.100) Um hugtök tilfinningalegs eðlis eru notuð hin ýmsu orð svo sem **filingur** og **að fila hitt og þetta**. Dæmi: „Ég fila þessa grúppu,“ eða „hann var í ofsa filing þarna um kvöldið“. Þetta hugtak er eitt af mörgum, sem erfitt er að snara í íslenzku án þess að merking raskist. Tilfinning nær því ekki nógu vel, því að ef maður „**filar einhverja grúppu**“ þýðir það í raun eitthvað annað og meira en bara það að hafa tilfinningu fyrir viðkomandi hljómsveit. Ég verð að játa, að mér er ekki kunnugt um neitt orð í íslenzkri tungu, sem nota mætti með góðu móti, þegar talað er um að „**fila eitthvað**“.

’Om uttryck av känslomässig natur används diverse olika ord så som **filingur** och **att fila [känna för/”digga”] det ena och det andra**. Exempel: ”Jag diggar det här bandet,“ eller ”han var i riktigt skön stämning här om kvällen“. Det här uttrycket är ett av många som det är svårt att översätta till isländska utan att dess betydelse förvanskas. Känsla når därför inte riktigt fram, för att om en person ”**diggar något band**” betyder det faktiskt något annat och mera än att bara ha känsla för vederbörande orkester. Jag måste bekänna, att jag inte kan något annat ord på det isländska språket, som man på ett rimligt sätt skulle kunna använda, när man talar om att ”**digga något**”.’

(Sv. G., *Morgunblaðið*, 3/3 1974, s. 14)

Denna artikel är förvisso skriven femton år efter Böðvarssons bestämda avståndstagande från *fila*, men det är nog inte de femton år som förflutit mellan artiklarna som ger förklaringen till de skilda synsätten, utan snarare två andra faktorer: ålder och perspektiv. Författaren till den senare artikeln, journalisten Sveinn Guðjónsson, är född 1947 och därmed en generation yngre än den 1924 födda Böðvarsson. Det finns också skäl att tro att Guðjónsson haft ett inifrånperspektiv på det språk som beskrivs i hans artikel, eftersom han själv spelade i ett av de band – ”Roof Tops” – som nämns i den.

Vi ser här att Böðvarsson och Guðjónsson har diametralt motsatta uppfattningar om behovet av ordet *fila*. För Böðvarsson är ordet helt onödigt

och dess betydelse kan lika gärna uttryckas med andra isländska ord, medan Guðjónsson menar att det har betydelsenyanser som inte täcks av befintliga isländska ord. Dessa skilda utgångspunkter leder till att Böðvarsson ser ordet som ett kärnlån (dock utan att använda termen) vars införlivande i isländskan leder till en kvalitetsförsämring av språket, utan att tillföra något när det gäller språkets uttrycksförmåga. För Guðjónsson står ordet åtminstone på gränsen till att vara ett kulturlån som genom att tas in löser ett uttrycksproblem och ökar språkets nyansrikedom.

Vi ser också att den betydelse, det språkliga innehåll som *fila* till skillnad från andra isländska ord, enligt Guðjónsson, kunde uttrycka, inte var någon betydelse som Böðvarsson noterade hos ordet. Så sent som i andra utgåvan av ÍO (1983) – där *fila* finns med, utmärkt med ? för att markera dess slangstatus – har Böðvarsson inte beskrivit den betydelse som Guðjónsson här anger och som är den ojämförligt vanligaste betydelsen från 1970-talet och framåt, utan endast den betydelse han själv bedömde som opåkallad redan 1959.

Avslutningsvis kan det kanske vara intressant att något närmare undersöka några konstruktionsmönster och betydelsenyanser där *fila* ingår, utöver dem som redan har nämnts:

(4.101) **fila** sig mjög vel

'**känna** sig mycket bra'

(*Vikan*, Nr 31 1971, s. 40)

(4.102) Nú **fila** ég mig mikið betur

'Nu **känner** jag mig mycket bättre'

(*Alþýðublaðið*, 22/8 1973, s. 9)

När det gäller (4.101) och (4.102) kan man särskilt notera att de dels har en mycket stor likhet med den av Böðvarsson 1959 beskrivna betydelsen och konstruktionen, med undantag för att adverbialiet här uttrycker sätt/grad i stället för plats, dels att de båda konstrueras likadant som motsvarande svenska uttryck.

Förhållandevis tidigt (första belägg 1975) skapades en fast fras – *fila í botn* 'vara extremt förtjust i'. Den kommer att visa sig vara mycket vanlig i materialet:

(4.103) Og ég sem **filaði** Stones og Kinks **í botn**

’Och jag som **diggade** Stones och Kinks **stenhårt**’

(*Vikan*, Nr 15 1980, s. 38)

Den betydelse av *fila* som Guðjónsson tar fasta på, ’uppleva något på ett starkt positivt sätt’, får under 1970-talet också en mer allmän betydelse, helt enkelt ’uppleva’:

(4.104) Maður **filar** hann eins og Benz [om Audi]

’Man **upplever** den som en Benz’

(*Lesbók Morgunblaðsins*, 26/9 1976, s. 10)

(4.105) nokkra þætti [...] sem pubullinn „**filar** ferlega sveitó“.

’några program [...] som pöbeln ”**upplever** som förskräckligt lantisaktiga”.’

(*Dagblaðið Vísir* – DV, 12/3 1986, s. 15)

Den svenska översättningen med *uppleva* i (4.104) är dock kanske inte nödvändig. Om man gör en konstruktionsväxling och eliminerar subjektet blir en möjlig bättre översättning ”den känns som en Benz”. I (4.105) är det däremot inte möjligt att göra någon konstruktionsväxling, eftersom subjektet här till skillnad från i (4.101) inte kan strykas, och därför kan man inte heller använda *känna*.

Den utvidgning av betydelsepotentialen hos *fila* som successivt äger rum under 1970-talet, blir särskilt tydlig i vissa meningar där ordets polysemi inte begränsas av andra skäl. I exempel (4.106) är tre svenska tolkningar anförda som var och en är lika möjlig så länge man inte tar hänsyn till kontexten.

(4.106) jass verður maður að „**fila**“.

a. ’jazz måste man ”**digga**”.’ [som i (4.103)]

b. ’jazz måste man **uppleva**.’ [som i (4.104) och (4.105)]

c. ’jazz måste man **känna**.’

(*Morgunblaðið*, 13/6 1974, s. 18)

Tar man däremot hänsyn till kontexten utesluts betydelsenysanerna i (4.106a) och (4.106b), som båda uttrycker ett upplevarperspektiv på det satsen handlar om. I kontexten har vi däremot ett utövarperspektiv på jazz. Och därmed aktualiseras en ny betydelsenysans. Vi har *känna* i betydelsen ’intuitivt bearbeta ett musikaliskt inflöde i avsikt att skapa ett utflöde’.

Exemplet *steri/steróïð*

Det är inte alls självklart att *steri* '(anabol) steroid' hör hemma i den kategori ord som behandlas här. Till skillnad från de övriga orden i detta avsnitt är *steri* inte informellt. Det är ett ord som har hemortsrätt i såväl fackspråk som standardspråk. Det som trots allt motiverar att ordet behandlas i detta sammanhang, är att utvecklingen av ordformen tycks ha så mycket gemensamt med den utveckling som vi ser hos andra ord i detta avsnitt.

TABELL 4:30. *Belägg på steroid, steri och steróïð i Tímarit.is.*

	1950-59	1960-69	1970-79	1980-89	-80	-84	-85	-86	-87	-88	-89	1990-99
steroid	1	3	9	15	3	5	2	1	1	2	0	5
varav citatlán	0	0	5	8	1	3	1	1	0	2	0	5
steri	0	0	11	83	0	6	4	10	3	24	31	772
steróïð	0	0	0	11	0	3	0	3	0	3	2	0

Första belägget på *steri* i Tímarit.is är från 1971 och ordet finns med i *Íðorðasafn lækna* (ÍOL) ('läkarnas fackordlista') som den officiella isländska medicinska benämningen för '(anabol) steroid'. Som framgår av Tabell 4:30 är beläggen på ordet relativt fåtaliga fram till 1988. I samband med att Ben Johnson diskvalificerades för brott mot dopningsbestämmelserna vid OS 1988 ökade naturligtvis användningen av ordet dramatiskt. Sedan dess har dopningsdebatten och diskussioner om vardagsmissbruk i samband med styrketräning bidragit till att hålla ordet aktuellt.

Av Tabell 4:30 framgår vidare att de äldsta beläggen på termen *steroid* är helt oanpassade ordlån. De tidigaste beläggen har vidare, som i språkexempel (4.107), inte heller något att göra med det specifika tillväxthormonet anabol steroid.

(4.107) **Steroid** hormonar virðast gefa vörn gegn minniháttar afturkasti af penisillin-inngjöf

'**Steroid**hormoner tycks ge skydd mot återfall orsakade av penicillin-behandlingen.'

(*Vísir*, 23/7 1955, s. 3)

De första beläggen på det språkligt anpassade isländska ersättningsordet för *steroid*, d.v.s. *steri*, har som synes i exempel (4.108) inte heller något med dopningsmedel att göra:

(4.108) Hins vegar má svo hindra með lyfjagjöf, að líkaminn hafni hinu framandi líffæri. Eru einkum notaðir **sterar og mótefnaslævgandi lyf**, sem hindra mótefnamyndun eða afleiðingar hennar.

’Å andra sidan kan man med medicinering hindra, att kroppen stöter bort de främmande organen. Här används särskilt **steroider och antikroppshämmande mediciner**, som hindrar antikropps bildning eller resultaten av dessa.’

(*Alþýðublaðið*, 22/6 1971, s. 14)

Det första belägget på användning av termen *steroid* i dopningssammanhang i isländsk press är daterat till 1973. Då används den engelska termen som citatlån:

(4.109) Það er farið að hitna í kolunum í baráttunni gegn notkun hinna **ólöglegu „anabolic steroid“-lyfja**, sem íþróttahetjur hafa notað til þess að byggja upp líkamsvöðvana. Brezkir vísindamenn segjast nú orðið geta fundið út, hvort hlaupari eða varpari hefur notað þessa fordæmdu „vöðvapillu“.

’Det har börjat komma skärpa i kampen mot bruket av de **olagliga ”anabola steroid”-mediciner**, som idrottshjältarna har använt för att bygga upp sin kroppsmuskulatur. Brittiska vetenskapsmän påstår sig numera kunna avslöja, om löpare eller kastare har använt dessa utdömda ”muskelpiller”.’

(*Vísir*, 5/11 1973, s. 6)

Som vi ser i Tabell 4:30 blir det efterhand snarare regel än undantag att *steroid* används som citatlån. Totalt sett är 55 % av beläggen i tabellen använda som citatlån, men alla fr.o.m. 1988. Som redan har nämnts är 1988 något av ett genombrottsår för en bredare rapportering kring dopning i isländska media, och det ska nog också ses som helt naturligt att det är fr.o.m. detta år som *steri* blir den självklara normalformen för *steroid* på isländska.

I den isländska nybildningstraditionen är det inte ovanligt att konkurrerande former lanseras från olika håll och sedan lever sida vid sida i språket under en tid. Se t.ex. Jónsson (1987) för en kort skiss över hur situationen utvecklas när ett avlösarord till *hivl aids* ska introduceras. I det här fallet har vi, enligt Tabell 4:30, tre konkurrerande former, där den tredje är *steróið*. Formen *steróið* är egentligen bara en anpassning av ordet till isländska uttals- och rättstavningsnormer. Om man ser till utvecklingen under 1980-talet, blir det

tydligt att *steróið* kommer in som avlösarform till *steroid*, som fr.o.m. 1988 bara används som citatlån. *Steri* blir normalform för i den aktuella användningen.

Steri måste ses som ett fackord och finns förvisso med i *Íðorðasafn lækna* redan i den första tryckta utgåvan (ÍOL 1986–89). Det finns dock åtminstone fem belägg från osignerade dagstidningsartiklar, innan det första belägget obestridligen skrivet av en medlem av den medicinska professionen dyker upp 1977:

(4.110) [...] margir þeir, sem stunda þessa íþrótt af einhverju kappi, muni hafa fengið lyf sem eigi að örva vöðvauppbyggingu, svokallaða **anabol steroida**, mjög sterk og afbrigðileg hormónlyf.

[...] Vitað er, að slíkum stera-lyfjum hefur verið og er beitt í stórum stíl á keppnisíþróttamenn meðal stórbjóðanna,

'[...] många av dem, som utövar denna idrott med tävlingsambitioner, lär ha fått läkemedel som är ägnat att stimulera muskeluppbyggnaden, s.k. **anabola steroider**, ett mycket starkt och anormalt hormonpreparat.

[...] Man vet att sådana steroidpreparat har använts och används i hög grad av de större nationernas tävlingsidrottare,'

(Docent Ásmundur Brekkan, *Morgunblaðið*, 8/9 1977, s. 18)

Därmed finns det således utrymme för att *steri* har skapats bland icke fackmän, för att sedan spridas bland professionens skribenter. Det ligger nära till hands att förmoda att läkarutbildade kanske hellre skulle välja en etymologiskt passande isländsk ordstam att utgå ifrån för att bilda ett mer genomskeinligt ord. Det har också under lång tid varit den vanliga metoden vid isländskt nyordsskapande (jfr avsnitt 2.4 ovan), med ord som t.ex. *sálfræði* (eg. 'själslära')/'psykologi'. Ett sådant förfarande skulle då utgått från att den grekiska roten i *steroid* (enligt SAOB, s.v. *sterol*) har betydelsen 'stel, styv', och skapat ett ord som byggt på motsvarande isländska rot.

Istället för att utgå från en isländsk form av den grekiska roten *stereos*, väljer man här att skapa det isländska ordet på grundval av en fonologisk förenkling av det internationella utgångsordet *steroid* (som ju stavas nästan identiskt på flera möjliga ursprungsspråk som danska, engelska och tyska). Den på isländska naturligt tryckstarka delen av ordet står kvar intakt, medan slutstavelsen reduceras till ett /i/. Mönstret är inte olika det vi har sett ovan i avsnitt 4.1.2, om oortodox ljudnära stavning. Skillnaden är att det här tillämpas på ett lånord.

I det här avsnittet, 4.3, har ett antal ord av utländsk härkomst behandlats, som i sig har exemplifierat och utvecklat vissa förutsättningar och egenheter som kan kopplas till att direktlån tas upp och börjar användas med isländsk stavning. Det första exemplet, (4.41) från den isländska "västerbygden" i

Kanada, antyder att det i språkgemenskapen bör finnas ett visst mått av tvåspråkighet, bland såväl lyssnare som talare, så att den (i det här fallet) avsedda lustigheten eller anspelningen når fram. Om någon i Reykjavík vid samma tid sagt *Ó jes, bött æ dónt ker* så hade vederbörande med största sannolikhet helt enkelt inte blivit förstådd. Men i ”västerbygden” kunde man räkna med att bli förstådd. Som tidigare har påpekats av Myers-Scotton (2002:238), i mera allmänna ordalag, och av Svavarsdóttir (2004a), med tydligare koppling till isländska, krävs det en kritisk massa av talare som delar gemenskapen runt ett språkligt uttryck för att det ska få fäste i språket.

Vi har också sett att det i många fall är helt klart att det är uppfattningen om hur ordet uttalas, som styr hur det kommer att stavas på isländska. Så ser vi t.ex. hur stavningen av *chance* ändras från <sjans> till <séns> när ett amerikanskt uttal börjar tjäna som modell.

I exemplen *frik* och *nörd* har vi konstaterat hur nära isländskan ligger de övriga nordiska språken med hänsyn till tidpunkt för lånen och vilka betydelse det inlånade ordet kommer att få. Tvärt emot den allmänna uppfattningen tycks isländskan i åtminstone detta sammanhang inte vara mer puristisk än svenska, norska eller danska. I fallet *nörd* undviker man dessutom att stava ordet *nörð* eller *nörður* och ansluta ordet till en möjlig redan existerande böjningsgrupp (innehållande ord som *mörður* ’mård’ och *fjörður* ’fjord’), utan istället låter man det behålla sin utländska prägel med avslutningen *-rd*.

Frik väcker, liksom flera av de övriga orden, frågan om ordet berikar ordförrådet genom att en för språket ny betydelse lexikaliseras, eller om det bara tar plats från ett existerande ord med samma betydelse. Det är nog i det här fallet rimligt att se den gemensamma nordiska betydelsen ’person med omåttligt intresse för något’ som för första gången lexikaliserad genom *frik*.

Flera av de övriga här behandlade orden (*fila*, *konsept*, *klassik* och *prójekt*) har det gemensamt att de har anknytningar till trender inom konst- och musiklivet. När orden lexikaliseras används det utländska ordet med fonologisk och ortografisk anpassning. Somliga språkbrukare ser uppenbarligen inte några problem med att använda orden, medan andra helst undviker dem. I fallen *klassik* och *prójekt* är det tydligt att de undviks av många språkbrukare, när man ser hur underrepresenterade de är jämfört med helisländska närsynonymer (se Tabell 4:23 och 4:25 ovan).

I viss användning av den isländska stavningen av utländska ord tycks mest en komisk, satirisk eller språkkritisk effekt eftersträvas. Bland de här redovisade exemplen finns bara en sådan text medtagen – i exempel (4.97) ovan, här upprepade som (4.111):

(4.111) ... og ég þekki þig **olredí** í gegnum mína ömmu, og **fila** það **nöff ríson** fyrir þetta bréf.

'... och jag känner dig **already** genom min mormor, och **feel** det **enough reason** för detta brev.'

För vissa ord och vissa tidsperioder, huvudsakligen när bruket av dem är nytt i språket, kan en mycket stor del av det dokumenterade bruket vara av samma typ som i exempel (4.111) ovan.

Slutligen har vi genom exemplet *steri* kunnat notera att även fackspråkliga termer av allt att döma kan bildas på ett sätt som liknar mer vardagliga importords bildningssätt. Ett utländskt ord, *steroid*, används först som citatlån, men när bruket ökar behålls den tryckstarka delen av ordet intakt, medan de (på isländska) alltid svagare följande stavelserna förenklas och får en ändelse som väl faller in i det isländska böjningssystemet.

4.4. Summering av iakttagelserna i det textbaserade materialet

Kapitel 4 har uppvisat tre typer av ord som till sin form och bildning strider mot den under 1900-talet framväxande standardisländskan samt den under samma sekels första sex–sju decennier nära nog hegemoniska purismen. Dessa typer är: (1) ord med oortodox ljudnära stavning eller bildning, (2) ord bildade med utländska morfem och (3) utländska ord med isländsk stavning. Samtidigt har exemplen i avsnitt 4.1 givit vid handen att de ordformer som man har vänt sig emot ändå har ett betydande antal belägg som daterar sig längre tillbaka i tiden än till den tidpunkt då deras existens börjar ifrågasättas.

När det gäller avledningar med *-ó* har vi konstaterat att ursprunget med största sannolikhet kan kopplas till *Lærði skólinn* vid 1860-talets slut. Det står också klart att *Iðnó* för *Iðnaðarmannahúsið* ('hantverkarnas hus'), har något av en särställning i den process som gör avledningen produktiv. Under tio år är *Iðnó* det enda kända belägget, och tillsammans med det därpå följande *Gúttó* (< *Góðtemplarahús* 'godtemplarlokal') är de under ytterligare fjorton år de enda kända beläggen. När sedan några fler ord börjar bildas med denna avledning vid skiftet 1920–1930-tal, är det *menntó* (*menntaskóli* 'gymnasieskola') som kommer därefter. Anknytningen till läroverkets lärda värld är fortfarande stark. Det är också signifikativt att *-ó*-avledningar av skolors namn än idag är vanliga och produktiva. Från och med 1980-talet börjar också *-ó*-avledningar av gatunamn bli allt vanligare, och särskilt i en mycket avgränsad textgenre –

i dagstidningarnas minnesord om avlidna. Det sätt som *-ó*-avledningarna används på här är intimiserande. De läggs i barnbarnens mun i ett sista farväl till en älskad mor- eller farförälder.

Vi har också sett att en uppburen skribent som Halldór Laxness fick utstå hård kritik för sin användning av vissa talspråksnära ordformer i skrift, ordformer som aldrig kom att slå rot i skriftspråket och som även idag kan ge upphov till kritik om de används. Tabell 4:2 visar dock att ordformer som dessa fanns belagda före Laxness och att de fortfarande används. Av Tabell 4:3 framgår att det också har tillkommit nya ljudenligt stavade ord, där fyra av dem har sina första belägg från tiden efter år 2000. Huvudintrycket är dock att de nya ljudenligt stavade orden snarare utgör fortsättningen på ett mönster än är tecken på något helt nytt. I fallet *obbod-* av *ofbod-* fann vi att den iakttagelsen gjordes redan av Fjölnismännen på 1830-talet. Vi har också sett att ÍOS anger att den adverb-bildande leden *-lega* redan i fornspråket försvagats till *-la* i ord som *siðla* 'sent' av *siðarlega* och *varla* 'knappast' av *varlega*.

Ordbildningslederna *-isti* och *-ismi* är intressanta på så sätt att de har en lång historia i isländskan. Som vi konstaterat är det äldsta belägget för ett ord som slutar på *-isti*, *evangelisti*, så gammalt som från den första isländska översättningen av Nya testamentet 1540, och vi noterar att det faktiskt är översättningen av samma latinska ord som ligger bakom det äldsta belägget för ändelsen *-ist* i svenskan, nämligen *evangelist*. Av Tabell 4:11 framgår det dock att det sedan bara är några få ord som direktlånas med denna ändelse före 1800-talets andra hälft. Man kan beskriva det som att de första lånen med *-istil-**ismi*-ändelse i huvudsak är kulturlån som tas in "oöversatta" i samband med att det på Island börjar komma igång ett offentligt samtal om samhällsförändring och filosofiska frågor.

Vi har också konstaterat att de första produktiva beläggen för dessa ordbildningsleder kommer från den lärda sfären. De två äldsta produktiva beläggen härstammar från *Lærði skólinn* 1869. Även fortsättningsvis kommer beläggen huvudsakligen från direktöversättningar inom den lärda sfären. Det rör sig således om samma "ismer" som avses på isländska som på svenska. Materialet visar också att en ökad produktiv användning av såväl *-isti* som *-ismi* är tydlig.

I detta kapitelns sista huvudavsnitt har så bruket av utländska ord med isländsk stavning behandlats. Avsnittet börjar med en trivial men ändå väsentlig iakttagelse. Användning av utländska ord förutsätter att språkbrukarna känner till dem. Således kommer de äldsta exemplen på islandiserad stavning av främmande ord från tidningar utgivna inom den isländska kulturgemenskapen i "västerbygden" i Kanada. Anledningen till att de första exemplen på isländskt stavade utländska ord först dyker upp i Kanada är med all sannolikhet den, att där kunde man räkna med att bli förstådd. Som tidigare har påpekats, krävs det en kritisk massa av talare som delar gemenskapen runt

ett språkligt uttryck för att det ska få fäste i språket. Här ska dock direkt fastslås att dessa tidningar i övrigt är skrivna på vårdad korrekt isländska, där en inte obetydlig del av materialet är åstadkommet av korresponderande skriftställare ”hemma” på Island. Det är här således inte frågan om något bruk av oavsiktliga anglicismer, utan återgivning av kodväxling i muntligt språk, där den engelska delen är skriven så att bokstäverna står för isländska ljudvärden. I språkexempel (4.41) ovan återges t.ex. det korrekta engelska *Oh yes, but I don't care* istället för med *Ó jes, bött a dónt ker*. Exemplet illustrerar dessutom en annan viktig funktion med bruket av isländskt stavade utländska ord: en satirisk eller kritisk underton. Endast ett av exemplen i avsnitt 4.3 härstammar från kontexter där bruket av engelska satiriseras med komiska avsikter, men i undersökningsmaterialet i dess helhet är den typen av exempel betydligt fler.

Förhållandet att den isländska ljudenliga stavningen av utländska uttryck ligger nära de ifrågavarande ordens ljudvärden gör det möjligt att bilda sig en uppfattning om islänningarnas föreställning om hur orden ska uttalas. Man kan då konstatera fall där stavningen övergår från att spegla ett brittiskt uttal av engelska till ett amerikanskt. Det mest tydliga exemplet är att stavningen av det engelska ordet *chance* ändras från <sjans> till <séns> efter det att den amerikanska närvaron på ön lett till att islänningarna i högre grad påverkas av amerikansk engelska.

Beträffande upptagandet av utländska ord i isländskan med en stavning som efterbildar det utländska uttalet, måste det också noteras att isländskan i vissa avseenden är mera lik de nordiska systerspråken än vad man genom beskrivningarna av isländskan som ”puristisk” kommit att förvänta. I avsnitt 4.3 ser vi hur orden *frík* och *nörd* kommer in i isländskan på ett sätt och vid en tidpunkt som väl överensstämmer med deras första förekomst i danska, norska och svenska. Båda orden kommer också att lexikalisera nya betydelser i språket, och kan därför nog räknas som kulturlån snarare än som kärnlån. Det är också signifikativt att de betydelser som lexikaliseras tillsammans med dessa ord inte faller inom ramen för det nyordsarbete som bedrivs av alla de ordkommittéer som beskrivs i avsnitt 2.4.2 ovan. Ordkommittéernas arbete omfattar snarare domäner som ligger längre ifrån allmänspråket än de betydelser som *frík* och *nörd* betecknar.

Av de i avsnitt 4.3 behandlade orden ser vi också att en språklig domän trots allt särskilt faller i ögonen – konst- och musiklivet. Vi har här ett antal ord för nya trender och nya sätt att uttrycka sig om konst och musik, som för en tillvaro på gränsen mellan slang, allmänspråk och facktermer. Bland de ord som står slangen närmare finner vi *fila*, medan ord som *konsept* och *prójekt* nära nog är att betrakta som facktermer inom området. Båda de sistnämnda orden kan också användas utanför konst- och musikdomänen, men i de kontexterna är de tydligt utkonkurrerade av helisländska närsynonymer. Just ordet *konsept*

kan här vara ett illustrativt exempel på hur behovet av att lexikalisera en viss betydelse hos ett internationellt fackuttryck leder till att *konsept* i sammansättningen *konseptlist* ('konceptkonst') tas in i språket som kulturlån, medan det i sin simplexform inte räknas som ett isländskt ord enligt ÍO4.

Ett av orden i avsnitt 4.3 – *steri* 'anabol steroid' – hör verkligen hemma i standardisländskan, såväl inom allmänspråket som inom medicinen. Det har tagits med bland de undersökta orden i avsnitt 4.3 därför att det har bildats på ett sätt som till stora delar liknar sättet som ord som inte tillhör standardisländskan bildas på. Ett utländskt ord – *steroid* – har först använts som citatlån. Sedan har den tryckstarka delen av ordet behållits intakt medan de trycksvaga har förenklats, samtidigt som ordet har fått ett slut som naturligt faller in i den helt regelbundna och mycket vanliga substantivböjningsklassen svaga maskuliner.

5. Resultat II: Nedslag i radiospråkets informella ordförråd

Avsikten med det här kapitlet är att genom att tillämpa delar av samtalsanalysens metoder försöka spåra talares förhållningssätt och attityder till lånord, såsom dessa hållningar materialiseras i det isländska pratradioprogrammet Morgunútvarp rásar 2 ('kanal tvås morgonradio').⁷⁴

Min utgångspunkt är att spontant tal inte ger språkbrukaren tid till att i samma utsträckning som i skrift välja mellan olika uttrycksformer. Till skillnad från skrift innehåller tal normalt dessutom ofta olika typer av extralingvistiska signaler, som kan ge ledtrådar till talarens attityd till det som avhandlas.

I syfte att skapa underlag för undersökningen har isländsk pratrдио från tre olika tidsperioder, 1990, 2000 och 2010, excerperats. Tanken har varit att ta reda på om det finns mönster i bruket av ordlån, samt om typen av lån och omfattningen i bruket förändrats under senare tid.

Materialet för undersökningen har presenterats i avsnitt 3.3 ovan. Där framgår bl.a. att det analyserade programmet till allra största delen består av oförberett tal. Av nedanstående samtalsanalyser framgår också att så är fallet. Det ska dock påpekas att det i vissa fall är omöjligt för den som inte varit med i studion att säga vad som är oförberett eller inte. I några fall har det emellertid varit möjligt att sluta sig till att inslaget har byggts på manus, men dessa inslag

---

⁷⁴ Se t.ex. Norrby (2004) för beskrivning av dessa metoder. En transkriptionsnyckel finns i bilaga 1.

har ändå tagits med i undersökningen. Detta gäller för sju kåserier från 1990 samt ett kåseri och ett reportage från 2000. Uppgifter om programmens längd och antalet lån per program lämnas översiktligt i avsnitt 5.4.

Ett flertal av de medverkande är så kända att det har varit möjligt att ta reda på deras födelseår. När det gäller ett mindre antal intervjuer med ”mannen på gatan” har detta emellertid inte varit möjligt. I de exempel på ordlån som presenteras med kontext i det följande har det dock varit utförbart att ta reda på deltagarnas födelseår, vilket anges i huvudet till varje analys.

5.1. Analys av radiomaterialet presenterat decennievis

I det här avsnittet presenteras radiomaterialet decennievis. Genom att bestämma särskiljande och gemensamma egenskaper decennierna emellan blir det möjligt att spåra eventuella övergripande trender, samtidigt som bruket av ordlån ges ett sammanhang i konkreta kontexter. Kontexterna som de undersökta orden förekommer i blir sedan föremål för samtalsanalyser. Poängen med samtalsanalyserna är att deras extralingvistiska innehåll kan bidra till att belysa talarens förhållningssätt till de aktuella ordlånen.

Alla samtalsanalyser är strukturerade på samma sätt. De inleds med ett huvud där ett av de centrala orden bildar titel, och där sändningsdatum och samtalsdeltagare och deras födelseår anges. Dialogen är ordnära glossad till svenska, dock utan angivande av grammatiska former. De fokuserade orden är skrivna med fet stil. Efter varje dialog följer en kommenterande text med analys av hur ordlånen används.

I det följande kommer termerna kulturlån och kärnlån (som får sin grundläggande beskrivning i avsnitt 2.2 ovan) att användas för att tydliggöra att bevekelsegrunden för bruket av lån är av två olika slag. Som framgår av nedanstående exempel, kan ett och samma grundord komma att räknas som kulturlån i ett fall och kärnlån i ett annat om ordet kan anses vara polysemt. Exemplet visar hur *konsept* ’koncept’ i (5.1) räknas som kärnlån, medan det i sammansättningen *konseptverk* ’konceptkonstverk’ (5.2) räknas som kulturlån:

(5.1) Detta **konsept** sko

’den här **idén** va’

(5.2) byrjaði hún að vinna með þetta **konseptverk**

'började hon att arbeta på det här **konceptkonstverket**'

I (5.1) finns det fungerande isländska ettordsekvivalenter (*hugtak, hugmynd*) till det inlånade eng. *concept*, och därför är *konsept* att räkna som kärnlån, medan *konsept* i *konseptverk* inte har någon enkel ekvivalent, utan snarare aktualiserar ett begrepp som behöver få ett isländskt uttryck; detta understryks av att den engelska ordboken i Snara.is har *konseptlist* som ekvivalent till eng. *conceptual art*.

5.1.1. Radiomaterial från 1990

Programmen från 1990 kännetecknas i huvudsak av återhållsamhet i bruket av lånade ord. I flera fall är de lånade orden också kulturlån som används på ett sätt som antyder en medvetenhet om kulturlånen roll i korpusplaneringsprocessen. I programmet 23/9 1990 finns ett par exempel som tydligt illustrerar bruket av kulturlån. Enligt det gängse isländska språkvårdsperspektivet (bl.a. Jónsson 2002) ska dessa ersättas av framkallade språkinterna novationer som en del i den isländska korpusplaneringen, men som framgår av samtalsanalys (2) nedan favoriserar språkbruket ibland ändå kulturlånen framför framkallade språkinterna novationer.

I det första exemplet på radiospråk samtalar studioreportern med Birgir Thorlacius, f.d. expeditionschef vid kultur- och utbildningsministeriet. Utan att här närmare gå in på betydelsen av hur gamla informanterna är kan det ändå vara värt att notera att Thorlacius föddes före första världskrigets utbrott.

Thorlacius var vid intervju tillfället regeringens heraldiska expert, och skulle året därpå komma ut med en skrift om de isländska statssymbolerna (Thorlacius 1991). Han deltog i programmet för att tala om det isländska riksvapnet i sin egenskap av heraldisk expert.

(1) **HERALDÍSKT** (23/9 1990)

(B = Birgir Thorlacius, 1913–2001)

1.	B	en en (.)	eiginlega	ef maður	horfir	bara
		men men	egentligen	om man	ser	bara
2.		↑ heral ↓ dískt	<skjaldmerkjafræðilega>			á þetta (.)
		heraldískt	'sköldmárkesvetenskapligr'			på det här

3.   pá er elsta merkið þorskurinn (.) hh silfurþorskur
               då är äldsta märket torsken [en] silvertorsk
4.   gullkrýndur á rauðum grunni
               guldbekrönt   på röd   botten

Thorlacius sätt att hantera direktlånet *heraldískt* är ganska slående. Dels betonar han ordet såväl genom tryck som genom tonkurva, dels uttalar han den därpå följande korrekta isländska ekvivalenten något långsammare än det omgivande talet. Genom betoning och intonation görs *heraldískt* till ”det omtalade”, och med sitt tillägg *skjaldmerkjafræðilega* visar Thorlacius att han anser att *heraldískt* är ett ord som behöver förklaras.

Bildningen av ordet *skjald(ar)merkjafræðilega* är ett exempel på hur korpusplanering ofta kan gå till på Island. (Se avsnitt 2.4.3 för diskussion av korpusplanering.) *Heraldík*, som *heraldískt* har bildats till, enligt vanliga ordbildningsregler, betecknar ett begrepp som man menar behövs på isländska. Man skapar då ett isländskt ord *skjald(ar)merkjafræði* som stämmer överens med isländsk ordtradition, och kan tas som utgångspunkt för vidare ordbildning.⁷⁵ Ordet hör hemma i en fackspråklig domän, och man kan förvänta att fackmännen är lojala med det lanserade isländska bruket (eller att man annars skapar ett annat isländskt ord), vilket därmed befästs åtminstone inom gruppen.

Nästa exempel visar att den organiserade korpusplaneringen inte alltid är oproblematiske. De ord som lanseras kanske inte slår igenom i det allmänna språkbruket.

I följande exempel samtalar ingenjören och den dåvarande isländska miljöministern Júlíus Sólnes med studioreportern Stefán Jón Hafstein om svavelutsläppen från de aluminiumsmältverk som då fanns på ritbordet inför en kommande utbyggnad.

(2) DÍOXÍÐ / TVÍLDI (23/9 1990)

(SJH = Stefán Jón Hafstein f. 1955 och JS = Júlíus Sólnes f. 1937)

1.   SJH   þú nefndir   norðurlandapjóðirnar   og þær hafa
           du nämnde   [de] nordiska länderna   och de har
2.   skuldbundið   sig til að draga úr   eh losun
           förbundit   sig till att minska   öh utsläppet

75 Se Jónsson (2002) för diskussion av dessa principer.

3.   **brennisteinsdíoxíð**   út í loftið [...]
               [av] svaveldíoxíð   ut i luften
4.   JS   það sé ekki raunhæft að Íslendingar geti
               det är inte realistiskt att islänningar skulle kunna
5.   dregið úr brennisteinstviildismengun á sama hátt
               minska svaveldíoxíðföroening   på samma sätt
6.   og aðrar þjóðir
               som andra länder

Skillnaden i bruk i detta exempel, där Stefán Jón Hafstein använder det mer internationella *brennisteinsdíoxíð* (rad 3) medan Júlíus Sólnes (rad 5) använder det med isländska morfem bildade *brennisteinstvíldi*, sammanfaller med två personbundna skillnader mellan Hafstein och Sólnes som nog kan vara av betydelse. Hafstein är yngre, han är född på 1950-talet, medan Sólnes är född före andra världskriget. Vidare är Hafstein journalist, medan Sólnes som ingenjör och minister kan förväntas vara lojal med ett bruk som är officiellt sanktionerat om något sådant finns.

TABELL 5:1. *Förekomster av tvíldi och díoxíð i ord på Tímarit.is.*

	tvíldi	díoxíð
1950-1959		1
1960-1969	1	1
1970-1979	3	4
1980-1989	3	20
1990-1999	16	37
2000-2009	6	73

Som framgår av Tabell 5:1, som redovisar förekomster av ord med ordleden *tvíldi* och *díoxíð*, har bruket i tidningar dock alltid favoriserat (*brennisteinsdíoxíð*). Idag anger också den isländska språkvården genom Orðabanki íslenskrar málstöðvar⁷⁶ *brennisteinsdíoxíð* som första alternativ, även om *brennisteinstvíldi* finns med som alternativform.

76 Orðabanki íslenskrar málstöðvar är ett språkvårdsorgan som motsvarar Terminological-centrum/TNC i Sverige. På deras webbplats <<http://www.ordabanki.hi.is>> finns (1 dec 2014) digitalt sökbara ordlistor för 36 olika fackområden omfattande 125 000 uppslagsord. För *brennisteinsdíoxíð* se <<http://www.ordabanki.hi.is/wordbank/terminfo?idTerm=488155>>.

Exemplen *heraldíkskjaldarmerkjafræði* och *díoxíðl'tvíildi* visar hur man i korpusplaneringen tar sig an importimpulsen på ett sätt som leder till språkinterna framkallade novationer med mer eller mindre livskraftiga resultat. Importimpulsen är tydligt begreppsstyrd och korpusplaneringen leder här, liksom oftast, till nyordsskapande där man på morfemnivå söker ekvivalenter till det ord som ska ”importeras”: *di* = *tví*, *oxid* = *ildi*. I fallet *heraldík* kan man se att morfemnivåekvivalenterna snarare hämtas från ordets definition: ”läran [= *fræði*] om släktvapen och sköldemärken [= *skjaldarmerki*]”.⁷⁷

Redan 1990 finns det dock exempel på inslag med många kärnlån, dels i ett kåseri av författaren Hallgrímur Helgason 28/1, dels i flera inslag 18/2 där alla förekommande lån är kärnlån. Helgasons kåseri sticker sannerligen ut i förhållande till det övriga radioinnehållet 1990, samtidigt som dess ymniga bruk av ordlån pekar fram emot användningsmönstret 2010. Som en kraftfull exponent för ett atypiskt bruk av lånord kan det vara värt att närmare studera Helgasons text. Som framgår av Tabell 5:2 innehåller Helgasons kåseri 54 lånade ord, d.v.s. nästan dubbelt så många som det finns i alla undersökta inslag sammanlagt 1990, eller fler än i alla undersökta inslag 2000.

TABELL 5:2. Förekomster av lån/kodväxling i Hallgrímur Helgasons kåseri.

	Ordlån	Kodväxling/citatlån	Pseudolån
Kärnlån	séns, plís (4 ggr) djobb, djobbum Svíden partílið fattið vídeóleigurnar	you must be crazy or what let me tell you talking about love I love it just remember that what's the matter man, get a job where is the old saga spirit? where is the old saga class, man?	Landbrugsministeríet
Kulturlån	pitsur	Wonderbread, coke-þambið	

För att ge en bild av hur Helgason gör bruk av de lånade orden återges här en bit av hans kåseri.

⁷⁷ Definitionen är hämtad från SO (2009) s.v. *heraldík*.

(3) **PLÍS** (28/1 1990, transkriberad längd 16,1 sekunder, inslagets totala längd 5 minuter, 45 sekunder)

(HH = Hallgrímur Helgason f. 1959)

1. HH ekki flytja til útlanda og **plís** ekki til Svíþjóðar
inte flytta till utlandet och please inte till Sverige
2. **Sviden** (0.5) ekki verða tveggjastafa númer
Sweden inte bli [ett] tvásiffrigt tal
3. á metershári dyraborði á einhverjum sovésjum
pá meterhög dörrskilt i någon sovjetisk
4. úthverfum í Gautaborg <öäh> (0.6) og byrja skúra
förrort i Göteborg öäh och börja stáda
5. fyrir félagsmálastofnun eða <land(.)brugs(.)>
át socialförvaltningen eller lant bruks
6. **ministeríet**
ministeriet

Vi kan notera att samtliga lånade ord (*plís*, *Sviden*, *Landbrugsministeríet*) är kärnlån, d.v.s. det finns inte något strikt semantiskt behov av att använda icke-isländska ord här. Behovet är stilistiskt. Hela kåseriet handlar om skillnaden mellan att leva på Island och i utlandet. Det är ”berättat” av en hemlängtande utlandsislänning i låtsad (?) motvillig exil, och de utländska orden får tänkas ha som avsikt att understryka ”det främmande” i utlandet. Både *plís* och *Sviden* har dock isländskt snarare än engelskt uttal till skillnad från kodväxlingen/citatlånen i Tabell 5:2, där orden har en ansats till engelskt uttal. *Landbrugsministeríet* är exempel på en i undersökningen annars unik ordtyp, pseudolån. De två inledande morfemen har något av ett danskt uttal, som möjligen dessutom vållar kåsören bekymmer, eftersom det är en tydlig paus mellan *land* och *brug*. *Landbrug* är ju inte heller ett svenskt ord, vilket vore det förväntade med tanke på att ”scenen” utspelas i Göteborg, utan ett danskt ord. Kåsören kanske räknar med att det i lyssnarnas öron är nog att ordet är ”skandinaviskt”.

Det ska emellertid poängteras att Helgasons sätt att använda utländska ord är mycket atypiskt för det undersökta materialet. Däremot kan man känna igen sättet att leka med utländska ord (som dessutom gärna kan få ha isländsk stavning) från de undersökta bloggtexterna.

5.1.2. Radiomaterial från 2000

I materialet från 2000 kan man allt tydligare se ett nytt mönster i bruket av lånord. Här är nyorden mer sällan ett resultat av val mellan konkurrerande former i en korpusplaneringsprocess⁷⁸, som i exemplet *díoxíð/tvíildi* ovan, utan snarare ett resultat av att enskilda språkbrukare ser dem som tilltalande alternativ i den egna språkpraktiken, vilket är typiskt för kärnlån. I dialog (4) ser vi ett exempel på bruk av ord som sedan länge funnits (sparsamt) belagda i isländska publikationer, utan att de för den skull räknats som en del av det isländska ordförrådet, i den meningen att de tagits med i den isländska standardordboken ÍO.

I följande exempel ser vi ett utdrag ur ett samtal om medieetik mellan kulturjournalisten och samhällsdebattören Egill Helgason och studioreportern Hrafnhildur Halldórsdóttir.

(4) PARANOJA (23/1 2000)

(EH = Egill Helgason f. 1959 och HH = Hrafnhildur Halldórsdóttir f. 1964)

1. EH   já (0.3)   já og=hann   var líka að tala um
         ja   ja och han   var också att prata om

2.   sko .h (0.3)   þessa   **delinkventa**   sem réðu
         alltså⁷⁹   dessa   vildhjörnor   som styrde

3.   ríkjum á þhelgarvöktum   fréttastofanna   sko
         landet   þá helgpassen   nyhetsredaktionernas   alltså

4.   (0.8) og héðan kynni sér ekkert hóf sko=
                 och härifrán kanner sig ingen begränsning alltså

5.   HH   =einmitt
              precis

6.   EH   eh h (0.5)   þetta er náttúrlega bara einhverju
         öh   det här är naturligtvis bara något slags

---

78 Det är inte ovanligt att den isländska korpusplaneringsprocessen innefattar ett språkbrukarval mellan konkurrerande former. Se avsnitt 2.4 ovan.

79 Det isländska *sko* är en diskurspartikel som närmast motsvarar svenska *alltså, asså*

7.   **paranoja**   og   hérna   og   .hhhh (.)   en   en   en   sko (.)
               paranoja   och   här⁸⁰   och   men   men   men   alltså
8.   það   eru   bara   með   þessa   menn   sko   þeir   þeir
               det   är   bara   med   de   här   personerna   alltså   de   de
9.   einsog   þessa   framsóknarmenn
               som   de   här   centerpartisterna

De ordlån Egill Helgason här använder, *delinkventa* (rad 2) och *paranoja* (rad 7), är till skillnad från övriga lån som här analyseras inte självklart engelska lån, utan de är rimligen snarare hämtade ur danskan. I fallet *paranoja* stärks den hypotesen av att det äldsta belägget i Tímarit.is, från 1914, är från en danskspråkig tidning, *Trekløverbladet*, som utgavs i Reykjavík 1906–1914. När det gäller *delinkvent* uttrycker det äldsta tidningsbelägget från 1949 en överförd betydelse, ’allmänt missaktad person’, som enligt ÍO4 (2007) har utvecklats ur grundbetydelsen ’förbrytare’,⁸¹ vilken enligt samma ordbok har bruklighetsmarkören ”föråldrad”. Detta torde innebära att grundbetydelsen bör ha lånats in under en period när danskan stod för de flesta lånorden; jfr t.ex. Kristjánsson (1986:146). Trots att båda orden uppenbarligen har funnits en tid i språket, förekommer de endast sparsamt i skrift och det är först i den senaste utgåvan av *Íslensk orðabók* (2007) som de tas med.

Trots att båda orden har använts i isländskan sedan en längre tid har det inte funnits något semantiskt betingat behov av dem, eftersom de i sina grundbetydelser har fullt täckande isländska ekvivalenter. Substantivet *delinkvent* har, enligt Snara.is, ekvivalenterna *afbrotamaður*, *sakamaður* (’förbrytare, brottsling’) medan *paranoja* har *ofsóknaræði*, *ofsóknarkennd*, *vanisýki* (’paranoia, förföljelsemani’). De är därmed typiska kärnlån, och som sådana är det inte primärt semantiska behov som driver fram användningen utan pragmatiska, stilistiska eller rent idiosynkratiska. Detta är sannolikt också en viktig del av förklaringen till att de under lång tid inte tagits med i lexikon.

Det kan också vara värt att notera att Helgason använder orden utan att

80 Det isländska *hérna* är en diskurspartikel som ordagrant kan översättas med *här*, men som pragmatiskt mest fyller funktionen att hålla kvar turen medan talaren tänker, och därför snarare bör översättas med *öhhhh*.

81 Den danska betydelsen ’förbryder’ finns belagd i såväl *Ordbog over det Danske Sprog* (ODS) som i *Den Danske Ordbog* (DDO), medan betydelsen ’allmänt ringaktad person’ saknas i båda ordböckerna. Ordet *delinquent* finns på engelska både som adjektiv och som substantiv. Substantivet är i engelskan enligt *Macmillan English dictionary. For advanced learners* (MED) begränsat till betydelsen ’someone, especially a young person, who behaves in a way that is criminal or immoral’.

tveka eller försöka förklara eller förtydliga dem. Det finns visserligen en paus på 0,3 sekunder just före *delinkventa* på rad två, men den behöver inte alls tyda på att han sökte något annat ord istället för *delinkventa*. Han gör många pauser genom den här närmast monologiska framställningen, och det är svårt att se att de skulle ha att göra med att han söker ord, eftersom de ord som följer på pauserna är alldagliga och inte ger något intryck av att vara särskilt väl valda.

I nästa språkbruksexempel från år 2000 ser vi ett utdrag ur presentation av en kommande multimodal föreställning, där författaren Einar Már Guðmundsson och kompositören Hilmar Örn Hilmarsson ska framföra ett text-ljud-kollage. Einar Már Guðmundsson råkar använda uttrycket *psychedelic lullabies*, som går från att vara något som talaren är mycket nöjd med, till att bli något som indirekt ifrågasätts. Detta leder sedan till att han faller de andra i talet i sin iver att översätta det till isländska.

(5) PSYCHEDELIC LULLABIES (19/3 2000)

(EMG = Einar Már Guðmundsson f. 1954, LP = Lís Pálsdóttir f. 1953 och HÖH = Hilmar Örn Hilmarsson f.1958)

1. EMG þá sagði ég að þetta var svona **psychedelic**
då sa jag att det här var sådana psychedelic
2. **lullabies** [hh hh hu hu ha ha]
lullabies
3. LP [haha já hahahað er nefnilega það
haha ja haha det är nämligen det
4. skilji þeir sem skilji]
förstår de som förstår
5. .hh en {ðeñ}⁸² svona að lokum Hilmar þetta
men xxx sådär till slut Hilmar det här
6. er bara þessir (.) í þetta eina sinn.
är bara den här i den här enda gången

---

82 Denna ljudsekvens är avgränsad och skulle kunna tolkas som ett ord, men inget sådant ord finns på isländska. Det troligaste är att vi har ett mycket sammandraget uttal av *þannig að* (sv. 'så att'). Här verkar ordet närmast ha funktionen av en yttrandepartikel (se Hilmisdóttir 2007 för ytterligare klagörande om yttrandepartiklar i isländskan).

7. HÖH [[já já]
ja, ja
8. EMG [[sál sálvíkkandi vöggvísur] [hm.]
sjál själsvidgande vaggvisor eller hur?⁸³
9. LP [já akkúrat]
ja precis
10. LP og [þessir tónleikar] (.) þetta verður
och den här konserten det här blir
- 11.EMG [hugvíkkandi]
tankevidgande
- 12.LP ekki endurtekið
inte återupprepat

När Einar Már Guðmundsson ska genrebestämma resultatet av sin och Hilmarssons verksamhet faller honom uttrycket *psychedelic lullabies* in. Vi ser i rad 2 och 3 att både Guðmundsson och programledaren Lísa Pálsdóttir börjar skratta – hon börjar faktiskt något före honom – och vi kan nog förstå det som att båda anser att det var en fyndig formulering. Sedan tycks Pálsdóttir inse att hon som programledare nog bör markera att alla lyssnare kanske inte förstår vad *psychedelic lullabies* betyder. Repliken ”den som förstår, förstår” kan ses som en påminnelse om detta, vilket sannolikt föder en tanke hos Guðmundsson om att han bör uttrycka sig på isländska. Han kan tänkas fundera på en översättning medan Pálsdóttir går vidare till att intervjua Hilmarsson på rad 5 och 6. När Hilmarsson ska svara på Pálsdóttirs fråga, rad 7, faller Guðmundsson, rad 8, honom i talet eftersom han har hittat en översättning till *psychedelic lullabies*. Pálsdóttir bekräftar hans översättning, rad 9, samtidigt som han själv använder en bekräftelsesökande dialogpartikel, rad 8 (jfr Hilmissdóttir 2007:55). Sedan kommer ytterligare en översättning, rad 11, men den här gången faller han Pálsdóttir i talet, rad 10.

Denna dialog borde kunna leda till några slutsatser. Pálsdóttir känner som programledare ett ansvar för att språket i radion ska vara en isländska utan utrikiska inslag, för att det ska förstås av alla lyssnare. Genom sin snabba respons

---

83 Det isländska *hm?* (alternativt *ha?*) har en i det närmaste konventionaliserad form som dialogpartikel på isländska (Hilmissdóttir 2007:55), där yttrandet kan tolkas som en fråga (*vad?*) eller som ett sökande efter medhåll (*eller hur?*).

på Pálsdóttirs implicita påpekande, agerar Guðmundsson på ett sätt som kan tolkas som att också han är lojal med att det ska talas ett språk som alla förstår i radion. När han med en isländsk översättning av det utländska uttrycket faktiskt sätter sig över turtagningsreglerna, de principer som styr hur ordet fördelas i en dialog, kan det förstås som en tydlig vilja att ställa ordningen till rätta.

Ett sista språkbruksexempel från år 2000 består av ett utdrag från en diskussion om det då förestående amerikanska presidentvalet, där George W. Bush och Al Gore stod emot varandra. De två som diskuterar är Andrés Magnússon, ekonom och journalist med ett ”något till höger om mitten perspektiv”, och Björgvin G. Sigurðsson som vid tillfället var partisekreterare och parlamentsledamot för Samfylkingin, ett socialdemokratiskt parti.

I dialogen förekommer två ursprungligt engelska ord, *freak* och *issue*, som har vunnit insteg i isländskan under senare år. *Freak* har funnits med så länge att det finns med i den senaste upplagan av ÍO (2007), stavat enligt isländska normer, *frik* (se avsnitt 4.3). *Issue* finns ännu inte med i någon ordbok, men det är belagt i Tímarit.is i formen *issjú* sedan 1986.

(6) **FRÍK** (5/11 2000)

(AM = Andrés Magnússon f. 1965 och BGS = Björgvin G Sigurðsson f. 1970)

1. AM   ég mundi   nú eeh aðallega   segja það sem ég held að (.)
jag skulle   nu huvudsakligen   säga   det som jag tror att
2.   sé að sannfæra   flesta   kjósendur   h(0.6).h á þessum
är att övertyga   flesta   väljare   þá de här
3.   síðustu   dögum   fyrir   kosningar.   .hh(0.5)   sem sé
sista   dagarna   före   valet   som är
4.   það að George (0.5).h   tvöfalt vaff   Bush (0.5).hh
det att George   dubbelt ve   Bush
5.   er ekki jafn mikið **frik** og Al Gore
är inte lika stort **freak** som Al Gore
- [...]
6. BGS   >í málum sem við nefndum   áðan=mál   sem eru
i frágör som vi nämnde   tidigare=frágör   som är
7.   hitamál   í Bandaríkjunum   er eru ekki einusinni
stridsfrágör i USA   är är inte ens en gång

8.   **issjú**   herna   eins og   eins og   fóstureyðingar   og
               en frága   hár   som   som   aborter   och
9.   byssueign<
               vapenägande

Vi ser här att såväl *frik*, rad 6, som *issjú*, rad 9, smälter in i det löpande talet utan att man gör någon form av paus för att söka ord. Den förste talaren, Andrés Magnússon, gör förvisso fyra relativt långa pauser i sitt tal, men ingen av dem ska rimligen knytas till sökande av alternativ till *frik*. Den senare talaren, Björgvin G. Sigurðsson, talar mycket forcerat och hans enda tvekansmarkör, upprepningen av *eins og* 'som', kommer efter *issjú*, så man kan anta att inte heller han har övervägt något alternativ till ordet ifråga.

Det faktum att *freak* har uttalats enligt isländskans fonologiska principer med {rj} istället för {ij} behöver i sig inte vara ett tecken på att ordet har "blivit isländskt", eftersom många islänningar har mycket av sin isländska fonologi kvar när de talar engelska.⁸⁴ Å andra sidan tyder sammanhanget på att ordet semantiskt ligger närmare betydelsen 'person med överdrivet intresse för något' – som är huvudbetydelse hos *freak* när det lånas in i de nordiska språken (jfr avsnitt 4.3) – än den engelska huvudbetydelsen 'underlig figur, missfoster'.

Om klassificeringen av *issjú* som kärnlån är förhållandevis oproblematiskt (en ganska självklar isländsk ekvivalent skulle vara *mál*, 'fråga', 'problem'), så ställer *frik* upp intressanta gränsdragningsproblem. Det engelska ordet *freak* har flera ekvivalenter i de engelsk-isländska ordböckerna, men bara en av ekvivalenterna stämmer semantiskt överens med betydelsen 'person med överdrivet intresse för något', och den ekvivalenten (*dellukarll-kerling*) har mycket mer begränsade möjligheter att ingå i olika språkliga konstruktioner än vad *frik* har. Mot den bakgrunden kan det nog ändå vara rimligt att beteckna *frik* som ett kulturlån.

5.1.3. Radiomaterial från 2010

I ett första exempel från 2010 ger utrikeschefen för RÚV (isländska riksradien) Bogi Ágústsson en nyhetskommentar till de diplomatiska förvecklingar som uppstått i samband med att vad som antas vara Mossad-agenter har använt stulna brittiska pass vid ett mord på en palestiniere, Mahmoud al-Mabhouh, i Dubai. Inslaget två lån kan illustrera hur en reporter med lång erfarenhet

---

84 För vidare behandling av fonologisk adaptation i isländskan se t.ex. Svavarsdóttir et al. (2010) och Svavarsdóttir (2007).

(Ágústsson anstálldes redan 1977) trots allt kan komma att bruka jargong-
artade lån när han talar utan manus.

(7) **KOMMENTERUM** (18/2 2010)

(BÁ = Bogi Ágústsson f. 1952)

1. BÁ hrr en venjulega þá bara neita þeir fram í rauðan
hrr men vanligen sá bara nekar de fram í röða
2. dauðann=þeir segja sko hérna (.) við **kommenterum**
döden=de säger alltså va vi kommenterar
3. aldrei vi við segjum aldrei hvorki A né (.) hvorki
aldrig v vi säger aldrig varken A eller varken
4. nei né já við einhverjum **spekulasjónum** um það hvað
nej eller ja till nágra spekulationer om det vad
5. við erum að gera hér eða þar >eða annarsstaðar=
vi häller þá att göra här eller där eller någon annanstans
6. =það er svona svipað og amríkanar gera þú veist
=det är sådär ungefär som amerikanerna gör du vet
7. svona þegar er spurt um kjarnorkuvopn hér eða þar
sådär när är frágat om kärnvapen här eller där
8. (því að) við **kommenterum** aldrei þetta
för att vi kommenterar aldrig det här

De två ordlån som förekommer här – verbet *kommentera* och substantivet *spekulasjón* – härstammar från två mycket vanliga⁸⁵ engelska ord – *comment* respektive *speculation* – och vi kan nog anta att de är särskilt vanliga i det nyhetsflöde som Ágústsson dagligen arbetar med. När det gäller *kommentera* är verbformen värd en liten eftertanke. I mitt korpusmaterial finns det bara en träff för *kommentera*, medan det finns 82 träffar för olika former av eller

---

85 I korpusen *enTenTen12* <the.sketchengine.co.uk> som omfattar drygt 11 miljarder löpord kommer *comment* på plats 542 och *speculation* på plats 5762 i en frekvensordnad uppställning av ingående lemmen.

sammansättningar med det mer engelsk-klingande *kommenta*; se språkexempel (5.3):

(5.3) [...] notið þið tjáninga- og skoðanafrelsið til að **kommenta** á greinina mína hérna.

[...] använd er av yttrande- och åsiktsfriheten till att **kommentera** min artikel här.

(Blogg på <blog.is> 28/12 2007)

Med tanke på att Ágústsson explicit nämner USA:s tradition av ”no comments” angående sina kärnvapen, faller det sig ganska naturligt att se det engelska uttrycket som källa till lånet, men å andra sidan ligger de nordiska ekvivalenterna *kommenterel*/*kommentera* närmare den ordform han faktiskt använder.

I nästa språkexempel ser vi hur stor medvetenheten är om vikten av att använda en god normenlig isländska, trots att man konstant arbetar med icke-isländska källor. Utdraget är från ett korrespondentsamtal med den i Hollywood bosatta Dröfn Ösp Snorradóttir-Rozas, som går under artistnamnet Dídí-Júnít. Eftersom Dídí-Júnít huvudsakligen rapporterar om populärkultur och Hollywood-skvaller, hamnar hon ofta i situationer där det inte alltid finns någon självklar isländsk ekvivalent.

(8) KATALÓGURINN (23/9 2010)

(D-J = Dídí-Júnít [Dröfn Ösp Snorradóttir-Rozas] f. 1978)

1. D-J en en hinsvegar er semsagt tónlistar (0.7) eehh
men men däremot är som sagt musik- ööhh
2. (.) **katalógurinn** hans ég á nú ekki betra orð
katalogen hans jag har nu inte [nåt] bättre ord
3. yfir það en >semsagt< allt sem han hefur gefið
för det men som sagt allt som han har gett
4. út maðurinn er metið uppá eina billjón dollara.
ut karl'n är värderat till en miljard dollar

Vi ser här hur Dídí-Júnít har en för flytande tal förhållandevis lång tvekanspaus, först 0,7 sekunder, sedan ett ööhh-ljud och sedan ytterligare en paus på strax under en halv sekund. Trots pauseringen får hon nöja sig med det nödortfigt

anpassade ordlånet *katalógur*. I förstone kan det tyckas som att det vore enkelt att istället bara använda en av de två ekvivalenter som ges för engelska *catalogue* i Snara.is: *skrá* 'förteckning' eller *pöntunarlisti* 'varukatalog'. Men i fallet med den engelska flerordsenheten *music catalogue* (sv. 'musikrättighetsportfölj'; se språkexempel 5.4) passar varken *skrá* eller *pöntunarlisti* som efterled. Därmed återstår i hastigheten bara ett direktlån som får en isländsk maskulinändelse för att kunna böjas i bestämd form.

(5.4) Michael Jackson posthumously returns Beatles' **music catalog** to Paul McCartney

(<http://www.examiner.com/article/michael-jackson-posthumously-returns-beatles-music-catalog-to-paul-mccartney>)

Ett annat ord i samma språkexempel som är värt att uppmärksamma är *billjón*. Ordet finns inte i isländskan, där den korrekta isländska formen är *milljarður*, utan är även det ett direktlån, som här dessutom står helt i strid med den isländska normen. Skillnaden mellan hur *katalógurinn* och *billjón* faller in i kontexten är vidare slående. Medan *katalógurinn* föregås av en längre paus, som gärna kan tolkas som andrum för ordsökning, så kommer *billjón* helt utan någon tendens till långsammare tal eller annat yttre tecken på tvekan.

I det sista språkexemplet har vi två skådespelare, Nína Dögg Filippusdóttir och Ólafur Egill Egilsson, som finns i studion för att prata om sin uppsättning av Kafkas *Förvandlingen*. Samtalet glider sedan över till att behandla deras erfarenheter av internationellt teatersamarbete.

(9) **KLASSÍK** (27/8 2010)

(NDF = Nína Dögg Filippusdóttir f.1974 och ÓEE = Ólafur Egill Egilsson f.1977)

1.	ÓEE	þau hafa verið með mjög flott prójekt ehk með de har haft mycket flott projekt med
2.		samstarf á milli enska breskra leikhúsa o o o samarbete mellan engelska brittiska teatrar á á á
3.		amerískra= amerikanska
4.	NDF	=já ja

5. ÓEE (.)ööh (0.3) leikara yfirleitt sko °pvi að það
skádespelare generellt alltså för att det
6. kannski eru færri (.)h(.) svona leikhús **per se.**
kanske är färre såna där teatrar i sig
7. þá þá setja þeir upp einhverja **klassík** .hhhh og
dá dá sätter de upp någon klassiker och
8. **kastuðu** bæði breskt og amerískt=
rollbesatte både brittiskt och amerikanskt
9. NDF =mhhhu

Liksom i flertalet av de tidigare exemplen smälter även här ordlånen väl in i samtalet, och det finns nästan inga tecken på tvekan inför ordvalet. Ett undantag skulle möjligen kunna vara den långa inandningen [.hhhh] före *kastuðu* i rad 6 och 7. Det underliggande engelska verbet är *cast* i betydelsen 'rollbesätta', och enligt Snara.is finns ingen ettordsekvivalent, utan där uppges omskrivningen *skipa i hlutverk* (sv. 'placera i roll'). Formmässigt ser vi att ordet har böjts enligt den konjugation som man kan vänta sig av verb som är nya i språket. Med tanke på att ettordsekvivalent saknas och att det här troligen är ett ord som ofta behövs bland folk som är aktiva inom teatern, är det nog inte otroligt om man i dessa kretsar skulle använda *kasta* som ordlån. I sammanhanget ska det för övrigt noteras att det finns en liten skillnad i kvaliteten i det första *a*-ljudet jämfört med det homografa redan existerande *kasta* (med samma betydelse och snarlikt uttal som på svenska). Ordlånet *kasta* (*to cast*) har ett något längre *a*, som är något mer bakre och har en liten tendens till diftongering, d.v.s. mer likt det engelska uttalet, men också mer likt det nutida diftongerade uttalet av ord med historiskt långt *a*.

Prójekt (rad 1) finns i ÍO sedan 2002, men med bruksmarkören "informellt". Den korrekta isländska ekvivalenten är *verkefni*. *Per se* förekommer i en sekvens där Egilsson talar något lägre än i övrigt, en sekvens som ger ett eftertänksamt intryck. Den rimliga orsaken till eftertänksamheten är dock inte att han söker efter alternativ till *per se*, utan att han vill tydliggöra den strukturella skillnaden i att brittiska teatrar samarbetar med enskilda amerikanska skådespelare.

Bakom *klassík* ligger det engelska *classic* (sv. *klassiker*). Inte heller här finns det någon ettordsekvivalent på isländska. Adjektivet *classic* har ekvivalenten *sígildur* alt. *klassískur*, men substantivet måste omskrivas som *sígilt verk* (se för övrigt behandlingen av *klassík* i avsnitt 4.3).

Språkexemplet innehåller således sammanlagt fyra ordlån, varav två, *klassík*

och *kasta*, får räknas som kulturlån och de andra två, *prójekt* och *per se*, som kärnlån. *Klassik* och *kasta* kan samtidigt illustrera att kulturlånens ökning sannolikt är en följd av att språkliga domäner som inte har någon självklar koppling till korpusplaneringsprocessen får ökat utrymme i media.

5.2. Ordval och normattityder

De i avsnitt 5.1 återgivna radioprogramutdragen ger en bild av utvecklingen i materialet över de tjugo år som omfattas av undersökningen. Avsikten har varit att just ta fasta på och illustrera vad som verkar vara typiskt för den utvecklingen. Vad som inte lika tydligt kommer fram där, är skillnaden mellan olika talare i fråga om attityder och språkvanor. Det förhåller sig nämligen så, att majoriteten av alla medverkande i programmen inte alls, eller endast helt undantagsvis, använder utländsk jargong (isl. *slettur*). Några få medverkande står för den största delen av alla dessa ord. Det tycks som om individens attityd till denna typ av ord skulle vara avgörande. Som vi såg i Tabell 5:2 ovan och i transkriptionen (3) PLÍs använde t.ex. författaren Hallgrímur Helgason utländsk jargong som stilmedel i så hög grad att det inte ansågs rättvisande att ta med det inslaget i undersökningens statistik. I ett annat avsnitt som dock inkluderades i undersökningen, den 4 november 1990, stod Helgason för sex av de tio ordlånen som ingick i den dagens program.

5.2.1. Korrigering och synonymbruk

Vi har noterat att vissa medverkande i det undersökta radioprogrammet inte alltid lägger band på sitt bruk av osmälta ordlånen i eterens offentlighet. Ett vanligare förhållningssätt är att vara återhållsam med utländsk jargong, att de medverkande spontant ”rättar” sig själva eller att programledaren supplerar standardislandska ord om någon av gästerna i studion använder utländsk jargong. Ett sådant exempel har vi redan sett i (5) PSYCHEDELIC LULLABIES ovan, där författaren Einar Már Guðmundsson möjligtvis sporrar av programledarens reaktion, snabbt börjar leta efter en isländsk översättningsekvivalent till *psychedelic lullabies* vilket då blir *sálvíkkandi vöggvísur*. En annan ”självkorrigering” såg vi också hos Thorlacius i (1) HERALDÍSKT ovan, som där omedelbart efter att han använt själva ordet *heraldískt* ger den helislandska motsvarigheten *skjaldmerkjafræðilega*.

Bland ytterligare några exempel på ”självkorrigeringar”, märker vi flera fall där begreppsinnehållet hos det som ska uttryckas möjligen ligger så nära det

utländska ordets betydelse, att det blir självklart att använda detta, men att man visar sin respekt för sina lyssnare och det isländska språket genom att omedelbart lägga till det motsvarande isländska ordet:

- (5.5) Þetta leiðir til þess að New York Times segir í dag að kannski sé svona John le Carré-**twist** í þessu, eða svona **snúningur** á þessu.

'Det här leder fram till det att New York Times idag säger att det kanske är en sån här John le Carré-**twist** på det här, eller en sån **spinn** på det här.'

(Bogi Ágústsson, RÚV, Morgunútvarp rásar 2, 18/2 2010)

Vi ser här att det först faller sig naturligt för Ágústsson att använda uttrycket "John le Carré-twist" för den agentromansliknande händelseutveckling som diskuteras i programinslaget som delvis finns återgivet i (7) KOMMENTERUM ovan. Sedan fattar han också beslutet att lägga till det isländska *snúningur* som översättning.

En faktor som kan tänkas öka frekvensen av utländsk jargong i programmen är att det i programmen från 2010, till skillnad från dem från 1990 och 2000, förekommer utländska gäster som pratar engelska i direktsändning. Denna engelska ska då direktöversättas av programledarna, vilka som regel lyckas mycket bra med uppgiften. Om det då i översättningssituationen slinker med något som skulle kunna anses som ett osmält lånord är det kanske inte så konstigt. I följande transkription, där studioreportern Freyr Eyjólfsson samtalar med den engelske deckarförfattaren Michael Ridpath, ser vi prov på det:

(10) **PLOTT** (16/11 2010)

(MR = Michael Ridpath f. 1961 och FE = Freyr Eyjólfsson f. 1973)

1. MR and I thought yes there is a plot(.) to be
2. discovered=it was almost as if I discovered the
3. plot (.) rather than invented it
4. FE mhú uhu (.) nú Magnús segir að að (.) hann hafði
ná Magnús ságer att att han hade
5. byrjað að því að lesa Íslendingasögurnar (.)
börjat með det att læsa de isländska sláktsagorna

6. byrjað á Njáls-sögu (0,9) svo las hann fleiri
 börjat með Njals saga så läste han fler
7. og fleiri og (.) .hh eeh fljótlega fór a(ð)aa (.)
 och fler och snabbt började
8. .h (.) svona verða til eitthvað **plott** (.) einhver
 liksom skapas ett slags plott en sorts
9. söguþráður í hausnum á honum og honum langaði
 intrig i huvudet på honom och han fick lust
10. hann langaði til þ(e) ah til þess að (.) eehh
 han fick lust till till att
11. byggja **plottið** svona=eða söguþráðurinn í kringum
 bygga plotten liksom eller intrigen runt
12. (.)eehh sögu J.R. Tolkien (.) Hringadrottinssögu
 J.R. Tolkiens roman Sagan om ringen

Av utrymmesskäl återges inte hela Michael Ridpaths taltur utan bara slutet av den, där det för denna framställning intressanta ordet *plot* finns. Läsaren ska här vara medveten om att Eyjólfsson inte återger allt utan bara huvuddelen av det Ridpath säger. Vidare talas det om Völsungasagan som inspirationskälla för såväl Tolkien som Ridpath, men det framgår inte av detta utdrag. Vi ser i språkexemplet hur Ridpath avslutar sin taltur med att tala om hur han kommit fram till den valda intrigen, medan dessa uppgifter tvärtom kommer tidigt i Eyjólfssons översättning. Därigenom kommer just instanserna av uttrycket *plot* nära varandra i de båda replikerna.

Det framgår av analys texten att engelskan i den intervjuade författarens mun flyter snabbt och lätt, medan den isländska översättningen kräver tid för tankearbete. Vi ser hur översättningen i varje transkriptionsrad har någon typ av paus eller annan tvekansmarkör, som längre inandning, hummande eller upprepning. Man ska naturligtvis inte övertolka materialet, men det är anmärkningsvärt att se hur mycket tvekan som ryms i transkriptionsraderna 6 och 7, d.v.s. just innan den första instansen av det direktlånade *plott* kommer till användning på rad 8.

Det faktum att det första ord som faller Eyjólfsson in är direktlånet *plott*, ska nog inte ses som förvånande, men inte heller det att han omedelbart korrigerar sig själv. Följande språkexempel från *Tímarit.is* kan få illustrera såväl att ordet använts länge i isländskan – det äldsta belägget i *Tímarit.is* är från 1948 – som att attityden till det är negativ:

- (5.6) Þetta gefur manni alveg frjálsar hendur, hvernig ævintýrið er spunnit. Það er ekkert sem bannar að skapaðar séu persónur eða upphugsaðir atburðir og atburðarás og sett saman það sem á vondu máli hérlendis er kallað **plott**;

Det här ger en helt fria händer, så som fabeln har spunnits. Det finns inte något som hindrar att det skapas personer eller tänks ut händelser och händelseförlopp och sätts samman det som på dåligt språk här i landet kallas **plott**;

(*Vikan* nr 6, 5/2 1970, s. 45)

Med tanke på att ordet *plott* är välkänt i isländskan som ordlån (se Tabell 5:3) är det inte konstigt att det är det första ord som faller Eyjólfsson in, och med tanke på dess status som osmålt ordlån, är det heller inte konstigt att han känner sig manad att omedelbart därefter ge den helisländska varianten *söguþráður*.

TABELL 5:3. *Frekvenser för plott i Tímarit.is.*⁸⁶

	1940-49	1950-59	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-09
plott	1	4	6	35	221	316	380

Alla ovanstående exempel har hittills gällt ”självkorrigeringar”. Det händer dock också att programledaren tillhandahåller en helisländsk motsvarighet när någon gäst gör bruk av utländsk jargong. I följande transkription ser vi hur de två studioreportrarna reagerar lite olika på gästens ordbruk. Den manlige studioreportern ger normal uppbackning till gästens påstående medan den kvinnliga studioreportern supplerar ett isländskt ord:

86 Notera att ordet *plott* är polysemt i isländskan (precis som i den långivande engelskan). I Tabell 5:3 ovan bedöms ca 75 % av träffarna hänföra sig till betydelsen ’handling i berättelse’, medan de återstående ca 25 % gäller ’markering av punkter eller värden som en graf’.

(11) **TÝRANNÍ** (27/8 2010)

(BE = Benedikt Erlingsson f. 1969, MM = Margrét Marteinsdóttir f. 1972 och ÞHP = Þórður Helgi Þórðarson f. 1969)

1. BE stjórnarskrá er náttla einhverskonar tæki til
en konstitution är naturligtvis ett slags verktyg för
2. þess að h skipuleggja samtali framtíðarinnar, eða
att organisera framtíðens samtali eller
3. bara >i rauninni< átök framtíðarinnar, (1,0) .h
bara faktiskt framtíðens stridigheter
4. <og> h (.) sko eh (.) amríkanar þeir þeir
ju amerikanerna dom dom
5. óttuðust óskaplega mikið **týranní** (.) þegar þeir
var radda oerhört mycket [för] tyranni nær dom
6. voru að búa til sína stjórnarskrá
höll þá att skapa sin konstitution
7. ÞHP mhm
8. MM (1,1) óttuðust einræði mmm
var radda [för] tyranni
9. BE (.) já .hh
ja
10. og þarna stefn=þeir stefndu saman stofnun gegn
och där stáll De stállde institution mot
11. stofnun
institution

Vi ser i transkriptionen hur Þórðarson på rad 7 stöttar Erlingssons berättelse, och hur Marteinsdóttir sedan på rad 8, efter en inte alldeles kort paus, i väntan på att Erlingsson ska återta turen, kommer med ett helisländskt alternativ till *týranní*, nämligen *einræði*. Erlingsson markerar sitt samtycke till Marteinsdóttirs val av synonym med ett *já*, varvid hon kvitterar hans samtycke med ett *mmm*. Som synes vävs Marteinsdóttirs milt korrigerande inskott på ett förhållan-

devis smidigt sätt in i kommunikationen, och Erlingsson fortsätter utan vidare åthävor sin framställning. Intressant nog använder Erlingsson ordet *týranni* igen senare i samtalet, men den gången rättar han sig själv till *einræði*.

Jämfört med andra studiosamtal i Morgunútvarp rásar tvö 'kanal tvás morgonradio' ligger formatet för Erlingssons inslag närmare det för en kásör än det för en "vanlig" gäst. Han har kommit till programmet för att tala om ett bestämt ämne, och är förberedd för det. Det skulle kanske kunna förklara den relativt långa pausen på rad 8, nämligen att Marteinsdóttir inte vill gå in och störa hans framställning, och därför vill förvissa sig om att hon inte avbryter något.

5.2.2. Ordlån och exakthet?

Precis som i fallet där Thorlacius använder det utländska *heraldískt*, händer det också att andra medverkande inte tycks anse att det isländska uttrycket är tillräckligt tydligt eller exakt. Ibland väljer man då att som i exempel (5.7) understryka det isländska ordet med ett utländskt. Exemplet kommer från ett inslag som gäller gästen Bollasons isländska nyöversättning av *Moriae encomium* 'Dårskapens lov' av den nederländske humanisten Erasmus av Rotterdam. Där sägs människorna undervärdera dårskapen så här:

- (5.7) [...] að þeir hafa verið alltof heimskir til þess að átta sig á öllu því sem hún hefur gert fyrir þá í lífinu. Hún sé raunverulega undirstaðan og **fúndament** einsog segir á útlensku ... í öllu þeirra lífi.

'[...] att de har varit alltför dåraktiga för att inse allt det som den [=dårskapen] har gjort för dem i livet. Den är i verkligheten grunden och **fundamentet** som man säger på utländska ... för hela deras liv.'

(Arthúr Björgvin Bollason, RÚV, Morgunútvarp rásar 2, 26/8 1990)

Om man slår upp *fundament* i en dansk-isländsk eller tysk-isländsk ordbok får man just *undirstaða* som översättningsekvivalent. Bollason börjar här med det isländska ordet, men upplever av någon anledning att det inte tillräckligt väl uttrycker vad han vill få sagt, vilket föranleder honom att lägga till det internationella *fundament*.

Många av dem som medverkar i morgonradion gör det i egenskap av att de har expertkunskaper inom något område, och i inte så få fall innebär det, att man för att ha kunnat förvärva den kunskapen också måste ha mycket goda språkkunskaper. Om man har förvärvat sina kunskaper via ett annat språk, är det kanske inte heller osannolikt att man har ett rikare förgrenat seman-

tiskt system inom sitt fackområde på det utländska språket. I Thorlacius fall är *heraldik* en internationell term och det ord som definierar begreppet, medan *skjaldmerkjafræði* helt enkelt är en isländsk översättning. Man bör inte heller vara främmande för att den som likt Bollason dagligen sysslar med andra språk i sitt arbete som journalist och översättare, kan se flera nyanser hos och konnotationer till ett internationellt ord som *fundament* än till det isländska *undirstaða*.

5.2.3. Öppenhet inför det utifrånkommande

Det påtalades tidigare i detta avsnitt att ganska få medverkande står för en förhållandevis stor andel av alla ord av icke-isländskt ursprung som förekommer i programmet. En del av de medverkande som använder utländska ord i rikligare mängd gör det i sammanhang med stark anknytning till utländska förhållanden. Av de ovanstående transkriptionsexemplen skulle det kunna gälla t.ex. (7) KOMMENTERUM och (8) KATALÓGURINN. Vad gäller (9) KLASSÍK har vi redan konstaterat att det inte tycks finnas något organiserat nyordsarbete inom fältet teater och film, på samma sätt som det finns inom t.ex. it- och medicinområdet. Det startades visserligen en ordkommitté för teaterområdet (Leiklistarorðanefnd; se bilaga 5) 1991, men den är numera nerlagd.

I vissa fall tycks också utvecklingen av vissa näringsgrenar vara förknippad med mycket utländsk jargong, även om det är Island som står i fokus för uppmärksamheten. I ett inlägg den 23 september 2010, som gäller utvecklingen av turismen och ”upplevelsenäringen” (”Fortsatt expansion” i Tabell 5:4), används t.ex. ord som: *destination*, *brand*, *bird watching*, *action vacation*, *adventure vacation* och *fíngera*. Kanske gäller här samma förhållanden som för film- och teaterområdet, nämligen att nyordsarbetet intelängre motiverar till stora insatser. Den ordkommitté med anknytning till turism (Orðanefnd ferðaðjónustunnar; se bilaga 5) som enligt Íslensk málstöð ska vara i arbete, har i alla fall inte i dec. 2014 publicerat några resultat hos Orðabanki Íslenskrar málstöðvar,⁸⁷ den isländska språknämndens webbplats för terminologi och nyordsarbete.

I andra fall är det svårt att se någon annan motivering till användande av utländsk jargong än att språkbrukaren helt enkelt inte ser något problem med dessa ord. Vi såg t.ex. i Tabell 5:2 och i (3) PLÍS ovan att Hallgrímur Helgason använde utländsk jargong som stilmedel. Av de hittills presenterade transkriptionerna kan vi dessutom ana att medverkande som Egill Helgason, (4) PARANOJA, Nína Dögg Filippusdóttir och Ólafur Egill Egilsson, (9) KLASSÍK, har en ganska avslappad inställning till denna typ av lån.

---

87 Se <<http://www.ordabanki.hi.is>>.

Ett annat sätt att ge en bild av hur attityden till utländsk jargong hos enskilda medverkande kan påverka hur omfattande bruket blir, är att notera de inslag där dessa ord är anmärkningsvärt många. För att kvantifiera ”anmärkningsvärt många” kan man ta det genomsnittliga antalet ordlån per minut i inslagen år 2000 som utgångspunkt och sedan fördubbla det. År 2000 hade inslagen i genomsnitt 0,30 ordlån per minut av utsänt tal. (Se Tabell 5:5 för ytterligare detaljer och siffrorna i sitt sammanhang.) Det innebär att vi betraktar det som att inslag med fler än 0,60 ordlån per minut har anmärkningsvärt många lån. Av de totalt 127 inslagen är det 11 som med denna definition har påfallande många lån. Av de 11 är det sedan i sin tur bara 3 som kommer från år 2000 och inte något enda från 1990.

Två av de inslag som tas upp i Tabell 5:4 är med p.g.a. något speciella omständigheter. Inslaget ”Internetregler” har med kulturlånet *Internet* åtta gånger. Med tanke på att inslaget handlar om vilka bestämmelser och etikettsregler som gäller på Internet är den höga frekvensen helt normal, men naturligtvis i övrigt atypisk för normalt bruk. Något liknande gäller också för kärnlånet *húmor* i inslaget ”Húmorssymposium”. Av de 19 kärnlån som noteras i inslaget gäller 16 upprepade instanser av just *húmor*, vilket naturligtvis är en frekvens som skulle vara osannolik i varje annat sammanhang än just detta. Att *húmor* betraktas som kärnlån beror för övrigt på att ordet har ett antal fullgoda översättningsekvivalenter – t.ex. *fyndni*, *kímni*, *kímnigáfa*, *skopskyn* – som redan har en klar plats i isländskan.

Av de övriga inslagen i Tabell 5:4 har flertalet redan på ett eller annat sätt kommit att tas upp i detta kapitel. Så ingår t.ex. (4) *PARANOJA* i inslaget ”Diskussion om inrikespolitik”, (6) *FRÍK* i ”Presidentvalet i USA”, (7) *KOMMENTERUM* i ”Misstänkt politiskt mord”, (9) *KLASSÍK* i ”Kafkas *Förvandlingen*” och (11) *TÝRANNÍ* i ”Ny isländsk grundlag”. Flera av orden i inslaget ”Fortsatt expansion” räknades upp som exempel på ordlån inom ”upplevelsenäringen” ovan. Därmed återstår endast tre inslag från Tabell 5:3 som ännu inte har nämnts: ”Modernt firande av Þorri”, ”Mediediskussion” och ”Sportnyheter”. Två av dessa tre gäller korta inslag med få ordlån: ”Modernt firande av Þorri” innehåller *kósi* (eng. *cozy*, 2 ggr) och *orgínal* medan ”Sportnyheter” har med *paníkera*, *séns* (eng. *chance*, 2 ggr) och *stæl* (eng. *style*). Alla fem orden är att räkna som kärnlån och har fullgoda isländska synonymer. Att den medverkande trots allt väljer att använda dem i ett offentligt sammanhang, måste rimligtvis tyda på att denne inte ser något stigmatiserande i ett sådant ordbruk, utan snarare ser dessa ord som en integrerad resurs i isländskans ordförråd.

TABELL 5:4. *Radioinslag med anmärkningsvärt många ordlån.*

Datum	Inslag	Längd	Kulturlån	Kärnlån	Lån totalt	Ordlån/min.
23/1 2000	Internetregler	10:10	8	1	9	0,89
23/1 2000	Diskussion om inrikespolitik	8:27	1	7	8	0,95
5/11 2000	Presidentvalet i USA	10:49	0	8	8	0,74
28/1 2010	Modernt firande av Þorri ⁸⁸	4:15	0	3	3	0,71
10/2 2010	Misstänkt politiskt mord	10:50	0	8	8	0,74
27/8 2010	Ny isländsk grundlag	9:45	3	7	10	1,03
27/8 2010	Kafkas <i>Förvandlingen</i>	10:21	3	9	12	1,16
23/9 2010	Húmorsymposium	7:40	3	19	22	2,87
23/9 2010	Fortsatt expansion	5:12	1	8	9	1,73
23/9 2010	Mediediskussion	12:47	0	16	16	1,25
23/9 2010	Sportnyheter	4:36	0	4	4	0,87

I inslaget ”Mediediskussion” ser man också en tendens till att internationella ord vävs in i samtalet utan att det föreligger några synliga tecken på tvekan eller ordsökande. Det är för övrigt samma studiogäst här som i inslaget ”Ny isländsk grundlag”, och i båda inslagen är det gästen som står för alla ordlånen, totalt 26 om båda inslagen läggs samman. Av de 26 ordlånen är det bara 3 som kan räknas som kulturlån, *absolutisma*, *alfamales* och *strúktúr*, medan alla de övriga får sägas vara kärnlån: *týranni* (3 ggr), *módel*, *pólitíkus*, *aktífari*, *statuskarlar*, *flóra*, *konkret* (2 ggr), *tékka* ’to check’, *móment* (2 ggr), *status*, *sympatí*, *kristallast*, *týpísk*, *pólaríserað* (2 ggr), *droppa* ’to drop’, *lev* ’live’ och *aggressívari* (2 ggr).

Av det som här ovan har presenterats framgår att en stor del av ordlånen kommer från ett litet antal inslag, med ett fåtal medverkande samt att majoriteten av dessa inslag kommer från 2010. Sett till hur orden används, finns det inte något som tyder på att dessa språkbrukare uppfattar de här diskuterade lånen som främmande inslag i isländskan, utan snarare använder dem som vilka andra isländska ord som helst.

Det något mer öppna och tillåtande förhållningssättet till ordlån som vi kan spåra i materialet från 2000 och 2010 är för övrigt helt i samklang med de resultat som rapporteras i Svavarsdóttir (2003a:160). Där undersöks bruket av engelska ord/ordformer och namn i isländskt informellt skrivande. För per-

88 *Þorri* – den månad i den gamla isländska kalendern som enligt dagens tideräkning började omkring 21 januari. Sedan mellankrigstiden hålls på Island fester, þorrablót, under denna tid.

soner i åldrarna 11 till 40 år var det vanligt att runt 0,8 % av löporden var från engelskan. I Tabell 5:4 är ordlånen visserligen angivna per minut, men om man använder sig av den omräkningsmetod som anges i avsnitt 3.3 ovan, blir genomsnittresultatet för tabellen att 0,8 % av löporden är ordlån, varav det allra största flertalet (men inte alla) kommer från engelskan.

5.3. Slutdiskussion av radiomaterialet

I Tabell 5:5 nedan ges en översikt över olika kvantitativa aspekter på materialet. Totalt uppgår det till 14 timmar, 49 minuter, 41 sekunder programtid som huvudsakligen består av isländskt tal; visst ”miljö ljud” och andra illustrationer har av praktiska skäl räknats med. Vidare har även ett helt inslag i programmet 28 januari 1990 uteslutits, eftersom ett överdrivet bruk av utländska ord där används som stilmedel (se fotnoten till Tabell 5:5). För programmen 2010 förekommer även engelskt tal, men inte heller det är inräknat i Tabell 5:5. Eftersom materialet i sin helhet inte är transkriberat går det heller inte att säkert säga något om dess storlek. Genom att jämföra total inspelad tid med den som anges i Kristinssons (2009a:122) material, kan man dock uppskatta att det totala antalet ord i materialet borde vara ca 135 000.⁸⁹

De samtal som bildat bakgrund till de undersökta orden har här presenterats i strikt kronologisk ordning. Exempel (1) *HERALDÍSK*, (2) *BRENNISTEINSDÍOXÍÐ* och (3) *PLÍS* är observerade 1990, exempel (4) *PARANOJA*, (5) *PSYCHEDELIC LULLABIES* och (6) *FRÍK* år 2000 och slutligen exempel (7) *KOMMENTERUM*, (8) *KATALÓGURINN*, (9) *KLASSÍK*, (10) *PLOTT* och (11) *TÝRANNÍ* 2010. De typer av lånord och de attityder som kan spåras i exemplen är – med undantag för (3) *PLÍS* – relativt typiska för materialet i sin helhet. Förutom att det förekommer klart färre lånord 1990 (se Tabell 5:5 nedan), finns det således också fler lån som ansluter till frågor om korpusplanering, och man kan dessutom ana ett större intresse av att förklara eller tydliggöra orden för lyssnarna. År 2000 och 2010 är lånorden betydligt fler, och flera av talarna använder dem utan att på något vis förklara eller problematisera bruket, de får tjänstgöra som vilka andra isländska ord som helst.

Exempel (4) *PARANOJA*, illustrerar ett faktum som förhållandevis lite har tagits upp i diskussioner om isländskt ordförråd (se dock Kristjánsson, 1986, Jansson 2013): lånord, ofta av danskt ursprung, har i långa tider varit i bruk i muntligt och informellt språk, utan att de behandlas av ordböcker och utan att

---

89 Se avsnitt 3.3 ovan för ytterligare information om alla beräkningar.

de släpps fram i vårdat skriftspråk. De senare exemplen (5), (6), (7), (8) och (9) visar att det idag är engelskan som står för de flesta importimpulserna. Särskilt exempel (8) och (9) visar också att det ofta är faktiska luckor i det inhemska ordförrådet som skapar importimpulsen. Dessa exempel visar också att ökat internationellt samarbete och deltagande i en global gemenskap aktualiserar behovet av nya ord inom allt flera domäner samtidigt. Om en domän berör tillräckligt många och anses tillräckligt viktig, finns det nog anledning att tro att traditionella korpusplaneringsinsatser kommer att få både stöd och intresse. Nyordsskapandet inom domänen datorer och IT är ett tydligt sådant exempel, såväl i Sverige som på Island. Wahl (2008:283ff.) ger en utförlig genomgång av nyord och korpusplanering inom IT-området på Island. Exempel (9) KLASSÍK tyder å andra sidan på att man inom domänen teater tycks sakna det intresse för korpusplanering som IT-området manifesterar.

TABELL 5:5. Översikt över radioinslagen.

	1990					2000					2010				
tidslängd	5:01:06					3:54:26					5:54:09				
inslag	49					31					47				
ordlån	42 18 kulturlån 24 kärnlån					71 27 kulturlån 44 kärnlån					137 23 kulturlån 114 kärnlån				
datum	28 jan	18 feb	26 aug	23 sep	4 nov	23 jan	19 mar	13 aug	5 nov	28 jan	18 feb	27 aug	23 sep	16 nov	
tid (min.)	63,2	69,0	50,9	51,1	66,9	57,3	59,0	55,2	62,7	68,9	70,3	70,8	78,6	61,8	
inslag	8 ⁹⁰	11	10	9	11	7	7	9	8	10	8	9	11	9	
kulturlån	2	3	4	9	0	13	5	7	2	3	1	8	5	6	
kärnlån	5	4	5	0	10	10	13	10	11	16	13	25	59	1	
summa ordlån	7	7	9	10	10	28	18	18	10	19	14	33	64	7	
ordlån/min.	0,11	0,10	0,18	0,18	0,15	0,40	0,30	0,31	0,21	0,28	0,20	0,47	0,81	0,11	
ordlån/min. i genomsnitt	0,14					0,30					0,39				

Som framgår av Tabell 5:5 stiger antalet ordlån per tidsenhet betydligt under den undersökta perioden. 1990 är kvoten 0,14 ordlån per minut, och år 2000 mer än fördubblas den till 0,30. Den når så ett högsta tal 2010 med 0,39

90 Ett inslag i programmet 28/1 1990 har lyfts bort ur översikten, (3) PLÍs – ett kåseri av Hallgrímur Helgason, eftersom ordlån där används som ett stilistiskt medel. Mer om det under 5.2.1 ovan.

ordlån per minut. Kanske kan kvoten också korreleras med diskussionsdeltagarnas födelseår. 1990 är det enda år där det finns kända samtalsdeltagare som är födda före andra världskrigets början. De två intervjuade som tydligt visar sig vilja ta ett korpusplaneringsansvar är också födda före 1939. Birgir Thorlacius, som förtydligar det utifrån lånade *heraldik* med det inhemskt skapade *skjaldarmerkjafræði*, är född 1913 och Júlíus Sólnes, som håller fast vid *tvíldi* när intervjuaren föreslår *díoxíð*, är född 1937. Å andra sidan är alla eller nästan alla deltagare i flera av programmen 2010 födda på 1960-talet eller senare.

Sammanfattningsvis kan man säga att 2000 och 2010 uppvisar ett ökat antal ordlån per tidsenhet i förhållande till 1990. De äldre samtalsdeltagarna visar ett bruk av lånord som är förenligt med den hävdbundna formen av isländsk korpusplanering och som inte strider mot någon puristisk tradition. De yngre samtalsdeltagarna tycks hellre söka uttryck som i första hand tillfredsställer uttrycksbehovet, medan kravet på isländska morfem får komma i andra hand. En sådan attityd till den moderna isländskan hos en yngre generation stämmer också väl överens med de resultat som rapporteras av såväl Svavarsdóttir (2003a, b, 2004b, 2008) som Óladóttir (2009).

6. Resultat III: Isländska former som avlöser utländska

Det har redan noterats i avsnitt 2.4.2 ovan att det på Island försiggår ett betydande språkvårdsarbete som siktar till att det ska vara möjligt att uttrycka sig på isländska inom i princip alla domäner. Detta språkplaneringsarbete har också gott stöd bland befolkningen, vilket visats av bl.a. Óladóttir (2009). Icke desto mindre kommer det ändå in ett antal nya ord som någon form av lånord i språket vid sidan av den officiella språkvården. De fall som språkvården sys-selsätter sig med gäller normalt företeelser som faller inom domäner som av tradition har ett aktivt nyordsarbete eller uttryck som är avsedda för vårdat skriftspråk och därmed behöver lexikaliseras på isländska. Dessa ord utgår då ofta från ett internationellt etablerat ord som översätts led för led i form av ett ersättningslån, eller som (normalt med en mindre anpassning) tas in direkt som ordlån. Till skillnad från många andra språk bildar isländskan gärna helt nya egna ord för dessa nya företeelser, vilket denna avhandling, i enlighet med Haugen (1956), benämner ”framkallade språkinterna novationer”. Typiskt för dessa ord är att de ofta är helt morfologiskt ogenomskinliga, eftersom man utnyttjar inhemska ordstammar utan tidigare koppling till det begrepp som avses; två belysande exempel kan vara *sími* ’telefon’ och *tölva* ’dator’. Ord som dessa, som vanligen har sitt ursprung i språkvården, kan också kallas kulturlån, eftersom de lexikaliseras utifrån ett tydligt behov av en isländsk ekvivalent till ett utländskt ord för företeelser som är på väg in i det isländska samhällslivet.

Vid sidan av språkvården tas ord in utifrån av enskilda språkbrukare utan att det föreligger något klart begreppsligt behov. Ord som dessa är ofta vad

som i detta arbete kallas kärnlån (se avsnitt 2.2.2.2 ovan). Det är då ofta ord som snarare har en pragmatisk funktion, som används för att uttrycka attityd till något, eller som används eftersom talaren anser att en existerande ekvivalent inte täcker det som avses, åtminstone inte de konnotationer som eftersträvas. Ett sådant exempel kan för svenskans del vara att *rullbräde*, som redan fanns i svenskan, ändå kom att ersättas av *skateboard*, när rullbrädesåkning blev populärt på 1970-talet. Av de ord som har behandlats här ovan skulle *nörd* och *frik* till dels kunna vara exempel på detta, även om det också skulle kunna sägas att de lexikaliserar nya betydelser i språket, vilket i så fall skulle göra dem till kulturlån. Ett tydligare exempel är den isländska användningen av *konsept* för *hugmynd* 'idé'; se språkexempel (5.1) ovan.

Med hänvisning till det ovanstående är det lätt att dra slutsatsen att alla språkliga förändringar utanför språkvårdens kontroll leder till ökat utländskt inflytande. Så behöver dock inte alltid vara fallet. Här ska några fall av mer eller mindre spontant uppdykande avlösarord till tidigare lån eller olexikaliserade begrepp tas upp.

Exemplet *flakkari*

Grundbetydelsen hos ordet *flakkari* är 'luffare, vagabond, lösdrivare', och en besläktad betydelse kan skönjas i det svenska verbet *flacka*, som man i modern svenska kan se i meningar som "han levde ett kringflackande liv". *Flakkari* i betydelsen 'lösdrivare' finns belagd i *Tímarit.is* sedan 1876. Betydelsen 'person som inte har fast anknytning till någon plats' har sedan kommit att överföras till en hårddisk som inte har en fast anknytning till någon plats, d.v.s. en 'tillfälligt ansluten hårddisk'. Lösa hårddiskar började annonseras på Island i september 2004 och redan i april 2005 kom enligt *Tímarit.is* den första annonsen där hårddisken kallades *flakkari*. Tabell 6:1 visar antal belägg för de båda betydelserna av *flakkari* under perioden efter år 1985.

TABELL 6:1. *Frekvenser för flakkari samt för andra ord för 'hårddisk' i Tímarit.is.*

	Första belägg	1985	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
flakkari ('lösdrivare', grundbetydelse)	1876	40	64	82	46	35	31	22	31	27	4	8	6
flakkari ('hårddisk')	2005	0	0	0	0	8	41	68	22	73	53	36	40
harðiskur (sms.)	1986	0	34	124	41	17	60	24	3	27	25	2	10
harður diskur (NP)	1982	52	404	601	260	298	378	290	128	68	91	71	115
seguldiskur (sms.)	1971	4	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Som framgått av avsnitt 2.4.2 ovan är lejonparten av den del av det isländska språkvårdsarbetet som gäller skapandet av nyord anknutet till de många ordkommittéerna som bildats av de organisationer som är verksamma inom respektive område. Många av dem har därmed fått ett fokus som ligger närmare terminologi än allmänspråk. Den ordkommitté som skulle ha varit aktuell i det här fallet är Orðanefnd Skýrslutæknifélags Íslands, ('Islands ADB-förbunds ordkommitté') vars närmaste svenska motsvarighet är Datatermgruppen. Deras senaste ordlista *Tölvuorðasafn*, (TOS5, 2013) innehåller inte *flakkari*. Inte heller den senaste upplagan av *Íslensk orðabók*, (ÍO4 2007) tar upp betydelsen 'tillfälligt ansluten hårddisk' för *flakkari*. Den isländska språkvården kan således inte sägas ha bidragit till att den betydelsen av ordet har lexikaliserats.

Tabell 6:1 visar också utvecklingen för några andra uttryck som skulle kunna ha varit alternativ till *flakkari*. Alla dessa, *harðdiskur*, *harður diskur* och *seguldiskur*, finns med i TOS5. Som anas av tabellen är *seguldiskur* 'magnetisk disk' på väg ur bruk, vilket inte är så konstigt med tanke på att ordet närmast har använts om disketter och en äldre typ av hårddiskar.

Sett till bruket av ordet beskrivs eller används *flakkari* som en specialiserad typ av *útvær* ('utvändig, lös') *harður diskur*. Språkexempel (6.1) visar det första belägget på denna betydelse hos ordet i Tímarit.is:

(6.1) 80 Gb **flakkari** frá FreeCom. USB 2.0 tenging. Léttur og þægilegur, fin lausn fyrir myndir og tónlistargeymslu.

'80 Gb **lös hårddisk** frá FreeCom. USB 2.0 anslutning. Lätt och behändig, fin lösning för bilder och musiklagring.'

(*Dagblaðið Vísir* – DV 6/4 2005, s. 5)

Exempel (6.1) härrör från en större annons från en isländsk elektronikaffär. En stor del av beläggen för *flakkari* kommer just från annonser. Dessa annonser har normalt en text som den i (6.1), kombinerad med en bild på produkten. Den korta texten där beteckningen på denna produkt får en framträdande roll i kombination med bilden, bidrar sannolikt till att fästa det nya ordet i språkbrukarnas minne.

Efterhand har ordet också kommit att beteckna utrustning som är mer avancerad än en vanlig extern hårddisk. En *sjónvarpsflakkari* kan anslutas till tv:n och har samma funktioner som vad vi på svenska ofta kallar *multimediaspelare*.

- (6.2) **Sjónvarpsflakkari** er í raun tvíþætt fyrirbæri. Annars vegar er um að ræða hýsingu og hins vegar harðan disk sem settur er í hýsinguna en útkoman kallast **sjónvarpsflakkari**. **Flakkari** þessi er svo fylltur af sjónvarpsefni beint úr tölvunni og svo er tækið tengt við sjónvarp.

’En **multimediaspelare** är i verkligheten ett dubbelsidigt fenomen. Å ena sidan rör det sig om en låd-del och å den andra en hårddisk som sätts in i låd-delen och resultatet kallas **multimediaspelare**. Den här **multimediaspelaren** fylls så av tv-program direkt från datorn och så ansluts apparaten till tv:n.’

(Fréttablaðið 3/9 2007, s. 20)

Exempel (6.2) visar att ordet *flakkari* också får sin nya betydelse (’lös hårddisk’) utvidgad, när den väl har fått fäste i språket.

Grundbetydelsen hos *flakkari* ’lösdrivare’ har minskat i bruk de senaste åren. Användningen har gått ner mot nästan en tiondel i jämförelse med åren före 2000, även om man bortser från det ovanligt omfattande bruket 1995 (se Tabell 6:1). Den höga frekvensen 1995 kan till stor del förklaras av ytterligare en överförd betydelse av *flakkari*, nämligen ’utjämningsmandat’. I anslutning till valet till Alltinget den 18 april det året rasade en debatt om principerna för fördelning av utjämningsmandat. En intressant fråga som faller utanför ramen för denna undersökning är om det finns något samband mellan nedgången i belägg för betydelsen ’lösdrivare’ och uppgången för betydelsen ’lös hårddisk’.

Exemplet *þrenna*

Enligt ÍOS har *þrenna* betydelsen ’tre instanser av något’ och är ett arvord som går tillbaka på *þrennur* ’trefaldig, tredelad’. Ordet finns belagt i Tímarit.is allt sedan 1830, men eftersom det dessutom finns belagt i fornisländskan (Cleasby & Vigfusson 1957 [1874] s.v. þrennr) är det av mindre betydelse. Det intressanta är att ordet under 1980-talet kommer att lexikaliseras som avlösare till eng. *hat trick* för ’tre mål av en och samma spelare i en match’. Tabell 6:2 visar hur beläggen för *hat-trick* och *þrenna* i Tímarit.is utvecklas över tid.

Det finns naturligtvis mycket att säga om hur den internationella (engelska) fotbollsterminologin har lexikaliserats på isländska. Precis som i många andra isländska sammanhang skedde det till stor del genom språkvård och medvetna beslut. När den isländska fotbollen i sin barndom fick en regelbok på det inhemska språket lades stor vikt vid att också ordförrådet skulle vara alltigenom isländskt och inte innehålla danska eller engelska lån:

TABELL 6:2. *Frekvenser*⁹¹ för ordparet hat-trick/þrenna i *Tímarit.is*.

	Första belägg	1930-1939	1940-1949	1950-1959	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-1999	2000-2009
hat-trick	1935	1	0	21	85	400	222	17	6
þrenna	1965	0	0	0	9	201	1662	1652	1809

- (6.3) Eins og menn vita, hefir með öllu vantað íslenzk orð um hin ýmsu atriði þessarar íþróttar. Menn hafa orðið að gera sér gott af, að nota að eins útlend orð eða þá íslenzk orðskrípi, og hefir mörgum þótt slíkt all-ilt. En nú mun úr þessu bætt í hinum nýju lögum. Þar er fjöldi af nýjum orðum. Ber að þakka Guðm. landl. Björnssyni fyrir flest nýyrðin, sem öll eru falleg og skynsamlega mynduð.

’Som folk känner till, har det helt och hållet saknats isländska ord för den här idrottens olika ting. Folk har fått nöja sig med att bara använda utländska ord eller också isländska dravelord, och det har många ansett vara riktigt illa. Men nu kommer det att rättas till med de nya reglerna. Där finns det en mängd nya ord. Här ska landsläkare Guðm. Björnsson tackas för de flesta nyorden, som alla är vackra och förnuftigt bildade.’

(*Sumarblaðið* 20/4 1916, s. 7–8)

Här ska det språkvårdande arbetet runt de isländska fotbollsuttrycken dock inte stå i främsta rummet; i det fallet hänvisas till Jansson (2013). Meningen är att i stället fästa blicken på hur bruket av inhemska alternativ till de engelska orden i några fall börjar öka på sportsidorna i de isländska tidningarna.

Det äldsta isländska belägget för *hat-trick* kommer från en tidningsnotis om en match mellan statens två detaljhandelsmonopol, alkoholmonopolet och tobaksmonopolet.

91 Det är i fall som *þrenna* extra svårt att vara helt igenom säker på det exakta antalet förekomster av **en** speciell betydelse hos ordet som är flerfaldigt polysemt. Förutom polysemin mellan den allmänna grundbetydelsen och den på senare tid utvecklade sportbetydelsen, är ordet också polysemt i sin ”sportbetydelse”. Där har det dels betydelsen ’tre mål av en spelare’, dels i isländsk basket också ’tre-poängare’ samt ’tre tvåpoängare’. När denna statistik togs fram (februari 2012) var det totala antalet träffar för *þrenna*, i alla betydelser, i *Tímarit.is* 59 861, och träffarna för betydelsen ’tre mål av en spelare’ 5 333. Med dessa stora tal fanns det inte tid till så noggranna läsningar som skulle ha krävts för att utesluta felklassificeringar.

- (6.4) Starfsmenn Áfengisverzlunarinnar höfðu skorað á hina, enda óðu þeir í gegnum fylkingar, svo að ekki stóð við og skorðu þrjú mörk gegn engu. Gerði það Egill Jóhannesson og lék þar með „hattbragð (**hat-trick**)“ á hina, en það er einmitt innifalið í því, að sami maður skori þrjú mörk í röð.

’De anställda vid Statens alkoholmonopol hade gjort mål på de andra, för de bara vällde igenom formeringarna, så att de inte kunde stå emot och gjorde tre mål mot noll. Det gjorde Egill Jóhannesson som därmed ställde de andra med ”hattkonsten (**hat-trick**)”, och det innebär just att samma person gör tre mål i rad.’

(*Nýja dagblaðið* 10/7 1935, s. 4)

Nästa belägg kommer inte förrän efter världskriget. Vi ser i Tabell 6:2 att beläggen ökar tydligt fram emot 1970-talet, vilket också till stor del möjligen sammanhänger med att det skrivs mera om fotboll i media. I Jansson (2013:163) visas hur ökningen av beläggen för *hat-trick* till en början samvarierar med en ökning i skrivelser om fotboll. Vi ser också i Tabell 6:2 hur *þrenna* inom loppet av en knapp tjugårsperiod från dess första belägg i *Tímarit.is* 1965 – se exempel (6.5) – fullständigt tar över som uttryck för ’tre mål av en och samma spelare i en match’.

- (6.5) Í Evrópubikarkeppni meistaraliða sigraði ManchUtd. sama dag finnska liðið Helsinki IK með 6-0 á Old Trafford, en liðið sigraði einnig í fyrri leiknum með 3-2. Bobby Charlton lék nú miðherja og skoraði eitt mark, en Conolly skoraði „**þrennu**“ og Best, sem lék í stað Dennis Law, tvö.

’I Europacupen för mästarlag besegrade ManchUtd samma dag det finska laget Helsinki IK med 6-0 på Old Trafford. Bobby Charlton spelade mittfältare och gjorde ett mål, och Conolly gjorde **hat-trick** och Best, som spelade i stället för Dennis Law, gjorde två mål.’

(Sign. hśim, *Tíminn* 8/10 1965, s. 12)

Notera också citat-tecknen runt *þrenna* i (6.5). De är ett tecken på att författaren, signaturen hśim, inte ansåg att den betydelsen av ordet var etablerad. Ordets grundbetydelse är visserligen ’tre av ett slag’ (t.ex. tre mål), men här ser vi ett viktigt steg på vägen till att innebörden ’hat-trick’ lexikaliseras som en delbetydelse hos det redan existerande isländska ordet *þrenna*.

Det påpekades ovan att ökningen av antalet träffar för *hat-trick* till stor del samvarierar med en ökning av skrivelser om fotboll. Det stämmer ganska väl för tiden efter andra världskriget till och med 1970-talet. Från 1970-talet till 1980-talet ökade skrivelserna om fotboll med knappt 50 procent (Jansson 2013:163) medan summan av beläggen för *hat-trick* och *þrenna* (se Tabell 6:2 ovan) ökade med drygt 200 procent. Eftersom beläggen för *hat-trick* minskade, är det rätt att säga att hela ökningen kan hänföras till ett tilltagande bruk av

þrenna. För tiden efter 80-talet är förändringarna inte så stora, och förhållandet mellan fotbollsskriverier å ena sidan och antalet belägg för *hat-trick* och *þrenna* å den andra ändrar sig inte heller så mycket. Kvar står att det är just när genomslaget för ordet *þrenna* infaller, som användningen av begreppet ”tre mål av en och samma spelare i en match” fyrdubblas i förhållande till att fotboll omtalas. Det ligger nära till hands att se det som att tillgången till ett allmänt känt, helt igenom isländskt ord för begreppet leder till att det oftare aktualiseras. Språkexempel (6.6) illustrerar hur journalisten/ redigeraren avstår från att använda en term för *hat-trick* trots att det hade passat här:

(6.6) Karl Heinz Rummenigge var í stuði á laugardag, skoraði þrjú mörk.

’Karl Heinz Rummenigge var i högform på lördagen, gjorde tre mål.’

(*Timinn* 20/9 1983, s. 13)

Man får nog utgå ifrån att motsvarande text på en svensk sportsida hade haft lydelsen ”gjorde hat-trick” istället för ”gjorde tre mål”. Det finns således all anledning att anta att lexikaliseringen av *þrenna* för ’hat-trick’ hade en avgörande betydelse för att man under 1980-talet fördubblade bruket av *hat-trick/þrenna* i förhållande till de likaledes ökande fotbollsskriverierna.

Exemplet *friherji*

Precis som *þrenna* är *friherji* ’libero, sweeper’ huvudsakligen ett fotbollsord, även om det också finns belagt i isländsk basket- och volleybollvokabulär. Språkexempel (6.7) visar det första belägget för *friherji*, medan (6.8) exemplifierar ordet i volleybollkontext:

(6.7) Þjóðverjar benda á að leikaðferðir flestra liðanna í keppninni hafi borið keim af því hvernig liðin í þýsku „Bundesligunni” leika, þ.e. leikkerfi 3-5-2. Hér er átt við að í vörn séu fyrst og fremst **friherji** („sweeper”, „libero”) og ætla þeir þeim leikmanni fleiri hlutverk en áður, m.a. í sókninni;

’Tyskarna pekade på att de flesta av lagen i mästerskapet hade spelsystem som bar tycke av hur lagen i tyska „Bundesligan” spelar, d.v.s. spelsystemet 3-5-2. Här avses att i försvaret finns först och främst en **libero** (”sweeper”, ”libero”) som man då ger en vidare roll än tidigare, bl.a. i anfalllet;’

(*Morgunblaðið* 8/8 1990, s. C6)

- (6.8) Ashley Todd, frá Vancouver BC Kanada, lék fyrstu leikina með KA um helgina. Það er ljóst að hún styrkir liðið umtalsvert. Ashley er 19 ára alhliða leikmaður og getur spilað smass og **fríherja** auk uppspilsins.

’Ashley Todd frá Vancouver í British Columbia í Kanada, spelade första matchen med KA í helgen. Det är uppenbart att hon blir en betydande förstärkning för laget. Ashley är 19 år och en allsidig spelare och kan spela smashare och **libero** förutom [att stå för] uppspelen.’

(*Morgunblaðið* 23/11 1999, s. C11)

Eftersom ordet betecknar en position i ett spelsystem i fotboll som dateras till säsongen 1964-65 (Pistorius 2013) kan naturligtvis inga belägg vara äldre än så. Spelsystemet är tyskt och den term som vanligtvis används för positionen i de icke engelsktalande delarna av Europa är italiensk, *libero*. Tabell 6:3 visar hur belägen för *sweeper*, *libero* och *friherji* i *Tímarit.is* utvecklas över tid. Av tabellen framgår att man på Island mest har använt den engelska termen *sweeper*, som ordlån, och att det dröjde mer än trettio år innan en isländsk ekvivalent kom i bruk. Ironiskt nog började det spelsystemet då ganska snabbt att falla ur bruk, och det isländska ordet har därmed inte fått så stor spridning som det annars kanske skulle ha fått.

TABELL 6:3. *Frekvenser för sweeper/libero/friherji i Tímarit.is.*

	Första belägg	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-1999	2000-2009
sweeper	1968	5	48	226	52	11
libero	1972	0	2	25	12	0
friherji	1991	0	0	0	34	9

Det allra första ersättningsordet för *sweeper/libero* var dock inte *friherji* utan *fríverji*:

- (6.9) Bo tók við íslenska landsliðinu í vetur og gerði strax breytingar á leikaðferð liðsins, lætur það leika 4-4-2 þar sem **fríverji** (libero) er fyrir aftan þrjú varnarmenn, í staðinn fyrir 3-5-2 eins og uppstillingin var áður. Hann segist vera ánægður að sjá hve mörg lið á HM leiki með **fríverja** í leikaðferðinni 4-4-2, en varnarleikurinn að öðru leyti hafi oftast en ekki komið sér á óvart hingað til.

’Bo tog över isländska landslaget i vintras och gjorde direkt ändringar i spelsystemet för laget, låter det spela 4-4-2 där en **libero** är bakom tre backar, i stället för 3-5-2 som uppställningen var innan. Han säger sig vara nöjd med att se hur många lag i VM som spelar med **libero** i systemet 4-4-2, men försvarsspelet i övrigt har hittills överraskat honom av och till.’

(*Morgunblaðið* 21/6 1990, s. 50)

Såväl *fríverji* som *fríherji* har stöd i etablerade isländska ordbildningsmönster. Förleden *frí-* ('fri') anger rollen som spelare på liberopositionen har, och den kan ses som en direkt översättning av roten i *libero*, som är *liber* 'fri'. I isländsk ordbildning finns flera exempel där förleden *frí-* får beteckna att efterleden inte begränsas i sitt agerande eller att efterleden disponeras fritt av en agent: *fríkirkja* 'frikyrka' (kyrkan är obunden), *fríminútur* 'rast' (tiden, minuterna, kan användas fritt), *frístundir* 'fritid' och *fríríki* 'fristat'.

Efterlederna *-verji* och *-herji* är också vanliga i isländsk ordbildning. Grundbetydelsen i *-verji* är härledd ur det isländska verbet *verja* 'försvara'; se ÍOS för utförligare utredning av detta. I isländskan återfinns efterleden framförallt i nationalitetssubstantiv t.ex. *indverji* 'indier', *pólverji* 'polack', *samverji* 'samarier, samarit' och *þjóðverji* 'tysk', men även i andra vanliga ord som *skipverji* 'besättningsmedlem, matros'. Betydelsen 'försvara' i efterleden är nog det som ledde till att *fríverji* var det första ord som lanserades som alternativ till *sweeper/libero*. Att återge *fríverji* med 'fri försvarare' på svenska kan nog anses fullt adekvat.

Det finns dock inte mera än tre belägg för *fríverji* i Tímarit.is, alla från VM-sommaren 1990. Istället kommer *fríherji* att etableras, med första belägg redan samma höst, se exempel (6.7) ovan. Efterleden *-herji* är etymologiskt besläktad med sv. *här* och *härja* (Hellquist 1935), och har enligt ÍOS innebörden 'medkämpe'. Det faktum att efterleden redan finns i två andra ord som betecknar fotbollspositioner – *framherji* 'anfallare' (första belägg 1916) och *miðherji* 'mittfältare' (första belägg 1925) – får nog ses som den självklara anledningen till att *fríherji* blir den isländska beteckningen för *libero* trots att *fríverji* har de äldsta beläggen.

Det faktum att såväl *sweeper* som *libero* oftast användes med citattecken antyder också varför det tillslut kom ett avlösarord. Trots att orden hade lång tid på sig för att etablera sig minskade inte bruket av citattecken. Under perioden efter millennieskiftet användes *sweeper* åtta gånger, och alla gångerna med citattecken.

Språkbrukarnas grammatiska osäkerhet inför *sweeper* manifesteras också i bruket att använda pluralformen *sweepers* i singularis (ett fenomen som vi ju känner igen från svenskans *kex*, *keps* och *räls*) eller i att använda genitiv-*s* med apostrof:

- (6.10) Guðni Bergsson var bestur Valsmanna í leiknum, að öðrum ólöstuðum, sýndi geysilegt öryggi í „**sweepers**” stöðunni.

’Guðni Bergsson var bäst av Valsspelarna i matchen, utan kritik mot de andra, visade oerhörd säkerhet på **libero**-positionen.’

(*Tíminn*, 20/9 1983, s. 13)

- (6.11) Allt bendir til að Gunnar Gíslason leiki stöðu „**sweeper’s**”, eða sem aftasti maður varnarinnar.

’Allt pekar på att Gunnar Gíslason spelar på **libero**-positionen, eller som försvarets sista man.’

(*Dagblaðið Visir* – DV, 5/9 1986, s. 19)

Trots de relativt få beläggen för *friherji* på senare tid, kan man ändå tänka sig att ordet kommer att fortsätta fylla en viktig roll inom idrottsspråket. Ordet har nu dessutom kommit att bli polysemt. Förutom att ha betydelsen ’spelare med fri roll’ i fotboll, volleyboll och basket, har det dessutom kommit att på isländska få stå för det som kallas för *free agent* på engelska:

- (6.12) Hann hefur sjálfur lýst því yfir að draumur hans sé að spila með heimaliðinu, New York Knicks, og fari hann ekki þangað nú muni hann bjóða sig sem **friherja** þegar samningur hans leyfir það eftir tvö ár.

’Han har själv kungjort att hans dröm är att spela för sitt hemmalag New York Knicks, och kommer han inte dit nu, så kommer han att erbjuda sina tjänster som **free agent** när hans kontrakt tillåter det om två år.’

(*blaðið*, 21/12 2005, s. 38)

Det som nybildningarna *flakkari*, *þrenna* och *friherji* har gemensamt, är att de alla har kommit in i språket så att säga ”underifrån”, genom bruket, och inte genom en korpusplaneringsprocess. Ordet *flakkari* lexikaliserades i den nya betydelsen samtidigt som den nya företeelsen ”löst ansluten hårddisk” blev aktuell i datorvärlden. Reklamen blev en viktig lanseringsväg för ordet. Den relevanta korpusplanerande institutionen Orðanefnd Skýrslutæknifélags Íslands har valt att 2013, åtta år efter det första belägget, inte ta med ordet i sin ordlista. Men med tanke på ordets tillkomsthistoria och roll i språket, som allmänord snarare än fackord, är det kanske bara helt följdriktigt.

Þrenna är ytterligare ett exempel på hur ett redan existerande ord lexikaliserats med tillägg av en ny betydelse. Inte heller här finns det något tecken på medverkan från den officiella språkvårdens sida. Det mest intressanta med det här fallet är dock att fenomenet bakom ordet – den särskilda bedriften att göra tre mål i en och samma match – nu blir omskrivet på sportsidorna dubbelt så ofta som tidigare, när det betecknades med citatlånet *hat-trick*. När *þrenna* väl

var etablerat som fotbollsord, kom det även att börja användas i basketsammanhang för 'trepoängsskott'; därigenom blev ordet polysemt inom sportens domän.

Friherji är till skillnad från *flakkari* och *þrenna* såväl en nybildning som en sammansättning. Ordet bildades för att ersätta de tidigare använda citatlånen, synonymerna *sweeper* och *libero*. Sättet som det bildades på liknar i mångt och mycket den ordbildning som sker inom den isländska korpusplaneringstraditionen. Som Svanlund (2002, 2009) har konstaterat är sammansättningar sällan så genomskinliga som man som modersmålstalare gärna tror. I den först lexikaliserade betydelsen av *friherji* ligger sålunda båda sammansättningslederna mycket nära sin kärnbetydelse, men det finns ändå utrymme för ordet att bli polysemt, när det engelska flerordsuttrycket *free agent* ska ersättas med ett isländskt ord. *Friherji* kommer då att användas för att uttrycka betydelsen 'free agent'.

Orden *flakkari*, *þrenna* och *friherji* illustrerar vart och ett på sitt sätt, att det inte självklart är så, att nya begrepp och betydelser som flyter in i språket vid sidan av korpusplaneringsprocessen kommer att lexikaliseras med engelska (eller andra utländska) lånord. Just *þrenna* visar dessutom att det tvärtom är så, att ett inhemskt ord som är vanligt och helt fungerar enligt kända böjnings- och uttalsmönster, kan bidra till att ett sedan länge känt begrepp trots allt kan återopas oftare när själva uttrycket för det blir mer hemtamt.

7. Den lexikaliska förändringsprocessen – några bakomliggande faktorer

Det här kapitlet tar sin utgångspunkt i en sammanställning av olika faktorer som kan tänkas ha haft betydelse för vilka slags importimpulser det isländska språket har utsatts för och hur starka dessa har varit. Till en början är det nödvändigt att slå fast ett trivialt faktum. Varje form av import av språkligt material och språkliga strukturer från ett språk till ett annat förutsätter någon form av språkkontakt. Det här kapitlet ägnas därför åt att kortfattat undersöka – eller snarare i huvudsak att redovisa och vidareutveckla befintliga uppgifter om – vilka former av kontakt som har varit aktuella för det isländska språksamhället. Det innebär att det här dels kommer att diskuteras vilka kontakter som kan ha funnits mellan isländsktalande och talare av andra språk samt intensiteten i kontakter av denna typ, dels i vilken grad islänningar kan ha kommit i kontakt med andra språk via utbildning och annan kulturell verksamhet. Ett perspektiv med särskild betydelse för kommunikationsmönster och språkkontakter på senare år är människors resande, i det här fallet såväl islänningars resande utomlands som utländsk turism på Island.

Med tanke på att språkkontakt förutsätter direkt kontakt med andra människor (eller indirekt via skrift), kan vi konstatera att Islands läge i Nordatlanten med långa avstånd till de närmaste grannländerna också förutsätter en aktiv vilja till kontakt för att språkkontakt ska uppstå och upprätthållas. Rent allmänt är det nog rätt att säga att Island sedan landets kolonisation på 870-talet och fram till fristatstidens slut 1262, haft förhållandevis livliga kontakter med omvärlden, kontakter som under det danska styret under vissa perioder

inskränktes till vad monopolhandeln på några anvisade platser gav upphov till. Under 1800-talet ser vi sedan en paradoxal utveckling där kontakterna med utlandet gradvis ökar, medan självständighetskampen samtidigt betonar isländskans roll på danskans och andra främmande språks bekostnad.

7.1. Språksamhället i det koloniala och postkoloniala Island

I avsnitt 2.4 har de språkliga förutsättningar som rådde för den isländska purismen redan skisserats. För att skapa en grund för en bättre förståelse av förutsättningarna för språkkontakter mellan isländska och andra språk, huvudsakligen danska, följer här en kortfattad redogörelse för samhällsförhållanden som kan tänkas påverka detta.

Genom ett avtal år 1262, *Gamli sáttmáli*, blev Island ett norskt skatteland, och genom Kalmarunionen därefter en dansk provins. I den isländska historieskrivningen brukar det framhållas att konsekvenserna av detta uppgående i det danska riket först blir påtagliga under 1600-talet, med kungligt envælde och dansk monopolhandel (Þorláksson 2004:5ff.). Särskilt under självständighetskampen var det vanligt att understryka att de nästan 200 åren med dansk monopolhandel 1602–1787 ledde till stagnation (se Þorláksson 2004, Gunnarsson 1983 och Aðils 1926) och där angivna källor för en närmare beskrivning av samhällsutvecklingen under monopolhandeln). En annan konsekvens av enväldet var att den isländska demokratiska traditionen som symboliserades av alltinget ersattes av *sýslumenn* ('sysselmän, kronolänsmän'), som var en del av den danska exekutiva makten. Systemet med sysselmän var i sig inte nytt, utan det infördes i och med att Island kom under den norska kronan; se Benediktsson & Pétursson (1881–1884:1–2) för en kort historik över systemet med sysselmän. Det danska kungliga enväldet innebar dock att sysselmännens position stärktes i ställningen som kungens befallningsmän på Island. Island kom härmed att styras på danska såväl politiskt som ekonomiskt.

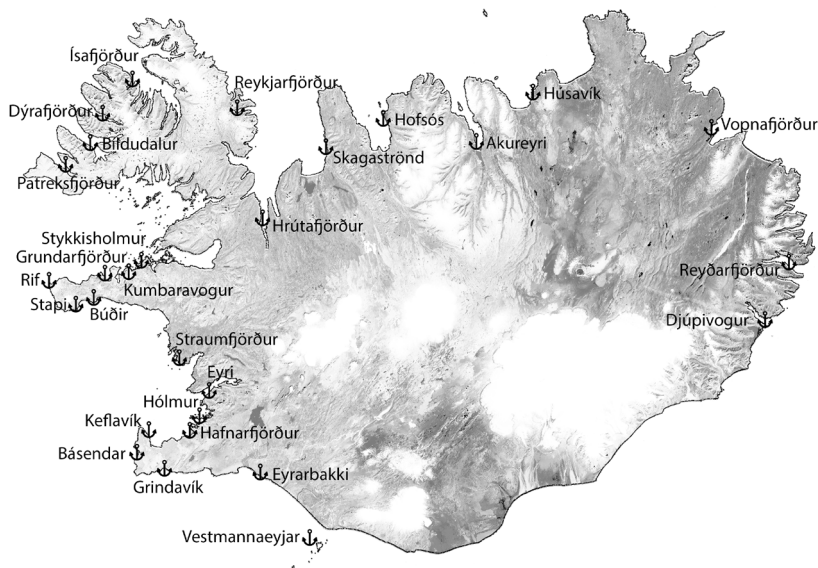
Enligt en artikel i *Ný félagsrit* (Guðmundsson 1849:79) ska bruket av danska språket inom administrationen ha varit mycket utbrett och använt med kolonial arrogans även i de fall där de tilltalade inte förstod något annat än isländska:

Vér vitum ekki betur, en að embættis-menn veraldlegu stéttarinnar, að fráteknum hreppstjórum, riti ennþá hver öðrum öll bref á dönsku, að minnsta kosti munu mjög sjaldsén bréf á íslenzku frá sýslumanni til sýslumanns, að vér nú ekki nefnum frá þeim til amtmanna eða landfógeta, eða frá þessum embættismönnum sín í milli. Amtmennirnir hafa og optast, en stiptamtmaður allajafna, skrifað hreppstjórum og bændum á dönsku, ekki að tala um, að úrskurðir þeirra um hórsektir, ómaga framfærslu o.fl. og skikkunarbréfin til hreppstjóra, sættanefndarmanna og ljósmæðra, hafa jafnan verið rituð á danska túngu til þessa, og sama má segja um áteiknanir amtmannanna á sakamála-dóma, sem skotið hefir verið til landsyferréttarins og birta hefir orðið hinum seku sem aðra stefnu, á útlendu máli, sem þeir hafa sjálfsagt ekkert orð skilið í og stefnuvottarnir hafa opt og tíðum ekki getað lesið.

‘Vi vet inte bättre, än att det världsliga ståndets ämbetsmän, fjärdingsmän undantagna, ännu skriver alla brev till varandra på danska, åtminstone torde brev från sysselman till sysselman på isländska vara mycket sällsynta, för att inte nämna från dem till amtmän eller landsfogdar, eller från dessa ämbetsmän sinsemellan. Amtmännen har också oftast, och stiftsamtmannen alltid, skrivit till fjärdingsmän och bönder på danska, för att inte tala om, att deras beslut om horböter, försörjning av omaga o.dyl. och befallningsbrev till fjärdingsmän, förlikningsmän och jordemödrar, hittills vanemässigt har varit skrivna på danska, och detsamma kan sägas om amtmännens remittering av brottmålsdomar, som har hänskjutits till landsöverrätten och kungjorts den skyldige liksom andra instämnda på utländskt språk, som de naturligtvis inte förstätt ett ord av och stämningvittnena ofta inte kunnat läsa.’

Den ekonomiska styrningen under monopolhandelns tid bestod främst i att handelsprivilegier delades ut, under tiden 1620–1662 dessutom till ett enda bolag, Det islandske, færöske og nordlandske Kompagni (Aðils 1926, Gunnarsson 1983 och Þorláksson 2004). Denna handel förlades till vissa bestämda handelsplatser (se Figur 7:1).

Om man ser till språkkontakten, verkar det troligt att den minskade under monopolhandelsperioden, av två orsaker. Till att börja med bedrevs handeln före monopolet med flera intressenter, främst Hamburg, men även med holländska och engelska köpmän. Viktigare var dock att de tyska och engelska köpmännen tidigare ofta stannade på plats över vintern, med eget folk och anställda islänningar, vilket förbjöds vid monopolets införande 1602 (Þorláksson 2004:71).

FIGUR 7:1. Handelsplatser på Island under monopolhandelsperioden. Figuren bygger på Þorláksson (2004).

Av figur 7:1 framgår att det under monopolhandelsperioden fanns handelsplatser som var relativt väl spridda över hela landet. Handeln på dessa platser hade dock inte lett till någon urbanisering. Före 1700-talets slut kan man inte rimligen tala om några urbana centrumbildningar på Island. Då var Bessastaðir säte för landsfogdeämbetet, och Reykjavík kunde knappt ens göra anspråk på att kallas tätort. Men under perioden 1795–1846 grundas och flyttar allt fler administrativa och samhällsbärande funktioner till Reykjavík (Thorsteinsson 1985:208). Det är femton samhällsbärande funktioner som får säte i Reykjavík under perioden. De anges här med de danska beteckningarna enligt Thorsteinsson (a.a.) och med året de inrättas i Reykjavík inom parentes: Landfogdeembedet (1795), Bispestolen (1797), Domkirkepræstens embede (1797), Alltinget (1799, nedlagt som parlament 1800, återupprättat 1845), Landsoverretten (1800), Byfogdeembedet (1803), Stiftamtmandsembedet (1804), Stiftsbiblioteket (1818), Kæmnerembedet (1822), Den første børneskole (1831), Landfysikatet (1833), Apotek (1833), Bystyre (1836), Landsbogtrykkeriet (1844) och Den lærde skole (1846). Under samma tid växte även Akureyri i betydelse som handelscentrum på norra Island. I och med monopolhandelsbestämmelsernas upphörande 1787 kunde utländska handelsägare bosätta sig på den plats där man handlade, och det ledde enligt Óskarsson (2010:99) till att en fjärdedel av Akureyris befolkning hade utländskt, huvudsakligen danskt, ursprung år 1801.

Under 1800-talet kom den en- eller tvåspråkigt dansktalande delen av befolkningen i Akureyri och Reykjavík att vara så stor att den var påtaglig i offentligheten, eller med Hauksdóttirs (2001:25) formulering:

Således talte man fx længe om Reykjavík som en halvdansk by og Akureyri som en helt dansk by, hvor de fine talte dansk om søndagen!

Redan mot mitten av 1800-talet kan vi se en påtaglig urbanisering i Reykjavík och Akureyri (se befolkningsstatistiken i Tabell 7:1). Befolkningsutvecklingen i dessa två städer – Akureyri får köpstadsrättigheter 1862 – är i och för sig inte något unikt för Island. Om man t.ex. ser till perioden 1850 till 1890, då Reykjavík och Akureyri ungefär fyrdubblar sin befolkningsstorlek, kan man notera att t.ex. Göteborg också fyrdubblar sin befolkning under samma period.⁹¹ Det som ska poängteras i den här framställningen är, att urbaniseringen i Reykjavík och Akureyri kommer att ligga före i den utveckling som i det övriga Island snarare påbörjas runt sekelskiftet 1900. Som framgår av Figur 7:2 är således nästan 90 % av befolkningen bosatt på landsbygden så sent som år 1890, även om befolkningstillväxten i Reykjavík och Akureyri då redan pågått i nästan ett halvsekel. Se Kjartansson (1977) för ytterligare uppgifter om urbaniseringsprocessens lopp.

TABELL 7:1. *Ökningen av antalet invånare i Reykjavík och Akureyri.*⁹²

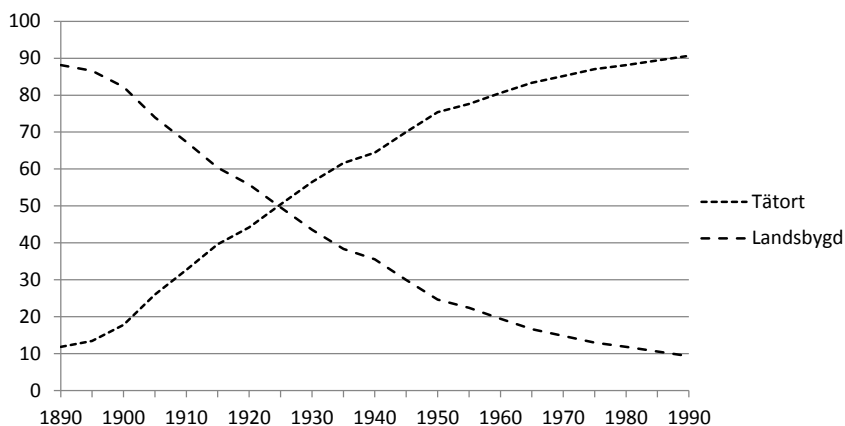
	1835	1850	1860	1870	1880	1890	1901	1910
Reykjavík	639	1 149	1 444	2 024	2 567	3 886	6 682	11 600
Akureyri	56	187	307	314	553	599	1 330	1 947

Under perioden mellan sekelskiftet 1900 och första världskrigets utbrott stärktes Islands oberoende av Danmark avsevärt. Man fick hemmastyre 1 februari 1904, och en bank, Íslandsbanki, grundades också 1904. Genom sammanslagning av redan existerande utbildning till läkare och präst med en nystartad juristutbildning fick man vidare ett eget universitet, Háskóli Íslands, 1911. Den transatlantiska telegrafförbindelsen underlättade en livligare handel. Se t.ex. Thorsteinsson (1985:234ff.) eller Kjartansson (2002:20ff.) och där angivna källor för vidare besked om denna period i Islands historia. Av det ovanstående inses att det är först sedan den administrativa frigörelsen från Danmark kommit långt på väg, som folk i någon betydande grad börjar flytta

91 Historisk statistik för Sverige (1969:61).

92 Tabellen bygger på Óskarsson (2010:99).

in till mer tätbefolkade bebyggelsekärnor. Det betyder att den påverkan som danskan hade i Akureyri och Reykjavík under 1800-talets andra hälft inte fick samma genomslag i de övriga framväxande tätorterna.

FIGUR 7:2. Andel av befolkningen som är bosatt på landsbygd respektive i tätort.⁹³

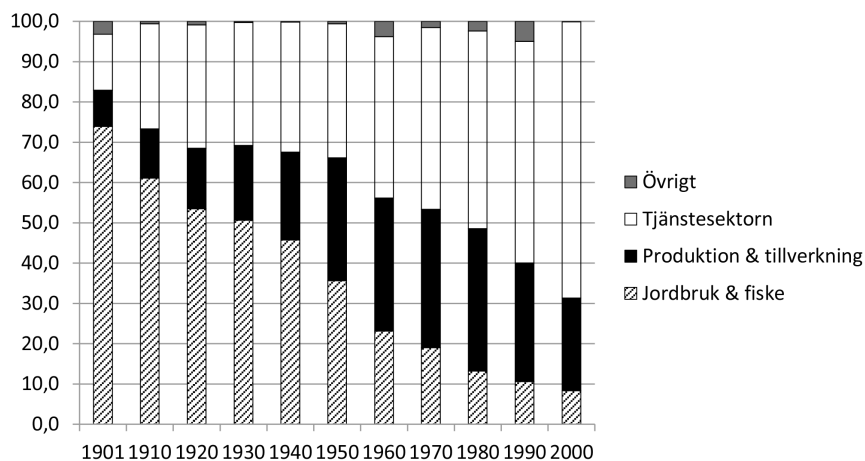
Under andra världskriget besattes Island av brittiska trupper som sedermera avlöstes av amerikanska. När amerikanerna var som talrikast uppgick deras antal till ca 40 000, vilket innebar att de i relation till den vuxna manliga befolkningen i Storreykjavíkområdet faktiskt var i majoritet. Många islänningar fick också chans till löneinkomster genom arbete för ockupationsmakten. På så sätt blev språkkontakten också betydande. Under denna period kom också ett antal nya ordlån in i språket, lån som nog bäst förklaras genom dessa kontakter. Så kommer t.ex. första belägget i *Tímarit.is* för kärnlånet *gæi* (eng. *guy*) och kulturlånet *jeppi* (eng. *jeep*) båda från 1943.

Efter krigets slut minskar trupperna av naturliga skäl, och i samband med att överenskommelser om fortsatt amerikansk närvaro träffas, så regleras också umgänget mellan soldaterna och lokalbefolkningen på ett sätt som gör närvaron mindre påfallande. Ett undantag härvidlag, som gör närvaron tydlig, är den amerikanska tv:n, *kanasjónvarpið*. Den behandlas något kortfattat i avsnitt 7.3.

Ytterligare en faktor som kan antas ha betydelse för befolkningens språkkontakt är vilken typ av sysselsättning språkbrukarna har. Av Figur 7:3 framgår att de isländska basnäringarna jordbruk och fiske tillsammans med produktion och tillverkning sysselsatte ca två tredjedelar av arbetskraften 1950, medan

93 Figuren bygger på tabell 2.7 i *Hagskinna* (Jónsson & Magnússon 1997:90–91).

tjänstesektorn stod för en tredjedel. Femtio år senare, år 2000, är förhållandet det omvända; då står tjänstesektorn för drygt två tredjedelar av sysselsättningen. Särskilt intressant är kanske att se förändringen mellan 1980 och 2000, då tjänstesektorn växer från en procentandel på 49,1 till 68,6. Tillväxten mellan 1990 och 2000 kommer vidare helt och hållet från två undergrupper, dels handel och besöksnäring, dels försäkringar och penningväsende.

FIGUR 7:3. *Fördelningen i procent av antalet sysselsatta inom olika sektorer av näringslivet.*⁹⁴

Att fler är sysselsatta inom besöksnäringen innebär att det är fler islänningar som behöver använda främmande språk i sitt dagliga arbete. Det finns likaledes anledning att tro att arbetet inom penningväsendet, som utgör en växande del av tjänstesektorn, till stor del är kopplat till utländska kontakter och därmed ett frekvent bruk av främmande språk.

94 Figuren bygger på *Hagskinna* (Jónsson & Magnússon 1997:216–217, 222–225).

7.2. Utbildning som förutsättning för språkkontakt

Av det ovanstående är det ganska tydligt att det isländska samhället har haft ämbetsmän – men även handelsmän – med olika stark dansk anknytning, vilka naturligtvis har kunnat flera språk. För ämbetsmännen fanns det länge bara i stort sett en utbildningsväg: den skola som gått under namnet Bessastaðaskóli (1805–1846), Lærði skólinn (1846–1904) och Menntaskólinn í Reykjavík. Den roll Bessastaðaskóli spelade särskilt för prästutbildningen finns beskriven i en avhandling av Hugason (1983). Där redogör han också för de möjligheter som fanns att ta examen som privatist under första hälften av 1800-talet, vilka var något generösare än för övrigt i det danska riket vid den tiden (a.a.:44). Enligt Hugason var det sedan också möjligt att examineras som präst utan att lämna Island (a.a.:35); det var till och med så att den andel isländska präster som utexaminerades vid den teologiska fakulteten vid Köpenhamns universitet bara utgjorde en tiondel av det totala antalet examinerade präster födda på Island (se Tabell 7:2).

TABELL 7:2. *Antal isländsfödda präster som examinerades 1805–1846.*⁹⁵

Tidsperiod	Examinationsinstitution			Summa
	Privatist	Bessastaðaskóli	Teol. fak. vid KU	
1805–1810	16	28	1	45
1811–1816	22	25	0	47
1817–1822	13	27	6	46
1823–1828	37	35	3	75
1829–1834	26	39	6	71
1835–1840	6	42	5	53
1841–1846	4	41	6	51
Summa	124	237	27	388

För övrig högre examination krävdes att man studerade i Danmark. Hugason anger att alla islänningar som studerade utanför Island gjorde det i Köpenhamn, och att det under perioden 1805–1846 totalt rörde sig om 124 personer (a.a.:44). Vi ser här att det således rör sig om en förhållandevis liten elit, vars numerär kan vara intressant att jämföra med talen för de betydligt större grupper som studerar utomlands under 1900-talets senare del.

Trots att vi har konstaterat att den isländska högre utbildningen var aktuell för en liten elit, har vi sett att den till viss del ändå har påverkat språk-

⁹⁵ Tabellen bygger på tabell 8 i Hugason (1983:87).

bruket. Att Lærði skólinn hade stor betydelse för framväxten av den informella isländska avledningsändelsen *-ó*, liksom att de tre äldsta exemplen på produktiv användning av avledningen *-isti* också kan knytas dit, har behandlats i kapitel 4 ovan. Det råder således ingen tvekan om att den språkkontakt som uppstått inom ramen för studierna på och i främmande språk har haft betydelse för skolans elevers språkbruk. Samtidigt finns det en motsatt tendens som är kopplad till skolan. Det har ju redan tidigare också konstaterats att många av de personer som haft betydelse för den isländska purismens utveckling har haft anknytning till skolan, eller snarare dess föregångare Bessastaðaskóli (se avsnitt 2.4.1 ovan).

Som vi sett i det föregående avsnittet kom denna lilla elit att spridas i ett språksamhälle där andra språk än isländska inte kan ha varit särskilt gångbara. I den mån språkkontakt skapad genom utbildning skulle kunna få något större genomslag krävs nog ökad utbildning inom bredare lager, och det dröjer till 1900-talet innan det inträffar.

Den isländska folkutbildningen var länge eftersatt. Trots att ”Almueskole” infördes i det danska riket 1814, var det inte förr än efter det att Island genom ökat självstyre 1874 fått befogenhet att besluta om dessa frågor som man genom lagstiftning 1880 och 1887 såg till att de isländska barnen fick tillgång till skola. Guttormsson (2008a) och där angivna källor ger omfattande information om isländsk folkutbildnings historia. Trots lagarna från 1880 och 1887 visar den stora undersökningen *Skýrsla um fræðslu barna og unglínga veturinn 1903–1904* ’Rapport om barns och ungdomars utbildning vintern 1903–1904’ (Finnbogason 1905), att skolgången decennier senare inte var så allmän som man kanske hoppades, vilket delvis framgår av Tabell 7:3, där uppgifterna för 1903 härstammar från just Finnbogasons rapport.

Man skulle kunna tolka tabellen som att de tre åldersgrupperna i spannet 7–15 år motsvarade grundskolans tre stadier, 16–19 år gymnasium och 20–24 år högskola. Det vore dock inte riktigt. Grundskola införs på Island först 1974, så en sådan tolkning skulle bara kunna gälla siffrorna för 1980 och 1990. Guttormsson (2008b:102ff.) ger en utförligare redogörelse för hur utbildningsstrukturen på Island påverkades av grundskolans införande. Man ska också vara medveten om att de flesta i åldersgrupperna 16–19 samt 20–24 år går i yrkes- eller fackskola. I absoluta tal går t.ex. år 1970 8 454 personer i åldersgruppen 16–19 år i skola, men bara 2 717 elever går på teoretiskt gymnasium, d.v.s. ca en tredjedel.

TABELL 7:3. *Andel av en åldersgrupp (i procent) som går i skola.*⁹⁶

Årtal	7–9 år	10–12 år	13–15 år	16–19 år	20–24 år
1903	27,4	61,3	--	--	--
1915	8,7	86,6	--	--	--
1930	31,9	90,2	--	--	--
1940	74,4	93,9	--	--	--
1950	90,3	98,5	80,0	31,4	8,0
1960	95,2	98,8	82,0	33,9	15,2
1970	99,3		94,4	53,1	22,5
1980	99,7		98,5	54,3	29,9
1990	99,6		99,9	68,7	35,1

Även om barnen under 1900-talet började gå i skola, innebär det dock inte att de läste främmande språk. Det var fortfarande ett privilegium för latinskolebarnen. Guttormsson (2008a:166) undersöker vad lagar, föreskrifter och läroplaner säger om vilka ämnen det ska undervisas i under perioden 1790–1946, och drar följande slutsats:

Um ákvæði um kennsla í ensku og dönsku er ekki að ræða á tímabilinu þótt dæmi séu um að kennsla í þessum greinum hafi farið fram. Í fræðslulögum 1936 var lagt bann við því að kenna erlend tungumál öðrum en þeim sem náð höfðu góðum tókum á íslensku. Í lögnum 1946 var heimilað að kenna eldri börnum eitt erlent tungumál.

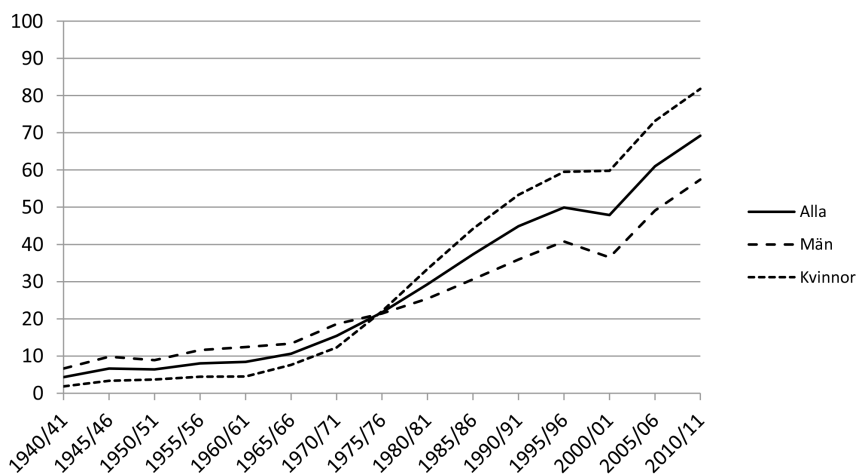
’Det saknas bestämmelser om undervisning i engelska och danska under perioden, trots att det finns exempel på att sådan undervisning ägt rum. I skollagen från 1936 förbjöds det att undervisa barn i främmande språk, förutom i de fall där de uppnått god behärskning av isländska. I lagen 1946 sanktionerades att de äldre barnen lärdes ett främmande språk.’

I spåren av de nya skollagarna från 1946, kom det 1948 ett utkast till nationell läroplan, där såväl danska som engelska ingick, med ca 5 veckotimmar danska respektive 2,5 veckotimmar engelska. Men undervisningen började först i sjunde klass och omfattade därmed bara två år för de elever som inte fortsatte med full fyraårig realskola (Guttormsson 2008b:158). I realiteten är det inte förrän med 1960 års läroplan som undervisningen i danska kommer alla elever till del på ett genomgripande sätt. I och med grundskolelagens genomförande 1975 läser sedan alla elever danska fr.o.m. årskurs 4 med ca 3 veckotimmar

96 Tabellen bygger på tabell 18.2 i *Hagskinna* (Jónsson & Magnússon 1997:846).

per år (Hauksdóttir 2001, Narby 2001, Guttormsson 2008b). Engelska blir också obligatoriskt ämne som en följd av 1974 års grundskolelag, men som andra främmande språk. Den ordningen ändras först i och med den nya läroplanen 1999 (*Aðalnámskrá grunnskóla: Almennur hluti* 1999:29), då engelska blir första främmande språk. Betydelsen av att engelska blir första främmande språk har bl.a. framhållits av Svavarsdóttir (2004b).

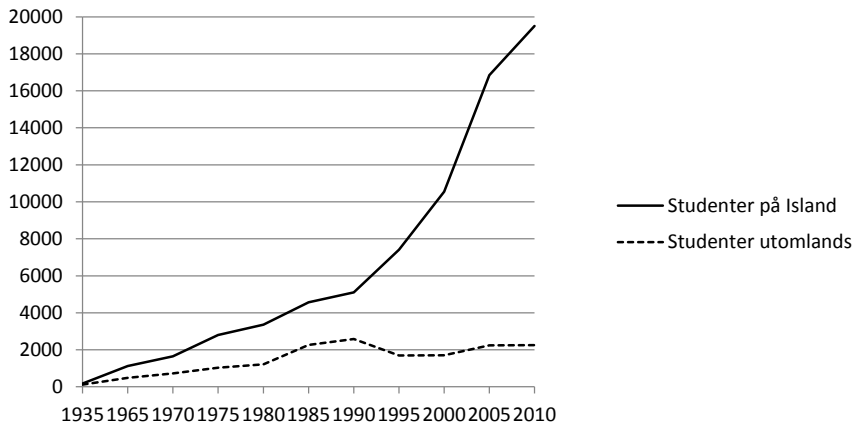
Vi har här kunnat se en gradvis utveckling från en situation i början av seklet, då mycket få elever får läsa något främmande språk inom skolans ram, till att skolan vid seklets slut har som uppgift att se till att alla har grundkunskaper i danska och engelska. Det är naturligtvis av stor betydelse sett i ett språkkontaktperspektiv. Ännu viktigare i ett sådant perspektiv är nog ändå att allt fler ungdomar mot seklets slut går ännu längre i skola och att språkstudierna därmed förlängs och fördjupas. Figur 7:4 visar hur andelen tjuugoåringar med studentexamen har ökat från lite drygt 20 procent av en årskull 1975/76 till knappt 70 procent av årskullen 2010/2011.

FIGUR 7:4. Andel isländska tjuugoåringar (mätt i procent) med studentexamen eller motsvarande.

Ytterligare ett mått på språkkontakt genom utbildning är antalet universitetsstudierande. Med tanke på att Island länge hade ett ganska begränsat utbud av utbildningar på universitetsnivå finns det en lång tradition av att resa utomlands för universitetsstudier. Under lång tid var det därför så att ungefär en tredjedel av alla isländska högskolestudier genomfördes utomlands, vilket av naturliga skäl leder till att de förvärvar utomordentligt goda språkfärdigheter på minst ett språk till utöver isländska. I Figur 7:5, som visar antal studenter på högskolenivå på Island och utomlands, ser vi att kurvorna

följer varandra förhållandevis väl fram till ungefär 1990. Därefter ökar antalet studenter inom landet riktigt mycket.

FIGUR 7:5. Antal isländska studenter på högskolenivå.

De studenter som studerar hemma på Island får visserligen inte det språkbad som utlandsvistelsen innebär, men en översiktlig genomgång av studentbokhandelns beställningslistor visar att kurslitteraturen i alla fall till största delen är avfattad på ett annat språk än isländska. Genomgången omfattar alla studieinriktningar vid Háskóli Íslands som inför höstterminen 2010 lämnat in beställningslistor till studentbokhandeln, och dessutom medtas beställningslistan för juridik från Háskólinn í Reykjavík, eftersom juridik saknades bland listorna från Háskóli Íslands denna termin. En redovisning av genomgången nedbruten på ämnen och fakulteter finns i bilaga 4. Av de listade titlarna var bara 15 procent skrivna på isländska, och bara tre ämnen, handikappvetenskap, isländska och juridik, hade mer än hälften av litteraturen på isländska. Ännu mer talande är kanske att 29 av de 62 listade ämnena inte har någon isländsk bok med på listan över huvud taget. Av detta kan man dra slutsatsen att även de som studerar hemma på Island tvingas till god behärskning av engelska eller andra främmande språk för att klara studierna.

7.3. Kulturell verksamhet och elektronisk offentlighet som förutsättning för språkkontakt

Några av de ord som har behandlats i den här avhandlingen har lånats in i de nordiska språken från engelskan vid ungefär samma tidpunkt i alla de berörda länderna. Det tydligaste exemplet är *nörd*, som lånades in i Sverige, Danmark, Norge och Island i samband med att den amerikanska filmen *Revenge of the Nerds* gick upp på biograferna i de olika länderna. När det gäller ordet *frik* (*freak*) är det inte möjligt att visa på en lika tydlig koppling till något populärkulturellt fenomen, men det första belägget på ordet i Tímarit.is gäller ändå Frank Zappas album "Freak out". "Underground"-serietidningen *The Fabulous Furry Freak Brothers* står också för ett relativt tidigt belägg. De allra flesta tidiga isländska beläggen på *freak/frik* står ändå den internationella disco-hiten "Le freak" med gruppen Chic för. "Le freak" har 65 belägg i Tímarit.is under åren 1978–79. Eftersom ordet i alla dessa tre exempel används som namn och inte som appellativ har de inte tagits med i ordstatistiken i Tabell 4:19, men det är nog ändå rimligt att ta upp dem som ett möjligt exempel på populärkulturens kraft och betydelse för att nya ord lån tas upp i språket.

Det har ofta framhållits att språkkontakten via populärkulturen i form av danska veckotidningar i ett historiskt perspektiv har haft stort genomslag, vars verkningar gjort sig gällande ända in i den sista fjärdedelen av det förra seklet. Så läste t.ex. isländska barn *Kalle Anka* på danska ända fram till 1983, när de första isländska översättningarna började ges ut. Enligt en artikel i *Dagblaðið Vísir* såldes 7 000–8 000 exemplar av varje nummer av den danska *Anders And*, när försäljningen var som störst under 1970-talet.⁹⁷ Om man jämför en försäljning på 7 000 exemplar med antalet potentiella läsare vid den tiden, ser man att det totala elevantalet i årskurserna 1–6 i de isländska skolorna från mitten på 1960-talet till mitten på 1980-talet varierade mellan ca 25 000 och 27 000.⁹⁸ Det betyder att en stor del av de isländska barnhushållen bör ha kommit i kontakt med danska via *Anders And*.

De skandinaviska, huvudsakligen danska, veckotidningarna hade så sent som på 1970-talet enligt följande citat stor betydelse som förströelse för islänningarna:

---

97 ÓEF, [signatur]. 1983. Illa gengur Andrésí önd að læra íslensku. *Dagblaðið Vísir* – DV 4/1 1983, s. 2.

98 Siffrorna är hämtade från tabell 18.1 i *Hagskinna* (Jónsson & Magnússon 1997:845).

Það bendir ótvírætt til þess, að Íslendingar eigi auðveldara með að lesa dönsku en ensku, að sala skandinavískra bóka og blaða og þá sérstaklega danskra er miklu meiri en enskra. Það er t.d. talið, að dönsk vikublöð séu tiltölulega ekki minna lesin í Reykjavík en Kaupmannahöfn.

’Det pekar otvetydigt på att islänningar har lättare att läsa danska än engelska, att försäljningen av skandinaviska böcker och tidningar, och då särskilt danska är mycket större än den av engelska. Det anses t.ex., att danska veckotidningar inte skulle vara speciellt mycket mindre lästa i Reykjavík än i Köpenhamn.’

(Gylfi Þ. Gíslason, *Morgunblaðið* 19/2 1972, s. 11)

Núna finnst mér ég sjá best hvernig hugmyndir ég hef haft um ástina og strákana og þær voru beint úr *Familie Journal* og *Alt for damerne* og bókum í sama dúr. Þessi endalausá rómantik og þetta gamla kvenhlutverk. Eftirsóknarverðast í lífinu var að finna einhvern karlmann til þess að fá staðfestingu á sjálfri sér í gegnum.

’Nu tycks det mig som att jag bäst ser vad för slags idéer jag har haft om kärleken och killarna, och de var hämtade direkt från *Familie Journal* och *Alt for damerne* och böcker av samma slag. Denna eviga romantik och den här gamla kvinno- rollen. Mest eftersträvansvärt i livet var att hitta en man för att genom honom få bekräftelse på sig själv.’

(Þórdís Richardsdóttir, *Vera* nr 4 1983, s. 10)

Det senare citatet är visserligen publicerat 1983, men det kommer från en inledande presentation av en berättelse, ”Sá eini RÉTTI” (’den ende rätte’), som Richardsdóttir baserat på egna upplevelser från sent 1960-tal. Citaten tyder på att de danska veckotidningarna var allmänt lästa bland islänningarna, från tonårsflickor, som Richardsdóttir, till de breda grupper islänningar som kultur- och utbildningsminister Gíslason gör sig till tolk för.

Någon heltäckande statistik över spridningen av utländska veckotidningar finns dock inte. Med ojämna mellanrum har det i media rapporterats om hur stora upplagor som importerats via Innkaupasamband bóksala (’bokhandlarnas inköpsförbund’), men dessa artiklar ger inte någon tydlig bild. Man får nog räkna med en förskjutning från danska till engelska tidningar, men när den kommer är svårare att säga. Redan vid 1970-talets mitt rapporterats det i isländsk press om ökad läsning av brittiska pop-tidningar, som *Melody Maker*, *New Musical Express* och *Sounds*,⁹⁹ men så sent som 1989 kan man läsa om att de danska veckotidningarna *Familie Journal* och *Bo Bedre* håller ställningarna

---

99 *Morgunblaðið* 18/7 1974, s. 10.

på platserna precis efter de mest lästa *Time* och *Newsweek*.¹⁰⁰

Frågan om språkkontakt via etermedia är komplicerad i det isländska perspektivet. Redan det allra första radiolyssnandet på Island innebar med nödvändighet språkkontakt, då det var amatörer som med egenbyggd utrustning kunde ta emot utländska signaler. Inhemska sändningar kom första gången till stånd 1926. Broddason (1996:38ff.) och Karlsson (2006) ger en beskrivning av dagens etermediesituation på Island, inklusive en kort historik. Sedan 1926 var språket i allmänna rundradioutsändningar isländska fram till 15 november 1951, då man på den amerikanska basen utanför Keflavík började med sändningar på engelska. Den politiska vänstern gjorde dessa sändningar till en kulturkampfråga. En rubrik i tidningen *Þjóðviljinn* ('folkviljan') är härvidlag ganska talande: "Dick Tracy í staðinn fyrir ['i stället för'] Njál á Bergþórshvoli?"¹⁰¹ – och inom fjorton dagar från första utsändningen hade Socialistpartiet motionerat om att Alltinget skulle uttala sig för att sändningarna skulle stoppas. När samma motionärer återkom året därpå, efter ett knappt års erfarenhet av den amerikanska radion beskrevs det kulturella inflytandet på följande sätt:

Æskan er undir stöðugum áhrifum hermannaútvarpsins.

Bandaríkjamenn hófu starfrækslu útvarpsstöðvar sinnar á Keflavíkflugvelli fyrir tæpu ári, og nú er svo komið að meginþorri ungs fólks hér í Reykjavík og nágrenni hlustar að staðaldri á dagskrá þessarar stöðvar, en sinnir lítt sem ekki dagskrá hinnar íslenzku. Þarf ekki langa rannsókn til að uppgötva þennan ömurlega sannleik. Þar sem skólafólk situr saman í frístundum sínum, er hermannaútvarpið meðal hinna vinsælli umtalsefna. Komi maður í verksmiðju eða á annan fjölmennan vinnustað, eru allar líkur til, að á móti manni hljómi tónar þess. Á sjoppum og öðrum skyldum veitingastöðum glymur það frá morgni til kvölds. — Sá helmingur íslenzks æskufólks, sem dvelst hér í Reykjavík og nágrenni, er undir stöðugum áhrifum frá dagskrá bandarísku útvarpsstöðvarinnar, en fússar gjarnan við og grettir sig, þegar fyrir kemur, að viðtæki er stillt á „Útvarp Reykjavík“ í áheyrn þess.

'Ungdomen står under ständig påverkan från militärradion

Amerikanerna startade driften av sin radiostation på Keflavíks flygplats för ett knappt år sedan, och nu har det gått därhän att majoriteten av den yngre befolkningen här i Reykjavík och intilliggande områden för jämn lyssnar på den stationens program, och i stort sett går förbi programmen på den isländska. Det behövs inte någon omfattande undersökning för att bli varse denna tragiska sanning. Där skolelever träffas på sina raster, är militärradion bland de populära samtalsämnen. Kommer man till någon fabrik eller någon annan större arbets-

---

100 *Morgunblaðið* 30/4 1989, s. C28.

101 *Þjóðviljinn* 28/11 1951, s. 5.

plats, är det stora möjligheter, att man möts av ljudet av dess toner. I kiosker och andra liknande serveringar dånar det från morgon till kväll. — Den halva av den isländska ungdomen som håller till här i Reykjavíkområdet, står under ständig påverkan från den amerikanska radiostationens program, och stönar och grimaserar, när det händer, att mottagaren är inställd på "Útvarp Reykjavík" [Islands radio] inför deras öron.'

(Árnason & Olgeirsson, citerat efter *Þjóðviljinn* 12/10 1952, s. 5)

Här ska man naturligtvis ha i minnet att ovanstående beskrivning är en del av en argumentation mot Keflavíkbasens rätt att sända ut radio, men beskrivningar av lyssnandet som omfattande finns även hos historiker som Kjartansson (2002:281) och massmedieforskare som Broddason (1996:41).

Några år senare, 1955, startar även tv-sändningar från basen. Även om de till en början inte når lika långt utanför själva basområdet, skapar de ett intresse för mediet. Intresset visar sig bland annat i ett flertal tidningsartiklar om tv-tittande. För exempel på en sådan artikel, se bilaga 3.

När basen så med regeringens tillstånd 1962 börjar sända med fyrdubblad uteffekt (Broddason 1996:41) leder det till en het tv- och kulturdebatt. Denna sägs med flera år ha påskyndat grundandet av den isländska statstelevision som börjar sända i september 1966 (Kjartansson 2002:281, Karlsson 2006:28). Under den tid när tv-frågan debatterades mest var Gylfi Þ. Gíslason kultur- och undervisningsminister, och den tidning, *Alþýðublaðið* ('folkbladet'), som stödde hans parti kom därmed också att inta en central roll i debatten. Därför kan det vara intressant att citera ur dess behandling av frågan. I Figur 7:6 ser vi den första publicerade programtablan för basens tv-sändningar. Den diskuterande texten till vänster på bilden kopplar den publicerade tv-tablan till debatten. De första tre styckena säger följande:

Í ÚTVARPSUMRÆÐUNUM um sjónvarp á dögnum létu ýmsir ræðumenn stór orð falla um hve voðalegt bandaríska hermannasjónvarpið á Keflavíkurvelli sé, „sori“ Ameríku, afmenningartæki og fleira slíkt. Ekki vildu ræðumenn þá kannast við, að þeir hefðu sjálfir séð mikið af dagskránni, en þeir vissu nægilega skil á henni samt.

Þessar fullyrðingar hafa gert ýmsa forvitna, þar á meðal okkur við Alþýðublaðið. Við höfum því átt samtöl við nokkra Reykvíkinga, sem hafa aðstöðu til að horfa á allmikið af dagskránni. Það er hægt að fá fjölritaða dagskrána hjá bandaríska sendiráðinu, og við spurðum sjónvarpsnotendur, hvers konar dagskráliði væri um að ræða. Hér við hliðina er ein nýleg vika með stuttum skýringum eftir því, sem við gátum komizt næst.

Um dagskrána í heild sögðu heimildarmenn okkar þetta: Dagskráin er sýnilega miðuð við að skemmta ungum mönnum — mikið af kúrekamyndum, íþróttum og skemmtiþáttum. Stundum er drepið heilmikið af fólki, en aldrei segjast

þeir hafa séð neitt, sem kvikmyndaskoðunin í Reykjavík mundi ekki leyfa og sjaldan neitt, sem mundi hér vera bannað fyrir börn. [...] Skemmtipættir og spurningapættir eru þannig, að menn verða að kunna mikið ekki aðeins í ensku heldur amerísku til að hafa gaman af.

Í RADIODISKUSSIONERNA om tv i dagarna lát olíka talare stora ord falla om hur förskräcklig den amerikanska soldattv:n på Keflavíkflugplatsen är, amerikansk "lort", verktyg för avcivilisering och annat liknande. Inte ville talarna kännas vid, att de själva hade sett mycket av tablåinnehållet, men de visste mycket på detaljnivå om det ändå.

Dessa påståenden har gjort flera personer nyfikna, däribland några av oss på *Alþýðublaðið*. Vi har därför haft samtal med några Reykjavíkspor, som har möjlighet att titta riktigt mycket på programmen. Man kan få kopior av programtablån på amerikanska ambassaden, och vi frågade tv-brukarna, vilka slags program det rörde sig om. Här intill är en aktuell vecka med korta beskrivningar av punkterna, så gott vi kan ge.

Om programtablåerna som helhet sa våra källor det här: Programtablån är uppenbarligen anpassad för att roa unga män — mycket cowboy-filmer, sport och underhållningsprogram. Emellanåt dödas det mycket folk, men aldrig säger de sig ha sett något, som filmcensuren i Reykjavík inte skulle ha tillåtit och sällan något, som här skulle ha varit barnförbjudet. [...] Underhållningsprogrammen och frågeprogrammen är sådana, att folk måste kunna mycket av inte bara engelska utan också amerikanska för att kunna ha glädje av dem.'

(Alþýðublaðið 9/3 1962, s. 8)

Efter att den isländska televisionen börjat sina sändningar minskade den amerikanska sändaren uteffekten, och efter hand övergick man till kabel-tv. Det medförde vidare den fördelen för basen, att det blev billigare och enklare för militären att få tillgång till sändningsrätter när islänningarna inte kunde se programmen (Kjartansson 2002:281). Radion fortsatte dock att sända i samma omfattning ända till dess att basen i Keflavík avvecklades 2006.

Tillgången till elektroniska ljud- och bildmedia förändrades radikalt i och med introduktionen av nationell tv genom Ríkisútvarpið (RÚV), även om det skulle dröja ytterligare flera år innan huvuddelen av landet kunde ta emot sändningarna. Karlsson et al. (2000:102) framhåller att "RUV-TV has had almost a universal technical coverage" sedan 1970-talet och att 85 % av befolkningen kunde ta emot sändningar redan 1970, fyra år efter det att verksamheten startat.

HÉR ER

DAGSKRÁ SJÓNVARPSINS

Á KEFLAVÍKURFLUGVELLI

I **UTVARPUMRÆÐUNUM** um sjónvarp á dögnum lítu ymsir ræðsmenn stór orð falla um hve viðlagt bandarísk hermannaáfangarþrá á Keflavíkuvelli sé „sori“ Ameríka, afsmeningartrúki og fleira slíkt. Ekki víðir ræðsmenn þá hannast við að þeir hefðu sjálfir séð mikið af dagskránni, en þeir tóku næglegu skil á henni samt.

Þessar fyllingaryrðir hafa gefið ymsu forvita, þar á meðal okkur við **Alþýðublaðið**. Við höfum því átt smítil við nokkra Reykjavíkinga, sem hafa áhugið til að horfa á almúki af dagskránni. Það er hægt að fá fjáfréttu dagskrána hjá bandarískum sendiráðinu, og við spurðum sjónvarpsstjórn, hvern konar dagskráir væru um að ræða. Hér við hljósa er ein nýleg vika með stuttum skýringum eftir því, sem við gétum komist nær.

Um dagkrána í heild sögu heimildarinn okkar þetta: Dagskráin er sýllega miðuð við að skemmta ungum mönnum — mikið af kirkumyndum, hryðjum og skemmti þáttum. Skemmtin er dýrð þó harkakki af fólk, en aðrir segja þeir hafa séð neitt, sem kvikmyndakona í Reykjavík mundi ekki leyfa og sjaldan neitt, sem mundi hér vera hannað fyrir bíra. Allar þeirri kirkumyndanna, sem eru þjóðsögur Ameríkunnar frá tándámi þeirra, er sviðsúr Roy Rogers-myndum, sem íslensk kvikmyndahúsið sýna bláum hvern sunnandag. Hekla hlýmyndir eru yfirlit mjög gamlar. Skemmtiþáttir og spurniþingáttir eru þannig, að menn veita að skuna mikið ekki aðeins í einka heilar Ameríku til að hafa gaman af. Fréttir eru yfirlitit leun af uppi, en hlíf af fréttamyndum.

Höfundurinn okkar sögu, að mál við veri af dögri í Keflavíkuvelli væpna, aðhuga í stuttum þáttum milli dagskrána. En þessi ástæða er greinilega settur amerískum þorgerum til að hressa upp á þjóð ræki þeirra, hveita þá til að stykja ameríska góðgerðastarfsmál og fleira slíkt. Aldrei söguðu heimildir menn hafa séð neitt, sem sýnilega væri sett á íslenskum áhorfendum.

Ég er því sem **Alþýðublaðið** kem í nezt, er mótika sjónvarpsins í Reykjavík mjög mikilvæg, frá einum stað á annan, frá einum dög til annars. Já, efvel frá einum tíma til annars. Trúlfarin frá bílum og vélum eru miklar, af því engar gæturástafnar hafa verið gerðar. Vika í Reykjavík er, þegar vel latum, um hálft orði við það, sem talið er það þeg sjónvarpsstönding.

Sunnudagur

8:00 Heimildarmen um 68-
ma.

8:30 Heimildarmen
8:50 Víðisýnir í hana.
9:00 Útvarp. 10:00
9:30 Sjónvarp. 10:00
10:30 Sjónvarp. 10:00
11:00 Sjónvarp. 10:00
11:30 Sjónvarp. 10:00
12:00 Sjónvarp. 10:00
12:30 Sjónvarp. 10:00
13:00 Sjónvarp. 10:00
13:30 Sjónvarp. 10:00
14:00 Sjónvarp. 10:00
14:30 Sjónvarp. 10:00
15:00 Sjónvarp. 10:00
15:30 Sjónvarp. 10:00
16:00 Sjónvarp. 10:00
16:30 Sjónvarp. 10:00
17:00 Sjónvarp. 10:00
17:30 Sjónvarp. 10:00
18:00 Sjónvarp. 10:00
18:30 Sjónvarp. 10:00
19:00 Sjónvarp. 10:00
19:30 Sjónvarp. 10:00
20:00 Sjónvarp. 10:00
20:30 Sjónvarp. 10:00
21:00 Sjónvarp. 10:00
21:30 Sjónvarp. 10:00
22:00 Sjónvarp. 10:00
22:30 Sjónvarp. 10:00
23:00 Sjónvarp. 10:00
23:30 Sjónvarp. 10:00

Mánudagur

8:00 Heimildarmen um 68-
ma.

8:30 Heimildarmen um 68-
ma.

9:00 Heimildarmen um 68-
ma.

9:30 Heimildarmen um 68-
ma.

10:00 Heimildarmen um 68-
ma.

10:30 Heimildarmen um 68-
ma.

11:00 Heimildarmen um 68-
ma.

11:30 Heimildarmen um 68-
ma.

12:00 Heimildarmen um 68-
ma.

12:30 Heimildarmen um 68-
ma.

13:00 Heimildarmen um 68-
ma.

13:30 Heimildarmen um 68-
ma.

14:00 Heimildarmen um 68-
ma.

14:30 Heimildarmen um 68-
ma.

15:00 Heimildarmen um 68-
ma.

15:30 Heimildarmen um 68-
ma.

16:00 Heimildarmen um 68-
ma.

16:30 Heimildarmen um 68-
ma.

17:00 Heimildarmen um 68-
ma.

17:30 Heimildarmen um 68-
ma.

18:00 Heimildarmen um 68-
ma.

18:30 Heimildarmen um 68-
ma.

19:00 Heimildarmen um 68-
ma.

19:30 Heimildarmen um 68-
ma.

20:00 Heimildarmen um 68-
ma.

20:30 Heimildarmen um 68-
ma.

21:00 Heimildarmen um 68-
ma.

21:30 Heimildarmen um 68-
ma.

22:00 Heimildarmen um 68-
ma.

22:30 Heimildarmen um 68-
ma.

23:00 Heimildarmen um 68-
ma.

23:30 Heimildarmen um 68-
ma.

Þriðjudagur

8:00 Heimildarmen um 68-
ma.

8:30 Heimildarmen um 68-
ma.

9:00 Heimildarmen um 68-
ma.

9:30 Heimildarmen um 68-
ma.

10:00 Heimildarmen um 68-
ma.

10:30 Heimildarmen um 68-
ma.

11:00 Heimildarmen um 68-
ma.

11:30 Heimildarmen um 68-
ma.

12:00 Heimildarmen um 68-
ma.

12:30 Heimildarmen um 68-
ma.

13:00 Heimildarmen um 68-
ma.

13:30 Heimildarmen um 68-
ma.

14:00 Heimildarmen um 68-
ma.

14:30 Heimildarmen um 68-
ma.

15:00 Heimildarmen um 68-
ma.

15:30 Heimildarmen um 68-
ma.

16:00 Heimildarmen um 68-
ma.

16:30 Heimildarmen um 68-
ma.

17:00 Heimildarmen um 68-
ma.

17:30 Heimildarmen um 68-
ma.

18:00 Heimildarmen um 68-
ma.

18:30 Heimildarmen um 68-
ma.

19:00 Heimildarmen um 68-
ma.

19:30 Heimildarmen um 68-
ma.

20:00 Heimildarmen um 68-
ma.

20:30 Heimildarmen um 68-
ma.

21:00 Heimildarmen um 68-
ma.

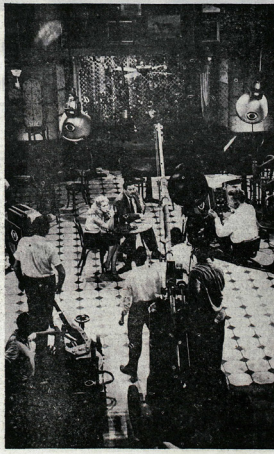
21:30 Heimildarmen um 68-
ma.

22:00 Heimildarmen um 68-
ma.

22:30 Heimildarmen um 68-
ma.

23:00 Heimildarmen um 68-
ma.

23:30 Heimildarmen um 68-
ma.

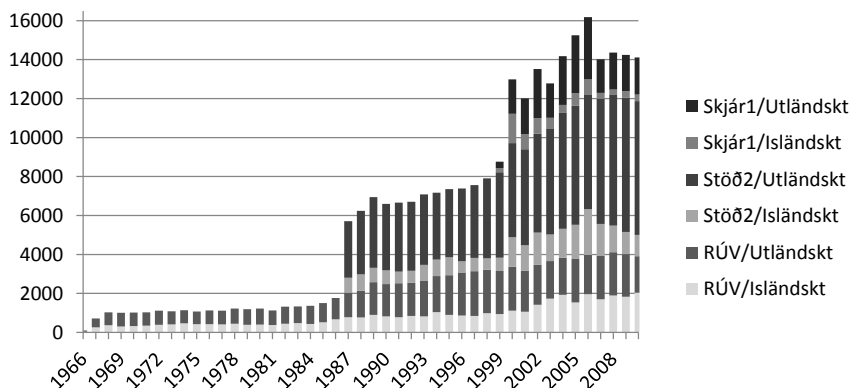
FIGUR 7:6. *Mittuppslaget í Alþýðublaðið 9 mars 1962 í faksimil.*

Broddason (1996:46) tar upp ytterligare tvá viktiga förändringar i medielandskapet: introduktionen av videobandspelare på 1980-talet samt antagandet av den nya medielagen 1986, som avreglerade och öppnade etermediesektorn för nya privata aktörer. I samband med detta tillkom en tv-station, Stöð2, och ett antal radiostationer. 1999 började ytterligare en tv-station, Skjár1, sända allmän-tv.

Av Figur 7:7 framgår att antalet utsända timmar ökar med ca 150 % vid tillkomsten av Stöð2, och att andelen utlandsspråkig programläggning också ökar, med 200 %, i samband med detta. Vi noterar också en liknande ökning av sändningstiden vid tillkomsten av Skjár1, med den skillnaden att det inte leder till någon ökning av andelen utlandsspråkiga program. Figuren visar också att RÚV från starten fram till 2001 har en andel isländskspråkiga program som med vissa mindre svängningar ligger på ca en tredjedel. Under perioden fr.o.m. 2002 fram till 2010 börjar andelen isländska program istället öka till mellan 40 % och 50 %.

I frågan om bruket av informationsteknologi ligger Island väl framme. Enligt Karlsson (2006:30) gäller det såväl i en nordisk jämförelse som i ett OECD-perspektiv. Enligt OECD-statistik är det bara Sydkorea som har en bättre bred-

bandstillgänglighet än Island.¹⁰² Figur 7:8 visar att denna tillgänglighet också har lett till att islänningar i allt högre grad tar del av media via Internet.

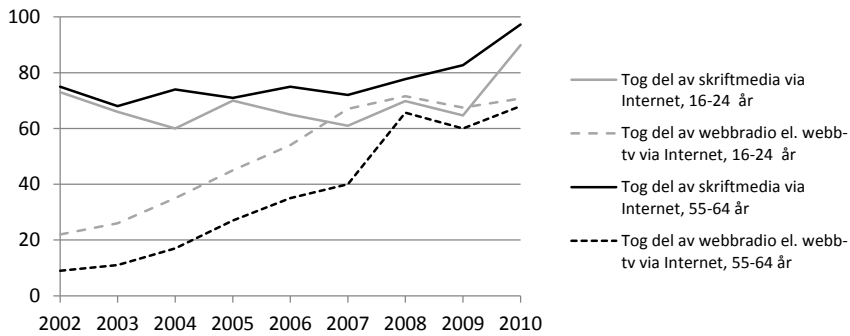
FIGUR 7:7. Totalt antal timmar utsänd isländsk och utlandsspråkig tv i tre allmänkanaler.¹⁰³

Figur 7:8 visar att islänningar är aktiva och redan från början har varit aktiva på Internet vad avser mediekonsumtion. Notera också att det även gäller personer i den övre medelåldern, som faktiskt är mer aktiva än den yngsta generationen när det är frågan om att läsa tidningar och tidskrifter via Internet.

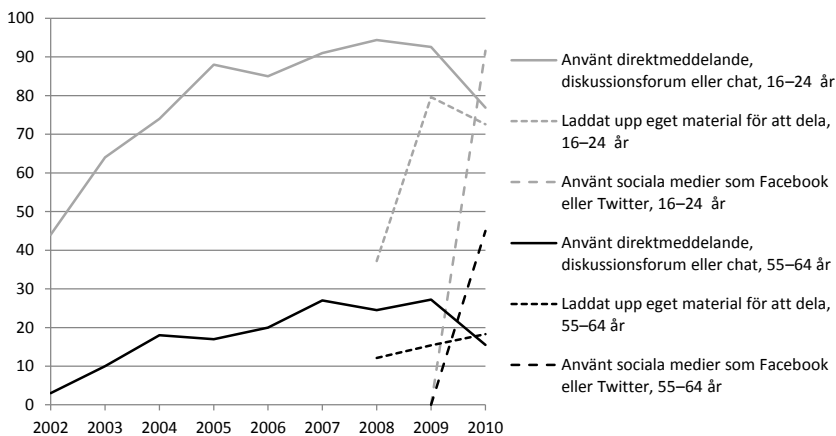
Att den förhållandevis höga aktiviteten vad avser att ta del av material via Internet också motsvaras av en hög aktivitet när det gäller att dela med sig av material via Internet ser vi i Figur 7:9. Här kan man dock notera en tydlig skillnad mellan åldersgrupperna, där den yngsta generationen är mer än dubbelt så aktiv som de i den övre medelåldern när det gäller att använda direktmeddelande, diskussionsforum eller chatt.

102 Källa: OECD Broadband Portal (2014) <<http://www.oecd.org/sti/ieconomy/oecdbroadbandportal.htm>>, Tabell "2.1 Households with broadband access (2011)" [21/1 2015].

103 Källa: Hagstofa Íslands / Statistics Iceland on line <<http://www.statice.is/Statistics/Culture/Broadcasting>>, Tabell "Programming of general interest TV channels by origin 1966-2010" [21/1 2015].

FIGUR 7:8. Andel i åldersgrupperna 16–24 år respektive 55–64 år som tagit del av media via Internet.¹⁰⁴

FIGUR 7:9. Andel i åldersgrupperna 16–24 år respektive 55–64 år som delat med sig material via Internet.¹⁰⁵

Sammanfattningsvis kan man säga att det finns en lång tradition av språkkontakt via media för islänningarna. Till en början handlade den om danska (eller andra utländska) veckotidningar. Efter andra världskrigets slut kom den amerikanska radion, och några år senare även tv:n. När Island fick egen

104 Källa: Hagstofa Íslands / Statistics Iceland on line <<http://www.statice.is/Statistics/Tourism,-transport-and-informati/Information-technology>>, Tabell "Individuals' use of internet 2003-2013" [21/1 2015].

105 Källa: Hagstofa Íslands / Statistics Iceland on line <<http://www.statice.is/Statistics/Tourism,-transport-and-informati/Information-technology>>, Tabell "Online communication among individuals 2003-2013" [21/1 2015].

nationell tv 1966, var ändå ca två tredjedelar av programmen på ett utländskt språk, huvudsakligen engelska. I samband med liberaliseringar och utökning av antalet sända timmar och sändande stationer ökar andelen utrikiska timmar ytterligare något.

Det snabba anammandet av Internet på Island har inneburit att de flesta islänningar nu i sitt hem (eller på bibliotek eller arbetsplats) har tillgång till oerhörda mängder material – det må vara text eller ljud och bild – på olika språk. Av Figur 7:9 har vi också kunnat förstå att många är aktiva växelvis som såväl skribenter som läsare på Internet. Till skillnad från äldre media med sina inbyggda ”grindvakts”-funktioner, där redaktörer och korrekturläsare hade möjlighet att slå vakt om olika språkliga och strukturerande normer, är den enskilde skribenten på Internet helt och hållet herre över sin egen text. Det innebär att språkliga novationer snabbt kan spridas om de slår an, oavsett vad redaktörer, lärare och andra språkvårdare har för syn på saken.

Diskussionsforum och chattar har dessutom ett tilltal som ofta är mer personligt och dialogiskt, vilket inbjuder till muntlighet och icke-standardiserade ordformer. En vidare diskussion av uttrycksformer och uttryckssätt på diskussionsforum och i chatt på isländska finns hos Unnarsdóttir (2007a, b). Se även avsnitt 4.1.2 ovan, särskilt språkexempel (4.22) och (4.32) för konkreta exempel på dessa ordformer och kontexterna där de brukas.

7.4. Resande som förutsättning för språkkontakt

Islänningarna har alltid varit ett resande folk. De som först bebyggde landet hade alla varit tvungna att ge sig ut på åtminstone en – ganska äventyrlig – resa för att överhuvudtaget komma ut till Island. Vikten av att resa för att lära och skaffa sig erfarenheter understryks i det kända isländska ordspråket:

Heimskt er heima alið barn.

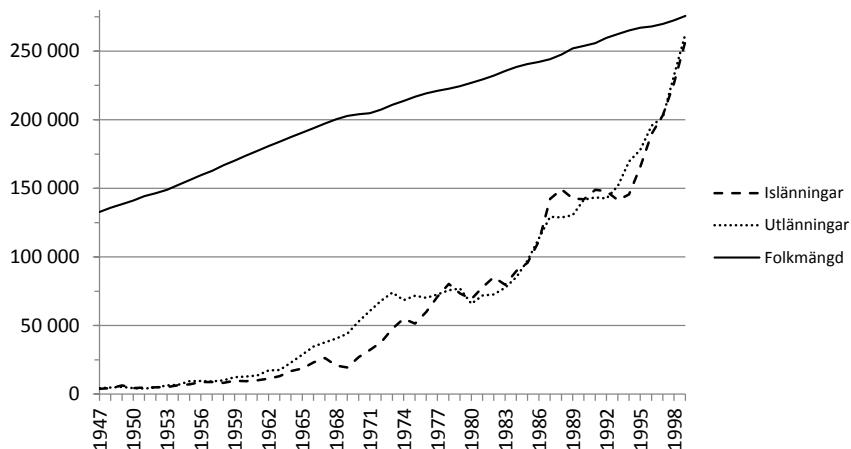
’Dumt är ett hemma uppfostrat barn’

(Citerat efter Vilhjálmsson & Halldórsson 1986:137)

Ordspråket illustrerar hur själva etymologin för *heimskur*, det isländska ordet för ’dum, korkad’ går tillbaka på *heim/heima* ’hem/hemma’. Det vill säga att den som inte ger sig ut på resa utan i stället blir kvar hemma, går miste om att skaffa sig erfarenheter och kunskaper. Den som stannar hemma blir dum.

Genom den isländska historien har resor således varit viktiga. Under fristats-tiden var resandet som vi vet från de isländska släktsagorna mycket omfattande,

men under tiden som norsk-dansk provins kom det att i det närmaste helt stanna av. I avsnitt 7.1 kunde vi se hur Island under monopolhandelns tid fick omvärldskontakterna minskade till ett minimum. Med den förbättrade sjöfartstekniken fr.o.m. 1800-talets slut ökade kommunikationerna med Island, t.ex. mätt i angringar i Reykjavíks hamn, vilka stadigt ökade under hela tiden från första världskriget till 1950-talet.¹⁰⁶ Tiden därefter fluktuerar antalet angringar, även om tonnaget aldrig minskar, eftersom skeppsstorleken ökar.

FIGUR 7:10. Inresande till landet fördelat på isländska respektive utländska medborgare sett i förhållande till Islands folkmängd.¹⁰⁷

Figur 7:10 visar hur inresandet till landet har ökat i relation till folkmängden. Figuren visar såväl inresande med båt som med flyg. Talet för de inresande med båt fluktuerar mellan sammanlagt (isländska + utländska medborgare) 3 000 och 6 000 resande per år. Hela ökningen har således sin grund i att de inresande med flyg ökar. Som synes är inresetalen mycket låga till att börja med. Antalet inresande islänningar överskrider 1961 för första gången 10 000, d.v.s. knappt 6 % av den dåvarande befolkningen på 177 292 personer.

Att antalet inresande 1961 motsvarade knappt 6 % av den dåvarande befolkningen betydde naturligtvis inte att 6 % av islänningarna hade rest utomlands 1961. Ett antal personer ur vissa samhällsgrupper hade självfallet

106 Källa: Tabell 11.4 i *Hagskinna* (Jónsson & Magnússon 1997:570).

107 Källa: Tabell 11.20 i *Hagskinna* (Jónsson & Magnússon 1997:595); Hagstofa Íslands / Statistics Iceland on line <<http://statice.is/Statistics/Population/Overview>>, Tabell "Population - key figures 1703-2014" <<http://statice.is/Statistics/Tourism,-transport-and-informati/Passengers>>, Tabell "Foreign passengers 1971-1999" [18/3 2014].

rest in flera gånger. Ända sedan den danska tiden hade akademiker och högre tjänstemän rest mellan länderna och sedan mellankrigstiden hade författare och politiker också börjat resa mycket. Halldór Guðmundssons biografi över Halldór Laxness (Guðmundsson 2004), är i långa partier också en reseberättelse, där resor runt i Europa och Amerika samt möten med andra isländska författare och intellektuella, som också är på resa utomlands, har en framträdande plats.

Den ökning av islänningarnas utlandsresande som äger rum 1977, när de resande för första gången uppgår till ca en tredjedel av befolkningens storlek, sammanfaller med en skarp konkurrens mellan de två resebyråerna Úrval och Útsýn. Då erbjuds också charterresor på kredit för första gången.¹⁰⁸ Kanske kan man här ana en första tendens till massturism. 1987 och 1988 kommer en ny topp där antalet resande för första gången passerar 60 % av befolkningen. Islänningarnas tydligt ökande utlandsturism innebär naturligtvis en ökande språkkontakt, som i de allra flesta fall går via engelska.

Förutom att islänningarnas utlandsresande leder till språkkontakter, skapar givetvis även de inresande turisterna situationer där islänningarna tvingas att kommunicera på något annat språk än modersmålet. Enligt Hagstofa Íslands ökade anställningarna inom besöksnäringen i manår räknat med nästan 60 % under perioden 1973 till 1997.¹⁰⁹ Andra statistikuppgifter än de som här har redovisats tyder på en fortsatt ökning av såväl antal inresande turister som antal gästnätter. Det är en utveckling som kommer att leda till att allt fler islänningar kommer i kontakt med turister.

7.5. Förändrade språkkontaktmönster under 1900-talet

I det här avsnittet har de mönster för språkkontakt som varit aktuella för islänningarna under drygt ett hundra år kortfattat beskrivits; dessutom har det sagts något om de historiska förutsättningarna för dessa språkkontaktmönster. Trots att bilden är långt ifrån enhetlig, är det ganska lätt att peka på några – trotsigen avgörande – förändringar i språkkontakten och dess förutsättningar

---

108 Källa: *Alþýðublaðið* 8/7 1977 s. 12 <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=3219612> [18/3 2014].

109 Hagstofa Íslands / Statistics Iceland on line <<http://statice.is/Statistics/Tourism,-transport-and-informati/Tourist-industry>>, Tabell "Estimated number of man years in the tourist industry 1973-1997" [18/3 2014].

under 1900-talets sista decennier.

Vi har sett att monopolhandeln kom att inskränka islänningarnas kontakt med yttrevärlden i förhållande till det som tidigare varit. Monopolhandelns upphörande inträffar strax före det att Reykjavík och Akureyri i det ännu inte urbaniserade Island utvecklas som handels- och tjänstesamhällen. I Reykjavík och Akureyri kommer danskan att ha en stark ställning genom att det språket används av högre tjänstemän, akademiker och handelsmän. En viktig motverkande kraft är dock att det isländska språket har en central ställning i självständighetskampen. Efter sekelskiftet 1900 byggs samhällsinstitutioner upp där isländskan redan från början är det språk som används. En isländskspråkig offentlighet finns således när urbaniseringen börjar på allvar. Dessutom börjar barnen gå i den folkskola som faktiskt skulle ha införts cirka 90 år tidigare – enligt dansk lag redan 1814.

I skolan används isländska, och undervisning i danska eller andra främmande språk ges inte, förutom till det fåtal som går i real- och gymnasieskola. Övriga elever kan först efter en läroplansändring 1948 få undervisning i danska och eventuellt engelska under de två sista skolåren. Det är först i och med grundskolans införande 1974 som alla barn får undervisning i danska fr.o.m. årskurs fyra och engelska i årskurs sex. Den ordningen ändras sedan fr.o.m. 1999 års läroplan, där engelska blir första främmande språk. På 1970-talet börjar också andelen elever som tar studentexamen eller motsvarande öka; 1980 har den stigit till en tredjedel av en årskull och år 2000 är det ca hälften av årskullen som har gått den typen av utbildning. När man sedan till detta lägger den mycket stora ökningen av antalet högskolestudenter sedan 1990-talet, blir den totala konsekvensen att en mycket större andel av den yngre generationen har betydligt större vana vid främmande språk, främst engelska, än äldre generationer.

När det gäller de kulturella influenserna, vet vi att konsumtionen av utländska, främst danska, veckotidningar varit stor genom åren. Vi har i korpusundersökningen hittat åtminstone två ord – *frík* och *nörd* – som lånats in genom populärkulturella influenser. Betydelsen av den amerikanska militära närvaron är oklar. Från krigsåren finns några exempel på ordlån som rimligen borde ha sitt ursprung hos militären. Däremot är den långvariga kontakten med amerikansk radio och tv som under perioder kunde tas emot av den majoritet av islänningarna som bor i Storreykjavíkområdet svår att ta ställning till med hänsyn till ordlån. Detsamma kan man säga om influenserna från utländska inslag i isländska media. I samband med att fler tv-stationer har börjat sända har den totala andelen sända timmar på främmande språk – nästan uteslutande engelska – ökat, trots att det statliga RÚV under samma tid har ökat sin andel av sändningstiden på isländska.

Internationella jämförelser visar att Island ligger väl framme när det gäller

utbyggnaden av Internet och deltagandet i den offentlighet som följer med detta medium. Möjligheterna till språkkontakt blir naturligtvis radikalt annorlunda via Internet jämfört med vad de varit genom traditionella medier. Text, bild och ljud med ursprung i andra språk är omedelbart tillgängliga bara ett musklick bort. Trots Internets roll som språkligt ymnighetshorn är det troligen andra sidor hos mediet som har större betydelse för den språkliga utvecklingen. Tidigare undersökningar, t.ex. Unnarsdóttir (2007a, b), har visat att många använder Internet på ett sätt som suddar ut (eller åtminstone minskar) skillnaden mellan talat och skrivet språk. Ytterligare ett kännetecken för Internet är alla möjligheter till publicering utan redigerande mellansteg. Varje brukare blir på ett annat sätt än i äldre medier ensam ansvarig för den språkliga utformningen av de egna alstren på Internet.

Resandet har alltid varit betydelsefullt för Island. Under en lång följd av år var det dock en mycket begränsad del av islänningarna som reste utomlands. Av statistiken som redovisats i Figur 7:10 framgår att resandet steg till nya nivåer först 1977 och sedan även 1987; från ungefär denna tid är det sannolikt rimligt att tala om någon form av massturism. De inkommande utländska turisterna ökar också i antal under 1980-talet, och det innebär att fler islänningar då får kontakt med andra språk utan att lämna landet.

Sammantaget kan man säga att de tänkbara influerande faktorer som här har tagits upp inte alla är lika övertygande. Så läser man under större delen av 1900-talet mycket danska veckotidningar, samtidigt som informella danska ordlån minskar i betydelse, vilket har visats av bl.a. Sigurgestsdóttir (2010). Påverkan från den amerikanska militären kan anas, men de engelska influenserna tycks trots allt ha varit mindre under den tid när basen sände både tv och radio 1955–1966, än de har varit de senaste 20 åren.

Undersökningen av radiospråket visade en tydlig ökning av engelska informella lån mellan 1990 och 2000. De språkkontaktfaktorer som är konsistenta med den utvecklingen, är att fler och fler får kontakt med främmande språk via skolan – där har utvecklingen accelererat från andra halvan av 1970-talet fram till idag – samt att resandet ökade mycket från andra halvan av 1970-talet. Båda dessa faktorer berör majoriteten av islänningarna och kan därmed verka på bred front.

8. Slutsatser

I detta kapitel har det så blivit dags att sammanfatta och diskutera avhandlingens resultat. Dessa hänför sig till tre kategorier: För det första görs iakttagelser runt de konkreta ord som har undersökts; dessa tas upp i avsnitt 8.1. För det andra undersöks de mönster som har kunnat noteras angående bruket av offentligt talspråk i radiosammanhang, vilket behandlas i avsnitt 8.2. För det tredje diskuteras i avsnitt 8.3 några bakomliggande faktorer som kan antas vara av betydelse för de mönster i ordbruket som har kunnat skönjas.

8.1. Ordbruksförändringar i skrift

I kapitel 4 har vi sett exempel på avledning med informell prägel, på normstridig informell stavning samt på ordbildning och lån där utländska morfem haft en roll som tydligt bryter mot puristiska principer och i övrigt allmänt omfattade föreställningar om att det isländska ordförrådet ska bestå av ord byggda på isländska morfem. Den bild som framkommer i kapitel 4 är därmed helt i samklang med den som ges av Óladóttir (2009:127; passim). Hennes informanter föredrar som princip att man använder ord som bygger på isländska morfem, men de kan ändå i många konkreta fall själva tänka sig att hellre använda mer eller mindre anpassade utländska lån. Å andra sidan har vi i kapitel 6 sett exempel på att ord för nya företeelser som har betecknats (eller skulle kunna ha betecknats) med utländska ordlån istället förhållandevis enkelt och snabbt uttrycks med isländska ord, om det lanseras lätthanterliga sådana, som inte kommer att upplevas som löjeväckande. Detta sker således spontant ”underifrån”, vid sidan om språkvårdens korpusplanering, enligt samma meka-

nismer som annars verkar när engelska *shake* får den isländska formen *sjeik* istället för den av språkvården föreslagna *mjólkurbristingur*.

Bruket av ord med prägel av informalitet (vare sig den är knuten till avledning eller till normstridig stavning) är ett utslag av en pågående förändringsprocess. Avledningen med *-ó*, där t.ex. *Iðnaðarmannabúsið* blir *Iðnó*, hade länge en tydligt informell prägel, och har det i huvudsak fortfarande, när avledningsändelsen används produktivt. Å andra sidan står det klart att *Iðnó* idag kan betraktas som den officiella beteckningen för den byggnad som avses. När det gäller informell stavning kan det vara värt att notera att de normstridiga stavningarna *náttla*, *nebbla*, *óglá*, *obbosla* och *eilla* för respektive *náttúrlega*, *nefnílega*, *ógeðslega*, *ofboðslega* och *eiginlega* helt ansluter till det mönster som har givit de standardspråkliga orden *gerlal/gjörlal/görla* 'ordentligt; fullkomligt', *siðla* 'sent' och *varla* 'knappast'. I det som *Íslensk orðabók* (ÍO4) kallar *skáldamál* ('litterärt språk') finns ännu fler exempel som t.ex. *hraustla* 'raskt', *hvatla* 'energiskt', *skjótla* 'snabbt', *skrautla* 'färgstarkt; bisarrt', *snúðula* 'argt; snabbt' och *trauðla* 'knappast'.

I anslutning till att normstridig stavning diskuteras, bör det hållas i minnet att många av de icke-normenliga skrivsätten finns belagda redan före sekelskiftet 1900. De återkommer hos Halldór Laxness, som vi sett fick utstå mycken kritik för den egensinniga stavningen av vissa vanliga, huvudsakligen pragmatiska ord som han använde. De ord som på 2000-talet tillkommer som nya brott mot stavningsnormer har många drag gemensamma med de äldre normbrotten: Skribenten utgår från en ljudenlighetsprincip där sammandragningar och reduceringar av stavelser får bilda utgångspunkt för den förändrade stavningen.

De utländskt präglade avledningarna med *-isti* och *-ismi* har det gemensamt med *-ó*-avledningen att det tidigaste produktiva bruket kan knytas till den skola som idag är Menntaskólinn í Reykjavík (MR). När det gäller orden på *-isti* och *-ismi* är det ganska uppenbart att de tillhör ett internationellt ordförråd. Avsnitt 4.2.1 och 4.2.2 visar hur dessa avledningsändelser kommer in i språket via ord som kopplas till ett lärt språkbruk, på ett sätt som för övrigt liknar hur dessa suffix tagit sin plats i svenskan. Enligt Þorsteinsson (1943:231) har även *-ó*-avledningen ett lärt ursprung, trots att den idag mest förknippas med slang eller barnspråk.

I avsnitt 4.3, språkexempel (4.38), visas att sättet att skriva engelska ordlån med isländsk ortografi sedan orden först anpassats till isländsk fonologi, hade en längre tradition än man först kunde vänta sig. I exempel från den isländska "västerbygden" i Kanada kunde man redan från tiden före första världskriget se fraser som *Ó jes bött æ dónt ker*. Det här citerade exemplet är hämtat från en fingerad dialog, som till sin huvuddel är skriven på normenlig standardisländska. Exempeltextern får nog antas ironisera över den kodväxling mellan is-

ländska och engelska som genomsyrar utdraget i dess helhet. Sådan kodväxling hittar man också ett relativt stort antal exempel på i den moderna isländska som mitt material består av. En fråga som inställer sig vid denna sammankoppling mellan isländskan i Kanada vid 1900-talets början och isländskan på Island vid 2000-talets början är hur omfattande språkkontakten var i respektive situationer. Är det till och med så att vissa av dagens islänningar upplever högre grad av språkkontakt med engelska än vad man generellt gjorde för hundra år sedan i Kanada?

I avsnitt 4.3 betraktas också frågor som vilka principer som ligger till grund för ordlånens stavning, t.ex. i *sjans / séns* och *nörd*. Vi ser hur olika former ofta lever sida vid sida i en konkurrerande relation, där utvecklingen oftast leder till en segrande form, såsom när det gäller *sjokk* och *nörd*; ibland utvecklas formen hos en stor del av de aktuella orden så att den helt och hållet anpassar sig till isländsk fonologi trots att ordet i sig är ett lån, t.ex. i *plebbi*. Vid vissa ordlån har distinktionen mellan kulturlån och kärnlån varit extra intressant. I fallet *konsept / konseptlist* tycks *konsept* inte betraktas som kulturlån utan översätts med ekvivalenterna *hugtak*; *hugmynd* av nätordboken Snara.is, medan samma ord som bestämmingsled i en sammansättning lämnas oöversatt: *concept art* blir *konseptlist*. Även *frik* är intressant i detta perspektiv. Generellt sett är poängen att göra skillnad mellan kulturlån och kärnlån den, att vid kulturlån är perspektivet onomasiologiskt, d.v.s. vi har ett betydelseinnehåll som måste få ett uttryck. Det kan i sin tur ske genom någon typ av lån eller genom ordbildning på inhemsk grund, men ordet måste bildas, annars vore där en lucka i språket. Vid kärnlån antas det däremot finnas fungerande ord för det lånade ordets betydelse. Valet att trots allt låna in ordet kan ha pragmatiska skäl, att språkbrukaren är missnöjd med de konnotationer det redan existerande ordet har eller att en ny betydelse hos ordet uppstår i samband med lånet. Ordet *frik* har översättningsekvivalenter i lexikonet, vilket skulle indikera att det har lånats in som kärnlån. Å andra sidan lånas ordet in i de övriga nordiska språken vid ungefär samma tidpunkt, vilket tyder på att vi har att göra med en ny betydelse som kommer till uttryck vid inlåningstillfället.

Orden *frik* och *nörd* har för övrigt det gemensamt att båda lånas in i isländska, danska, norska och svenska vid ungefär samma tillfälle. Om detta är början på en ny utveckling, där isländskans lånemönster inte skiljer sig från de övriga nordiska ländernas, kommer det språket att i framtiden bli mindre speciellt än vi hittills har betraktat det som.

8.2. Ordbruksförändringar och ordval i spontant offentligt talspråk

Huvudmotivet för att genomföra en talspråksundersökning är att söka efter ledtrådar till språkbrukarnas ordval i en språksituation som kännetecknas av att språket där i princip är oredigerat. Och om det trots allt skulle redigeras, sker det inför öppen ridå i form av omtagningar och reparationer. Sådana är i alla fall förutsättningarna när man, som här, har med direktsändning i radio att göra. I kapitel 5 redovisas talspråksundersökningarna tillsammans med att några pragmatiskt grundade observationer görs. I materialet finns tecken på tvekan och reparationer i samband med användandet av icke helt igenom isländska ord. Det gäller i huvudsak inspelningar från 1990. För inspelningarna från 2000 och 2010 är det snarare frapperande hur många av deltagarna i programmen som inte visar några yttre tecken på att vara tvekan inför eller missnöjda med sitt ordval, när de valt att använda mer eller mindre oanpassade ordlån.

Kapitel 5 innehåller också, förutom de pragmatiska undersökningarna, en sammanställning av lånordsbruket. Tendensen att de yngre samtalsdeltagarna visar tecken på en mer obekymrad attityd gentemot lånord, går igen i hur många ordlån de faktiskt använder. Programmen från 2000 och 2010 uppvisar ett betydligt ökat antal ordlån per tidsenhet i förhållande till 1990.

Sammanfattningsvis kan man säga att de äldsta samtalsdeltagarna har ett bruk av lånord som är förenligt med den hävdvunna formen av isländsk korpusplanering och som inte strider mot någon puristisk tradition. De yngre samtalsdeltagarna tycks hellre söka uttryck som i första hand tillfredsställer uttrycksbehovet, medan kravet på isländska morfem får komma i andra hand. En sådan attityd till den moderna isländskan hos en yngre generation stämmer också väl överens med de resultat som rapporteras av såväl Svavarsdóttir (2003a, b, 2004b, 2008) som Óladóttir (2009).

8.3. Ordbruksförändringar och möjliga bakomliggande faktorer

I kapitel 7 behandlas fyra olika typer av bakgrundsförutsättningar som var och en skulle kunna tänkas vara källa till förändringar i isländskans språkvanor och ordförråd. Den gemensamma nämnaren bakom dessa förutsättningar är språkkontakt. Språkkontaktens genomslag behöver därmed behandlas inom följande fyra områden: (1) samhälleliga förhållanden i stort, (2) utbildningens organisation och i hur hög grad den innebär exponering för utländska språk,

(3) resandets utveckling, såväl vad gäller islänningars utlandsresor som utlänningars Islandsresor, samt slutligen (4) den nya elektroniska offentligheten, där vanliga språkbrukare kan kommunicera utan den inblandning av de grindvakter i form av redaktörer etc. som styr språket i övriga media.

Sett till samhällsliga förhållanden i vid mening är det värt att notera att språkkontakterna med omvärlden med största sannolikhet var inskränkta till ett minimum under monopolhandelsperioden. Vidare har vi sett att urbaniseringen på Island (med undantag för den i Reykjavík och Akureyri) inte hade påbörjats förrän efter det att Island hade fått ökad självständighet och chansen att bygga upp lokalt förankrade institutioner. Den före sekelskiftet 1900 flitigt brukade danskan i Reykjavík och Akureyri kom också under trycket från nationalism och purism att efterhand pressas tillbaka.

Högre utbildning har för islänningar alltid inneburit någon form av språkkontakt. I avsnitt 7.2 visas dock att det ända fram emot 1800-talets slut för det första var synnerligen få islänningar som kom i åtnjutande av högre utbildning, och för det andra att de studerande till viss del kunde fullgöra den på Island, och därmed naturligtvis kom att utsättas för väsentligt mycket mindre språkkontakt än om de hade studerat i Köpenhamn eller vid något annat universitet utanför Island.

Folkutbildningen hade å andra sidan mycket få inslag av andra språk än isländska, och det är inte förrän efter andra världskriget som gällande läroplaner ger utrymme för andra än studenter att läsa främmande språk.

Resandet har alltid varit betydelsefullt för Island. Islänningarnas höga värdering av de impulser som (utlands)resor kan ge, manifesteras tydligt i att det omarkerade isländska ordet för 'okunnig, dum' – *heimskur* – etymologiskt kan härledas till beteckningen för en person som inte reser, som stannar hemma. Utlandsresorna har dock inte alltid varit möjliga. Av kapitel 7 framgår det att islänningarna levde mer eller mindre isolerade under flera hundra år under tiden med danskt styre. Under 1800-talet ökade emellertid kontakterna med omvärlden. Trots det var det under en lång följd av år mycket få islänningar som reste utomlands. Under 1900-talets första hälft är bilden av resandet motsägelsefull. Å ena sidan ökar resandet betydligt bland kulturbärande personer. Genom att följa dokumentationen av Halldór Laxness resande kan vi se att han under sina resor i Europa och USA träffar många andra islänningar utomlands. Å andra sidan är det totala antalet resande lågt i förhållande till folkmängden. Av statistiken som redovisas i kapitel 7 framgår att resandet förblir blygsamt ända fram till 1970-talet. Vid 1960-talets början uppgick det totala antalet inresande islänningar till lite drygt en tjugondel av befolkningen. Samma siffra år 2000 motsvarar drygt nio tiondelar av befolkningen. Det innebär att resandet under perioden har ökat med nästan 1 600 procent. Den stora ökningen inträffar först 1977 och sedan stiger resandet 1987 till sådana nivåer att man

skulle kunna tala om någon form av massturism. De inkommande utländska turisterna ökar också i antal under 1980-talet, och det innebär att fler islänningar då får kontakt med andra språk utan att lämna landet.

Vid betraktande av mediernas roll i samband med ett förändrat ordbruk är det rimligt att göra en åtskillnad mellan å ena sidan redigerade medier (tidningar, radio, tv och motsvarande) och internetbaserade oredigerade medier å den andra. Vad beträffar redigerade medier har vi sett att islänningarna delvis har stått under inflytande av medier där språket varit utländskt – engelska i fallet med den amerikanska teven, främst danska vad gäller veckotidningar inklusive Kalle Anka. Trots att inflytandet varit betydande med hänsyn till spridning och genomslag syns inte några tydliga tecken på allmän påverkan. Enskilda populärkulturella fenomen har å andra sidan kunnat spridas effektivt genom media, och särskilt två av de undersökta orden – *frik* och *nörd* – kan kopplas till populärkulturell spridning.

Sett till innehållet i de korpusar som ligger till grund för avhandlingen är det helt klart att ett ordbruk och en stavning som står i strid med standardislandskan nästan helt saknas i tidningskorpusen, medan ”blogg och chatt”-korpusen har stora mängder av exempel på sådant språkbruk. Frånvaron av ”grindvaktfunktioner” i form av redaktörer, redigerare och korrekturläsare innebär att den enskilde språkbrukarens idéer om hur språket kan se ut – liksom rena normluckor – får direkt genomslag. Av avsnitt 7.3 har det också framgått att Island tillhör de länder i världen där Internet har fått största antalet användare. 2010 rapporterades det att över 90 % av alla islänningar under 64 år tog del av skriftmedier via Internet. Trots att Facebook och Twitter var relativt nya 2010 hade redan över hälften av befolkningen under 64 år börjat använda dessa media då. En konsekvens av denna utveckling är att olika individers språkvanor blir offentliga. De får därmed möjlighet att bli mönsterbildande för hur man kan uttrycka sig.

Sammantaget kan man säga att de tänkbara influerande faktorer som här har tagits upp inte alla är lika övertygande. Så läser man under större delen av 1900-talet mycket danska veckotidningar, samtidigt som informella danska ordlån minskar i betydelse. Detta framhålls av t.ex. Sigurgestsdóttir (2010), som också visar på danismernas tillbakagång. Påverkan från den amerikanska militären kan anas, men de engelska influenserna tycks trots allt ha varit mindre under den tid när basen sände både tv och radio 1955–1966 än de har varit de senaste 20 åren.

Undersökningen av radiospråket visar en tydlig ökning av engelska informella lån från 1990 till 2000. De språkkontaktfaktorer som är konsistenta med den utvecklingen är dels att fler och fler får kontakt med främmande språk via skolan – där har utvecklingen accelererat från andra halvan av 1970-talet fram till idag – dels att studier på högre nivå, där den största delen av kurslittera-

turen visar sig vara på engelska, har ökat enormt sedan mitten av 1990-talet. Vidare har även resandet ökat oerhört mycket från och med andra halvan av 1970-talet. Exponeringen för andra språk (främst engelska) genom utbildning och resande är faktorer som berör majoriteten av islänningarna, och därmed kan just dessa faktorer få ett brett genomslag.

8.4. Vidare forskning

Det gäller nästan varje forskningsstudie, att den med en liten förskjutning av fokus skulle ha kunnat ge intressanta svar på närliggande frågor. Det gäller självklart även denna studie. Bland det som särskilt har kommit att intressera mig under arbetet med detta material, men som ändå har fått lämnas till andra tillfällen och kanske andra forskare, är det främst två frågor som har skjutit i förgrunden. För det första skulle det naturligtvis vara intressant att göra en motsvarande undersökning av förändringar i det svenska ordförrådet. En annan vinkling som rör isländska förhållanden och inte har beaktats här, men som borde uppmärksammas, är att i högre grad undersöka äldre skriftliga källor som inte var avsedda för publicering. Särskilt intressanta sådana skriftliga källor skulle vara minnesanteckningar och dagböcker, där författaren aldrig har haft som avsikt att dessa skulle bli offentliga. Av Guðni Th. Jóhannessons (2010) biografi över den isländska politikern Gunnar Thoroddsen framgår att Thoroddsen ofta sköt in ord från det utländska språk som låg närmast till hands när han gjorde minnesanteckningar – och detta trots att han lade sig vinn om att använda god och ”ren” isländska i officiella sammanhang. Detta antyder att även islänningar med en genomtänkt syn på främmande påverkan på isländskan kunnat vara spontant utsatta för sådant språkligt tryck.

Summary

Introduction

There is a widely accepted notion that Icelandic has not undergone language changes and that Icelanders in general embrace a purist attitude to vocabulary. In many descriptions of Icelandic, both academic – such as Kristiansen & Sandøy (2010:3) – and popular – such as Harstad & Anderson (2009:97ff.), it is usually the purist features that are emphasised when the status of the language is discussed.

There are, of course, good reasons for the picture of Icelandic as a language in which pure loanwords are infrequent. Compared with other Nordic languages, Icelandic has been relatively unaffected by outside influences, possibly owing to an early written mediaeval language. The language has, however, been influenced by other languages, as shown by Svavarsdóttir & Óskarsson (2009), among others. Furthermore, during the 19th and 20th centuries, this distinctive language quality became perceived as an important component in the struggle for national independence.

Considering the role of purism and the modern rise of standard Icelandic, it might seem noteworthy when everyday Anglicisms, such as *kúl*, *kósí*, *beibí*, *plís*, *gigg* and *pleis* (Eng. *cool*, *cosy*, *baby*, *please*, *gig* and *place*) appear most frequently on the internet but also in certain other media. Colloquial features also seem to be more numerous today in these kinds of media, which leads to a twofold aim for this thesis:

- (1) to survey loanwords that do not conform with the loanword patterns that have been predominant in standard Icelandic since the rise of purism in the second half of the 19th century;
- (2) to map the use of colloquialisms and colloquial word forms in written language.

A study of public spoken language has been carried out to better elucidate the role of spoken language in loan processes. The study spans recorded speech from 1990, 2000 and 2010, and can therefore indicate changes over time. A study of spoken language also offers opportunities to record paralinguistic features such as hesitation and reformulations. Such features can give indications of attitudes that language users have about their use of loanwords.

Perspectives on lexical changes

The adopted linguistic changes that are examined in this thesis take their main theoretical points of departure from four fields of research: contact linguistics, loanwords, lexicalisation, and language planning, including purism. Research has long since noted that language contact is likely to play a role in linguistic change. One such early and clear observation was made by Trubetzkoy (1928:18), who pointed out that there was a tendency for linguistic convergence between neighbouring languages in the Balkans. He introduced the term *Sprachbund* to denote neighbouring languages that have common features based on geographical proximity and not on belonging to the same language family.

Other scholars who have seen the connection between language contact and the borrowing of linguistic features have also presumed a relationship between the intensity of language contact and the degree of linguistic influence between languages. Thomason (2001) postulates a 'borrowing scale' specifying four levels of intensity. At the lowest level, with only casual contact, there are only lexical loans without any structural loans, that is, transfer of grammatical morphemes or syntactic patterns.

Another taxonomy for the intensity of linguistic contact with respect to loans can be found in Winford (2003:22–24), which is based on the expected consequences of language contact and postulates three levels of influence: A) Language maintenance, B) Language shift and C) Language creation. According to Winford's arrangement, Icelandic ends up in the category with the least linguistic change, which consists solely of lexical loans since language

contact is casual.

For language users who are fluent to some extent in more than one language, it is always possible to incorporate a word from another language into their language use. This form of language contact is described as *code-switching* and *nonce borrowing*. In this context, there is no widely accepted practice for terminology usage, but Poplack (1980) makes a distinction between *intra-sentential code-switching*, which involves switching code (language/dialect) within one sentence or clause (or speaking turn), and *extra sentential code-switching*, where the code switch occurs between sentences or speaking turns. The term *emblematic code-switching* describes a practice where the speaker code-switches individual words to, for example, express solidarity with another in a conversation or with the language being borrowed from. Since this concerns a smaller number of high-frequency words, this type of code-switching is also available to speakers with limited mastery of the language being borrowed from. The clearest deviation from Poplack's terminology usage in this context is when Muysken (2000) and others use the term *code-mixing* for *intra-sentential code-switching*.

Today it is common for reports on research into loanwords to begin with Haugen (1950, 1956) and Weinreich (1953); see also for example Oksaar (1996) and Stanforth (2002), but linguistic loans were of course discussed even earlier by representatives of such diverse linguistic movements as Neogrammarianism (Paul [1920] 1995:392ff.) and structuralism (Bloomfield 1933:444ff.). The loanword typology used as the basis for this thesis (see Figure 1), however, goes back to Haugen (1956), who in turn expanded upon Betz (1949).

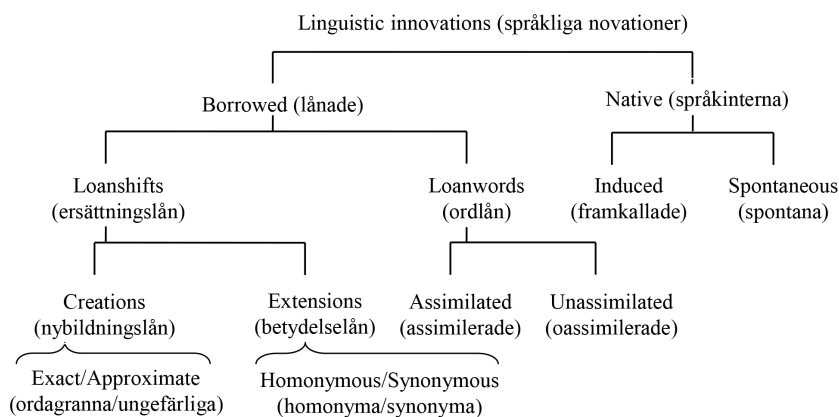

FIGURE 1 *The presented loanword typology.*

As shown in Figure 9:1, the typology used in this thesis is based primarily on Haugen (1956). The categories used are identical to Haugen's in all but two cases. This thesis introduces the terms *loaned constructions*, where a pre-existing word in the recipient language is used in a sense that is almost identical with the meaning before the loan, but with another valence pattern, and *pseudo loans*, which refers to a special type of loanword that does not actually exist in the donor language. The constituent morphemes do exist, however, and they have been borrowed in a sense that is on the whole in agreement with those from the donor language.

Another important categorisation in this thesis with regard to linguistic loans is that between *cultural borrowings* and *core borrowings*, concepts first introduced by Myers-Scotton & Okeju (1973) and further developed by Myers-Scotton (2002). Cultural borrowings refer to words that denote new objects in the recipient language, such as computer terms (Swe. *hårddisk*, Eng. *hard disc drive*; Swe. *skanner*, Eng. *scanner*), or new phenomena in contemporary life (Swe. *global uppvärmning*, Eng. *global warming*; Swe. *växthusgaser*, Eng. *greenhouse gases*). Cultural borrowings fill a gap in the communication system. Without these words, the content could not be communicated without prolix rewriting.

In contrast, according to Myers-Scotton, core borrowings more or less copy words that already exist in the recipient language. They primarily fulfil pragmatic needs, rather than filling semantic gaps. They can function as discourse particles or create value judgement in communication. Core borrowings also differ from cultural borrowings in that they come into the language primarily through the code-switching of bilingual individuals.

An important component of the objective of this thesis is to describe the ways words and morphemes come into language. The concept of lexicalisation is thus central. As Svanlund (2002:8) has pointed out, the word *lexicalisation* is itself polysemic, which calls for a brief study of how the concept has been used in previous research. Like many other studies of lexicalisation, I have chosen Bauer (1983) as a starting point. Given that Nordic languages are the object of study, the works of Bakken (1998) and Svanlund (2002, 2006, 2009) are central.

It is hardly possible to discuss linguistic changes in modern Icelandic without considering theories of language planning and linguistic purism. Both phenomena have had great significance in the development of Icelandic. On several occasions in Icelandic history, the notion of a 'pure' language has been a sought-after ideal, albeit not always with regard to all of the linguistic levels that Thomas (1991) includes in linguistic purism (henceforth, simply 'purism').

These levels not only include: (1) lexical purism, which concerns the importation of entire words and word stems; but also (2) morphological purism, which means that all foreign morphemes, usually prefixes or suffixes, are rejected; and (3) orthographical purism, which requires that loanwords be spelled according to the conventions of the recipient language. Adherence to the third principle is, paradoxically, highly common among Icelanders who violate other purist principles, with spellings such as *kíul* for the English *cool* and *nes* for the English *nice*. Two additional language-level forms of purism are: (4) phonological purism, which concerns resistance to pronunciation that does not follow the principles of the recipient language; and (5) syntactic purism, which goes against the borrowing of new construction patterns and valence patterns.

The history of Icelandic purism has already been told by Ottósson (1990) in *Íslensk málbreinsun* ('Icelandic purism'), and there is also a shorter version in English in an introductory chapter of a doctoral thesis (Friðriksson 2008). Among those who have written about the roots of purism, there seems to be a general sense that the question of linguistic loans was not discussed in the Middle Ages. Even though the number of loanwords was not as high as in the other Nordic countries, they borrowed approximately the same vocabulary from virtually the same domains (Helgason 1929, Westergård-Nielsen 1946, Óskarsson 2001, 2003).

Arngrímur Lærði ('the Learned') Jónsson ([1609] 1985) is said to be the first to establish a purist perspective by pointing out that (1) the Icelandic language has changed less than other languages as a result of that (2) ancient manuscripts had preserved the purity and high style of the language and there had been few contacts between Icelanders and foreigners. Finally, he expresses the hope that (3) in the future Icelanders would not imitate the Danes and Germans in speech or writing, but instead use their own ancient language as a model.

During the 18th century two learned societies were founded in the spirit of the Enlightenment: *Lærdómslistafélagið* ('The Icelandic Society for the Learned Arts') in Copenhagen in 1779 and *Landsuppfræðingarfélagið* ('The Society for National Enlightenment') in Reykjavík in 1794. Both had a profound interest in the development of Icelandic as a tool for intellectual activity. In the case of *Lærdómslistafélagið*, the development of Icelandic was so central that it was even stated in the bye-laws that their aim was to replace foreign words with old or mediaeval Norse words to the highest extent possible.

At the beginning of the 19th century there was only one institution of higher education in Iceland, *Bessastaðaskóli* ('the Bessastaðir School'). Its role in the creation of modern Icelandic was probably considerable. Visits from the world-renowned linguist Rasmus Rask during his stay in Iceland 1813–1815 and his views that it was inappropriate for students to acquire knowledge of academic

subjects via Danish surely invigorated everyone who strove to replace Danish words with Icelandic ones.

It should also be emphasised that the founders of the important journal *Fjölnir* (which is one of Odin's many names, 'the Wise') were all alumni of the school. Furthermore, some of the leading teachers, such as Halldór Kr. Friðriksson and Gísli Magnússon, were strong representatives of purism. As teachers of Icelandic and of Latin and Greek, respectively, they could exert strong influence on students' language habits. On the other hand, there were other teachers who could not help but code-switch, and there are also examples of code-switching in students' notebooks (cf. manuscript ÍB 330 8vo, Lbs 406–7 8vo). The school's importance is therefore complex and far from clear, but the overall tendency went in a purist direction.

One of the main purposes of the first comprehensive Danish-Icelandic dictionary (DOKG, 1851), published in Copenhagen, was to provide guidance to Icelanders living in Denmark concerning the use of 'pure' Icelandic. A similar goal is also clear in the subsequent edition published in Reykjavík (NDO, 1896).

The unadapted direct loanwords that the purists sought to reject naturally needed to be designated, and as early as 1837, the Icelandic word *sletta* (whose original meaning is 'a splash of something that soils the surface being hit') was used for the first time in writing to denote these words. Despite the pejorative sense of the word, it has come to be lexicalised and more or less achieve terminological status to designate loanwords that have not been sufficiently adapted morphologically or phonologically to Icelandic.

Every endeavour to keep a language 'pure' from foreign influence, which is the main point of the purism agenda, will by definition involve a form of language planning (see Haugen 1983, for a detailed description of language planning). As pointed out above, the first comprehensive bilingual dictionaries had taken on a self-appointed corpus planning mission.

In the early 20th century, it became an important task for corpus planning to create lists of Icelandic words with the help of expert groups to replace the foreign words and expressions that were about to be imported via social renewal. The first of these expert groups was *Orðanefnd Verkfræðingafélagsins* ('the Word Committee of the Association of Civil Engineers'), founded in 1919. Since then, many groups have taken great pride in providing advice to the public about appropriate Icelandic expressions for foreign words and terms. In 2014 there were 43 such word committees listed on the homepage of *Íslensk málstöð* ('the Icelandic Language Centre'), all from different sectors of society, but not all equally active. Many individuals have also participated in proposing replacement words for what would otherwise become loanwords. In

his overview, Ottósson (1990:116–118) even devotes a brief separate section to these *nýyrðasmíðir* (literally ‘new wordsmiths’).

By the mid-1950s, the Iceland University Dictionary Committee (‘Orðabókarnefnd Háskólans’) was awarded a special grant to review work with neologisms, which was simultaneously developed in terms of language policy.

Recent research, however, indicates that an attitude of taking a less rigorous view of language standards has developed in recent years, as presented in Kristiansen & Grondelaer’s (2013) study that challenges the idea of a uniform standard language for a nation or a language area. One of the studies (Kristinsson & Hilmarsson-Dunn 2013) is specific to Iceland and reports that among the younger generation there is a tendency to accept foreign jargon in informal texts, which has not previously been the case. Given these findings, it would seem that purism is waning in Iceland.

Method and materials

The starting point for the study presented here was scattered observations of changes in Icelandic vocabulary, changes that went in a more informal direction. To enable more systematic study, it was necessary to compile a corpus. The corpus consists of three distinct sub-corpora, which complement each other.

One sub-corpus consists mainly of material from web-based newspapers. As these newspapers have blog portals connected to them, this corpus also contains a short amount of blog text. The corpus is approximately 1.7 million words. On the other hand, the second sub-corpus consists entirely of blog texts from the blog portal <blog.is>, which is in turn linked to the newspaper *Morgunblaðið*. This corpus contains approximately 4 million words. Both of these corpora were collected using Sketch Engine software (see Kilgarrieff et al. 2004 for a detailed description of its features). The Sketch Engine has a feature for collecting corpora in which the collection is primarily governed by two parameters – the site’s domain and ‘seed words.’ The first two corpora were both collected with the same primary search parameter, the domains of the various websites of the newspapers and blog portals. Seed words were then used as a secondary search parameter.

The third sub-corpus, however, was collected using seed words as the primary search parameter in order to find texts characterised by non-standard Icelandic. The seed words – mainly non-standard Icelandic – were: *næs* ‘nice’; *gæi* ‘guy’; *fokking* ‘fucking’; *kósi* ‘cosy’; *lummó* ‘tacky’; *halló* ‘corny, ridiculous’;

and *spjall* ‘chat.’ The search produced a corpus consisting of approximately 700,000 words.

All of the corpora were filtered against BÍN (*Beygingarlýsing Íslensk nútí-mamáls* ‘Paradigm Description of Contemporary Icelandic’) in the form it had on 31 October 2010. The words that remained after the filtration were processed as a rough list of non-standard Icelandic (BÍN representing standard Icelandic at the time). For an example of the contents of this list, see Table 3:1. The contents of the rough list were then reviewed manually to sort out both standard Icelandic words that were not in BÍN and uninterpretable letter combinations. English words and abbreviations were then removed. Finally, names and interjections were cleared from the list, which resulted in a list that is exemplified in Table 3:1, column D. The contents of this list were then used as the basis for further investigation in the study.

The vocabulary that the corpora resulted in was then compared with other sources of Icelandic. These sources, aside from BÍN, are primarily: the Icelandic reference corpus *Mörkuð Íslensk málheild* (MIM ‘Marked Icelandic Corpus’); the excerpt collection *Ritmálssafn Orðabókar Háskólans* (‘the Collection of Excerpts of the Dictionary of the University of Iceland’); the collection of digitised Icelandic newspapers and magazines *Tímarit.is*; and *Orðabanki íslenskrar málstöðvar* (‘the Icelandic language council word bank’). In addition to these sources, other linguistic comparative materials have been consulted sporadically. Once such source is *Íslenskur Orðasjóður* (‘Icelandic Vocabulary’), which is potentially important as the largest corpus covering modern Icelandic today. Furthermore, Google has been used for various internet searches.

Spoken Icelandic has also been given attention. The material for this part of the study has been taken from the Icelandic State Broadcasting Company, RÚV. Specifically, it consists of excerpts from a programme broadcast since 1985, *Morgunútvarp rásar 2* (‘The Channel 2 Morning Show’). The programme is characterised by what appear to be unscripted discussions between the hosts and various guests, interspersed with pre-recorded interviews with ‘people on the street.’ The material was chosen randomly from among the available recorded material from 1990, 2000, and 2010 so that the total length amounts to between four and five hours for each year.

Informal vocabulary in written text

This study has shown three types of words that in their form and formation run contrary to the ideal of standard Icelandic that emerged during the 20th century, and to the nearly hegemonic purism of the first six to seven decades of that century. These types are: (1) unorthodox words with sound-alike spelling or non-standard word formation; (2) words formed with foreign morphemes; and (3) foreign words with Icelandic spelling. The examples also indicate that there is a significant body of evidence showing that the rejected word forms date further back in time than to when their existence began being scrutinised.

In the category of words with unorthodox spelling or formation to approximate sounds, the derivation with *-ó* is among the oldest. The most likely origin for this can be linked to *Lærði skólinn* at the end of the 1860s. It is also clear that *Iðnó*, for *Iðnaðarmannahúsið* ('the craftsmen's building'), has somewhat of a unique position in the process that makes the derivation productive. For ten years, *Iðnó* has been the only known evidence and together with the subsequent *Gúttó*, for *Góðtemplarhús* ('Hall of the Good Templars'), they are the only known pieces of evidence for another fourteen years. When a few more words began to be formed with this derivation later in the 1920s and 1930s, *menntó*, for *menntaskóli* ('high school') comes next. The link to the scholarly world of the secondary grammar school was still strong then. It is also significant that *-ó* derivations of school names are still common and productive today. Starting in the 1980s, *-ó* derivations of street names became increasingly common, especially in a specific text genre: obituaries printed in the newspapers. The way *-ó* derivations are used here adds intimacy. They are placed in a grandchild's mouth in a last farewell to a beloved grandparent.

This section's treatment of informal words has also shown that a highly advanced (and later also revered) writer such as Halldór Laxness endured harsh criticism for his use of certain near-colloquial word forms in writing. These word forms can be found in writing that predates Laxness, and they are still used, but remain the target of criticism. The main impression is that the new words that are spelled as they sound are rather the continuation of a pattern than a sign of something completely new. In the case of *ofboð-* ('flurry'), the pronunciation change is observable as early as the 1830s in *Fjölnir*. It has also been noted here that a modern change in pronunciation – *nátla* (< *náttúrlega* 'naturally') – follows the same patterns as ancient linguistic changes. The *Íslensk orðsifjabók* ('Icelandic Etymological Dictionary') states that the adverb-forming suffix *-lega* was already weakened in the ancient language to *la* in words such as *síðla*, 'late', for *síðarlega* and *varla*, 'hardly', for *varlega*. On the other hand, a number of informal spellings only became more common in the new mil-

lennium, such as *gegt* (< *geðveikt* ‘insanely’), *ógisslega* (< *ógeðslega* ‘disgustingly’), *eikkad* (< *eitthvað* ‘something’).

As for the words formed with foreign morphemes, those that are formed with the suffixes *-isti* and *-ismi* are particularly interesting because they have a long history in Icelandic. As we have determined, the oldest evidence of a word that ends in *-isti*, *evangelisti*, is so old that it is from the first Icelandic translation of the New Testament in 1540, and we note that it is actually the translation of the same Latin word that lies behind the oldest use of the suffix *-ist* in the Swedish *evangelist*. Table 4:11 clearly shows that since then, only a few words with this suffix were direct loans before the second half of the 19th century. The first loans with *-istil-ismi* suffixes could be described primarily as cultural borrowings that were taken in ‘untranslated’ in association with the beginning of public conversations in Iceland about social changes and philosophical questions.

It has also been discovered that the first prolific evidence of word-formation routes for *-istil-ismi* originate from the scholarly sphere. More specifically, the two oldest come from *Lærði skólinn* in 1869. Even today, instances of this are mainly found in direct translations within the scholarly sphere. It is thus the same ‘isms’ found in Icelandic and Swedish. The material also shows an increased productive use of them in recent times, such as *sushi-isti* (‘sushi fan’).

In the treatment of foreign words with Icelandic spelling, a trivial but still important observation must be made. The use of foreign words assumes that language users know them. The oldest examples of Icelandic spelling of unfamiliar words are from newspapers published in the Icelandic cultural community in the western district of Canada. The reason that the examples of Icelandic spelling of foreign words first show up in Canada is that in all probability that is where they could be expected to be understood. As pointed out in reference to the Icelandic orientation by Svavarsdóttir (2004a), and more generally by Myers-Scotton (2002:238), there must be a critical mass of speakers in a shared community around a linguistic expression for it to take hold in a language. It should be noted here that these newspapers are generally written with great care in correct Icelandic, where a significant amount of the material is written by corresponding reporters ‘at home’ in Iceland. There is thus no question of any use of unintentional Anglicisms, but rather evidence of code-switching in verbal language, where the English parts are written so that the letters give Icelandic sound values, in such a way as when the standard English *Oh yes, but I don't care* is written *Ó jes, bött æ dónt ker*. This example also illustrates another important function of the use of Icelandic spelling of foreign words: a satirical or critical undertone.

The fact that Icelandic phonetic spellings of foreign expressions are close

to the sound values of the words in question make it possible to understand Icelanders' ideas about how words should be pronounced. One can then identify cases where the spelling changes from reflecting a British pronunciation to one that is American. The clearest example is the change in the spelling of the English word *chance* from <sjans> (with the British pronunciation [tʃɑ:ns]) to <séns> (with the American English pronunciation [tʃæns]) after the presence of US troops on the island led to Icelanders being influenced to a higher degree by American English.

With regard to the intake of foreign words in Icelandic with spelling that mimics an Icelandic variation of the foreign expression, it must also be pointed out that in certain ways Icelandic has more in common with its Nordic sister languages than one would expect from the descriptions of Icelandic as a 'purist' language. Section 4.3 shows how the words *frik* ('freak') and *nörd* ('nerd') came into Icelandic in a way and at a time that is completely similar to their introductions in Danish, Norwegian and Swedish. Both words also came to lexicalise new meanings in the language and can therefore be considered cultural borrowings rather than core borrowings. It is also significant that the meanings that were lexicalised with these words do not fit the parameters of the work on neologisms carried out by all of the word committees that were described in the passage above on purism. The work of the word committees rather covers domains that are farther from general language than the meanings that *frik* and *nörd* denote.

Among the foreign loans with Icelandic spelling we also see that a linguistic domain distinguishes itself after all – art and music. We have a number of words for new trends, etc., that exist in the confluence of slang, general language, and terminology. Among the words that are closer to slang we find *fila* (< *feel*, 'groove'), while words such as *konsept* (< *concept*) and *prójekt* (< *project*) are close enough to be regarded as technical terms. Both of the latter words can also be used outside of the domain of art and music, but in those contexts they clearly lose to entirely Icelandic near-synonyms. The word *konsept* can function here as an illustrative example of how the need to find an expression with a certain meaning for international terminology led to *konsept* in the compound *konseptlist* ('concept art') being taken into the language as a cultural borrowing, but it does not count as an Icelandic word in its simplex form according to the current edition of the standard Icelandic dictionary, *Íslensk orðabók*.

One of the words in the category of loanwords with Icelandic spelling – *steri* ('anabolic steroid') – is not at all informal but rather belongs to standard Icelandic, both in general language and in medicine. It has been included among the studied words in this context because it has been formed in a way that is very similar to the way non-standard Icelandic words are formed. A foreign word – *steroid* – was first used as a direct loan. Then the stressed part of

the word was kept intact while the unaccented part was simplified, while at the same time the word received an ending that makes it naturally fall into the completely regular and very common weak masculine noun inflection class.

A survey of informal radio vocabulary

The purpose of the spoken language study is to track speakers' attitudes to loanwords, such as they are manifest in the Icelandic talk radio show *Morgunútlit* rásar 2 ('the Channel 2 Morning Show'), by applying aspects of conversational analysis methods. The starting point for the study is that spontaneous speech does not give the language user the time, to the same extent as writing does, to choose between different expressions. In contrast to written language, speech also often gives various kinds of extralinguistic signals that can give clues about the speaker's attitude about what is being discussed.

In order to create the basis for the study, I have taken excerpts from Icelandic talk radio from three different time periods: 1990, 2000 and 2010. The focus of attention has been to discover whether there are patterns in the use of loanwords and whether the types of borrowings and the extent of usage has recently changed. The extent and type of the occurring borrowings are presented in Table 9:1 below. Eleven different loan contexts are presented in the thesis in chronological order. The names of the contexts are derived from a typical borrowing in each context. The contexts are: from 1990 (1) *HERALDÍSK* ('heraldic'), (2) *BRENNISTEINSDÍOXÍÐ* ('sulphur dioxide') and (3) *PLÍS* ('please'); from 2000 (4) *PARANOJA* ('paranoia'), (5) *PSYCHEDELIC LULLABIES* ('psychedelic lullabies'), and (6) *FRÍK* ('freak'); and finally, the five contexts studied from 2010 are (7) *KOMMENTERUM* ('comment' verb pres. 3p.pl.), (8) *KATALÓGURINN* ('the catalogue'), (9) *KLASSÍK* ('[piece of] classical [artistic item]'), (10) *PLOTT* ('plot'), and (11) *TÝRANNÍ* ('tyranny').

The types of loanwords and attitudes that can be tracked in the examples are relatively typical for the material as a whole, with the exception of (3) *PLÍS*. Although there are clearly fewer loanwords in 1990 (see Table 1 below), there are also more borrowings connected to questions about corpus planning, and one also gets the sense of a greater interest in explaining or clarifying words for the listeners. In 2000 and 2010, the number of loanwords is significantly higher, and more of the listeners use them without explaining or problematising their usage; they served just as any other Icelandic word would.

In the context example (4) *PARANOJA*, the words *paranoja* and *delinkvent* ('convict, shady character') illustrate a fact that has rather seldom been taken up in discussions about Icelandic vocabulary (see, however, Kristjánsson 1986,

Jansson 2013). Loanwords, often of Danish origin, have been in use for a long time in oral and informal language without being dealt with in dictionaries and without being let loose in carefully written texts. The latter examples – (5) PSYCHEDELIC LULLABIES, (6) FRÍK, (7) KOMMENTERUM, (8) KATALÓGURINN, and (9) KLASSÍK – show that English is the source of most of the importation impulses today. In particular, examples 8 and 9 also show that it is often actually gaps in the domestic vocabulary that create an impulse for importation.

TABLE I. *Radio segments.*

	1990					2000					2010				
Length	5:01:06					3:54:26					5:54:09				
Segments	49					31					47				
Loanwords	42 18 Cultural borrowings 24 Core borrowings					71 27 Cultural borrowings 44 Core borrowings					137 23 Cultural borrowings 114 Core borrowings				
Date	28 Jan	18 Feb	26 Aug	23 Sep	4 Nov	23 Jan	19 Mar	13 Aug	5 Nov	28 Jan	18 Feb	27 Aug	23 Sep	16 Nov	
Length (min.)	63.2	69.0	50.9	51.1	66.9	57.3	59.0	55.2	62.7	68.9	70.3	70.8	78.6	61.8	
Segments	8 ¹¹⁰	11	10	9	11	7	7	9	8	10	8	9	11	9	
Cultural borrowings	2	3	4	9	0	13	5	7	2	3	1	8	5	6	
Core borrowings	5	4	5	0	10	10	13	10	11	16	13	25	59	1	
Total loanwords	7	7	9	10	10	28	18	18	10	19	14	33	64	7	
Loanwords/min.	0.11	0.10	0.18	0.18	0.15	0.40	0.30	0.31	0.21	0.28	0.20	0.47	0.81	0.11	
Loanwords/min. on average	0.14					0.30					0.39				

110 One segment of the programme on 28 January 1990 has been removed from the overview, (3) PLÍS – a talk by Hallgrímur Helgason, because the loanword is used as a stylistic device. Including this segment would have created a misleading picture of the whole, because the use of the loanword was deliberately extreme.

Context examples 8 and 9 also show that increased international cooperation and participation in a global community are creating a need for new words in an ever-increasing number of domains simultaneously. If a domain affects enough people and is considered important enough, there is reason to believe that traditional corpus planning efforts will gain both support and interest. The creation of new words in the domain of computers and IT is a clear example of this, both in Sweden and Iceland. Wahl (2008:283ff.) gives a detailed review of new words and corpus planning in the IT field in Iceland. On the other hand, example (9) KLASSÍSK indicates that language users in the theatre domain lack the interest in corpus planning that users in the IT field manifests.

It is clear from Table 1 that the number of loanwords per time unit increases significantly during the studied period. In 1990, the quotient is 0.14 loanwords per minute. In 2000 it more than doubles to 0.30, and reaches the highest count in 2010 with 0.39 loanwords per minute. The use of loanwords may also be connected with the birth years of the discussion participants. The only year in which there are discussion participants who were born before World War II is 1990. The two interviewees who clearly show a desire to have responsibility for corpus planning were also born before 1939. Birgir Thorlacius, who clarifies the borrowed *heraldik* ('heraldry') with the natively created *skjaldarmerkjafræði* (literally 'shield sign science'), was born in 1913, and Júlíus Sólnes, who insists on *tvíildi* (literally 'double oxygen') when the interviewer offers *díoxíð*, was born in 1937. On the other hand, all or nearly all of the participants in many of the programmes from 2010 were born in the 1960s or later.

In summary, one can say that 2000 and 2010 show an increased number of loanwords per time unit in relation to 1990. The older discussion participants use loanwords in a way that is consistent with the time-honoured forms of Icelandic corpus planning and that is not contrary to the purist tradition. The younger discussion participants seem to prefer to seek expressions primarily to satisfy an expressive need, while the requirement for Icelandic morphemes is of secondary importance. Such an attitude about modern Icelandic among the younger generation also agrees well with results reported by both Svavarsdóttir (2003a, b, 2004b, 2008) and Óladóttir (2009).

Icelandic forms that replace foreign forms

As presented in the section on language planning above, significant language planning work is happening in Iceland that aims to make it possible to express oneself in Icelandic in virtually all domains. Language preservation work is dedicated to cultural borrowings in conjunction with new phenomena that are imported and need to be expressed in Icelandic. These words are often based on internationally established words that are translated piece-by-piece, resulting in replacement loans, or which are taken in directly as loanwords (normally with minor adjustments). This process results in words such as *skanni* ('scanner') and *gróðurhúsa áhrif* ('greenhouse effects'). More frequently, however, it is not a question of borrowing, but rather what Haugen (1956:766) calls 'induced linguistic innovations' as in *sími* ('telephone') and *tölva* ('computer').

Alongside language preservation, words are also assimilated by individual language users without there being any clear conceptual need for them. These cases concern words such as *kósi* ('cosy') and *kül* ('cool'), which are typical core borrowings intended to fulfil pragmatic needs. But there are also borrowings that could possibly be classified as cultural borrowings because they can be said to lexicalise new meanings for the language, as in the case of *nörd* ('nerd') and *frik* ('freak').

Based on the above, it is tempting to draw the conclusion that language changes that happen outside of the control of language preservation usually take the form of foreign borrowings. But that is not always the case. Chapter 6 of the thesis presents three completely new Icelandic words – *flakkari* ('portable external hard drive'), *þrenna* ('hat trick') and *fríberji* ('libero/sweeper') – that have come into the language from 'the bottom up', that is, through language usage rather than as a result of corpus planning.

The word *flakkari* existed previously in Icelandic with the meaning 'vagabond, vagrant, tramp', but the new meaning came to be established immediately after a new device, the "portable external hard drive" appeared on the Icelandic computer market. Advertisements for the new product also meant that the word's new meaning spread simultaneously. The corpus planning body *Orðanefnd Skýrslutæknifélags Íslands* ('the Lexical Committee of the Icelandic Society for Information Processing'), which has responsibility for the language domain to which the word belongs has, on the other hand, chosen not to include it in its latest word list, *Tölvuorðasafn* (TOS5 2013), eight years after the first instances were noted. Considering the way the word's new meaning came into the language, this is perhaps completely unsurprising.

Þrenna ('three of a kind') is another example of how an existing word gains a new meaning. This is another case that was not in the hands of language preservation authorities. The most interesting observation concerning this word is

that since the meaning ‘when a player scores three goals in one football game’ was lexicalised with an Icelandic word, the phenomenon was mentioned twice as often than before when the unassimilated loanword *hat trick* was used. Once *þrenna* became well-established as a ‘football word’ it was also transferred to basketball where it denotes a three-point shot. Thus the word has also become polysemic even in its sports meaning.

In contrast to both *flakkari* and *þrenna*, *friherji* (literally ‘free’ + ‘fighter’) is a new compound word. It has been created to replace two synonymous loanwords: *sweeper* and *libero*. The way the word has been formed is completely in line with the word formation tradition prevalent among Icelandic language preservation bodies. However, it was not coined through language preservation efforts, but has rather been created more ‘spontaneously’ in the sports pages. When the word was established it was also given an expanded role and began to be used for the English expression *free agent*, ‘a player who is free to switch teams without a transfer fee.’ As Svanlund (2002, 2009) points out, compounds are rarely as compositional as we think. In the first meaning of *friherji* ‘football player in a free role,’ the morphemes are very close to their core meaning, but that does not preclude scope for the expanded meaning that also lies close to the core meaning.

The words *flakkari*, *þrenna* and *friherji* illustrate each in their own way that it is not a given that new concepts and meanings that come into the language outside the corpus planning process will be lexicalised with English (or other foreign) loanwords. Furthermore, *þrenna* shows that the opposite is true, that a native word that is common, fully functional and has known inflection and pronunciation may encourage more frequent usage of a long-known concept once the actual expression for it becomes more familiar.

Processes of lexical change – some underlying factors

This section covers four different kinds of circumstances that could each possibly be a source of changes in Icelandic language habits and vocabulary. The common denominator behind these conditions is language contact. The impact of language contact thus needs to be addressed in the following four areas: (1) social relations in general; (2) the organisation of education and the extent to which it involves exposure to foreign languages; (3) the development of travel, concerning both Icelanders’ trips abroad and foreigners’ visits to Iceland; and finally (4) the new electronic public sphere, in which ordinary language users can communicate without the involvement of gatekeepers such as editors, etc., who control language in other kinds of media.

With regard to social relations in general, it must first be established that as an island in the North Atlantic, Iceland has always been dependent on shipping for contact – both cultural and commercial – with the outside world. For nearly 200 years during the 17th and 18th centuries, Iceland was isolated from the rest of the world by command of the Danish king, who gave exclusive trading privileges to “Det islandske, færøske og nordlandske Kompagni” (‘the Icelandic, Faeroe Islands and Northern Company’), creating a monopoly on Icelandic trade. This decree also meant that cultural contact was restricted to a minimum and thus language contacts were as well.

As trade was liberalised, the first tendencies of urbanisation became apparent. This first happened in Reykjavík due to social institutions being located there, then also in Akureyri in northern Iceland, which received a growing share of foreign merchants, mainly of Danish origin. At the beginning of the 19th century a quarter of the population of Akureyri were foreigners. Urbanised communities were exposed to a high level of Danish language influence, but when looking at the bigger picture, this is balanced by the fact that 90% of the population lived in the Icelandic-speaking rural areas; by the purist ideology discussed in Chapter 2 and by a nascent independence wherein developing institutions used Icelandic as the administrative language.

During World War II, Iceland was occupied by Great Britain in 1940. The British were relieved by US forces as the result of a treaty with the Icelandic government approximately a year later. When the US forces were present in their highest numbers they amounted to approximately 40,000 men and were thus more numerous than the total adult male population in the Greater Reykjavík area at the time. After the war, the forces were reduced and the US finally left Iceland in 2006.

During the 19th century there was only one institution of higher education in Iceland (*Bessastaðaskóli / Lærði skólinn / Menntaskólinn í Reykjavík*), and it was only after 1920 that the number of graduates exceeded 20 students per year (Þorleifsson 1975, Hugason 1983). When *Háskóli Íslands* (‘University of Iceland’) was established in 1911 the country gained its first university, but for fields of study other than Icelandic, law, theology, and medicine students still had to travel abroad for education.

In Denmark, education for the masses was introduced into law in 1814, but it was not until Iceland gained greater autonomy in the early 20th century that the authorities assured that children actually attended school. As a rule, however, there was no foreign language teaching until after the general curriculum in 1946 ‘allowed’ older children to be taught a foreign language (Guttormsson 2008a:166). With the introduction of compulsory education in 1974, education in Danish and English became obligatory, with Danish as the first fo-

reign language. In 1999 the curriculum was changed so that English became the first foreign language.

Throughout the entire post-war period the number of university students increased steadily but to a moderate extent (see Figure 7:5). At the beginning of the 1990s there was a marked increase in this number. The increased number of university students also signifies increased fluency in foreign languages for this generation, especially English, since most of the course literature is written in a language other than Icelandic. Out of the 62 surveyed courses, 29 have reading lists that do not contain even a single book written in Icelandic.

This thesis has shown that some of the words that have entered the language during the studied period share a history with the corresponding words that have entered the other Nordic languages. The cases of *nörd* ('nerd') and *frik* ('freak') call attention to the impact of popular culture and modern mass media in this context. Both words made their way into the Nordic languages at the same time and via the same paths of inspiration.

There is a long history of Icelandic language contact through mass media. In the beginning this was mediated through Danish (and other foreign) weekly newspapers. By the end of World War II, Icelanders were able to listen to American radio that was broadcast from the base at Keflavík and a number of years later they were also able to watch American television shows. When Iceland started its own state TV channel, two-thirds of the programming was foreign, mainly English-speaking. The liberalisation of broadcast media in the 1980s and 1990s that lead to the increase of total broadcast time also lead to an increase of the proportion of foreign material.

The rapid adoption of the internet in Iceland has meant that now most Icelanders have access to enormous amounts of material at home (or at the library or workplace) – whether text, sound or images – in various languages. Studies show (see Figure 7:9) that many Icelanders are active on the internet as both writers and readers. Unlike older forms of media with built-in 'gate-keeping functions,' where editors and proofreaders are able to uphold various linguistic and structural norms, the individual writer on the internet is entirely the master of his or her own text. This means that linguistic innovations can spread quickly once they strike, no matter what views editors, teachers, and other language preservation bodies may have on the subject.

Trips abroad and contact with other countries has been of great importance for Icelanders throughout history. Despite this, relatively few Icelanders have had the opportunity to travel to other countries. According to the statistics used in this thesis (see Figure 7:10), it was only in the second half of the 1970s that foreign travel began to increase. Around 1987–88 there is another increase,

and then finally, a much larger increase occurs in the middle of the 1990s. Throughout the entire post-war period the number of foreign tourists coming to Iceland has continued to increase, with an additional rise just before the turn of the millennium – the numbers more or less doubled from the end of the 1980s to the end of the 1990s. This naturally leads to even more communication in foreign languages, especially English.

Among the factors that have been discussed, especially intensified language contact through the expansion of (higher) education and increased international travel – both Icelanders travelling to foreign countries and foreign tourists coming to Iceland – seem to be important for the increasing use of foreign loanwords. Both of these phenomena show an upward trend at the end of the last millennium, while at the same time, an increase in the use of foreign language borrowings becomes clear.

Informal word forms have been shown to have a long history in Icelandic. They have also been met with resistance every step of the way. Even when a prominent writer (and later Nobel laureate) such as Halldór Laxness used them, he endured harsh criticism. The increased use of these forms in some of the corpora that this thesis is based on is most likely linked to the absence of editing forces in public electronic media.

Referenser

Handskrifter

- ÍBR 78 4to = Anon. 1700–1850. *A) Upptalning prentaðra bóka þess konungl. íslenska landsuppfræðingarfélags, útgefnar á þess kostnað frá 1795 til 1ta júní 1827*. Samtíningur; Ísland, 1700–1850: Landsbókasafn Íslands, Handritasafn. <<http://handrit.is/is/manuscript/view/is/IBR04-0078>>.
- Lbs 343 4to = Björnsson, Páll. 1670–1680. *Predikanir og ritgerðir um kirkjusögu. Með hendi sira Páls Björnssonar í Selárdal*. Landsbókasafn Íslands, Handritasafn.
- AM 201 8vo = Fabronius, Hermann [förf.] & [övers.] Jón Guðmundsson lærði. 1647–1648. *Heimshistoría Hermanns Fabróníusar [Heims Historia Summervd af Hermanne Fabronio ... kortat og vt dreigit af Jone Gvdmundz fyne]*. Safn Árna Magnússonar: Landsbókasafn Íslands, Handritasafn. <<http://handrit.is/en/manuscript/view/is/AM08-0201>>.
- JS 391 8vo = Jónsson, Magnús; prúði [förf.] & Ólafur Jónsson [kopist]. [ca 1570] 1780. *Ráðgátur eða orðskviður*. Handritasafn Jóns Sigurðssonar: Landsbókasafn Íslands, Handritasafn. <<http://handrit.is/is/manuscript/view/JS08-0391>>.
- Lbs. 742 a, 4to = Ólafsson, Eggert Briem. 1861. *Föstuíngangurinn*. Landsbókasafn Íslands, Handritasafn. <<http://handrit.is/is/manuscript/view/is/Lbs04-0742a>>.

Dagspress

- Albertson, Kristján. 1934. Bjarni Thorarensen, Þjóðskáld Íslendinga. *Morgunblaðið*. 1/12 1934, s. 5. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=1227369>.
- Anonym. 1905. Rit og mál, og fleira. *Þjóðviljinn*. 12/5 1905, s. 81. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?issId=155656&pageId=2176757&lang=is&q=isma>.
- Anonym. 1909. Bændastríðið. *Baldur*. 6/2 1909, s. 2. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=2258566>.
- Bollason, Gunnar. 2001. Sögur undir steinum. *Morgunblaðið*. 15/6 2001, s. 5, del B. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?issId=249309&pageId=3398826&lang=is&q=Gunnar%20Bollason>.
- Gunnarsson, Gunnar. 1938. Fólkið í Álftaveri og næsta Kötlugos. *Morgunblaðið*. 15/11 1938, s. 5. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=1237257>.
- Hjaltason, Guðmundur. 1882. Verðandi. *Norðanfari*. 20/10 1882, s. 61. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=2041564>.
- Ingólfsson, Aðalsteinn. 1978. Ellefu Íslendingar sýna í Málmey. *Dagblaðið*. 15/12 1978, s. 17. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=3081959>.
- Jónsson, Jón Aðalsteinn. 1992. Arni Böðvarsson – Kveðjuorð *Morgunblaðið*. 24/9 1992, s. 38. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=1771868>.
- Kári, [signatur]. 1897. Esperanto. *Dagskrá*. 15/6 1897, s. 362. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?issId=162915&pageId=2224801&lang=is&q=Esperanto>.
- Kaupmaður, [signatur]. 1912. Bæjarsíminn. *Vísir*. 6/2 1912, s. 74. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=1110023>.
- Leikmaður, [signatur]. 1938. Leiðinlegar málvillur, sem nauðsyn ber til að útrymt verði. *Vísir*. 16/9 1938, s. 5. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pubId=54&lang=is>.
- Magnússon, Sigurður A. 1958. Bókaþáttur: Vefarinn mikli. *Morgunblaðið*. 16/2 1958, s. 11. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=1314693>.
- N, [signatur]. 1934. *Nýja Dagblaðið*. 9/12 1934, s. 3. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=3545598>.
- NT, [Dagstidningen]. 1985. Morgunhanarnir keppa ekki við fréttastofuna. *NT [Nýi Tíminn]*. 12/6 1985, s. 14. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=3596802>.
- Pálsson, Ríkarður Ö. 1998. Flugeldar og fornar mælistikur *Lesbók Morgunblaðsins*. 9/5 1998, s. <<http://timarit.is/files/18354882.pdf>>.

- Pistorius, Harald. 2013. Schwarzgeld im Sarg – ältester Trainer lässt modernsten Fußball spielen. *Westfälische Nachrichten*. 22/1 2013. <<http://www.wn.de/Welt/Sport/Fussball/Erste-Bundesliga/2013/01/Serie-50-Jahre-Bundesliga-Spielzeit-1964-65-Schwarzgeld-im-Sarg-aeltester-Trainer-laesst-modernsten-Fussball-spielen>>.
- Sato, [signatur]. 1905. Esperanto. *Politiken*. 22/9 1905, s. 4.
- Svansson, Heiðar Ingi. 1986. ALLT í Skóginum. *Dagur*. 3/7 1986, s. 6. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?issId=207436&pageId=2676108>.
- ÞG. 1983. Flatbaka og majónsósa. *Dagblaðið Vísir* [DV]. 25/11 1983, s. 6. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=2483361>.

Ordböcker

- Atkins, B.T. Sue. 1995. *Collins–Robert French–English, English–French Dictionary: Unabridged*. Paris/London: Dictionnaires Le Robert/HarperCollins.
- Bartoszek, Stanislaw Jan. 2012. *Maly slownik Islandzko–Polski Polsko–Islandzki = Íslensk–pólsk pólsk–íslensk orðabók / Stanislaw J. Bartoszek*. Poznań: Naukowe.
- Bergman, Gösta & Arvid Andreassen. 1970. *Turistord i Norden. Dansk–finsk–färöisk–isländsk–norsk–svensk turistordlista*. Stockholm: Läromedelsförlagen/Svenska bokförlaget.
- BO/NNO = *Bokmålsordboka|Nynorskordboka*. Avdeling for leksikografi ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier (ILN) ved Universitetet i Oslo. 2010. [Internetpublikation.] <<http://nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi>>.
- Cleasby, Richard & Gudbrand Vigfusson. 1957 [1874]. *An Icelandic–English dictionary / initiated by Richard Cleasby, subsequently revised, enlarged and completed by Gudbrand Vigfusson*. Oxford: Clarendon Press.
- DDO = Kristensen, Kjeld, Ebba Hjorth, Henrik Andersson, Henrik Lorentzen, Lars Trap-Jensen & Danske Sprog- og Litteraturselskab. 2003. *Den danske ordbog*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. <<http://ordnet.dk/ddo/>>.
- DOKG = Gíslason, Konráð. 1851. *Dönsk orðabók með íslenzkum þýðingum / samið hefur K. Gíslason*. Kaupmannahöfn: Prentað hjá Bianco Luno, hirðprentara. <<http://www.archive.org/details/dhonskorabbokmed00konrriich>>.
- DWB = Grimm, Jacob & Wilhelm Grimm. 1854–1971. *Deutsches Wörterbuch*. Leipzig.

- Guðmundsson, Sigurður. 1959. *Tækniorðasafn. Halldór Halldórsson bjó til prentunar*. Reykjavík: Menntamálaráðuneytið.
- Hafsteinsdóttir, Dóra. 2006. *Stafsetningarorðabókin*. Reykjavík: Íslensk málnefnd/JPV útgáfa.
- Hólmarsson, Sverrir, Christopher Sanders, John Tucker, Svavar Sigmundsson & Jón Skaptason. 2009. *Íslensk–ensk orðabók = Concise Icelandic–English dictionary*. Reykjavík: Forlagið.
- ÍDO = Blöndal, Sigfús, Björg Thorláksson Blöndal, Jón Ófeigsson & Holger Wiehe. 1920–24. *Íslensk–dansk ordbog / Íslensk–dönsk orðabók*. Reykjavík: Í kommission hos verslun Þ. B. Þorlákssonar og hos H. Aschehoug, København. <<http://www.archive.org/details/islandskdanskord01sigfuoft>>.
- ÍDO2 = Blöndal, Sigfús, Erik Sønderholm, Halldór Halldórsson, Árni Böðvarsson & Jakob Benediktsson. 1963. *Íslensk–dönsk orðabók = Íslensk–dansk ordbog. Fylgirit, Viðbætir / ritstjórar Halldór Halldórsson og Jakob Benediktsson / samverkamenn Árni Böðvarsson og Erik Sønderholm*. Reykjavík: Íslensk–danskur orðabókasjóður.
- Íðorðasafn frá Orðanefnd Verkfræðingafjelagsins [Sérprentun úr tímariti V.F.Í.]. 1928. Reykjavík.
- ÍO = Böðvarsson, Árni 1963. *Íslensk orðabók handa skólum og almenningi*. Reykjavík: Menningarsjóður.
- ÍO2 = Böðvarsson, Árni & Ásgeir Blöndal Magnússon. 1983. *Íslensk orðabók. 2. útg. aukin og bætt. Árni Böðvarsson og Ásgeir Blöndal Magnússon önnuðust endurskoðun*. Reykjavík: Menningarsjóður / Mál og menning.
- ÍO3 = Árnason, Mördur, Halldóra Jónsdóttir, Laufey Leifsdóttir, Þórdís Úlfarsdóttir & Aðalsteinn Davíðsson. 2002. *Íslensk orðabók. Þriðja útgáfa, aukin og endurbætt*. Reykjavík: Edda útgáfa hf.
- ÍO4 = Árnason, Mördur & Laufey Leifsdóttir. 2007. *Íslensk orðabók. 4. útg., byggð á 3. prentun frá 2005 með allnokkrum breytingum*. Reykjavík: Edda útgáfa hf.
- ÍÖtölvut. = Árnason, Mördur & Laufey Leifsdóttir. 2007–. *Íslensk orðabók á tölvutöku formi. 13. uppl.* Reykjavík: Forlagið. <http://snara.is/bls/um/_is.aspx>.
- ÍOL = Snædal, Magnús (ritstj.). 1986–1989. *Íðorðasafn lækna English/Icelandic Medical Terminology. Enskt–íslenskt. Ritstj. Magnús Snædal*. Reykjavík: Orðanefnd læknafélaganna.
- ÍOS = Magnússon, Ásgeir Blöndal. 1989. *Íslensk orðsifjabók*. Reykjavík: Orðabók Háskólans.
- ÍOT = Pind, Jörgen, Friðrik Magnússon & Stefán Briem. 1991. *Íslensk orðiðibók*. Reykjavík: Orðabók Háskólans.

- ISLEX = Hannesdóttir, Anna Helga, Hákan Jansson, Ylva Hellerud, Halldóra Jónsdóttir & Þórdís Úlfarsdóttir. 2011. *ISLEX.se*. [Internetpublikation.] <<http://islex.se/>>.
- ÍSO = Sigmundsson, Svavar. 2012. *Íslensk samheitaorðabók / ritstjóri Svavar Sigmundsson*. Reykjavík: Styrktarsjóður Þórbergs Þórðarsonar og Margrétar Jónsdóttur, Háskóla Íslands / Forlagið.
- Jónsson, Baldur, Guðmundur B. Kristmundsson, Sigurður Konráðsson, Bjarni Jónsson & Gréta V. Guðmundsdóttir. 1999. *Réttitunarorðabók handa grunnskólum / [ritnefnd Baldur Jónsson, Guðmundur B. Kristmundsson, Sigurður Konráðsson / ritstjóri Baldur Jónsson / teiknarar Bjarni Jónsson, Gréta Guðmundsdóttir]*. Reykjavík: Námsgagnastofnun / Íslensk málnefnd.
- Jónsson, Jón Hilmar. 2002d. *Orðaheimur. Íslensk hugtakaorðabók / með orða- og orðasambandaskrá*. Reykjavík: JPV.
- Jónsson, Jón Hilmar & Ragnar Hafstað. 2005. *Stóra orðabókin um íslenska málnotkun*. Reykjavík: JPV.
- Magnússon, Jón Hilmar. 2005. *Íslensk-færeysk orðabók = Íslensk-føroysk orðabók*. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- MED = Rundell, Michael & Gwyneth Fox. 2007. *Macmillan English Dictionary. For advanced learners. Second Edition*. London: Macmillan. <<http://www.macmillandictionary.com/>>.
- NCI = Hannesson, Guðmundur & Sigurjón Jónsson. 1954. *Nomina clinica islandica / Íslensk læknisfræðiheiti*. Reykjavík: Leiftur.
- NDO = Jónasson, Jónas & Björn Jónsson. 1896. *Ný dönsk orðabók með íslenskum þýðingum*. Reykjavík: Ísafoldarprentsmiðja.
- NLO = Bergenholtz, Henning, Ilse Cantell, Ruth Vatvedt Fjeld, Dag Gundersen, Jón Hilmar Jónsson & Bo Svensén. 1997. *Nordisk leksikografisk ordbok*. Oslo: Univ.-forl.
- Norræn ferðamannaorð. Dönsk-fínnsk-færeysk-íslensk-norsk-sænsk orð úr ferðamannamáli*. 1970. Reykjavík: Íslensk málnefnd.
- OAAD = Zimmerman, Cheryl Boyd. 2011. *Oxford Advanced American Dictionary: For Learners of English*. Oxford University Press, Incorporated. <<http://oaadonline.oxfordlearnersdictionaries.com/>>.
- OED = Weiner, Edmund, John Simpson & Michael Proffitt. 2000. *Oxford English Dictionary*. Oxford: Oxford University Press. <<http://dictionary.oed.com/>; <http://dictionary.oed.com/entrance.dtl>>.
- ODS = Dahlerup, Verner. 1918–1956. *Ordbog over det danske Sprog*. København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab. <<http://ordnet.dk/ods/>>.

- OS = Árnason, Mördur, Svavar Sigmundsson & Örnólfur Thorsson. 1982. *Orðabók um slangur, slettur, bannorð og annað utangarðsmál*. Reykjavík: Svart á hvítu.
- OS = Árnason, Mördur, Svavar Sigmundsson & Örnólfur Thorsson. 2010. *Orðabók um slangur, slettur, bannorð og annað utangarðsmál. 2. utg.* Reykjavík: Forlagið.
- SAOB = *Ordbok över svenska språket*. 1893–. Lund: Svenska Akademien / Gleerupska univ.-bokh. [distributör].
- SAOL5 = *Ordlista öfver svenska språket utgifven av Svenska Akademien*. 1883. 5. uppl. Stockholm: Svenska Akademien / Norstedts förlag.
- SAOL13 = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. 2006. 13. uppl. Stockholm: Svenska Akademien / Norstedts akademiska förlag [distributör]. <http://www.svenskaakademien.se/svenska_spraket/svenska_akademiens_ordlista/saol_pa_natet/ordlista>.
- SlangO = Magnússon, Einar Björn & Guðlaugur Jón Árnason. 2010–. *Slangurorðabók*. <<http://slangur.snara.is/>>.
- Snara = Njálsson, Marínó (utgivare). 2007–. *Snara*. Reykjavík: Marínó Njálsson og Forlagið. <<http://snara.is/>>.
- SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*. 2009. Stockholm: Norstedts [distributör].
- TOS = Helgadóttir, Sigrún & Orðanefnd Skýrslutækni­fé­lags Íslands. 1983. *Tölvuorðasafn. Íslenskt–enskt, enskt–íslenskt*. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- TOS5 = Helgadóttir, Sigrún & Orðanefnd Skýrslutækni­fé­lags Íslands. 2013. *Tölvuorðasafn [5 útgáfa, aukin og endurbætt.]*. Reykjavík: Skýrslutækni­fé­lags Íslands. <<http://tos.sky.is/>>.
- Trân, Anh-Đào & Valdís Stefánsdóttir. 2010. *Vietnömsk–íslensk, íslensk–vietnömsk orðabók = Từ điển phổ thông việt–bãng, bãng–viêt / Anh-Đào Trân, Valdís Stefánsdóttir*. Reykjavík: Iðnú.
- Tulinius, Guðrún Halla. 2011. *Íslensk–spænsk orðabók = Diccionario Islandés–Español*. Reykjavík: Forlagið.

Övriga referenser

- Aðalnámskrá grunnskóla: Almennur hluti 1999*. 1999. Reykjavík: Menntamálaráðuneytið <<http://brunnur.stjr.is/mrn/utgafuskra/utgafa.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/mrn/utgafuskra/utgafa.nsf/65AB9888E10E766D002576F00058D4AE/Attachment/AGalmennurhluti.pdf>>.

- Aðils, Jón Jónsson. 1926. *Den danske monopolhandel på Island, 1602–1787*. København: Gyldendalske Boghandel.
- Albertson, Kristján. 1939. Þróun íslenzkunnar. *Skírnir* 113, s. 35–45. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?gegnirId=000551454>.
- Albertsson, Kristján. 1953. *Tungan í tímans straumi. Fjórar greinar*. Reykjavík: Helgafell.
- Albertsson, Kristján & Jakob F. Ásgeirsson. 1986. *Kristján Albertsson*. Margs er að minnast. Reykjavík: Almenna bókafélag.
- Alþingisbækur Íslands*. 9, 1697–1710. 1964. [Acta comitiorum generalium Islandiæ]. Reykjavík: Sögufélag.
- Andrason, Alexander. 2009. The BÚNA-construction in Pidgin Icelandic. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 30, s. 121–140. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?gegnirId=001109147>.
- Anonym. 1847. Jónas Hallgrímsson. *Fjöltnir* 9:1–6.
- Appel, Rene & Pieter Muysken. 2006. *Language Contact and Bilingualism*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Árnason, Arnar, Sigurjón Baldur Hafsteinsson & Tinna Grétarsdóttir. 2003. Letters to the Death. *Mortality* 8, s. 268–284.
- Árnason, Kristján. 2004. Á vora tungu. *Skírnir* 178, s. 375–404.
- Árnason, Kristján & Jörgen Pind. 2005. *Íslensk tunga. Bd 1, Hljóð. Handbók um hljóðfræði og hljóðkerfisfræði*. Reykjavík: Almenna bókafélagið.
- Atkins, B. T. Sue & Michael Rundell. 2008. *The Oxford guide to practical lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Auglýsing nr. 132/1974, um íslenska stafsetningu. 1974. Reykjavík.
- Bakken, Kristin. 1998. *Leksikalisering av sammensetninger. En studie av leksikaliseringssprosessen belyst ved et gammelnorsk diplommateriale fra 1300-tallet*. [Acta humaniora 38]. Oslo: Scandinavian Univ. Press.
- Baroni, Marco, Silvia Bernardini, Adriano Ferraresi & Eros Zanchetta. 2009. The WaCky wide web: a collection of very large linguistically processed web-crawled corpora. *Language Resources and Evaluation* 43, s. 209–226. <<http://dx.doi.org/10.1007/s10579-009-9081-4>>.
- Baroni, Marco, Adam Kilgarriff, Jan Pomikálek & Pavel Rychlý. 2006a. WebBootCaT: a web tool for instant corpora. I: Morello, Carla, Elisa Corino & Cristina Onesti (eds.), *Proceedings XII EURALEX International Congress*. Turin: Edizioni dell'Orso. s. 123–131.
- Baroni, Marco, Adam Kilgarriff, Jan Pomikálek & Pavel Rychlý. 2006b. WebBootCaT: instant domain-specific corpora to support human translators. I: *EAAMT 2006*. Oslo. <http://www.sketchengine.co.uk/documentation/attachment/wiki/SkE/Biblio/webbootcat_eamt06.pdf>.
- Bauer, Laurie. 1983. *English word-formation*. [Cambridge textbooks in linguistics]. Cambridge: Cambridge Univ. Press.

- Benediktsson, Bogi & Jón Pétursson. 1881–1884. *Sýslumannaæfir eptir Boga Benediktsson á Staðarfelli. Með skýringum og viðaukum eptir Jón Pétursson jústítíariús*. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag. <<http://www.archive.org/details/sslumannaefir01bene>>.
- Benediktsson, Jakob. 1957. *Arngrímur Jónsson and his works*. Copenhagen: Munksgaard.
- Benediktsson, Jakob. 1987. Arngrímur lærði og íslensk málhreinsun. I: Benediktsson, Jakob, Halldór Guðmundsson, Sverrir Tómasson & Örnólfur Thorsson (ritstj.), *Lærdómslistir. Afmálsrit 20 júlí 1987*. Reykjavík: Mál og menning, s. 47–68.
- Bergman, Gösta. 1971. Svenska lån från danskan, norskan och finskan. *Språk i Norden 1971*. [Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 45]. Stockholm: Nämnden för svensk språkvård/Läromedelsförlagen Svenska Bokförlaget, s. 49–55.
- Bergman, Gösta. 1980. *Kortfattad svensk språkhistoria* [4:e uppl.]. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Bergsveinsson, Sveinn & Halldór Halldórsson. 1953–1956. *Nýyrði I–IV*. [1: Eðlisfræði, Kjarnedlisfræði, Raftækni, Efnafræði og skyldar greinar / Sveinn Bergsveinsson tók saman. 2: Sjómennska, landbúnaður / Halldór Halldórsson tók saman. 3: Landbúnaður / Halldór Halldórsson tók saman. 4: Flug / Halldór Halldórsson tók saman.] Reykjavík: Menntamálaráðuneytið.
- Bernharðsson, Haraldur. 2008. Den islandske navnelov. I: Hällström-Reijonen, Charlotta af (red.), *Språk i Norden 2008. Namn*. Oslo: Språknämnderna i Norden. s. 59–74.
- Betz, Werner. 1949. *Deutsch und Lateinisch. Die Lehnbildungen der althochdeutschen Benediktinerregel*. Bonn: H. Bouvier.
- Betz, Werner. 1974. Lehnwörter und Lehnprägungen im Vor- und Frühdeutschen. I: Maurer, Friedrich & Heinz Rupp (Hrsg.), *Deutsche Wortgeschichte*. Berlin & New York: Walter de Gruyter, s. 135–163.
- Bjarnadóttir, Kristín. 2004. Beygingarlýsing íslensks nútímamáls. *Samspil tungu og tækni*. Reykjavík: Menntamálaráðuneytið, s. 23–27. <<http://brunnur.stjr.is/mrn/utgafuskra/utgafa.nsf/xsp/.ibmmodes/domino/OpenAttachment/mrn/utgafuskra/utgafa.nsf/169083DE26CD4A69002576F00058DAAF/Attachment/samspil.pdf>>.
- Bjarnadóttir, Kristín. 2005. Modern Icelandic Inflections. I: Holmboe, Henrik (red.), *Nordisk sprogteknologi. Årbog for Nordisk Sprogteknologisk Forskningsprogram*. København: Museum Tusulanums Forlag, s. 49–50.

- Bjarnadóttir, Kristín. 2012. Breaking away from tradition: Linking a database of inflection to an electronic dictionary. I: Eaker, Birgit, Lennart Larsson & Anki Mattisson (red.), *Nordiska studier i lexikografi 11. Rapport från Konferensen om lexikografi i Norden Lund 24–27 maj 2011*, s. 128–137.
- Björnsson, Guðmundur. 1908. Moðurmálið. *Skírnir* 82, s. 19–26.
- Blank, Andreas. 2001. Pathways of lexicalization. I: Haspelmath, Martin, Ekkehard König, Wulf Oesterreicher & Wolfgang Raible (eds.) *Language typology and language universals / an international handbook. Vol. 2/Halbbd 2/T. 2*. [Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 20:2.] Berlin: de Gruyter, s. 1596–1608.
- Bloomfield, Leonard. 1933. *Language*. Chicago: University of Chicago Press.
- Boyd, Sally. 1993. Attrition or expansion? Changes in the lexicon of Finnish and American adult bilinguals in Sweden. I: Hyltenstam, Kenneth & Åke Viberg (eds.), *Progression & Regression in Language: Sociocultural, Neuropsychological & Linguistic Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 384–412. <<http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511627781.016>>.
- Brinton, Laurel J. & Elizabeth Closs Traugott. 2005. *Lexicalization and language change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Broddason, Thorbjörn. 1996. *Television in time. Research images and empirical findings*. [Lund studies in media and communication 2.] Lund: Lund Univ. Press.
- Bruce, Gösta. 2012. *Allmän och svensk prosodi*. Lund: Studentlitteratur.
- Brunstad, Endre. 2001. Omfanget av moderne importord i skriftspråka i Norden – Ei handbok. Bergen: Humanistisk Fakultet, Universitetet i Bergen.
- Bunkus, Andreas. 1997. Det skandinaviske argumentets roll i språknämndernas rådgivning. I: Løland, Ståle (red.), *Språk i Norden 1997*. Oslo: Nordiska språksekretariatet/Novus. s. 98–105.
- Bussmann, Hadumod, Kerstin Kazzazi & Gregory Trauth. 1998. *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. London: Routledge.
- Carpenter, William H. 1881. *Grundriss der Neuisländischen Grammatik*. Leipzig: Schlicke.
- Carus, Paul. 1896. The Problem of Good and Evil. *The Monist* 6, s. 580–599. <<http://archive.org/details/monistquart06hegeuoft>>.
- Chrystal, Judith-Ann. 1991. Bodybuilder eller kroppsbyggare: Om valet av inlåningsstrategi. I: Thelander, Mats (red.), *Svenskans beskrivning 18, Förhandlingar vid Artonde sammankomsten för svenskans beskrivning, Uppsala den 25–26 oktober 1990*. Lund: Lund University Press, s. 113–121.

- Cook, Vivian J. 2003. *Effects of the Second Language on the First*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
- Coseriu, Eugenio. 1967. Lexikalische Solidaritäten. *Poetica. Zeitschrift für Sprach- und Literaturwissenschaft* 1, s. 293–303.
- Dahlman, Hans. 2012. *Slamkrypare och myggjagare. En nostalgisk ordbok över 50- och 60-talens slang*. Stockholm: Känguru.
- Dalin, Olof von. [u.å.] 1963. Bref-växling mellan Ragvald Pik, och Herr Sifver-Sparrer-Klinga. I: Breitholtz, Lennart (red.) *Sveriges Litteratur: Del III, Frihetstidens litteratur*. Stockholm: Svenska Bokförlaget, s. 4–7.
- D’Amore, Anna Maria. 2009. *Translating Contemporary Mexican Texts: Fidelity to Alterity*. New York: Peter Lang Publishing.
- Davidsson, Ólafur. 1891. Jón Árnason. *Sunnanfari*, s. 39–41. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=2213250>.
- Di Sciullo, Anna-Maria & Edwin Williams. 1987. *On the definition of word*. [Linguistic inquiry monographs 14.] Cambridge, Mass: MIT Press.
- Dura, Elżbieta. 2001. Automatisk extrahering av ordleder. I: Ralph, Bo, Martin Gellerstam, Kristinn Jóhannesson & Lena Rogström (red.), *Nordiska studier i lexikografi 5. Rapport från Konferens om lexikografi i Norden, Göteborg 27–29 maj 1999*. [Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 27.] Göteborg: Nordiska föreningen för lexikografi, s. 94–110
- Eckart, Thomas, Erla Hallsteinsdóttir, Sigrún Helgadóttir, Uwe Quasthoff & Dirk Goldhahn. 2014. A 500 Million Word POS-Tagged Icelandic Corpus. I: *Proceedings of the International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC)*. Reykjavík: <<http://lrec2014.lrec-conf.org/en/conference-programme/list-accepted-papers/>>.
- Edlund, Lars-Erik & Birgitta Hene. 1996. *Lånord i svenskan. Om språkförändringar i tid och rum*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Egilson, Sveinbjörn. 1925. *Handbók fyrir íslenska sjómenn / Sveinbjörn Egilson tók saman*. Reykjavík: Prentsmiðjan Gutenberg.
- Eldjárn, Þórarinn. 1966. Fótur guðs / nafn án sögu. *Skólablaðið* 41. árgangur, s. 128–130.
- Finegan, Edward & Douglas Biber. 2001. Register variation and social dialect variation. The register axiom. I: Eckert, Penelope & John R. Rickford (eds.), *Style and sociolinguistic variation*. Cambridge: Cambridge University Press. s. 235–267
- Finnbogason, Guðmundur. 1905. *Skýrsla um fræðslu barna og unglinga veturinn 1903–1904*. Reykjavík: Prentsmiðjan Gutenberg.
- Finnbogason, Guðmundur. 1919. Orðanefnd Verkfræðingafélagsins. *Tímarit Verkfræðingafélags Íslands* 4, s. 53–55. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=5434163>.

- Finnbogason, Guðmundur. 1928. Hreint mál. *Skírnir* 102, s. 145–155. <http://timarit.is/article_search_init.jsp?q=Hreint+m%El1.&authorId=-1&what=title>.
- Finnbogason, Guðmundur. 1933. *Íslendingar. Nokkur drög að þjóðarlýsingu*. Reykjavík: Bókadeild Menningarsjóðs.
- Flodell, Gunvor. 1986. *Misiones-svenska: språkbevarande och språkpåverkan i en sydamerikansk talgemenskap*. [Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala Universitet 17]. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- Forsætisráðuneytið [= Thorlacius, Birgir]. 1991. *Fáni Íslands, skjaldarmerki, þjóðsöngur, heiðursmerki. Saga: gildandi lög og reglur. Leiðbeiningar um notkun fána*. Reykjavík: Forsætisráðuneytið.
- Friðriksson, Finnur. 2008. *Language change vs. stability in conservative language communities: A case study of Icelandic*. Göteborg: University of Gothenburg, Faculty of Arts, Department of Linguistics.
- Galberg Jacobsen, Henrik, Ståle Løland & Catharina Grünbaum (red.) 1978. *Språk i Norden 1978*. [Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 65.] Oslo: Novus.
- Gatto, Maristella. 2014. *The Web as corpus. Theory and practice*. London: Bloomsbury.
- Gellerstam, Martin. 2009. *SAOL och tidens flykt. Några nedslag i ordlistans historia*. Stockholm: Norstedts.
- Gévaudan, Paul. 2002. *Klassifikation lexikalischer Entwicklungen. Semantische, morphologische und stratische Filiation*. Tübingen: Neuphilologischen Fakultät der Universität Tübingen. <<http://homepages.uni-tuebingen.de/paul.gevaudan/Filiation.pdf>>.
- Gévaudan, Paul. 2007. *Typologie des lexikalischen Wandels. Bedeutungswandel, Wortbildung und Entlehnung am Beispiel der romanischen Sprachen*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Gíslason, Indriði & Höskuldur Þráinsson. 2000. *Handbók um íslenskan framburð* [2 utg.]. Reykjavík: Rannsóknarstofnun Kennaraháskóla Íslands.
- Gíslason, Konráð. 1836. Þáttur umm stafsetning, 1. *Fjölnir. Árrit handa Íslendingum* 2, s. 3–37. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=2012256>.
- Gíslason, Konráð. 1837. Þáttur um stafsetning, 2. Svar til Árna-bjarnar. *Fjölnir. Árrit handa Íslendingum* 3, s. 5–17. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=2012374>.
- Gíslason, Konráð. 1844. Um stafsetninguna á þessu ári Fjölnis. *Fjölnir. Árrit handa Íslendingum* 7, s. 1–3. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?issId=135109>.

- Gneuss, Helmut. 1955. *Lehnbildungen und Lehnbedeutungen im Altenglischen*. Berlin: E. Schmidt
- Goldhahn, Dirk, Thomas Eckart & Uwe Quasthoff. 2012. Building Large Monolingual Dictionaries at the Leipzig Corpora Collection: From 100 to 200 Languages. I: *Proceedings of the Eighth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'12)*. Istanbul: European Language Resources Association (ELRA). <http://lrec.elra.info/proceedings/lrec2012/pdf/327_Paper.pdf>.
- Groenke, Ulrich. 1966. On Standard, Substandard, and Slang in Icelandic. *Scandinavian Studies* 38, s. 217–230. <<http://www.jstor.org/stable/40916787>>.
- Grosjean, François. 1982. *Life with two languages. An introduction to bilingualism*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Grubb, Christopher Larsson. 1665. *Penu proverbiale dhett är: ett ymnigt förråd aff allehanda gambla och nya swenska ordseeder och lährespråk: deels genom långlig observation antecknade; dels aff latininen och tyskan vthsökte, och til. swänskan lämpade*. Linköping.
- Grünbaum, Catharina. 1979. Det nordiska argumentet i Svenska språknämndens rådgivning. *Språk i Norden 1979*. [Skrifter utgivna av Svenska språknämnden.] Stockholm: Svenska språknämnden/Esselte Studium, s. 66–78.
- Grzega, Joachim. 2003. Borrowing as a Word-Finding Process in Cognitive Historical Onomasiology. *Onomasiology Online* 4, s. 22–42. <<http://www1.ku-eichstaett.de/SLF/EnglVglSW/grzega1032.pdf>>.
- Guðmundsson, Halldór. 1987. “Loksins, loksins”. *Vefarinn mikli og upphaf íslenskra nútímabókmennta*. Reykjavík: Mál og menning.
- Guðmundsson, Halldór. 2004. *Halldór Laxness. Ævisaga*. Reykjavík: JPV.
- Guðmundsson, Jón. 1849. Um mál vort Íslendinga. *Ný félagsrit* 9, s. 69–85. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=2016690>.
- Gumperz, John J. 1982. *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gunnarsson, Gisli. 1983. *Monopoly trade and economic stagnation. Studies in the foreign trade of Iceland 1602–1787*. [Skrifter utgivna av Ekonomisk-historiska föreningen 38.] Lund: Ekonomisk-historiska fören.
- Gunnarsson, Pétur. 2007. *PP í fátæktarlandi*. Reykjavík: JPV útgáfa.
- Guttormsson, Loftur (ritstj.) 2008a. *Almenningsfræðsla á Íslandi 1880–2007: Fyrri bindi: Skólahald í bæ og sveit*. Reykjavík: Háskólaútgáfan.
- Guttormsson, Loftur (ritstj.) 2008b. *Almenningsfræðsla á Íslandi 1880–2007: Síðara bindi: Skóli fyrir alla*. Reykjavík: Háskólaútgáfan.
- Haarmann, Harald. 1980. *Spracherhaltung und Sprachwechsel als Probleme der interlingualen Soziolinguistik*. Hamburg: Buske.

- Hallberg, Peter. 1954. *Den store vävaren. En studie i Laxness' ungdomsdiktning*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Halldórsson, Halldór. 1955. *Nýyrði III. Landbúnaður. Halldór Halldórsson tók saman*. Reykjavík: Menntamálaráðuneytið.
- Halldórsson, Halldór & Baldur Jónsson. 1993. *Íslensk málnefnd. 1964–1989. Afmælisrit*. [Rit Íslenskrar málnefndar 8]. Reykjavík: Íslensk málnefnd.
- Hamans, Camiel. 2004. From *rapo* to *lullo*: About an informal internationalese. I: Duszak, Anna & Urszula Okulska (eds.), *Speaking from the margin: global English from a European perspective*. Frankfurt am Main: Peter Lang Publishing, s. 69–75.
- Hannsdóttir, Anna Helga. 2000. Ordböckernas roll i svenskans grammatiska standardisering. *LexicoNordica* 7, s. 23–40. <<http://sprogkoordinationen.org/media/1144/2000.pdf>>.
- Hannsdóttir, Anna Helga. 2003. Islänningars attityd till språkliga normer. *Scripta Islandica, Isländska sällskapets årsbok* 54, s. 11–35.
- Hannsdóttir, Anna Helga. 2011. From vernacular to national language: Language planning and the discourse of science in eighteenth-century Sweden. I: Gunnarsson, Britt-Louise (eds.), *Languages of Science in the Eighteenth Century*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH&Co, s. 107–122.
- Hannsdóttir, Anna Helga, Jón Hilmar Jónsson & Sofia Tingsell. 2010. Mot en begreppsbasead isländsk och svensk fraseologisk ordbok I: Lönnroth, Harry & Kristina Nikula (red.), *Nordiska studier i lexikografi 10. Rapport från Konferensen om lexikografi i Norden, Tammerfors 3–5 juni 2009*. Tammerfors: Nordiska föreningen för lexikografi, s. 140–149.
- Harstad, Fredrik & Anna Anderson. 2009. *Expedition: Språk i Norden*. Göteborg: nordienT.
- Háskóli Íslands. 1944–1945. Kennslutilhöggun við verkfræðideild Háskóla Íslands. *Árbók Háskóla Íslands [1944–1945]*, s. 98–112. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?issId=314212>.
- Haspelmath, Martin. 2008. Loanword typology: Steps toward a systematic cross-linguistic study of lexical borrowability. I: Thomas Stolz, Dik Bakker & Rosa Salas Palomo (eds.), *Aspects of language contact. New theoretical, methodological and empirical findings with special focus on Romancisation processes*. Berlin: Mouton de Gruyter, s. 43–62.
- Haugen, Einar. 1949. Problems of bilingualism. *Lingua* 2, s. 271–290. <[http://dx.doi.org/10.1016/0024-3841\(49\)90028-5](http://dx.doi.org/10.1016/0024-3841(49)90028-5)>.
- Haugen, Einar. 1950. The Analysis of Linguistic Borrowing. *Language* 26, s. 210–231.
- Haugen, Einar. 1956. Review of Gneuss 1955. *Language* 32, s. 761–766.

- Haugen, Einar. 1983. The Implementation of Corpus Planning: Theory and Practice. I: Cobarrubias, Juan & Joshua A Fishman (eds.), *Progress in language planning: International Perspectives*. Haag: Mouton Publishers. s. 269–290.
- Hauksdóttir, Auður. 2001. *Lærereis strategier – Elevernes dansk. Dansk som fremmedsprog i Island*. [TemaNord 2001:600]. København: Nordisk Ministerråd. <<http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2001-600>>.
- Helgadóttir, Sigrún, Ásta Svavarsdóttir, Eiríkur Rögnvaldsson, Kristín Bjarnadóttir & Hrafn Loftsson. 2012. The Tagged Icelandic Corpus (MÍM). I: *Proceedings of the Workshop on Language Technology for Normalisation of Less-Resourced Languages - SaLTMiL 8 - AfLaT2012*. Istanbul: <http://siuc01.si.ehu.es/~jipsagak/SALTMIL2012_AfLaT_Proceedings.pdf>.
- Helgason, Jón. 1929. *Málið á Nýja Testamenti Odds Gottskálkssonar*. [Safn fræðafelagsins 7]. København: S. L. Möller.
- Hellevik, Alf. 1971. Om påverknad på norsk frå andre nordiske språk. *Språk i Norden 1971*. [Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 45.] Stockholm: Nämnden för svensk språkvård/Läromedelsförlagen Svenska Bokförlaget, s. 37–47.
- Hellquist, Elof. 1935. *Svensk etymologisk ordbok. Ny omarb. och utvidgad uppl. [Efter förf:s död utg. av Bertil Hellquist under överinseende av Emil Olson och Erik Noreen.]*. Lund.
- Hermannsson, Halldór. 1919. *Modern Icelandic. An essay*. [Islandica 12.] Ithaca, N.Y.: Cornell Univ.
- Hilmisdóttir, Helga. 2007. *A sequential analysis of nú and nuna in Icelandic conversation*. Helsingfors: University of Helsinki. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-4082-5>>.
- Hinn lærði skóli í Reykjavík. 1854–1865. *Skýrsla um hinn lærða skóla í Reykjavík, skólaárið 1853/1854–1864/1865*. Reykjavík: Prentsmiðja Íslands / Einar Þórðarson. <<http://hdl.handle.net/2027/nyp.33433082006820>>.
- Historisk statistik för Sverige. D. 1, Befolkning 1720–1967*. 1969. Örebro: Statistiska centralbyrån (SCB). <<http://hdl.handle.net/2077/854>>.
- Hohenhaus, Peter. 2005. Lexicalization and Institutionalization. I: Štekauer, Pavol & Rochelle Lieber (eds.), *Handbook of word-formation*. [Studies in natural language and linguistic theory 64.] Dordrecht: Springer. s. 353–374.
- Hugason, Hjalti. 1983. *Bessastadaskolan. Ett försök till prästskola på Island 1805–1846*. [Skrifter utgivna av Svenska kyrkohistoriska föreningen. II, Ny följd, 40.] Uppsala: Teologiska inst., Uppsala Univ.

- Hundt, Marianne, Nadja Nesselhauf & Carolin Biewer. 2007. *Corpus linguistics and the web*. [Language and computers 59.] Amsterdam: Rodopi.
- Hyltenstam, Kenneth & Christopher Stroud. 1991. *Språkbyte och språkbevarande: om samiskan och andra minoritetsspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Hyltenstam, Kenneth, Christopher Stroud & Mikael Svonni. 1999. Språkbyte, språkbevarande, revitalisering. Samiskans ställning i svenska Sápmi. I: Hyltenstam, Kenneth (red.), *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråkperspektiv*. Lund: Studentlitteratur, s. 41–97.
- Indriðason, Þorsteinn G. 2006. Erlend viðskeyti með íslenskum orðum. I: *Lesið í hljóði fyrir Kristján Árnason sextugan 26. desember 2006*. Reykjavík: Menningar- og minningarsjóður Mette Magnussen
- Jacobsen, Jógvan í Lon 2012. *Ærligt talt, who cares? En sociolingvistisk undersøgelse af holdninger til og bruk af importord og afløsningsord i færøsk*. [Moderne importord i språka i Norden 13.] Oslo: Novus.
- Jansson, Håkan. 2013. *Bakk or bakvörður – on loans and induced linguistic innovations in Icelandic football lexis*. I: Bergh, Gunnar, Rhonwen Bowen & Mats Möbärg (red.), *Language, Football – and All That Jazz. A Festschrift for Sölve Ohlander*. Gothenburg Studies in English [Acta Universitatis Gothoburgensis]. Göteborg: Göteborgs universitet, s. 157–168.
- Jarvad, Pia & Helge Sandøy (red.) 2007. *Stuntman og andre importord i Norden. Om udtale og bøjning*. [Moderne importord i språka i Norden 7.] Oslo: Novus forlag.
- Jóhannesson, Alexander. 1927. *Die Suffixe im Isländischen – Fylgirit Árbók Háskóla Íslands*. Reykjavík: Háskóli Íslands.
- Jóhannesson, Alexander. 1939. *Phonetische Platte des Isländischen*, bearbeitet von Bruno Kress. Berlin 1938. 32 bls. *Skírnir* 113, s. 203. <<http://timarit.is/files/17379385.pdf#navpanes=1&view=FitH>>.
- Jóhannesson, Guðni Th. 2010. *Gunnar Thoroddsen: avisaga*. Reykjavík: JPV útgáfa.
- Johnson, David Cassels & Thomas Ricento. 2013. Conceptual and theoretical perspectives in language planning and policy: situating the ethnography of language policy. *International Journal of the Sociology of Language*, s. 7–21.
- Jónsdóttir, Halldóra & Þórdís Úlfarsdóttir. 2008. ISLEX: Íslandsk–skandinavisk webordbog. I: Svavarsdóttir, Ásta, Guðrún Kvaran, Gunnlaugur Ingólfsson & Jón Hilmar Jónsson (red.), *Nordiske Studier i Leksikografi 9. Rapport fra konference om leksikografi i Norden, 22.–26. maj 2007*. Reykjavík: Nordisk Forening for Leksikografi, s. 197–208.
- Jónsdóttir, Margrét. 2006. Stafsetningarorðabókin. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 28, s. 185–203. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?gegnirId=001061763>.

- Jónsson, Baldur. 1987. Íslensk heiti fyrir AIDS. *Málfrægnir* 1, s. 25–26.
- Jónsson, Baldur. 1997. Zur formalen Anpassung von Fremdwörtern im Isländischen. *Skandinavistik* 27, s. 15–23.
- Jónsson, Baldur. 2002. Aðlögun tökuorða í íslensku. I: Jónsson, Baldur (ritstj.) *Málgreinar. Afmælisrit Baldurs Jónssonar með úrvali greina eftir hann*. [Rit Íslenskrar málnefndar 13.] Reykjavík: Íslensk málnefnd. s. 219–233.
- Jónsson, Finnur. 1901. Íslenskan. *Árný* 1, s. 49–69. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pubId=66&lang=is>.
- Jónsson, Gísli. 1967. *Saga Iðnaðarmannafélagsins í Reykjavík: gefin út í tilefni hundrað ára afmælis félagsins*. Reykjavík: Iðnaðarmannafélagið í Reykjavík.
- Jónsson, Guðmundur & Magnús S. Magnússon. 1997. *Hagskinna. Sögulegar hagtölur um Ísland. Icelandic historical statistics*. Reykjavík: Hagstofa Íslands.
- Jónsson, Jóhannes Gísli. 2002c. S-adverbs in Icelandic and the feature theory of adverbs. *Leeds Working Papers in Linguistics and Phonetics* 9, s. 73–89.
- Jónsson, Jón Aðalsteinn. 1959. Ágrip af sögu íslenskrar stafsetningar. *Íslenzk tunga: Tímarit um íslenzka og almenna málfræði* 1, s. 71–119. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?gegnirId=000546135>.
- Jónsson, Jón Hilmar. 1985. Íslensk orðabók handa skólum og almenningi, ritstjóri: Árni Böðvarsson. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 7, s. 188–207.
- Jónsson, Magnús. 1903. Þýðing góðs og ills [Övers. av Carus (1896) 'The Problem of Good and Evil']. *Eimreiðin*, s. 168–187. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?gegnirId=000512062>.
- Jónsson, Sigurður. 1984. Af hassistum og kontóristum. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 6, s. 155–165.
- Jónsson, Sigurður. 2007. *Det vilda tänkandet och det kultiverade. Isländsk fackspråklig språkvård med tyngdpunkt på första hälften av 1900-talet*. [Acta Wasaensia 184.] Vaasa: Universitas Wasaensis.
- Jónsson, Vilmundur. 1955. Thorvaldsen og Oehlenschläger. *Læknablaðið* 39, s. 124–139. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=5874023>.
- Järborg, Jerker. 2007. Om ord och ordkunskap. I: Lindberg, Inger & Sofie Johansson Kokkinakis (red.), *OrdiL. En korpusbaserad kartläggning av ordförrådet i läromedel för grundskolans senare år*. [ROSA. Rapporter om svenska som andraspråk 8.] Göteborg: Institutet för svenska som andraspråk, Göteborgs universitet, s. 61–100. <<http://gupea.ub.gu.se/dspace/handle/2077/20503>>.
- Karker, Allan. 1971. Om svensk og norsk indflydelse på moderne dansk. *Språk i Norden 1971*. [Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 45.] Stockholm: Nämnden för svensk språkvård/Läromedelsförlagen Svenska Bokförlaget, s. 29–36.

- Karker, Allan. 1976. Nordisk retskrivning – den ideale fordring præsenteret. *Språk i Norden 1976*. [Skrifter utgivna av Svenska språknämnden.] Stockholm: Svenska språknämnden/Esselte Studium, s. 39–84.
- Karker, Allan. 1979. Det nordiske argumentet i Dansk Sprognævns rådgivning. *Språk i Norden 1979*. [Skrifter utgivna av Svenska språknämnden.] Stockholm: Svenska språknämnden/Esselte Studium, s. 57–65.
- Karlsson, Ragnar. 2006. Radio, TV and Internet in Iceland. Brave New “Digital” World: Turning Point of Broadcasting or Old Wine in New Bottles. I: Harrie, Eva (eds.) *Nordic media trends. Media trends in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden. Radio, TV & Internet. 2006*. [Nordic Media Trends 8.] Göteborg: NORDICOM, s. 25–41.
- Karlsson, Ragnar, Hilmar Thor Bjarnason, Thorbjörn Broddason & Margret Lilja Gudmundsdóttir. 2000. Performance of Public and Private Television in Iceland 1993–1999. An Assessment. *Nordicom Review* 21, s. 101–142. <<http://www.nordicom.gu.se/sv/tidskrifter/nordicom-review/nordicom-review-12000>>.
- Key-Åberg, Sandro. 1965. *O. Scenprator*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Kilgarriff, Adam. 2007. Googleology is Bad Science. *Computational Linguistics* 33, s. 147–151. <<http://dx.doi.org/10.1162/coli.2007.33.1.147>>.
- Kilgarriff, Adam, Pavel Rychlý, Pavel Smrz & David Tugwell. 2004. The Sketch Engine. I: Williams, Geoffrey & Sandra Vessier (eds.), *Proceedings of the Eleventh EURALEX International Congress, EURALEX 2004, Lorient, France, May 6–10, 2004*. Lorient: Université de Bretagne Sud. s. 123–131. <http://www.euralex.org/elx_proceedings/Euralex2004/011_2004_V1_Adam%20KILGARRIFF,%20Pavel%20RYCHLY,%20Pavel%20SMRZ,%20David%20TUGWELL_The%20%20Sketch%20Engine.pdf>.
- Kjartansson, Helgi Skúli. 1977. Urbaniseringen på Island ca. 1865–1915. I: Blom, Grethe Authén (red.), *Urbaniseringsprosessen i Norden. D. 3, Industrialiseringens første fase*. [Nordiska historikermötet 17: Trondheim 1977.] Oslo: Univ.-forl., s. 245–260.
- Kjartansson, Helgi Skúli. 2002. *Ísland á 20. öld*. Reykjavík: Sögufélag.
- Koch, Peter. 1999a. Frame and contiguity: on the cognitive basis of metonymy and certain types of word formation. I: Panther, K.U. & G. Radden (eds.), *Metonymy in language and thought*. Amsterdam: J. Benjamins Pub., s. 139–167.
- Koch, Peter. 1999b. TREE and FRUIT: A cognitive-onomasiological approach. *Studi Italiani di Linguistica Teorica e Applicata* 28, s. 331–347.

- Koch, Peter. 2001. Lexical Typology from a Cognitive and Linguistic Point of View. I: Haspelmath, Martin, Ekkehard König, Wulf Oesterreicher & Wolfgang Raible (eds.), *Language typology and language universals. An international handbook*. [Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 20:2 20.] Berlin: De Gruyter. s. 1142–1178.
- Koch, Peter & Wulf Oesterreicher. 2008. Mündlichkeit und Schriftlichkeit von Texten. I: Janich, Nina (Hrsg.), *Textlinguistik: 15 Einführungen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, s. 199–216
- Kopitar, Jernej. 1829. Albanische, walachische u. bulgarische Sprache. *Jahrbücher der Literatur*, 45–46. Wien: C. Gerold, s. 59–106.
- Kress, Bruno. 1937. *Die Laute des modernen Isländischen*. Berlin: Institut für Lautforschung an der Universität, Friedrich-Wilhelms-Univ.
- Kress, Bruno. 1938. Phonetische Platte des Isländischen [Häfte 32 s. + gram-mofonskiva.] Leipzig.
- Kristiansen, Tore (red.) 2006. *Nordiske sprogholdninger. En masketest*. [Moderne importord i språka i Norden 5.] Oslo: Novus forlag.
- Kristiansen, Tore & Nikolas Coupland. 2011. *Standard languages and language standards in a changing Europe*. Oslo: Novus Press.
- Kristiansen, Tore & Stefan Grondelaers. 2013. *Language (de)standardisation in late modern Europe. Experimental studies*. [Standard language ideology in contemporary Europe 2.] Oslo: Novus Press.
- Kristiansen, Tore & Helge Sandøy. 2010. Introduction: The linguistic consequences of globalization: the Nordic laboratory. *International Journal of the Sociology of Language* 2010, s. 1–7.
- Kristiansen, Tore & Lars S. Vikør (red.) 2006. *Nordiske språkhaldningar. Ei meiningsmåling*. [Moderne importord i språka i Norden 4.] Oslo: Novus forlag.
- Kristinsson, Ari Páll. 2004. Offisiell normering av importord i islandsk. I: Sandøy, Helge & Jan-Ola Östman (red.), ”*Det främmande i nordisk språkpolitik*”. *Om normering av utländska ord*. [Moderne importord i språka i Norden 2.] Oslo: Novus forlag, s. 30–70.
- Kristinsson, Ari Páll. 2009a. „*Í fréttum er þetta helst*“. *Rannsókn á einkennum íslensks útvörpsmál*. Reykjavík: Hugvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Kristinsson, Ari Páll. 2009b. *Smið. Lególeikur. Endurvinnsla*. Um nýyrði, nýyrðastefnu o.fl. *Orð og tunga* 11, s. 1–16.
- Kristinsson, Ari Páll & Amanda Hilmarsson-Dunn. 2013. Evaluation of different registers in Icelandic written media. I: Kristiansen, Tore & Stefan Grondelaers (eds.), *Language (de)standardisation in late modern Europe : experimental studies*. [Standard language ideology in contemporary Europe 2.] Oslo: Novus Press, s. 331–354

- Kristjánsson, Jónas. 1986. Islandsk sprogpolitik i 1800-tallet. *De nordiske skriftspråkenes udvikling på 1800-tallet. 3, Ideologier og språkstyring. Rapport fra et symposium på Schæffergården ved København 2.–5. oktober 1985*. Oslo: Nordisk språksekretariat, s. 134–147.
- Kvaran, Guðrún. 1988. Orðabækur og orðasöfn sem varða íslensku. *Orð og tunga* 1. Reykjavík: Orðabók Háskólans, s. 221–234.
- Kvaran, Guðrún. 2001. Orð af orði: Nokkur dönsk aðkomu- og tökuorð í heimilishaldi. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 23, s. 275–289.
- Kvaran, Guðrún. 2002. *Hver er munurinn á slettum, slangri og tökuorðum?* Háskóli Íslands: Vísindavefurinn. <<http://visindavefur.is/?id=2877>>.
- Kvaran, Guðrún. 2003. Typer af nye ord i islandsk. I: Sandøy, Helge (red.), *Med 'bil' i Norden i 100 år. Ordlagning og tilpassing av utalandske ord* [Moderne importord i språka i Norden 1.] Oslo: Novus forlag, s. 33–41.
- Kvaran, Guðrún. 2004. English influence on the Icelandic lexicon. *Nordic Journal of English Studies* 2, s. 143–152.
- Kvaran, Guðrún. 2005. *Íslensk tunga. Bd 2, Orð. Handbók um beygingar- og orðmyndunarfræði*. Reykjavík: Almenna bókafélagið.
- Kvaran, Guðrún (red.) 2007. *Udenlandske eller hjemlige ord? En undersøgelse af sprogene i Norden*. [Moderne importord i språka i Norden 6.] Oslo: Novus forlag.
- Kvaran, Guðrún. 2009. Enginn lifir orðalaust. Fáein atriði úr sögu íslensks orðaforða. *Orð og tunga* 11, s. 45–63.
- Kvaran, Guðrún. 2011. *Nöfn Íslendinga* [Ný útg., 2. útg.] Reykjavík: Forlagið.
- Labov, William. 1966. *The social stratification of English in New York city*. [Urban language series 1.] Washington: Center for Applied Linguistics.
- Ladd, D. Robert. 2008. *Intonational phonology*. [Cambridge studies in linguistics 119.] Cambridge: Cambridge University Press. <<http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511808814>>.
- Larsson, Ida. 2009. Becoming Perfect: Observations on Icelandic *vera búinn að*. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 30, s. 53–92. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?gegnirId=001109144>.
- Lehmann, Christian. 2002. New reflections on grammaticalization and lexicalization. I: Wischer, Ilse & Gabriele Diewald (eds.), *New reflections on grammaticalization*. [Typological studies in language 49.] Amsterdam: J. Benjamins Pub. Co. s. 1–18.
- Leonard, Stephen Pax & Kristján Árnason. 2011. Language ideology and standardisation in Iceland. I: Kristiansen, Tore & Nikolas Coupland (eds.), *Standard languages and language standards in a changing Europe*. Oslo: Novus Press, s. 91–96.

- Leopold, Carl Gustaf af. 1801. *Afhandling om svenska stafsättet*. Stockholm.
- Lewis, M. Paul (eds.) 2009. *Ethnologue: languages of the world* [16. ed.] Dallas, Tex.: SIL International. <<http://www.ethnologue.com/web.asp>>.
- Liliendahl, Þórarinn Sigvaldason. 1784. Framhalld Agripsins af Løgmanz Páls Wídalíns Glóserunum yfir Fornyrði Løgbókar Íslendinga. *Rit þess Íslenska Lærdómslistafélags* 5, s. 259–267. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=965511>.
- Lindstam, Carl Sigfrid. 1946. *Nordisk rättstavning*. Stockholm: Svenska Bokförlaget/Norstedts.
- Lipka, Leonhard. 1977. Lexikalisierung, Idiomatisierung und Hypostasierung als Probleme einer synchronischen Wortbildungslehre. I: Brekle, Herbert E., Dieter Kastovsky & Hans Marchand (Hrsg.), *Perspektiven der Wortbildungsforschung. Beiträge zum Wuppertaler Wortbildungskolloquium vom 9.–10. Juli 1976, anlässlich des 70. Geburtstags von Hans Marchand am 1. Oktober 1977* [Schriftenreihe Linguistik 1.] Bonn: Bouvier, s. 155–164.
- Lipka, Leonhard. 2002. *English lexicology. Lexical structure, word semantics and word-formation*. [Narr Studienbücher]. Tübingen: Gunter Narr.
- Ljung, Magnus. 1988. *Skinheads, hackers & lama ankor: engelskan i 80-talets svenska*. Stockholm: Trevi.
- Ljunggren, Karl Gustav. 1946. Nordisk språkvård: En orientering. I: Ljunggren, Karl Gustav (red.), *Språkvård och språkforskning*. Lund: Gleerups Förlag, s. 76–103.
- Ljunggren, Karl Gustav. 1956. Den nordiska språkvården och de nya orden. *Nordiska språkfrågor 1956*. [Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 20.] Stockholm: Svenska Bokförlaget/Norstedts, s. 16–27.
- Loman, Bengt. 1982. Idéer och motiveringar i nordisk språkplanering under de senaste hundra åren. *Språk i Norden 1982*. [Skrifter utgivna av Svenska språknämnden.] Stockholm: Svenska språknämnden/Esselte Studium, s. 45–76.
- Lorentzen, Henrik. 2008. Korpusbaseret lemma-eksklusion eller ”Hvor gik ordene hen da de gik ud?”. I: Jóhannesson, Kristinn, Hans Landqvist, Aina Lundqvist, Lena Rogström, Emma Sköldberg & Barbro Wallgren-Hemlin (red.), *Nog ordat? Festskrift till Sven-Göran Malmgren*. [Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 34.] Göteborg: Göteborgs Universitet, s. 259–267.
- Lucie-Smith, Edward & Þorsteinn Thorarensen. 1979. *Nútíma listasaga: frá tjáafstaðu til rosaraunsæis*. Reykjavík: Fjölvi.
- Lyngfelt, Benjamin. 2007. Mellan polerna: Reflexiv- och deponenskonstruktioner i svenskan. *Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning* 17, s. 86–134. <<http://hdl.handle.net/2077/21731>>.

- Lög um mannanöfn 1996 nr. 45, 17. maí. 2014. I: *Lagasafn. Íslensk lög 1. janúar 2014. Útgáfa 143a*. Reykjavík: althingi.is. <<http://www.althingi.is/lagas/nuna/1996045.html>>.
- Malmgren, Sven-Göran. 1994. *Svensk lexikologi. Ord, ordbildning, ordböcker och orddatabaser*. Lund: Studentlitteratur.
- Malmgren, Sven-Göran. 2000. *Projektet Det svenska ordförrådets utveckling 1800–2000: utgångspunkter*. [ORDAT 1.] Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs univ.
- Malmgren, Sven-Göran. 2001. *Förnybart, reliabelt och tvåsamt föräldraskap. Om subjektiv och objektiv produktivitet hos några suffix*. I: Ralph, Bo, Sture Allén, Sture Berg, Sven-Göran Malmgren & Kerstin Norén (red.), *Gäller stam, suffix och ord*. [Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 29]. Göteborg: Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning, s. 302–311. <<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/24081>>.
- Malmgren, Sven-Göran. 2009. Tre viktiga språkförändringar speglade i SAOL. I: Gellerstam, Martin (red.) *SAOL och tidens flykt. Några nedslag i ordlistans historia*. Stockholm: Norstedt, s. 119–138.
- Mannanöfn [Leit að nafni; Upplýsingar um mannanöfn; Úrskurðasafn]*. 2014. <<https://www.island.is/mannanofn>>. [8 juli 2014]
- Mattfolk, Leila. 2011. *Attityder till det globala i det lokala. Finlandssvenskar om importord*. [Moderne importord i språka i Norden 12.] Oslo: Novus.
- Meys, Willem Johannes. 1975. *Compound adjectives in English and the ideal speaker-listener. A study of compounding in a transformational-generative framework*. [North-Holland linguistic series 18]. Amsterdam: North-Holland.
- Mill, John Stuart. 1859. *On Liberty*. J. W. Parker and Son. <<http://books.google.se/books?id=3xARAAAAYAAJ>>.
- Mill, John Stuart & [översättare] Jón Ólafsson. 1886. *Um frelsið*. Reykjavík: Útgefið að tilhlutun [H]ins íslenska þjóðvinafélags. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?issId=291346>.
- Mougeon, Raymond & Édouard Beniak. 1991. *Linguistic consequences of language contact and restriction. The case of French in Ontario, Canada*. [Oxford studies in language contact.] Oxford: Clarendon.
- Muysken, Pieter. 2000. *Bilingual Speech: A Typology of Code-Mixing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Myers-Scotton, Carol. 1993. *Duelling languages. Grammatical structure in codeswitching*. Oxford: Clarendon Press.
- Myers-Scotton, Carol. 2002. *Contact linguistics. Bilingual encounters and grammatical outcomes*. Oxford University Press.

- Myers-Scotton, Carol & John Okeju. 1973. Neighbors and Lexical Borrowings. *Language* 49, s. 871–889. <<http://www.jstor.org/stable/412066>>.
- Narby, Ingegerd. 2001. Svenskundervisningen inom det isländska skolsystemet: Bakgrund och status. [Nätversion]. Reykjavík: Félag norsku- og sænskukennara. <<http://www.ki.is/fnos/svenskundervisningen.pdf>>.
- Noreen, Adolf. 1888. *Utkast till föreläsningar i urgermansk judlära med huvudsakligt avseende på de nordiska språken till den studerande ungdomens tjänst*. Upsala: W. Schultz.
- NTO, = Nya testamentet översatt av Oddur Gottskálksson. 1540. *Þ[e]tta er hid nya Testament. Jesu Christi eigenlig ord [og] Euangelia huer han[n] sialfr predikadi [og] kendi, hier i heime, Sem h[a]ns postular [og] Gudz spialla men[n] sidan skrifudu. Þau eru hier vtlogd a Norrænu, Gudi til lofs [og] dyrdar, enn almuganu[m] til saemdar [og] Salu hialpar*. [Roskilde]: Pryckt vti Konungligum stad Roschyld af mier Hans Barth. <http://baekur.is/is/bok/000037812/THetta_er_hid_nya_Testament >.
- Nyström Höög, Catharina. 2005. *Teamwork? Man kan lika gärna samarbeta. Svenska åsikter om importord*. [Moderne importord i språka i Norden 9.] Oslo: Novus forlag.
- Oksaar, Els. 1996. The History of Contact Linguistics as a Discipline. I: Goebl, Hans (Hrsg.), *Kontaktlinguistik: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung / Contact Linguistics: An International Handbook of Contemporary Research / Linguistique de contact: Manuel international des recherches contemporaines*. Berlin/New York: Walter de Gruyter, s. 1–12.
- Óladóttir, Hanna. 2009. *Shake, sjeik eller mjólkurhristingur? Íslandske holdninger til engelsk språkpåvirkning*. [Moderne importord i språka i Norden 11.] Oslo: Novus.
- Ólafsson, Arnljótur. 1880. *Auðfræði*. Kaupmannahöfn: Hið íslenska bókmenntafjelag.
- Ólafsson, Arnljótur. 1882. Um lánstraust og lánfæri. *Andvari* 8, s. 131–179. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?gegnirId=000501584>.
- Ólafsson, Arnljótur. 1891. Rökræði. *Tímarit Hins íslenska bókmentafélags* 12, s. 177–240 <http://timarit.is/view_page_init.jsp?gegnirId=000501583>.
- Ólafsson, Björn. 1951. Akademía Íslands — 22. mál lagafrumvarp 71. löggjafarþingi 1951–1952. <<http://www.althingi.is/dba-bin/ferill.pl?ltg=71&mnr=22>>.
- Ólsen, Björn Magnússon. 1882. Zur Neuisländischen Grammatik. *Germania: Vierteljahrsschrift für Deutsche Alterthumskunde* 27 [Neue Riehe 15.], s. 257–287. <<http://www.archive.org/details/germania27pfeiuoft>>.

- Omdal, Helge & Helge Sandøy (red.) 2008. *Nasjonal eller internasjonal skrivemåte? Om importord i seks nordiske språksamfunn*. [Moderne importord i språka i Norden 8.] Oslo: Novus forlag.
- Orðanefnd Verkfræðingafélagsins. 1920. Nokkur heiti úr raffræðinni. *Tímarit Verkfræðingafélags Íslands* 5, s. 71–73. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=5435681>.
- Orðanefnd Verkfræðingafélagsins. 1923. Nokkur heiti úr raffræðinni. *Tímarit Verkfræðingafélags Íslands* 8, s. 24–25. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=5436936>.
- Orðanefnd Verkfræðingafélagsins. 1925a. Ný og gömul heiti úr sjómannafræðinni. *Tímarit Verkfræðingafélags Íslands* 10, s. 36–37. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=5439198>.
- Orðanefnd Verkfræðingafélagsins. 1925b. Ný og gömul heiti úr sjómannafræðinni. *Tímarit Verkfræðingafélags Íslands* 10, s. 46. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=5439222>.
- Orðanefnd Verkfræðingafélagsins. 1925c. Ný og gömul heiti úr vjelfræðinni. *Tímarit Verkfræðingafélags Íslands* 10, s. 12. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=5439140>.
- Orðanefnd Verkfræðingafélagsins. 1925d. Ný og gömul heiti úr vjelfræðinni. *Tímarit Verkfræðingafélags Íslands* 10, s. 18–20. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=5439156>.
- Orðanefnd Verkfræðingafélagsins. 1925e. Ný og gömul heiti úr vjelfræðinni. *Tímarit Verkfræðingafélags Íslands* 10, s. 28. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=5439178>.
- Óskarsson, Hermann. 2010. Upphaf markaðsþjóðfélags á Íslandi í ljósi upplýsinga manntala á Akureyri frá 1860 til 1940. I: Jóhannesson, Gunnar Þór & Helga Björnsdóttir (ritstj.), *Rannsóknir í félagsvísindum XI. Félags- og mannvísindadeild. Erindi flutt á ráðstefnu í október 2010. Ritryndar greinar*. Reykjavík: Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands, s. 96–105. <<http://hdl.handle.net/1946/6827>>.
- Óskarsson, Veturliði. 2001. *Middelnedertyske låneord i islandsk diplomsprog frem til år 1500. Middle Low German loanwords in Icelandic deeds until 1500*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala Universitet.
- Óskarsson, Veturliði. 2003. *Middelnedertyske låneord i islandsk diplomsprog frem til år 1500*. [Bibliotheca Arnarnagaeana 43]. København: Reitzel.
- Ottósson, Kjartan G. 1990. *Íslensk málhreinsun – Sögulegt yfirlit*. [Rit Íslenskrar málnefndar 6.] Reykjavík: Íslensk málnefnd.
- Paul, Hermann. [1920] 1995. *Prinzipien der Sprachgeschichte*. Tübingen: Niemeyer.
- Pettersson, Gertrud. 1996. *Svenska språket under 700 år*. Lund: Studentlitteratur.

- Pjeturss, Helgi. 1922. *Nýjall. Nokkur íslensk drög til heimsfræði og líffræði*. Reykjavík: Bókaverzlun Guðm. Gamaliélssonar.
- Poplack, Shana. 1980. Sometimes I'll start a sentence in Spanish Y TERMINO EN ESPAÑOL: toward a typology of code-switching. *Linguistics* 18, s. 581–618.
- Poplack, Shana. 2012. What does the Nonce Borrowing Hypothesis hypothesize? *Bilingualism: Language and Cognition* 15, s. 644–648. <http://journals.cambridge.org/abstract_S1366728911000496>.
- Pottier, Bernard. 1974. *Linguistique générale : théorie et description*. [Initiation à la linguistique. Série B, Problèmes et méthodes 3]. Paris: Klincksieck.
- Reuter, Michael. 1979. Det nordiska argumentet i finlandssvensk språkrådgivning. *Språk i Norden 1979*. [Skrifter utgivna av Svenska språknämnden.] Stockholm: Svenska språknämnden/Esselte Studium, s. 79–80.
- Reuter, Michael. 2009. Nordiskt språksamarbete via de nordiska språkmötena sedan 1954 – har de varit till nytta för språkvård och språkforskning. *Språk i Norden 2009. Tema: Språkpolitik och språkattityder*. Oslo: Språknämnderna i Norden, s. 199–214.
- Riad, Thomas. 2002. Svensk smeknamnsfonologi. *Studia Anthroponymica Scandinavica* 20, s. 51–98.
- Riad, Thomas. 2009. *Prosodi i svenskans ordbildning och ordböjning*. Stockholms universitet, Institutionen för nordiska språk. <http://www.nordiska.su.se/polopoly_fs/1.29929.1320939953!/ProsodiOrdbildningRiadNov12.pdf>. [2013-05-13]
- Rogström, Lena. 1998. *Jacob Serenius lexikografiska insats*. [Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 22.] Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Rogström, Lena. 2009. Språkplanering i praktiken? En lexikalisk studie av förarbetena till 1734 års lag. *Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning* 19, s. 213–242.
- Rūke-Draviņa, Velta. 1969. *Språk i kontakt*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Rögvaldsson, Eiríkur. 2013. Hljóðkerfi og orðhlutakerfi íslensku. Reykjavík. <<http://notendur.hi.is/eirikur/hoi.pdf>>.
- Rögvaldsson, Eiríkur, Hrafn Loftsson, Kristín Bjarnadóttir, Sigrún Helgadóttir, Matthew Whelpton, Anna Björk Nikulásdóttir & Anton Karl Ingason. 2009. Icelandic Language Resources and Technology: Status and Prospects. I: *Proceedings of the NODALIDA 2009 workshop Nordic Perspectives on the CLARIN Infrastructure of Language Resources*. Northern European Association for Language Technology (NEALT). <<http://hdl.handle.net/10062/9670>>.
- Sæmundsson, Tómas. 1835. Fjölnir. *Fjölnir* 1, s. 1–17. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=2012786>.

- Sæmundsson, Tómas & Jón Helgason. 1907. *Bréf Tómasar Sæmundssonar: Gefn út á hundrað ára afmæli hans 7. júní 1907*. Reykjavík: S. Kristjánsson.
- SAG = Teleman, Ulf, Erik Andersson & Staffan Hellberg. 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts ordbok [distributör].
- Sandfeld-Jensen, Kr[istian]. 1915. *Die Sprachwissenschaft*. [Aus Natur und Geisteswelt. Sammlung wissenschaftlich-gemeinverständlicher Darstellungen 472]. Leipzig & Berlin: BG Teubner.
- Sandøy, Helge (red.) 2003. *Med 'bil' i Norden i 100 år. Ordlagning og tilpassing av utalandske ord*. [Moderne importord i språka i Norden 1.] Oslo: Novus forlag.
- Sandøy, Helge & Bente Selback (red.) 2007. *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn*. [Moderne importord i språka i Norden 3.] Oslo: Novus forlag.
- Sandøy, Helge & Jan-Ola Östman (red.) 2004. *"Det främmande" i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord*. [Moderne importord i språka i Norden 2.] Oslo: Novus forlag.
- Sankoff, David, Shana Poplack & Swathi Vanniarajan. 1990. The case of the nonce loan in Tamil. *Language variation and change* 2, s. 71–101. <<http://dx.doi.org/10.1017/S0954394500000272>>.
- Santesson, Lillemor. 2001. Leopolds förteckning över främmande ord – en diakronisk studie av ordurval och stavning. *Språk & Stil. Tidskrift för svensk språkforskning* 10, s. 87–128.
- Saussure, Ferdinand de. 1916. *Cours de linguistique générale [publié par Charles Bally et Albert Sechehaye avec la collaboration de Albert Riedlinger]*. Lausanne: Payot.
- Schuchardt, Hugo. 1884. *Slawo-deutsches und Slawo-italienisches*. Graz: Leuschner & Lubensky.
- Scott, Mike. 2008. Developing WordSmith. *International Journal of English Studies* 8, s. 153–172. <<http://revistas.um.es/ijes/article/view/49111/46981>>.
- Sigmundsson, Svavar. 1990. Hreinsun íslenskunnar. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 12–13, s. 127–142.
- Sigurðsson, Ólafur Jóhann. 1935. Saga frá sjöunda október 1935. *Rauðir Pennar* 1, s. 160–171. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?gegnirId=000561280>.
- Sigurgestsdóttir, Ásdís. 2010. *Danismernes indtog og skæbne i islandsk. Om sprogdudvikling*. Hugvísindasvið: Danska, Háskóli Ísland. [Ritgerð til B.A.-prófs] <<http://hdl.handle.net/1946/5058>>.
- Sjöberg, Thomas, Deanne Rauscher & Tove Meyer. 2010. *Carl XVI Gustaf – den motvillige monarken*. Stockholm: Lind & Co.

- Sköldberg, Emma. 2010. Ordning och reda i ordspråksförrådet? Om struktur och innehåll i Grubbs *Penu proverbiale* (1665). I: Lönnroth, Harry & Kristina Nikula (red.), *Nordiska studier i lexikografi 10. Rapport från Konferensen om lexikografi i Norden, Tammerfors 3–5 juni 2009*. Tammerfors: Nordiska föreningen för lexikografi, s. 470–483.
- Stammers, Jonathan R. & Margaret Deuchar. 2012. Testing the nonce borrowing hypothesis: Counterevidence from English origin verbs in Welsh. *Bilingualism: Language and Cognition* 15, s. 630–643. <http://journals.cambridge.org/abstract_S1366728911000381>.
- Stanforth, Anthony W. 2002. Effects of Language Contact on the Vocabulary: An Overview. I: Cruse, Alan D., Franz Hundsnurscher, Michael Job & Peter Rolf Lutzeier (Hrsg.), *Lexikologie: ein internationales Handbuch zur Natur und Struktur von Wörtern und Wortschätzen. Halbbd 1 / herausgegeben von D. Alan Cruse ... = Lexicology: an international handbook on the nature and structure of words and vocabularies. Vol. 1 / edited by D. Alan Cruse ...* Berlin: De Gruyter, s. 805–813.
- Stephensen, Magnús. 1806. *Eptirmæli Atjándu Aldar eptir Kristis hínadburd, frá Ey-konunni Íslandi / I þessarar nafni framvörpud af Magnúsi Stephensen, K. H. virkilegu Jústitsráði og Justitiario i þeim konúngl. íslenska Landsyfirretti, Tilsjónar-manni ens konúngl. íslenska Lands-uppfrædingar Fjelags, Medlimi þeirra konúngl. norsku Vísinda og íslenska Lærdóms-lista Fjelaga, og corresponderandi Medlimi ens scandinaviska Literatur Fjelags*. Leirárgørdum vid Leirá: Forlag Islands opinberu Vísinda-Stiptunar. <http://baekur.is/is/bok/000255759/0/5/Eptirmaeli_Atjandu_Aldar_eptir_Bls_5>.
- Ståhle, Carl Ivar. 1980. *Kungsan, Fiskis och Stegan*. Ord på *-an* och *-is* i stockholmskan – och en Bellmansstrof. *Nysvenska studier* 59–60, s. 362–384.
- Stålhammar, Mall. 2010. *Engelskan i svenskan. Åttahundra år av lånade ord och språkliga influenser*. Stockholm: Norstedts.
- Sudmann, Arnulv. 1970. Nordisk språksamarbeid. *Språk i Norden 1970*. [Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 43.] Stockholm: Nämnden för svensk språkvård/Läromedelsförlagen Svenska Bokförlaget. s. 66–106.
- Suomi, Kari, Juhani Toivanen & Riikka Ylitalo. 2008. *Finnish sound structure: Phonetics, phonology, phonotactics and prosody*. Oulu: University of Oulu. <<http://herkules oulu.fi/isbn9789514289842/isbn9789514289842>>.
- Svanlund, Jan. 2002. Lexikalisering. *Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning* 12, s. 7–45.

- Svanlund, Jan. 2006. Hur man etablerar sig som curlingförälder och stafettläkare. I: Ledin, Per, Lena Lind Palicki, Christina Melin & Gunvor Nilsson (red.), *Svenskans beskrivning 28. Förhandlingar vid Tjugoåttonde sammankomsten för svenskans beskrivning, Örebro den 14–15 oktober 2005*. Örebro: Örebro universitet, s. 359–368. <<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-19555>>.
- Svanlund, Jan. 2009. *Lexikal etablering. En korpusundersökning av hur nya sammansättningar konventionaliseras och får sin betydelse*. [Stockholm Studies in Scandinavian Philology, New Series 52.] Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis. <<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-32247>>.
- Svavarsdóttir, Ásta. 1994. Sprogsamfund, sprogpolitik og ordbøger. *LexicoNordica* 1, s. 119–137.
- Svavarsdóttir, Ásta. 2003a. Ordbogen og den daglige tale. Om den islandske talesprogsbank (ISTAL) og dens betydning i ordbogsredaktion. I: Hansen, Zakaris Svabo & Anfinnur Johansen (red.), *Rapport fra Konference om leksikografi i Norden Tórshavn 21–25. augusti 2001*. [Nordiske Studier i Leksikografi 6]. Tórshavn: Nordisk forening for leksikografi; Nordisk sprogråd; Fróðskaparseturs Føroya, s. 43–48.
- Svavarsdóttir, Ásta. 2003b. Tilpasning af importord i islandsk. I: Sandøy, Helge (red.) *Med 'bil' i Norden i 100 år. Ordlagning og tilpassing av utalandske ord*. [Moderne importord i språka i Norden 1]. Oslo: Novus forlag. s. 75–81.
- Svavarsdóttir, Ásta. 2004a. English borrowings in spoken and written Icelandic. I: Duszak, Anna & Urszula Okulska (eds.), *Speaking from the margin: Global English from a European perspective*. Frankfurt am Main: Europäischer Verlag der Wissenschaften / Peter Lang GmbH. s. 167–176.
- Svavarsdóttir, Ásta. 2004b. English in Icelandic — A comparison between generations. *Nordic Journal of English Studies* 3, s. 153–165.
- Svavarsdóttir, Ásta. 2007. *Djúsið* eller *djúsinm*? Om tilpasning af moderne importord i islandsk talesprog. I: Jarvad, Pia & Helge Sandøy (red.), *Stuntman og andre importord i Norden. Om udtale og bøjning*. [Moderne importord i språka i Norden 7.] Oslo: Novus forlag. s. 27–51.
- Svavarsdóttir, Ásta. 2008. ”Staffið er mega kúl.” Om tilpasning af moderne importord i islandsk skriftsprog. I: Omdal, Helge & Helge Sandøy (red.), *Nasjonal eller internasjonal skrivemåte? Om importord i seks nordiske språksamfunn*. [Moderne importord i språka i Norden 8.] Oslo: Novus forlag. s. 21–48.
- Svavarsdóttir, Ásta & Veturliði Óskarsson. 2009. Annarleg sprek á ókunnugri strönd. Tökuorð í íslensku fyrr og nú. *Orð og tunga* 11, s. 17–44.

- Tarp, Sven. 2006. *Leksikografien i grænselandet mellem viden og ikke-viden*. Århus: Handelshøjskolen i Århus: Center for Leksikografi.
- Tarp, Sven. 2008. *Lexicography in the borderland between knowledge and non-knowledge. General lexicographical theory with particular focus on learner's lexicography*. Tübingen: Niemeyer.
- Tatom Letts, Marianne. 2005. "How to Disappear Completely": *Radiohead and the Resistant Concept Album*. Austin: Faculty of the Graduate School, The University of Texas at Austin. <<http://www.library.utexas.edu/etd/d/2005/lettsm76116/lettsm76116.pdf>>.
- Teleman, Ulf. 1991. *Lära svenska. Om språkbruk och modersmålsundervisning*. [Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 75.] Solna: Almqvist & Wiksell.
- Teleman, Ulf. 2002. *Ära, rikedom och reda. Svensk språkvård och språkpolitik under äldre nyare tid*. [Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 85.] Stockholm: Norstedts ordbok.
- Teleman, Ulf. 2003. *Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*. [Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 87.] Stockholm: Norstedts ordbok.
- Thomas, Georg. 1991. *Linguistic purism*. London: Longman.
- Thomason, Sarah G. 2001. *Language Contact. An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Thomason, Sarah G. & Terrence Kaufman. 1988. *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Berkeley: University of California Press.
- Þorbergsdóttir, Ágústa. 2003. Íslenskt íðorðastarf og orðabanki Íslenskrar málstöðvar. *Málfregnir* 13 [= 22], s. 3–12.
- Þórðardóttir, Guðrún. 1998. *Íslensk tökuorð úr dönsku og dönskuslettur*. Reykjavík: Háskóli Íslands. [Ritgerð til B.A.-prófs].
- Thorell, Olof. 1981. *Svensk ordbildningslära*. Solna: Esselte studium.
- Thorlacius, Birgir. 1991. Se "Forsætisráðuneytið [= Thorlacius, Birgir]. 1991."
- Þorláksson, Guðbrandur. 1919–42. *Bréfabók Guðbrands byskups Þorlákssonar*. [utgíven av Jón Þorkelsson och Páll Eggert Ólason.] Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Þorláksson, Helgi. 2004. Undir einveldi. I: Línal, Sigurður (ritstj.), *Saga Íslands. Samín að tilhlutan Þjóðhátíðarnefndar 1974*. Bd 7. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, s. 5–211.
- Þorleifsson, Heimir. 1978. *Saga Reykjavíkurskóla. 2, Skólalífið í Lærða skólanum*. Reykjavík: Sögusjóður Menntaskólans í Reykjavík.

- Thóroddsen, Jón Þórðarson. 1850. *Piltur og stúlka, dálítil frásaga*. Kaupmannahöfn: Prentuð hjá S. L. Möller. <<http://www.archive.org/details/pilturogstlkadl00eldrgoog>>.
- Thóroddsen, Jón Þórðarson. 1867. *Piltur og stúlka, dálítil frásaga. Önnur útgafa, aukin*. Reykjavík: Í Prentsmiðju Íslands. Einar Þórðarson. <<http://books.google.se/books?id=BWkJAAAAQAAJ>>.
- Porsteinsdóttir, Aðalheiður. 1998. *Frá Hólmsteini til Homma. Myndun gælunafna í íslensku*. Reykjavík: Heimspékideild, Íslenska, Háskóli Íslands. [B.A.-ritgerð].
- Thorsteinsson, Björn. 1985. *Politikens Danmarkshistorie. Island*. København: Politikens forl.
- Porsteinsson, Steingrímur J. 1943. *Jón Thoroddsen og skáldsögur hans*. Reykjavík: Helgafell.
- Práinsson, Höskuldur. 2007. *The syntax of Icelandic*. [Cambridge syntax guides.] Cambridge: Cambridge University Press.
- Práinsson, Höskuldur, Eiríkur Rögnvaldsson, Jóhannes Gísli Jónsson, Sigríður Magnúsdóttir, Sigríður Sigurjónsdóttir & Þórunn Blöndal. 2005. *Íslensk tunga. Bd 3, Setningar. Handbók um setningafræði*. Reykjavík: Almenna bókafélagið.
- Thøgersen, Jacob. 2007. *Det er meget godt som det er – er det ikke? En undersøgelse af danskernes holdninger til engelsk*. [Moderne importord i språka i Norden 10.] Oslo: Novus forlag.
- Trubetzkoy, Nikolaj Sergejevitj. 1928. Proposition 16. I: de Boer, C., J. van Ginneken, A.G. van Hamel & Congrès international de linguistes (éd.), *Actes du premier Congrès International de Linguistes: La Haye, du 10–15 avril 1928*. A.W. Sijthoff. s. 17–18.
- Úlfarsdóttir, Þórdís. 2013. ISLEX – norræn margmála orðabók. *Orð og tunga* 15, s. 41–71.
- Unnarsdóttir, Lára Kristín. 2007a. Talmálsáhrif í netspjalli. *Mímir, blað Félags stúdenta í íslenskum fræðum* 45, s. 74–80.
- Unnarsdóttir, Lára Kristín. 2007b. *Talmálsáhrif í netspjalli. Ritgerð til BA-prófs í íslensku*. Reykjavík: Háskóli Íslands.
- Uyar, Ahmet. 2009. Investigation of the accuracy of search engine hit counts. *Journal of Information Science* 35, s. 469–480.
- Wahl, Betty. 2008. *Isländisch: Sprachplanung und Sprachpurismus*. Heidelberg: Winter.
- Wallenstein, Sven-Olov. 2006. *Konzeptkonst*. [Skriftserien Kairos 11]. Stockholm: Raster.
- Weinreich, Uriel. 1953. *Languages in contact. Findings and problems. With a pref. by André Martinet*. New York: Linguistic circle of New York.

- Wessén, Elias. 1965a. *Svensk språkhistoria. I. Ljudlära och ordböjningslära*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wessén, Elias. 1965b. *Svensk språkhistoria. II. Ordbildningslära*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wessén, Elias. 1970. *Om det tyska inflytandet på svenskt språk under medeltiden*. [Skrifter utgivna av nämnden för svensk språkvård 12]. Stockholm: Läromedelsförlagen / Svenska bokförlaget.
- Westergård-Nielsen, Christian. 1946. *Låneordene i det 16. århundredes trykte islandske litteratur*. [Bibliotheca Arnamagnaeanae 6]. København: Munksgaard.
- Wetås, Åse. 2011. Norsk Ordbok og 2014-prosjektet. *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Skrifter* 2011 nr. 1, s. 65–84. <http://www.ntnu.no/ojs/index.php/DKNVS_skrifter/article/view/1317/1222>.
- Whitehead, Þór. 2002. *Ísland í hers höndum*. Reykjavík: Vaka-Helgafell.
- Wichmann, Anne. 2011. Grammaticalization and prosody. I: Narrog, Heiko & Bernd Heine (eds.), *The Oxford handbook of grammaticalization*. Oxford: Oxford University Press. s. 331–341. <<http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199586783.001.0001/oxfordhb-9780199586783>>.
- Wide, Camilla. 2002. *Perfect in dialogue. Form and functional potential of the vera búinn að + inf. construction in contemporary Icelandic*. [Processes, interaction, and constructions, Monographs 3]. Helsinki: Department of Scandinavian languages and literature, Univ. of Helsinki. <http://www.nord.helsinki.fi/~wide/cwide_diss.pdf>.
- Vigfússon, Guðbrandur. 1857. Um stafrof og hneigingar. *Ný félagsrit* 17, s. 117–166. <http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=4984256>.
- Vikør, Lars S. 2002. Utviklinga i nynorsk 1950–2000. *Språknytt* [Utgitt av Norsk språkråd] 3–4, s. 6–9. <<http://www.sprakrad.no/upload/snytt0234.pdf>>.
- Vikør, Lars S. 2010. Language purism in the Nordic countries. *International Journal of the Sociology of Language* 2010, s. 8–30.
- Vikør, Lars S. 1989. Vocabulary problems in Nynorsk: purism or liberalism? I: Fallenstein, Robert & Tor Jan Ropeid (Hrsg.), *Sprachpflege in europäischen Ländern*. [Schriften des Germanistischen Instituts der Universität Bergen 11.] Bergen: Germanistisk institutt, Universitetet i Bergen, s. 113–127.
- Vilhjálmsson, Bjarni & Óskar Halldórsson. 1986. *Íslenzkir málshattir*. [Íslenzk þjóðfræði.] Reykjavík: Almenna Bókafélagið.
- Wimmer, Ludvig F.A. 1885. *Forníslenzk málmyndalýsing / eptir Wimmer, Ludv. F.A.; þýtt hefir Valtýr Guðmundsson*. Reykjavík: Kristján Ó. Þorgrímsson.

- Winford, Donald. 2003. *An Introduction to Contact Linguistics*. [Language in society 33.] Oxford: Blackwell Publishing.
- Vinje, Finn-Erik. 1972. *Svecismer i moderne norsk*. [Norsk Språknemnd Skrifter Nr. 9]. Oslo: Cappelen.
- Öhmann, Emil. 1924. Zur Frage nach der Ursache der Entlehnung von Wörtern. *Mémoires de la Société néo-philologique à Helsingfors* 7, s. 281–289.

Bilagor

Bilaga 1. Transkriptionsnyckel för samtalsanalyser

Pauser, turtagning och talhastighet	
(0.5)	tystnad mätt i tiondels sekunder
(.)	mikropaus, d.v.s. paus kortare än 0,2 sekunder
[	överlappande tur börjar
]	överlappande tur slutar
[[	samtidigt inledda yttranden
=	ingen paus mellan två angränsande yttranden
<ord>	tal inom markering är långsammare än omgivande tal
>ord<	tal inom markering är snabbare än omgivande tal
Intonation, betoning och volym	
<u>ord</u>	betoning
↑	stigande ton
↓	fallande ton
.	fallande sluttonkurva
°ord°	tal inom markering är svagare än omgivande tal
Övrigt	
h	utandning, varje h ~ 0,1 sekund
.h	inandning, varje h ~ 0,1 sekund
{ }	tecken inom klamrar återger språkljuden i fonetisk transkription

Bilaga 2. Uppskattning av jämförelsetal för Tímarit.is

Tabellen läses ut enligt följande: Rad 1 anger de ord som undersöks; 13 i *ekki*:13 anger att *ekki* har den 13:e högsta frekvensen i *Íslensk orðiðnibók*, ÍOT. Rad 2 anger frekvenserna för respektive ord i ÍOT. Kolumn 1 anger årtalet, och de därpå följande kolumnerna anger antal beläggsidor för varje ord samt ett indextal där antalet beläggsidor 1975 har satts till 100. Det innebär att talet 12 för *ekki* år 1900 ska förstås som att antalet beläggsidor för *ekki* år 1900 uppgick 12 % av antalet beläggsidor år 1975.

	ekki:13	ekki	þegar:30	þegar	þar:42	þar	hvernig:130	hvernig	þannig:158	þannig	hvaða:400	hvaða
	5045		1877		1421		352		258		81	
1900	4941	12	3563	11	4174	12	1613	12	1424	9	636	10
1901	5572	14	4042	12	5089	14	1739	13	1627	10	677	11
1902	5565	14	4152	13	5043	14	1717	13	1603	10	826	13
1903	5823	14	4435	14	5163	14	1872	14	1662	10	825	13
1904	5740	14	4394	14	5354	15	1872	14	1765	11	819	13
1905	6010	15	4421	14	5297	15	1735	13	1707	10	888	14
1906	7400	18	5305	16	6428	18	2113	16	2015	12	976	15
1907	7532	19	5488	17	6728	19	2122	16	1815	11	992	16
1908	8716	22	6317	19	7670	21	2537	19	2215	13	967	15
1909	6396	16	4985	15	5561	15	2156	16	1681	10	978	15
1910	6972	17	5293	16	6176	17	2159	16	1838	11	970	15
1911	8274	20	6026	19	7321	20	2435	18	2305	14	1037	16
1912	8250	20	6373	20	7296	20	2564	19	2122	13	985	15
1913	8897	22	6642	20	7887	22	2714	20	2551	15	1270	20
1914	10287	25	8102	25	9233	26	3250	24	2781	17	1329	21
1915	9874	24	7840	24	8697	24	3203	24	2731	16	1176	18
1916	10473	26	8409	26	9119	25	3531	27	3211	19	1396	22
1917	10337	26	8264	25	9219	26	3351	25	3437	21	1415	22
1918	10388	26	8401	26	9602	27	3646	27	3398	20	1445	23
1919	9735	24	7839	24	8611	24	3311	25	2991	18	1343	21
1920	10357	26	7965	25	9223	26	3162	24	3047	18	1211	19
1921	9373	23	7156	22	8107	22	3012	23	2762	17	1197	19
1922	9308	23	7083	22	7947	22	2993	23	2671	16	1219	19

	ekki:13	ekki	þegar:30	þegar	þar:42	þar	hvernig:130	hvernig	þannig:158	þannig	hvada:400	hvada
1923	10093	25	7268	22	8813	24	2760	21	2711	16	1220	19
1924	11017	27	7741	24	9541	26	3004	23	3044	18	1334	21
1925	11592	29	8408	26	9929	28	3146	24	2988	18	1461	23
1926	12439	31	8983	28	10736	30	3487	26	3563	21	1532	24
1927	13180	33	9374	29	11413	32	3907	29	3752	23	1803	28
1928	15214	38	10716	33	12793	35	4237	32	4202	25	1989	31
1929	15563	39	11243	35	13380	37	4363	33	4561	27	2066	32
1930	14356	36	10701	33	12482	35	4052	30	4325	26	1917	30
1931	14285	35	10821	33	12321	34	4105	31	4484	27	1963	31
1932	14962	37	10957	34	12728	35	4234	32	4611	28	2095	33
1933	16023	40	11565	36	13420	37	4428	33	4935	30	2205	35
1934	16960	42	12745	39	14419	40	4819	36	5438	33	2389	38
1935	17423	43	13740	42	15179	42	5587	42	6150	37	2732	43
1936	17438	43	13576	42	15094	42	5401	41	6249	38	2624	41
1937	18420	46	14278	44	15987	44	5773	43	7005	42	2959	46
1938	17736	44	13978	43	15613	43	5721	43	6667	40	3061	48
1939	18233	45	14959	46	16075	45	6201	47	7066	43	3173	50
1940	17620	44	14175	44	15485	43	5943	45	6745	41	2978	47
1941	16777	42	13869	43	14875	41	5558	42	6159	37	2778	44
1942	16813	42	14389	44	14905	41	5631	42	6553	40	2917	46
1943	18174	45	15361	47	16173	45	6147	46	7157	43	3348	53
1944	19084	47	16087	50	17273	48	6245	47	7513	45	3414	54
1945	20817	52	17667	54	18568	52	6827	51	7968	48	3705	58
1946	21956	54	18063	56	19518	54	6895	52	8431	51	3822	60
1947	22061	55	18393	57	19685	55	7172	54	8534	51	3864	61
1948	24177	60	20079	62	21668	60	7627	57	9137	55	3985	63
1949	24491	61	19979	62	21832	61	7627	57	9578	58	4143	65
1950	24304	60	19860	61	21699	60	7840	59	9685	58	3946	62
1951	24242	60	19777	61	21871	61	7796	59	9578	58	3781	59
1952	24065	60	20268	62	22106	61	8178	62	9894	60	3990	63
1953	25878	64	21692	67	23506	65	8709	66	10468	63	4418	69
1954	26128	65	21442	66	23616	66	8066	61	10341	62	4169	65
1955	26318	65	21435	66	23586	65	7712	58	10023	60	3962	62
1956	27744	69	22925	71	24894	69	8881	67	10876	66	4275	67

	ekki:13	ekki	þegar:30	þegar	þar:42	þar	hvernig:130	hvernig	þannig:158	þannig	hvæða:400	hvæða
1957	28442	70	23228	72	25700	71	8950	67	11262	68	4291	67
1958	29254	72	24181	74	26288	73	9424	71	11527	69	4688	74
1959	30747	76	25355	78	27384	76	9771	74	11905	72	4628	73
1960	33201	82	26878	83	29651	82	10123	76	12524	75	4813	76
1961	34574	86	28291	87	31075	86	10649	80	12734	77	4859	76
1962	36105	89	29868	92	32401	90	11171	84	13831	83	5359	84
1963	34392	85	28778	89	30887	86	10950	82	13112	79	5528	87
1964	37784	94	31263	96	34115	95	11280	85	13910	84	5969	94
1965	39050	97	32205	99	35096	97	11967	90	14245	86	6095	96
1966	37515	93	30727	95	33542	93	10750	81	13969	84	5228	82
1967	37065	92	29739	92	33544	93	10717	81	13307	80	5265	83
1968	36518	90	28816	89	32750	91	10165	77	12984	78	5644	89
1969	36330	90	28759	89	32859	91	9614	72	12086	73	5293	83
1970	37880	94	29706	91	33780	94	10050	76	13097	79	5323	84
1971	36394	90	29519	91	32857	91	10182	77	13540	82	5608	88
1972	37569	93	30683	94	33891	94	11287	85	14095	85	5975	94
1973	39120	97	32271	99	35378	98	12336	93	14897	90	6366	100
1974	35285	87	29078	90	31768	88	11478	86	14803	89	5653	89
1975	40374	100	32469	100	36042	100	13287	100	16589	100	6369	100
1976	48701	121	38870	120	43403	120	15200	114	19394	117	7360	116
1977	50240	124	39444	121	44556	124	14772	111	19895	120	6857	108
1978	51069	126	39418	121	45556	126	15505	117	19947	120	7340	115
1979	50115	124	38611	119	44167	123	15471	116	19303	116	6934	109
1980	50515	125	39252	121	45446	126	15824	119	19658	119	6929	109
1981	50619	125	39300	121	45048	125	16124	121	20454	123	7628	120
1982	48860	121	37950	117	43621	121	15852	119	19778	119	7262	114
1983	50283	125	38935	120	44680	124	16006	120	20827	126	7731	121
1984	48681	121	37322	115	42430	118	14264	107	19104	115	7005	110
1985	55974	139	43294	133	49968	139	17172	129	22991	139	8218	129
1986	55339	137	43510	134	49214	137	17090	129	22467	135	8695	137
1987	58245	144	46286	143	52691	146	17949	135	23065	139	9259	145
1988	58518	145	46746	144	52740	146	17771	134	22789	137	9635	151
1989	49516	123	39657	122	44738	124	15400	116	19200	116	8214	129
1990	49414	122	39639	122	45174	125	14642	110	19227	116	8306	130

	ekki:13	ekki	þegar:30	þegar	þar:42	þar	hvernig:130	hvernig	þannig:158	þannig	hvada:400	hvada
1991	51013	126	40552	125	46373	129	15236	115	20494	124	8409	132
1992	47620	118	37937	117	43481	121	14151	107	19289	116	7875	124
1993	47389	117	38217	118	43532	121	14012	105	19144	115	7801	122
1994	48970	121	39844	123	44910	125	15131	114	20441	123	8234	129
1995	50324	125	41077	127	46253	128	15963	120	21027	127	8618	135
1996	48360	120	39785	123	44610	124	15593	117	19841	120	8298	130
1997	52037	129	42549	131	47982	133	16799	126	21403	129	8755	137
1998	47013	116	38413	118	43605	121	15627	118	19496	118	8440	133
1999	50544	125	41185	127	47165	131	17027	128	21299	128	9006	141
2000	51389	127	42444	131	48774	135	17971	135	22360	135	9368	147
2001	41895	104	34741	107	40510	112	14637	110	18294	110	7863	123
2002	41320	102	33717	104	39286	109	14059	106	17371	105	7409	116
2003	44755	111	36853	114	42625	118	15198	114	18982	114	8296	130
2004	47832	118	39995	123	44544	124	16522	124	20691	125	8809	138
2005	51867	128	42878	132	48870	136	17125	129	21333	129	8969	141
2006	48033	119	39144	121	46047	128	16196	122	20060	121	8968	141
2007	41056	102	33078	102	39563	110	13673	103	17127	103	7536	118
2008	40330	100	33931	105	37834	105	14350	108	16801	101	7531	118
2009	29179	72	24411	75	27067	75	10492	79	12369	75	5529	87

Bilaga 4. Språken i kurslitteraturen vid Háskóli Íslands

Andelen kursböcker på respektive isländska, engelska och övriga språk i studentbokhandelns (Bóksala stúdenta) beställningslistor för höstterminen 2010.

Félagsvísindasvið 'Samhällsvetenskapligt område'

Ämne	Isländska	Engelska	Övriga språk
Företagsekonomi (Viðskiptafræði)	13 %	87 %	0 %
Nationalekonomi (Hagfræði)	0 %	100 %	0 %
Sociologi (Félagsfræði)	22 %	78 %	0 %
Statskunskap (Stjórn málafræði)	8 %	92 %	0 %
Pedagogik (Uppeldis- og menntunarfræði)	0 %	100 %	0 %
Antropologi (Mannfræði)	11 %	89 %	0 %
Etnologi (Þjóðfræði)	10 %	90 %	0 %
Studievägledning (Námsráðgjöf)	20 %	80 %	0 %
Genusvetenskap (Kynjafræði)	0 %	100 %	0 %
Juridik [Reykjavík University] (Lögfræði)	65 %	35 %	0 %
Biblioteksvetenskap (Bókasafnsfræði)	0 %	100 %	0 %
Socionomutbildning (Félagsráðgjöf)	10 %	90 %	0 %
Journalistik (Bláða- og fréttamennska)	0 %	100 %	0 %
Offentlig förvaltning (Opinber stjórnsýsla)	20 %	80 %	0 %
Internationella relationer (Alþjóða samskipti)	33 %	67 %	0 %
Handikappvetenskap (Fötlunarfræði)	78 %	22 %	0 %
Summa samhällsvetenskap	22 %	78 %	0 %

Heilbrigðisvísindasvið 'Hälsovetenskapligt område'

Ämne	Isländska	Engelska	Övriga språk
Medicin (Læknisfræði)	0 %	100 %	0 %
Apotekarutbildning (Lyfjafraði)	7 %	93 %	0 %
Sjúkötterskeutbildning (Hjúkrunarfræði)	23 %	77 %	0 %
Sjúkgymnastutbildning (Sjúkraþjálfun)	0 %	100 %	0 %
Kostvetenskap (Matvæla- og næringarfræði)	0 %	100 %	0 %
Psykologi (Sálarfræði)	4 %	96 %	0 %
Odontologi (Tannlæknisfræði)	0 %	100 %	0 %
Obstetrik (Ljósmóðurfræði)	0 %	100 %	0 %
Radiologi (Geislafræði)	0 %	100 %	0 %
Tandteknikerutbildning (Tannsmíði)	0 %	100 %	0 %
Folkhælsa (Lýðheilsa)	0 %	100 %	0 %
Summa hälsövetenskap	3 %	97 %	0 %

Verkfræði- og náttúruvísindasvið 'Ingenjör- och naturvetenskapligt område'

Ämne	Isländska	Engelska	Övriga språk
Miljö- och byggnadsingenjörutbildning (Umhverfis- og byggingarverkfræði)	14%	71%	14%
El- och dataingenjörutbildning (Rafmagns- og tölvuverkfræði)	0%	100%	0%
Maskin- och industriingenjörutbildning (Véla- og iðnaðarverkfræði)	7%	93%	0%
Matematik (Stærðfræði)	50%	50%	0%
Fysik (Eðlisfræði)	17%	83%	0%
Kemi (Efnafræði)	0%	100%	0%
Biologi (Liffræði)	0%	100%	0%
Geologi (Jarðfræði)	0%	100%	0%
Geografi (Landfræði)	0%	100%	0%
Datavetenskap och programmering (Tölvunarfræði og hugbúnaðarverkfræði)	0%	100%	0%
Turism (Ferðamálafræði)	33%	67%	0%
Miljö- och resursvetenskap (Umhverfis- og auðlindafræði)	0%	100%	0%
Summa ingenjör- och naturvetenskap	8%	91%	1%

Hugvísindasvið 'Humanistiskt område'

Ämne	Isländska	Engelska	Övriga språk
Litteraturvetenskap (Bókmenntafræði)	15 %	85%	0%
Danska (Danska)	0 %	0%	100%
Engelska (Enska)	0 %	100%	0%
Franska (Franska)	0 %	0%	100%
Filosofi (Heimspeki)	25 %	75%	0%
Isländska (Íslenska)	76 %	15%	9%
Italienska (Ítalska)	0 %	0%	100%
Lingvistik (Málvísindi)	29 %	71%	0%
Ryska (Rússneska)	11 %	89%	0%
Historia (Sagnfræði)	39 %	57%	4%
Spanska (Spænska)	0 %	0%	100%
Tyska (Þýska)	0 %	0%	100%
Teologi (Guðfræði)	12 %	81%	7%
Grekiska och latin (Gríska og latína)	25 %	75%	0%
Arkeologi (Fornleifafræði)	0 %	67%	33%
Teckenspråk (Táknmálsfræði)	0 %	100%	0%
Översättningsvetenskap (Þýðingar)	14%	86%	0%
Japanska och kinesiska (Japanska og Kinverska)	7%	93%	0%
Estetik (Listfræði)	0%	100%	0%
Filmvetenskap (Kvikmyndafræði)	22%	78%	0%
Summa humanistiskt område	19%	59%	22%

Bilaga 5. Förteckning över ordkommittéer

Lista över de ordkommittéer som fanns listade på Íslensk málstöðs webbsida 22 juni 2014:

Orðanefndir á skrá í Íslenskri málstöð 'ordkommittéer listade hos Íslensk málstöð'

- Bílorðanefnd 'bilordskommittén'
- Flugorðanefnd 'flygordskommittén'
- Íðorðanefnd hjúkrunarfræðinga 'sjuusköterskornas termkommitté'
- Íðorðanefnd Iðjuþjálfafélags Íslands 'Íslands arbetsterapeutsförenings termkommitté'
- Leiklistarorðanefnd 'teaterordskommittén'
- Nefnd um háplöntuheiti 'væxtnamnskommittén'
- Orða- og fræðslunefnd Tannlæknafélagsins 'tandläkarföreningens ord- och vidareutbildningskommitté'
- Orðanefnd arkitekta 'arkitekternas ordkommitté'
- Orðanefnd Brunatæknifélags Íslands 'Íslands brandtekniska förenings ordkommitté'
- Orðanefnd byggingarverkfræðinga 'byggingenjörernas ordkommitté'
- Orðanefnd Eðlisfræðifélags Íslands 'Íslands fysikerförenings ordkommitté'
- Orðanefnd efnafræðinga 'kemiteknikernas ordkommitté'
- Orðanefnd efnaverkerfræðinga 'kemiingenjörernas ordkommitté'
- Orðanefnd ferðaþjónustunnar 'resenäringens ordkommitté'
- Orðanefnd Félags íslenskra búfræðikandídata 'föreningen isländska agronomers ordkommitté'
- Orðanefnd Félags um skjalastjórn 'föreningen för dokumentationsvetenskaps ordkommitté'
- Orðanefnd Félags viðskipta- og hagfræðinga 'Ekonomföreningens ordkommitté'
- Orðanefnd heimspækistofnunar 'filosoficentrums ordkommitté'
- Orðanefnd ÍSÍ ÍSÍ:s ['Ísländska idrottsförbundets'] ordkommitté'
- Orðanefnd Íslenska málfræðifélagsins 'isländska språkvetarföreningens ordkommitté'
- Orðanefnd Jarðfræðafélags Íslands 'Íslands geologiförenings ordkommitté'
- Orðanefnd landfræðinga og kortagerðarmanna 'geografernas och kartografernas ordkommitté'
- Orðanefnd líffræðinga 'biologernas ordkommitté'
- Orðanefnd LÍSU (Samtök um landupplýsingar á Íslandi fyrir alla) 'LISA:s ordkommitté'
- Orðanefnd Lyfjafræðingafélags Íslands 'Íslands apotekareförenings ordkommitté'
- Orðanefnd læknafélaganna 'läkarföreningarnas ordkommitté'

- Orðanefnd prentiðnaðarins 'tryckerinæringens ordkommitté'
- Orðanefnd rafmagnsverkfræðinga 'eleningjörernas ordkommitté'
- Orðanefnd sjúkrahjálfara 'sjukgymnasternas ordkommitté'
- Orðanefnd Skýrslutæknifélags Íslands 'Íslands ADB-föbunds ordkommitté'
- Orðanefnd Stjarnvísindafélags Íslands 'Íslands astronomiska sällskaps ordkommitté'
- Orðanefnd tannlæknadeildarinnar 'tandlækaravdelningens ordkommitté'
- Orðanefnd Tannréttingafélags Íslands 'Íslands tandregleringsförenings ordkommitté'
- Orðanefnd um landfræðilegt upplýsingakerfi 'ordkommittén för informationssystem för geografi'
- Orðanefnd um ónæmisfræði 'ordkommittén för allergivetenskap'
- Orðanefnd um umhverfismál 'ordkommittén för miljöfrågor'
- Orðanefnd um þýðingarfræði 'ordkommittén för översättningsvetenskap'
- Orðanefnd Upplýsingar, félags bókasafns- og upplýsingafræðinga 'Upplýsingars [föreningen för biblioteks- och informationsvetare] ordkommitté'
- Orðanefnd Verkefnastjórnunarfélags Íslands 'Íslands projektledarförenings ordkommitté'
- Orðanefnd vélaverkfræðinga 'maskiningjörernas ordkommitté'
- Ritsjórn Orðaskrár Íslenska stærðfræðafélagsins 'redaktionen för isländska matematikföreningens ordlista'
- Stýriningefnd um stefnumörkun ferðaþjónustu 'styrgruppen för besöksnäringens planering'
- Vinnuhópur um skráningu hjúkrunar 'arbetsgruppen för sjukvårdsregistrering'

Bilaga 6. De 100 vanligaste orden i den isländska chattkorpussen

Topp 100 totalt (utom BÍN)			Topp 100 utom vanliga standardisländska ord			Topp 100 utom standardisländska, engelska, namn, förkortningar			Topp 100 utom isländska, engelska, namn, förkortningar, interjektioner		
Ord.	Löppord	Frekv.	Ord.	Löppord	Frekv.	Ord.	Löppord	Frekv.	Ord.	Löppord	Frekv.
1	að	32 154	26	the	1 321	93	hehe	259	121	fokking	169
2	#	31 187	28	a	1 234	108	haha	183	134	bloggað	147
3	og	26 537	32	i	1 176	121	fokking	169	174	komment	109
4	í	21 400	52	to	595	124	eh	165	175	tad	109
5	á	16 490	54	you	566	134	bloggað	147	201	bloggar	90
6	ég	15 455	64	kl	478	174	komment	109	224	partý	80
7	ekki	7 696	65	is	474	175	tad	109	319	ógó	49
8	en	7 535	68	by	448	201	bloggar	90	330	ur	48
9	til	6 023	74	says	414	224	partý	80	389	ókei	39
10	með	5 916	76	in	402	230	ó	78	416	jamm	36
11	svo	5 155	79	it	343	286	oh	57	436	sushi	35
12	um	4 499	81	posted	334	290	ciaociao	55	453	hve	33
13	af	4 273	85	on	299	301	hehehe	53	454	jebb	33
14	hann	4 086	88	me	276	319	ógó	49	463	bloggaði	32
15	því	3 993	93	hehe	259	330	ur	48	472	kósý	32
16	fyrir	3 844	95	facebook	244	386	hmmm	39	473	köben	32
17	mér	3 422	97	liverpool	230	389	ókei	39	495	nottla	31
18	þá	3 141	101	that	201	416	jamm	36	551	tja	28
19	eftir	2 478	102	comments	198	430	hmm	35	574	bravo	26
20	þegar	2 194	108	haha	183	436	sushi	35	588	baby	25
21	þar	2 157	112	this	178	452	bla	33	603	stöff	25
22	upp	1 632	120	we	170	453	hve	33	639	sonna	23
23	maður	1 545	121	fokking	169	454	jebb	33	649	beibí	22
24	út	1 508	123	my	167	463	bloggaði	32	661	okei	22
25	hjá	1 422	124	eh	165	472	kósý	32	754	kjellinn	19
26	the	1 321	131	out	150	473	köben	32	755	kommon	19
27	alveg	1 247	132	what	148	487	hæhæ	31	762	nokk	19

28	a	1 234	133	your	148	495	nottla	31	778	alles	18
29	hér	1 212	134	bloggað	147	542	hahahaha	28	810	kommenta	18
30	sé	1 197	138	have	136	551	tja	28	818	oní	18
31	þú	1 181	140	am	135	574	bravo	26	821	pleis	18
32	i	1 176	145	are	134	588	baby	25	823	sjitt	18
33	þeir	1 085	146	no	134	597	heheh	25	866	hei	17
34	þessu	1 020	151	love	128	603	stöff	25	868	hva	17
35	yfir	934	157	he	125	607	æji	24	918	hommi	16
36	mjög	908	158	so	125	631	híhí	23	961	annad	15
37	aftur	872	161	with	122	639	sonna	23	981	hafdi	15
38	alltaf	819	165	pm	119	649	beibí	22	1 001	náttla	15
39	ad	807	172	be	110	657	jájá	22	1 003	pæling	15
40	þannig	789	173	torres	110	661	okei	22	1 028	akkurat	14
41	þau	703	174	komment	109	754	kjellinn	19	1 043	busy	14
42	þó	692	175	tad	109	755	kommon	19	1 049	du	14
43	s	684	176	but	107	762	nokk	19	1 053	farid	14
44	kannski	672	180	was	107	778	alles	18	1 061	hofundur	14
45	d	665	185	ca	103	810	kommenta	18	1 091	tengdó	14
46	honum	663	187	ken	101	818	oní	18	1 103	verdur	14
47	okkar	659	191	from	99	819	oooh	18	1 105	vísó	14
48	þessi	647	192	will	99	821	pleis	18	1 113	auðvita	13
49	fram	636	193	okt	97	823	sjitt	18	1 123	ðe	13
50	ætla	613	194	all	95	838	whoa	18	1 196	bene	12
51	and	605	196	new	95	866	hei	17	1 203	dissa	12
52	to	595	198	usd	93	868	hva	17	1 215	fótbolti	12
53	aðeins	572	201	bloggar	90	914	hahah	16	1 227	heimasíða	12
54	you	566	202	can	90	918	hommi	16	1 240	mæ	12
55	aldrei	537	206	rvk	87	961	annad	15	1 250	nebblega	12
56	þið	516	207	la	86	981	hafdi	15	1 253	niðrá	12
57	áður	509	208	one	86	989	jibbí	15	1 256	plís	12
58	þær	504	210	re	85	1 001	náttla	15	1 257	raises	12
59	henni	503	214	go	82	1 003	pæling	15	1 273	turfti	12
60	niður	494	224	partý	80	1 013	svoo	15	1 279	yaoi	12
61	þarna	487	225	time	80	1 026	ah	14	1 285	babu	11
62	hvernig	483	226	there	79	1 027	aha	14	1 286	bæjÓ	11
63	þessum	480	228	like	78	1 028	akkurat	14	1 300	café	11
64	kl	478	229	muzak	78	1 043	busy	14	1 314	eithvað	11

65	is	474	230	ó	78	1 049	du	14	1 315	ekkjert	11
66	t	461	231	icelandic	77	1 053	farid	14	1 327	guida	11
67	þér	456	235	do	76	1 061	hofundur	14	1 357	partyið	11
68	by	448	240	eva	73	1 063	humm	14	1 380	svoldið	11
69	jæja	435	249	just	68	1 070	mmm	14	1 399	ammli	10
70	þeirra	434	250	kr	68	1 091	tengdó	14	1 404	bæbæ	10
71	ykkur	431	253	reply	67	1 103	verdur	14	1 412	bloggsíðu	10
72	gær	426	254	when	67	1 105	vísó	14	1 418	chilla	10
73	sko	424	258	know	65	1 113	auðvita	13	1 420	commenta	10
74	says	414	259	more	65	1 123	ðe	13	1 429	eikkad	10
75	hérna	410	264	bar	63	1 138	jáá	13	1 442	fokkings	10
76	in	402	266	stebbi	63	1 180	svooo	13	1 456	jámm	10
77	þig	348	272	people	61	1 196	bene	12	1 460	júró	10
78	eg	346	274	gerrard	60	1 203	dissa	12	1 461	kallinum	10
79	it	343	275	here	60	1 215	fótbolti	12	1 465	komid	10
80	áfram	335	279	google	59	1 225	hahahah	12	1 466	kósi	10
81	posted	334	283	london	58	1 227	heimasíða	12	1 486	nátla	10
82	m	328	284	morrison	58	1 240	mæ	12	1 495	ógisslega	10
83	hennar	320	286	oh	57	1 250	nebblega	12	1 497	ordin	10
84	vid	320	287	way	57	1 253	niðrá	12	1 510	rett	10
85	on	299	288	has	56	1 256	plís	12	1 513	sagdi	10
86	ætti	292	289	link	56	1 257	raises	12	1 519	sja	10
87	gæti	285	290	ciaociao	55	1 273	turfti	12	1 521	slísí	10
88	me	276	293	sms	55	1 279	yaoi	12	1 526	sys	10
89	oft	272	295	york	55	1 283	amen	11	1 527	teir	10
90	meðan	263	297	dvd	54	1 285	babu	11	1 530	titill	10
91	utan	263	298	us	54	1 286	bæjó	11	1 531	tjilla	10
92	p	261	300	come	53	1 300	café	11	1 545	æm	9
93	hehe	259	301	hehehe	53	1 314	eithvað	11	1 547	allaveganna	9
94	enginn	252	303	show	53	1 315	ekkjert	11	1 555	blogglinkur	9
95	facebook	244	304	good	52	1 327	guida	11	1 588	haldiði	9
96	einnig	234	306	ingi	52	1 357	partyið	11	1 591	hefuru	9
97	liverpool	230	307	njáll	52	1 380	svoldið	11	1 617	kommentið	9
98	takk	226	308	egill	51	1 399	ammli	10	1 626	linka	9
99	góður	206	310	if	51	1 404	bæbæ	10	1 639	ne	9
100	jafnvel	203	311	back	50	1 412	bloggsíðu	10	1 640	neit	9

